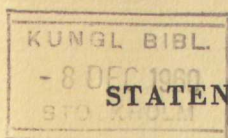

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Sou
1960:3

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1960:39

Jordbruksdepartementet

RÅDGIVNINGSVERKSAMHETEN
PÅ JORDBRUKETS
OMRÅDE

BETÄNKANDE AVGIVET AV
JORDBRUKSUPPLYSNINGSKOMMITTÉN

Stockholm 1960

Statens offentliga utredningar 1960

Kronologisk förteckning

1. Folk tandvården. Idun. 189 s. I.
2. Högre utbildning, forskning och försök på lantbrukets område. Almqvist & Wiksell, Uppsala. XII + 508 s. Jo.
3. Grusexploateringen i Sverige. Idun. 85 s. Jo.
4. Fastighetsbeskattningen. Marcus. 179 s. Fl.
5. Förslag till namnlag. Idun. 362 s. Ju.
6. Studiekostnader vid beskattningen. Idun. 211 s. Fl.
7. Redogöraransvaret och anmärkningsprocessen. Kihlström. 146 s. Fl.
8. Preliminär nationalbudget för år 1960. Marcus. V + 121 s. Fl.
9. De ekonomiska villkoren för en huvudmannaskapsreform inom mentalsjukvården. Idun. 173 s. I.
10. Statstjänstemäns förhandlingsrätt. Idun. 105 s. C.
11. Översyn av lagen om försäkringsrörelse. Idun. 509 s. H.
12. Krigsmaktens högsta ledning. Beckman. 235 s. Fö.
13. Individuella differenser och skoldifferentiering. Victor Petterson. 127 s. E.
14. CP-vården. Idun. 175 s. I.
15. Kursplaneundersökningar i matematik och modersmålet. Idun. 536 s. E.
16. Banklikviditet och kreditprioritering. Idun. 245 s. Fl.
17. Forskning och högre utbildning på skogsbrukets område. Idun. 207 s. Jo.
18. Reviderad nationalbudget för år 1960. Marcus. V + 98 s. Fl.
19. Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden. Idun. 138 s. Ju.
20. Allmänna yrkesinspektionen. Idun. 135 s. S.
21. Medicinska äktenskapshinder. Idun. 140 s. Ju.
22. Bohuslän. Idun. 326 s. S.
23. Besparingar inom försvaret. Idun. 245 s. Fö.
24. Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. I. Lagtext. Norstedt & Söner. 259 s. Ju.
25. Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. II. Motiv till balken. Norstedt & Söner. 815 s. Ju.
26. Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. III. Motiv till lagen om införande av nya jordabalken m. m. Norstedt & Söner. 267 + 31 + 313 s. Ju.
27. Offentlig provningsverksamhet. Behov och resurser. Idun. 157 s. H.
28. Förverkande på grund av brott. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 188 s. Ju.
29. Frågan om åtgärder för att förbättra konsumtionsmjölkens beskaffenhet. Idun. 236 s. I.
30. Objektiviteten vid forskning och försök på växt-näringsområdet. Kihlström. 324 s. Jo.
31. Betänkande angående inrättande av en fond av malmvinstmedel till främjande av naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete. Marcus. 106 s. Fl.
32. Statliga företagsformer. V. Idun. 214 s. Fl.
33. Förskollärarytbildningens organisation. Idun. 101 s. S.
34. Reviderad brandlagstiftning. Idun. 358 s. I.
35. Socialförsäkringens organisation. Idun. 313 s. S.
36. Förbättrad taxeringskontroll. Idun. 378 s. Fl.
37. Tornedalsutredningen. II. Idun. 261 s. S.
38. Skydd för vattenförsörjningen. Idun. 141 s. Jo.
39. Rådgivningsverksamheten på jordbrukets område. Idun. 221 s. Jo.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1960:39

Jordbruksdepartementet

RÅDGIVNINGSVERKSAMHETEN PÅ JORDBRUKETS OMRÅDE

BETÄNKANDE AVGIVET AV

JORDBRUKSUPPLYSNINGSKOMMITTÉN

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1960

RÅDGIVNINGAR PÅ JORDBRUKETS OMRÅDE

REDAKTERAD AV

JORDBRUKSPROFESSORN

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och chefen för kungl. jordbruksdepartementet . . .	7
Kap. I. Utredningsuppdraget	11
Kap. II. Jordbrukets utveckling och behov av rådgivning.	17
Nuläget	17
Jordbrukets struktumvandling	17
Jordbrukets omställning	21
Kommittén.	24
Kap. III. Rådgivningsverksamheten inom jordbruket.	30
Nuläget	30
Hushållningssällskap, lanbruksundervisningsanstalter och lantbruksnämnder.	30
Produktionsfrämjande föreningar på jordbrukets område .	35
Jordbrukets ekonomiska och fackliga organisationer . . .	36
Kommittén.	37
Kap. IV. Rådgivningsverksamheten på jordbrukets område i vissa länder	38
Central ledning och organisation	38
Antalet rådgivare	40
Rådgivarnas utbildning och kvalifikationer	41
Rådgivningens finansiering	43
Metoder och hjälpmedel	44
Demonstrationsjordbruk	45
Rådgivningsarbetets inriktning	46
Programplanering	46
Central informationsverksamhet.	47
Kap. V. Samarbetet på rådgivningsverksamhetens område	48
Nuläget	48
Kommittén.	53
Hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas syn- punkter	53
Behovet av upplysning på lantbruksnämndernas verksam- hetsområde.	56
Förslag till förbättrat samarbete	57
Kap. VI. Rådgivningsverksamhetens organisation inom hushållningssäll- skapen	64
Historik	64

Kommittén	73
Allmänna synpunkter	73
Hushållningssällskapen såsom regionorgan för rådgivnings- verksamheten	77
Lokalrådgivare (instruktörer).	80
Specialrådgivare på regionplanet (konsulenter)	83
Specialister på riksplanet	89
Kap. VII. Metoder och hjälpmedel i rådgivningsverksamheten	92
Nuläget	92
Kommittén	95
Allmänna synpunkter	95
Rådgivningsmetoder	96
Hjälpmedel	99
Demonstrationsjordbruk	102
Planering och program	104
Värdering av rådgivningsarbetet	105
KAP. VIII Rådgivarnas befattning med administrativa uppgifter	107
Nuläget	107
Kommittén	109
Kap. IX. Kompetenskrav och utbildning för rådgivarna	114
Nuläget	114
Konsulenter	114
Instruktörer	116
Kommittén	117
Konsulenter	117
Instruktörer	120
Fortbildning	122
Kap. X. Den centrala ledningen av hushållningssällskapens rådgivnings- verksamhet	124
Nuläget	124
Kommittén	125
Kap. XI. Den centrala informationens organisation	128
Nuläget	128
Kommittén	132
Kap. XII. Grunderna för tilldelning av statsanslag till hushållningssällskapen	139
Nuläget	139
Kommittén	141
Kap. XIII. Hushållningssällskapens egna inkomster	147
Nuläget	147
Kommittén	149
Kap. XIV. Kostnads- och anslagsberäkningar	155
Kap. XV. Genomförandet av kommitténs förslag	164
Kap. XVI. Sammanfattning	171

Särskilda yttranden:

av herr E. Jansson.	181
av herr S. Rodhe	182
av herrar Th. Ågren, S. Rodhe, E. Jonsson och E. Forslund	185

Förteckning över särskilda bilagor:

1. Förslag till instruktion för hushållningssällskaps programnämnd för upp- lysnings- och rådgivningsverksamheten på lantbrukets område	187
2. P.M. utvisande förändringar i anslagstilldelningen vid en antagen fördel- ning av rådgivartjänsterna mellan hushållningssällskapen	189
3. Redogörelse för rådgivningsverksamheten i vissa länder	193

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet

Genom beslut den 21 september 1956 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla högst nio sakkunniga för att verkställa utredning rörande upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga överdirektören G. R. Ytterborn, tillika ordförande, pol. mag. E. Forslund, lantbrukaren, dåvarande ledamoten av riksdagens II kammare K. Hj. Gustafson, dåvarande sekreteraren, numera ordföranden i Svenska lantarbetareförbundet E. Jansson, ordföranden i J. U. F., E. Jonsson, statskommissarien B. Kull, direktören S. O. Rodhe, lantbruksdirektören E. O. Sjölund samt rektorn Th. V. Ågren.

De sakkunniga har antagit benämningen jordbruksupplysningskommittén.

Att såsom expert biträda de sakkunniga förordnades den 24 november 1958 förste byråsekreteraren hos lantbruksstyrelsen E. A. Högström.

Till sekreterare förordnades genom beslut den 16 november 1956 dåvarande budgetsekreteraren i jordbruksdepartementet S. G. Th. Wisén. Sedan denne genom beslut den 11 februari 1957 erhållit begärt entledigande förordnades samtidigt dåvarande förste kanslisekreteraren i jordbruksdepartementet H. O. Düsélius och dåvarande jordbrukskonsulenten hos hushållningssällskapet i Kopparbergs län, numera sekreteraren därstädes Ö. Porse att vara sekreterare respektive biträdande sekreterare åt de sakkunniga. Düsélius, som förordnats att tjänstgöra som lantbruksrepresentant vid beskickningen i Bonn, erhöll begärt entledigande från förordnandet som sekreterare genom beslut den 18 juni 1958, i samband varmed Porse förordnades till sekreterare hos de sakkunniga.

Kommittén har avgivit utlåtanden i följande till kommittén remitterade ärenden:

Lantbruksstyrelsens och statens jordbruksnämnds skrivelse angående överförande av utgående medel för fraktbidrag för vissa fodermedel till anslaget Bidrag till produktionsbefrämjande åtgärder i Norrland m. m.;

1953 års lärarinneutbildningskommittés betänkande (SOU 1957: 28) angående lärarutbildningen på det husliga området;

Jordbruksanslagsutredningens betänkande (SOU 1959: 1) med förslag till statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering;

Betänkande rörande frågan om sammanslagning av de båda lantbruksnämnderna i Kalmar län m. m.;

Motionerna I: 318 och II: 588 vid 1960 års riksdag angående inrättande av ett jordbrukets undervisningsutskott inom varje hushållningssällskapsområde;

Jordbrukshögskoleutredningens betänkande (SOU 1960: 2) angående högre utbildning, forskning och försök på lantbrukets område.

Vidare har Kungl. Maj:t till kommittén överlämnat följande ärenden för att tagas i beaktande vid fullgörande av kommitténs uppdrag, nämligen av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1956 vid sammanträde antagna rekommendation (nr 101) angående yrkesutbildning inom jordbruket;

ansökning av Hushållningssällskapens förbund rörande anslutningen till kontrollföreningsverksamheten m. m., samt

skrift av Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott rörande viss ändring i bestämmelserna om statsbidrag till kontrollföreningsverksamheten m. m.

Till kommittén har från nedanstående organisationer inkommit följande skrivelser:

Gemensam skrivelse från Föreningen Sveriges jordbrukskonsulenter, Föreningen Sveriges maskinkonsulenter och Svenska husdjurskonsulentföreningen angående driftsekonomisk forskningsverksamhet;

Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund angående konsulentverksamheten inom den yrkesmässigt bedrivna trädgårdsodlingen;

Ungdomsnämnden hos Kalmar läns södra hushållningssällskap angående huvudmannaskapet för de tjänstemän, som lokalt sysselsättes i klubbverksamheten;

Västernorrlands läns småbrukarförbund angående den av lantbruksnämnderna bedrivna rationaliseringsverksamheten, förvärvstillståndsprövning m. m.;

Sveriges yrkesfruktodlares riksförbund angående rådgivningsverksamheten inom yrkesfruktodlingen;

Svenska lantmannaskolornas lärareförening angående dokumentationstjänst.

Enligt givna direktiv skall kommittén även verkställa en översyn av klubbverksamheten bland ungdomen på landsbygden. Av särskilda skäl har sådan

översyn ännu icke hunnit slutföras. Kommittén har för avsikt att senare redovisa denna del av uppdraget. Sedan utredningsarbetet i övrigt nu slutförts, får kommittén härmed vördsamt överlämna Betänkande angående rådgivningsverksamheten på jordbrukets område.

Till betänkandet är fogade tre särskilda yttranden, ett av herr Rodhe, ett av herr Jansson samt ett av herrar Forslund, Jonsson, Rodhe och Ågren.

Stockholm den 17 november 1960.

G. R. Ytterborn

Erik Forslund

Hj. Gustafson

Ewald Jansson

Erik Jonsson

Börje Kull

Sten Olof Rodhe

E. O. Sjölund

T. Ågren

/ Östen Porse

KAPITEL I

Utredningsuppdraget

Efter beslut av 1947 års riksdag genomfördes fr. o. m. den 1 januari 1948 en omorganisation av hushållningssällskapen. Avsikten med omorganisationen var, att, sedan vissa av sällskapens tidigare arbetsuppgifter överförts på de sistnämnda år inrättade lantbruksnämnderna, sällskapens huvuduppgift skulle vara att genom upplysnings- och rådgivningsverksamhet befrämja rationaliseringen inom jordbruket. Det antal tjänstemän, som genom omorganisationen fastställdes för de olika sällskapen, visade sig efter mycket kort tid icke vara tillfyllest. I syfte att i någon mån avhjälpa dessa brister har lantbruksstyrelsen under en följd av år i sina anslags-äskanden föreslagit inrättande av ytterligare jordbruksinstruktörstjänster samt husdjursinstruktörstjänster. Vad beträffar de senare tjänsterna framhöll redan 1950 års riksdag önskvärdheten av att sådana tjänster komme till stånd, så snart det ur statsfinansiell synpunkt kunde anses möjligt. Även i fråga om upplysning och rådgivning på det jordbruksekonomiska området har lantbruksstyrelsen avgivit förslag till utökad verksamhet.

I anslagsäskandena för budgetåret 1956/57 framhöll lantbruksstyrelsen, att ett trängande behov föreläge av en allsidig utredning rörande upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område. Utredningen borde avse icke endast, vilken omfattning denna verksamhet borde ha, utan jämväl dess metoder och teknik liksom också, hur ledning och tillsyn lämpligen borde anordnas för att verksamheten skulle bli så effektiv som möjligt. Slutligen erinrade styrelsen om att den i olika sammanhang föreslagit, att — därest ytterligare medel av statsfinansiella eller andra skäl icke kunde anvisas för utvidgning av upplysnings- och rådgivningsverksamheten — medel, som hittills anvisats för andra driftsrationaliseringsändamål, till en del i stället skulle få användas för utvidgning av upplysningsverksamheten. Även denna fråga borde övervägas av utredningen.

I statsverkspropositionen till 1956 års riksdag, nionde huvudtiteln, uttalade dåvarande chefen för jordbruksdepartementet sin anslutning till lantbruksstyrelsens förslag om en allsidig utredning om upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område. Uttalandet föranledde ingen erinran från riksdagens sida. Den 21 september 1956 bemyndigades chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sakkunniga för ifrågavarande utredning.

I uttalande till statsrådsprotokollet över jordbruksärenden den 21 september 1956 anförde *chefen för jordbruksdepartementet* följande motiv för den tillsatta utredningen:

»Inom jordbruket användes liksom inom de flesta andra näringar årligen avsevärda belopp till forskning och försöksverksamhet. Det är uppenbartligen av största vikt, att de framsteg och erfarenheter, som därvid göres, bringas till jordbrukarnas kännedom och omsättes i deras arbete. Det är därför angeläget, att den upplysnings- och rådgivningsverksamhet, som har till syfte att till jordbrukarna förmedla forsknings- och försöksresultaten, är effektiv.

Upplysnings- och rådgivningsverksamheten bland jordbrukarna handhas lokalt i första hand av hushållningssällskapen men även av lantbruksnämnderna i anslutning till dessas låne- och bidragsförmedling. Som ett centralt upplysningsorgan fungerar jordbrukets upplysningsnämnd.

Hushållningssällskapen har bland annat till uppgift att främja driftsrationaliseringen i fråga om såväl jordbruket som trädgårdsnäringen, fisket och hemarbetet. Deras verksamhet i detta syfte — den är icke närmare reglerad i författningsbestämmelser e. d. — bedrivs i form av besök hos enskilda näringsutövare och husmödrar ävensom genom särskilt anordnade kurser, föredrag med diskussioner och ljusbild- eller filmvisningar samt fältvandringar och demonstrationer. Kurserna omfattar antingen enbart muntlig undervisning eller kombinerad muntlig och skriftlig undervisning. Vidare meddelas i sällskapens egna tidskrifter samt i fack- eller dagspressen upplysning i aktuella frågor. Flertalet sällskap har anordnat särskilda demonstrationsgårdar. Även sällskapens lokala försöksverksamhet utnyttjas i demonstrationssyfte. Utställningar och möten anordnas, varjämte upplysning och rådgivning äger rum i samband med sällskapens kontrollerande verksamhet av skilda slag.

Liksom hushållningssällskapens övriga verksamhet står upplysnings- och rådgivningsverksamheten under ledning av sällskapetets sekreterare och verkställande direktör. Personalen i övrigt utgöres av dels tjänstemän, som uppförts på personalförteckning och för vilkas avlönande statsmedel erhålles, dels tjänstemän, helt eller delvis avlönade med andra statliga medel. Till den förra gruppen hör jordbruks-, husdjurs-, trädgårds-, maskin- och hemkon-sulenter, fiskeriassistenter samt jordbruks- och maskininstruktörer. I den senare ingår befattningshavare, som sällskapen därutöver ansett nödvändiga för sina arbetsuppgifter, exempelvis ekonomikon-sulenter samt husdjurs- och trädgårdsinstruktörer.

Utöver vad som framgår av tjänstebenämningarna må beträffande konsulenter och instruktörernas uppgifter inom upplysnings- och rådgivningsverksamheten här endast nämnas, att de förra anlitas vid mera komplicerade spörsmål samt vid större kurser, fältvandringar och jordbrukardagar, medan de senare, envar i regel inom en viss avgränsad del av hus-

hållningssällskapets område, handhar rådgivningen till den enskilde jordbrukaren eller till mindre grupper av dylika.

Vad angår lantbruksnämnderna har dessa alltsedan sin tillkomst i viss omfattning sysslat med upplysning och rådgivning. I första hand bedrivs sådan verksamhet individuellt i anslutning till att någon statligt understödd rationaliseringsåtgärd genomföres under nämnds medverkan. I viss utsträckning förekommer även, att nämndernas tjänstemän medverkar vid sammankomster, som i undervisande eller informerande syfte anordnas av sällskapen eller andra lokala organisationer på jordbrukets område. Ej heller i fråga om nämnderna har upplysnings- och rådgivningsverksamheten reglerats i författning eller på liknande sätt. — Nämndernas samtliga personal är helt avlönad av statsmedel.

Som redan nämnts bedriver jordbrukets upplysningsnämnd såsom ett centralt organ upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Denna nämnd har till allmän uppgift att sprida kännedom om resultaten vid statliga och statsunderstödda försöks- och provningsanstalter på jordbrukets och trädgårdsodlingens område. Detta sker genom utgivandet av en särskild publikation och en årsbok samt genom tillhandahållandet åt pressen av artiklar och notiser. Vidare bedriver nämnden upplysningsverksamhet genom pressvisningar. Kostnaderna för nämnden bestrides av statsmedel.

I detta sammanhang torde jag även få beröra den förberedande yrkesutbildning och det upplysningsarbete, som bedrivs i form av klubbverksamhet bland ungdomen på landsbygden. För denna verksamhet utgår vissa statsbidrag, nämligen dels till Jordbrukarungdomens förbund, dels till vissa andra lokala huvudmän. Vid behandlingen av frågan om anslag för detta ändamål (IX ht. p. 124—126) vid årets riksdag anförde jordbruksutskottet, som även hade att taga ställning till motioner i ämnet, att det av tillgängliga redogörelser att döma syntes kunna förmärkas tendenser till en icke avsedd centralisering på området. Det vore därför tydligt, att verksamheten i den utökade omfattning, som den fått genom 1954 års riksdagsbeslut (prop. 97, JoU 36, rskr. 359), ännu icke funnit sin rätta form. På grund härav och då avsikten vore att igångsätta en allsidig utredning rörande upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område, funne utskottet lämpligt, att därvid även frågan om utformningen av statens stöd åt klubbverksamheten bland jordbrukarungdomen från av utskottet angivna synpunkter upptoges till behandling. Utskottets uttalanden föranledde icke någon erinran från riksdagens sida.

Såsom framgår av det anförda bedrivs upplysnings- och rådgivningsverksamhet på jordbrukets område lokalt av såväl hushållningssällskapen som lantbruksnämnderna. Gränsdragningen mellan dessa organs arbetsuppgifter har stundom kritiserats. Man har gjort gällande, att åtgärder, som är likartade eller står i nära samband med varandra och därför lämpligen bör behandlas i ett sammanhang, icke sällan är delade mellan dem. Även

enligt min uppfattning föreligger vissa brister härvidlag. Såsom jag framhöll redan i årets statsverksproposition, är jag därför av den uppfattningen, att verksamheten bör bli föremål för översyn. Till ledning vid denna får jag framhålla följande.

Vid översynen torde i första hand böra undersökas, i vad mån större effektivitet kan vinnas genom en bättre organisation av upplysnings- och rådgivningsverksamheten, varvid framför allt bör uppmärksammas, att kompetenskonflikter och splittring undviks. Det torde därför bli nödvändigt att närmare granska och pröva den nuvarande gränsdragningen mellan hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas arbetsuppgifter på området samt att utreda, huruvida kostnadsbesparande åtgärder kan vidtagas i anslutning därtill.

Vid den omorganisation av hushållningssällskapen, som ägde rum år 1947, förutsattes att nyssnämnda verksamhet skulle utbyggas med ledning av vunna erfarenheter. Under hänvisning därtill har på senare år från skilda håll gjorts framställning om förstärkning av sällskapens personal. Framför allt har med växande styrka framhållits behovet av särskilda hushållsinstruktörstjänster. Även må nämnas önskemål om rådgivning i drifts- ekonomiska frågor genom särskilda ekonomikonsulenter.

Det är givet, att en ökning av antalet befattninghavare hos hushållningssällskapen skulle skapa bättre möjligheter för dessa att utöva sin upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Det nuvarande ekonomiska läget tvingar emellertid till stor återhållsamhet beträffande inrättandet av nya tjänster i statsförvaltningen. Med hänsyn härtill synes i första hand böra undersökas, om icke en effektivisering av verksamheten kan åvägbringas på annat sätt. Såsom en möjlighet må nämnas den åtgärden, att varje sällskap tilldelas ett visst antal konsulenter och instruktörer utan att, såsom nu är fallet, dessas arbetsområden specificeras i personalförteckningen. Varje sällskap skulle därigenom få frihet att självt inom gällande ram få avgöra, hur många tjänstemän av ena eller andra typen som bör anställas. På så sätt skulle personaluppsättningen på ett mera smidigt sätt kunna lämpas efter behovet. Vidare synes böra prövas möjligheten att i ökad utsträckning använda lärarpersonalen vid de lägre lantbruksundervisningsanstalterna för upplysnings- och rådgivningsverksamheten. Härvidlag bör samråd äga rum med 1955 års lantbruksundervisningskommitté.

I detta sammanhang vill jag erinra om, att den personal, som kommer i fråga till befattningar hos hushållningssällskapen såsom konsulenter och instruktörer, visserligen i regel har goda fackliga kunskaper, men att den pedagogiska utbildning, den åtnjutit, ofta är bristfällig. Bättre insikter i detta hänseende skulle säkerligen bidra till att höja effektiviteten. Likaså bör uppmärksammas det betydande arbete, som under senare år utförts inom OEEC eller under denna organisations ledning i syfte att förbättra metoder och teknik inom upplysnings- och rådgivningsverksamheten.

Med hänsyn bland annat till förut omnämnda uttalande av innevarande års riksdag bör översynen även omfatta klubbverksamheten bland ungdomen på landsbygden i enlighet med de av jordbruksutskottet angivna riktlinjerna. Därvid synes i första hand böra undersökas, huruvida icke statens medverkan till denna verksamhet bör få en utformning liknande den, som nu tillämpas beträffande statens stöd åt det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Utöver vad jag nu framhållit torde utredningen böra vara förutsättningslös.»

Vid fullgörande av ovannämnda uppdrag har kommittén enligt Kungl. Maj:ts medgivande den 16 augusti 1957 dels besökt Hallands, Kristianstads, Skaraborgs och Jämtlands län för överläggningar med länens hushållningssällskap och lantbruksnämnder, representanter inom länen för klubbverksamheten, den ekonomiska föreningsrörelsen och Riksförbundet Landsbygdens folk samt dels i grupper om tre ledamöter och sekreterare företagit resor till Danmark, Finland och Norge för studier av demonstrationsjordbruk, annan rådgivning samt klubbverksamhet.

Kommitténs ordförande och sekreterare har jämlikt Kungl. Maj:ts medgivande den 14 juni 1957 under tiden 24—29 juni 1957 deltagit i en av OEEC i Paris anordnad konferens rörande olika spörsmål angående effektivisering av rådgivningsverksamheten och avsedd för chefstjänstemän inom denna verksamhet i Västeuropa, Förenta staterna och Kanada, var efter företagits studieresor i ämnet av ordföranden i Holland och England och av sekreteraren Porse i Västtyskland.

Samråd har ägt rum med jordbrukshögskoleutredningen, 1955 års lantbruksundervisningskommitté samt den av Svenska mejeriernas riksförening tillsatta 1958 års kontrollkommitté.

Kommittén har vidare haft överläggningar med representanter för Sveriges fjäderfäavelsförening, Jordbrukets upplysningsnämnd, Hushållningssällskapens förbund, Föreningen Skogs- och lantbruksfilm, Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolags avdelning Skogs- och lantbruksfilm, Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolags korrespondensskola, Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund, Sveriges yrkesfruktodlares riksförbund och Lantbruksverkets instruktörsförening.

Av direktiven torde framgå, att utredningsuppdraget begränsats till upplysnings- och rådgivningsverksamhet på jordbrukets område. I varje fall har jordbruksupplysningskommittén ansett, att i dess uppdrag icke ingått motsvarande verksamhet vad beträffar fisket och hemarbetet. Närmast har kommittén knutit sitt arbete till förvärvsverksamheten inom jordbruket, vartill även trädgårdsnäringen i detta sammanhang hänförts. Härav följer, att kommittén behandlat den upplysnings- och rådgivningsverksam-

het, som riktar sig till jordbrukare och trädgårdsodlare samt i jordbruk och trädgårdsodling anställda. För att icke onödigt tynga framställningen har dessa grupper i texten icke alltid angivits var för sig, utan i regel sammanförts under någon gemensam beteckning t. ex. yrkesutöware, men oftast har alla tre grupperna helt enkelt angetts som jordbrukare. Av sammanhanget torde framgå, vilken eller vilka grupper som avses med beteckningen.

Utredningsuppdraget avser upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Vad innefattar dessa begrepp och är det någon skillnad mellan dem? Agr. lic. Lars Zilliacus har försökt definiera begreppen på följande sätt:¹ »Upplysningen vill meddela kunskap, rådgivningen vill förmå jordbrukaren att ändra sitt beteende, att göra något eller avstå från att göra något som han annars skulle ha gjort. De är svåra att skilja från varandra, då ju upplysning måste föregå och ingå i rådgivningen, om råd inte skall vara direktiv, utan som sig bör lämna avgörandet åt jordbrukaren själv.» Kommittén vill instämma i vad som här anförts och gå en smula längre. Vare sig man kallar verksamheten upplysning eller rådgivning, får den aldrig ta sig uttryck i direktiv. Den skall endast ge kunskaper, förslag till lösningar på föreliggande problem, vilka förslag, så långt det är möjligt, bör presenteras i bestämda alternativ med motivering samt med angivande av sannolika resultat om det ena eller andra alternativet väljes. Jordbrukaren skall såsom ansvarig för sin verksamhet själv välja bland alternativen och själv fatta beslut. Då det sålunda icke är någon egentlig skillnad mellan dessa begrepp, har kommittén också här för att icke onödigt tynga framställningen vanligen använt bara ett av dessa och i regel rådgivningen som ett uttryck för hela verksamheten. Valet av detta begrepp motiveras bl. a. av att det medger bildandet av substantivet rådgivare som en kollektiv benämning på dem, som bedriver ifrågavarande verksamhet. Rådgivningsverksamheten överensstämmer också bäst med språkbruket i närstående främmande språk (jfr engelska Advisory work, Advisor samt tyska Beratung, Berater).

¹ Tidskrift för Lantmän 1959, Hälsingfors, sid. 118.

KAPITEL II

Jordbrukets utveckling och behov av rådgivning

Nuläget

Jordbrukets strukturomvandling

Under de senaste decennierna har jordbruket undergått en betydande strukturomvandling. Detta belyses av den officiella statistiken, som utvisar icke blott den totala jordbruksbefolkningens antal och fördelning utan även antalet brukningsenheter inom olika storleksgrupper.

Vad först beträffar jordbruksbefolkningen (tillhörande gruppen jordbruk och husdjursskötsel med undantag för grupperna trädgård samt pälsdjursuppfödning och renskötsel) framgår av statistiken,¹ att denna grupp, som år 1930 utgjorde 1,85 milj., år 1940 1,54 milj. och år 1945 1,40 milj., år 1950 minskat till 1,18 milj. Minskningen för hela perioden utgör i runt tal 674 000 personer. I procent av landets totala befolkning utgör den här redovisade folkgruppen 30,2, 24,2, 21,0 och 16,7 för ovan anförda år. Om en framskrivning göres till 1959, visar denna, att gruppen nedgått till i runt tal 12 procent av den totala befolkningen.

Den förvärvsarbetande jordbruksbefolkningen inom ovan angivna statistiska grupp, som år 1930 uppgick till 908 000 personer, år 1940 till 721 000 personer och år 1945 till 595 000 personer, hade år 1950 nedgått till 511 000 personer, vilket för 20-årsperioden 1930—1950 motsvarar en minskning med omkring 44 procent. Under perioden 1940—1950 var nedgången nära 30 procent.

Antalet företagare inom den anförda befolkningsgruppen har undergått en oavbruten minskning. Sålunda utgjorde detta antal år 1930 376 200, år 1940 370 600, år 1945 352 000 och år 1950 324 000. Minskningen uppgår för hela 20-årsperioden till 14 procent och för den senaste 10-årsperioden till 13 procent.

Gruppen manliga arbetare uppgick 1930 till 172 000, 1940 till 134 000, 1945 till 111 000 och 1950 till 80 000. Minskningen för denna grupp utgjorde för hela 20-årsperioden 53 procent och för den senaste 10-årsperioden 40 procent.

Nedgången i antalet arbetare vid jordbruk återspeglas också i Svenska lantarbetareförbundets medlemsantal. Antalet manliga medlemmar i förbundet var 1945 47 300, 1950 42 000, 1955 34 000 och 1958 30 000. Minskningen för 10-årsperioden 1945—1955 utgör 28 procent.

¹ Folkräkningarna 1940, 1945 och 1950.

Sedan 1951 insamlas i början av juni varje år uppgifter enligt stickprovsmetod om vid jordbruk över två ha åker sysselsatt arbetskraft över 15 år. De statistiska uppgifterna från dessa undersökningar belyser utvecklingen sedan 1950, det senaste år för vilket folkräkningsmaterial föreligger. Följande siffror må anföras från dessa undersökningar.

	1951	1955	1959
Företagare, manliga.....	369 500	314 000	282 600
Fast anställda, manliga.....	66 500	49 800	38 200
Tillfälligt anställda, manliga.....	69 400	27 600	23 800

Av den manliga arbetskraften över 15 år har företagen under de nio åren minskats med 24 procent, de fast anställda med 43 procent och de tillfälligt anställda med 66 procent.

Förändringarna i den till trädgårdsnäringen knutna befolkningsgruppen framgår av nedanstående siffror.

	1930	1940	1945	1950
Hela gruppen.....	38 800	47 100	50 100	51 300
Förvärvsarbetande befolkning.....	20 300	24 900	24 600	24 700
Därav:				
Företagare.....	4 470	6 710	6 880	7 720
Förvaltningspersonal.....	2 800	3 150	3 060	2 650
Arbetare.....	13 000	12 900	13 200	12 900

Från 1930 till 1940 har antalet förvärvsarbetande inom trädgårdsnäringen ökat med drygt 20 procent för att därefter hålla sig tämligen oförändrat. Antalet företagare har ökat under hela perioden. Ökningen utgör ca 70 procent. Erinras må, att i folkräkningen redovisas under trädgårdsnäringen endast sådana personer, som har den näringen som yrke. De som bedriver trädgårdsodling, fastän i mindre omfattning, är betydligt flera. Enligt 1951 års jordbruksräkning uppgick antalet lägenheter och brukningsenheter med en trädgårdsareal av minst 500 m² köksväxter, blommor, plantskolor och potatis till 22 800.

Den snabba utflyttningen från jordbruket under de senaste årtiondena har bl. a. haft till följd en ogynnsam åldersfördelning inom jordbruksbefolkningen. De som flyttat har främst varit yngre personer. Särskilt inom områden, där småbruket är förhärskande och möjligheterna att bilda rationella brukningsenheter av olika anledningar är begränsade, har nyrekrytering av yngre jordbrukare varit mycket liten, och där finnes också största antalet jordbrukare i de högre åldersklasserna. Sålunda har beräknats¹ att företagare äldre än 50 år utgör 47 procent vid jordbruk med mer än 10 hektar åker och 60 procent vid mindre jordbruk. Förändringarna i jordbrukets företagsstruktur väntas ske betydligt snabbare under de närmaste åren. En av orsakerna är främst den ovan nämnda åldersfördel-

¹ Odd Gulbrandsen: Strukturuomvandlingen i jordbruket, Stockholm 1957.

ningen. Detta innebär, att ett stort antal jordbruksföretagare kommer att av åldersskäl lämna jordbruket inom överskådlig tid och man torde kunna utgå från, att dessa vid småbruket ofta icke får några efterträdare.

Enligt av Gulbrandsen ställd prognos skulle avgången av manliga företagare inom gruppen jordbruk och boskapsskötsel minska från omkring 10 000 till omkring 8 000 per år under prognosperioden 1950—1970. Samtidigt skulle rekryteringen sjunka från omkring 4 000 till mellan 2 000 och 3 000 per år. Antalet manliga företagare skulle enligt prognosen för olika år utgöra följande:

år 1950	år 1955	år 1960	år 1965	år 1970
303 000	275 300	245 800	215 900	186 900

Antalet manliga företagare skulle alltså minska med omkring 90 000 personer mellan åren 1955 och 1970. Om både män och kvinnor medräknas, erhålles följande siffror för det totala antalet företagare i jordbruket:

år 1955	år 1960	år 1965	år 1970
304 800	273 300	241 100	209 700

Antalet företagare av båda könen skulle enligt denna beräkning minska med omkring 95 000 personer på 15 år eller årligen i genomsnitt med 6 300 personer. Enligt prognosen kommer fördelningen inom företagargruppen att förskjutas mot grupperna kvinnliga företagare och företagare över 65 års ålder. Dessa grupper beräknas tillsammans komma att utgöra 25 procent av företagarna i jordbruket 1970. Såvida de ekonomiska förutsättningar och de tendenser, som rått på arbetsmarknaden under 1940-talet, kommer att bestå och förstärkas samt utvecklingen inte nämnvärt påverkas av jordbrukspolitiken, skulle enligt samma prognos den beräknade nedgången i antalet företagare fram till 1970 kunna beräknas till 100 000. Antalet företagare i jordbruk och boskapsskötsel skulle således 1970 kunna beräknas uppgå till omkring 200 000 personer.

Även gruppen lantarbetare kännetecknas av en stigande ogynnsam åldersfördelning. Enligt uppgifter, som inhämtats från lantarbetareförbundet, utgjorde grupperna under 18 år och över 60 år år 1945 5,7 procent och 1958 22,5 procent av förbundets medlemmar. Antalet medlemmar under 18 år är så obetydligt, att siffrorna kan sägas i sin helhet ge uttryck för förskjutningen mot högre åldersklasser. På grund härav och då ytterligare besparing av mänsklig arbetskraft kan väntas, måste man räkna med fortsatt minskning även av antalet lantarbetare. Någon bestämd prognos härför föreligger icke, men en enkel framskrivning av antalet fast anställda manliga arbetare enligt undersökningarna i början av juni ger till resultat en minskning från 38 200 år 1959 till i runt tal 26 000 år 1970.

Vad beträffar jordbrukets företagsstruktur har betydande förskjutningar i densamma inträffat under de senaste årtiondena. Denna strukturomvand-

ling kan man få en viss uppfattning om genom att jämföra jordbruksräkningarna, där förändringar i fråga om jordbrukens storleksfördelning samt arealen av olika ägoslag framgår. Med ledning av dessa jordbruksräkningar kan man dock endast följa nettoförändringarna i antalet brukningsenheter i olika storleksklasser. Däremot erhåller man icke besked om hur många jordbruk av en viss storleksklass, som årligen nedlägges, och hur många, som fått sin areal ökad eller minskad. Jordbruksräkningarna ger ej heller någon uppfattning om i vilken utsträckning övergång till större brukningsenheter har skett genom förvärv eller genom arrendering av mark.

Antalet brukningsenheter i olika storleksgrupper åren 1944, 1951 och 1956 framgår av nedanstående tabell.

Storleksgrupp, hektar åker	År 1944 ¹	År 1951 ²	År 1956 ²
2— 5	107 776	95 945	87 554
5— 10	94 144	89 755	83 246
10— 15	58 477	39 599	38 931
15— 20		20 191	20 630
20— 30	17 030	17 719	18 479
30— 50	10 710	11 234	11 667
50—100	5 065	5 419	5 373
över 100	2 325	2 325	2 221
Summa brukningsenheter	295 527	282 187	268 101

¹ Statistisk årsbok 1957.

² » » 1958.

Siffrorna i tabellen ger vid handen, att sedan år 1951 antalet brukningsenheter i storleksgruppen 2—5 hektar minskat från 96 000 till 88 000 eller med omkring 9 procent. För gruppen 5—10 hektar har skett en nedgång från 90 000 till 83 000 eller med ungefär 7 procent. Antalet gårdar i gruppen 10—20 hektar är i stort sett oförändrat, medan för envar av grupperna 20—30 hektar och 30—50 hektar redovisas en ökning med 4 procent. De förändringar som skett innebär bl. a., att åkerjord (sämre jordar) lagts ned eller överförts till annat ägoslag och att mindre jordbruk sammanlagts till större.

Inom Jordbrukets utredningsinstitut har verkställts en specialundersökning av strukturförändringarna mellan åren 1951 och 1956.¹ På grundval av uppgifter om antalet upphörda jordbruk och förskjutningar mellan olika storleksgrupper har en framskrivning av antalet brukningsenheter enligt 1956 års jordbruksräkning företagits. Nedanstående tabell utvisar den verkställda framskrivningen av antalet brukningsenheter i olika storleksgrupper (uppräknade tal).

¹ Folke Larsson: Strukturförändringarna i jordbruket 1951—1956, Stockholm 1958. (Meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut 5—58.)

Storleksgrupp, hektar åker	År 1956	År 1961	År 1966	År 1971
2— 5.....	87,554	74 605	63 754	54 636
5— 10.....	83 255	75 333	68 084	61 483
10— 15.....	38 935	37 464	35 903	34 286
15— 20.....	20 619	20 590	20 418	20 131
20— 30.....	18 478	18 632	18 698	18 679
30— 50.....	11 478	11 317	11 175	11 045
50—100.....	5 369	5 385	5 391	5 389
över 100.....	2 217	2 141	2 069	2 003
Totalt	267 905	245 467	225 492	207 652

Tabellen visar, att totalantalet jordbruk över 2 hektar åker från 1956 till 1971 skulle komma att minska med i runt tal 60 000 till 207 000. Minskningsen skulle främst gå ut över gårdar med mindre än 15 hektar åker, medan antalet jordbruk över denna gräns skulle förbli tämligen konstant.

Det bör emellertid framhållas, att man vid ovanstående framskrivning av antalet brukningsenheter utgått ifrån, att de relativa förskjutningar, som ägt rum mellan åren 1951 och 1956, även kommer att inträffa under de följande femårsperioderna. Framskrivningen har, såsom även framhållits, närmast karaktär av räkneexempel, som visar förskjutningarnas storlek vid oförändrade utvecklingstendenser.

Vad beträffar trädgårdsnäringen är utvecklingen svår att bedöma. För närvarande försiggår en konsolidering och i viss mån även en utbyggnad av de medelstora och stora handelsträdgårdarna, vars slutliga resultat icke ännu kan överblickas. I stor utsträckning torde den framtida utvecklingen bli beroende på avsättningsförhållandena för trädgårdsprodukterna.

Jordbrukets omställning

Ett av de mest framträdande utslagen för jordbrukets omställning under de båda senaste decennierna utgör mekaniseringen, som framför allt yttrat sig i att traktorn fått ersätta hästen som dragkraft. Traktoriseringen inleddes under de för jordbruket tämligen gynnsamma åren före andra världskriget. År 1938 var antalet traktorer i jordbruket 17 800. Under världskriget undergick traktorbeståndet på grund av avspärningen praktiskt taget inga förändringar, men efter 1945 ökades antalet traktorer snabbt. År 1954, då traktoranskaffningen var störst, inköptes över 15 000 traktorer av jordbrukarna. För närvarande (1958) är antalet jordbrukstraktorer ca 145 000. Därtill kommer 15 000 traktorer, som även brukas i skogsbruket och inom industrien.

Genom den starka traktoriseringen har också en genomgripande förändring skett i jordbrukets maskinpark i övrigt. Hästdragna redskap har i stor utsträckning ersatts med traktordragna, självbindare och tröskverk

med skördetröskor. Före världskriget fanns i landet blott ett 20-tal skördetröskor. I slutet av 1940-talet ökade anskaffningen av skördetröskor och uppgick vid början av 1950-talet till omkring 2 000 om året. År 1953 beräknades drygt 13 000 skördetröskor finnas inom landet och i början av år 1958 kunde antalet skördetröskor beräknas till ca 25 000.

Nedgången i användningen av manuell arbetskraft i jordbruket framgår i stora drag av de tidigare redovisade uppgifterna om antalet yrkesverksamma i jordbruk med binärningar. Ett mera preciserat uttryck härför får man av arbetsredovisningen i Jordbrukets totalkalkyl, som upprättats sedan produktionsåret 1938/39. Enligt denna var arbetskraftanvändningen i jordbruket i milj. arbetstimmar under produktionsåren 1938/39 1 232, 1944/45 1 144, 1956/57 761 och 1959/60 673. Minskningen produktionsåret 1959/60 jämförd med produktionsåret 1938/39 utgör 45 procent och jämförd med produktionsåret 1956/57 11 procent.

Landets åkerareal har varit tämligen oförändrad ända fram till omkring 1950. Enligt jordbruksräkningarna 1951 och 1956 skulle mellan dessa båda år åkerarealen ha minskat med 38 600 hektar. Av en av Jordbrukets utredningsinstitut företagen specialundersökning för samma period framgår, att minskningen skulle uppgå till 48 700 hektar. Utredningsinstitutet framhåller emellertid, att den nedlagda åkerarealen torde vara avsevärt större bl. a. beroende på att åker, som nu uppges vara temporärt obrukad, i verkligheten ej mera kommer att användas som åker. I sin utredning angående överförande av sämre åkerjord till skogsmark uppskattar lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen den åkermark, som under de närmaste åren kommer att överföras till skogsmark, till 10 000 hektar per år.

Den största förändringen, som inträffat beträffande växtodlingen under de senaste två decennierna, är införandet av oljeväxtodlingen. Oljeväxterna började odlas under kriget. Odlingen ökades snabbt till ca 200 000 hektar 1951. Därefter har den gått tillbaka och omfattar nu omkring 100 000 hektar. Arealen råg har fortsatt att minska och uppgår nu till endast ca 100 000 hektar eller hälften mot 1939. Odlingen av korn har de allra senaste åren ökat från i runt tal 100 000 hektar 1951 till 293 000 hektar 1958.

Förbrukningen av handelsgödselmedel har ökat på sätt nedanstående siffror visar. Uppgifterna avser ton kväve = N, fosforsyra = P_2O_5 samt kaliumoxid = K_2O .

	N	P_2O_5	K_2O
1938/39.....	27 745	60 920	35 360
1952/53.....	71 548	103 832	69 045
1956/57.....	89 544	107 553	100 354
1958/59.....	88 817	97 938	79 018

En annan mycket betydelsefull fas av utvecklingen inom växtodlingen är användandet av kemiska medel för bekämpande av växtsjukdomar, skadedjur och ogräs. Användningen av sådana kemiska medel, som före

världskriget var helt obetydlig, uppgår nu till ett värde överstigande 20 milj. kronor årligen.

Inom husdjursskötselns område har den största förändringen skett i hästbeståndet. Genom att jordbruket i så hög grad tagit traktorn i sin tjänst, har hästantalet minskats avsevärt. Från 1937, då antalet hästar uppgick till 633 000, har en fortgående minskning ägt rum till 255 000 1957. För 1960 beräknas antalet till 209 000. På grund av åldersfördelningen och den begränsade rekryteringen under de senaste åren har 1957 års hästavelsutredning beräknat, att antalet arbetshästar kommer att minskas till ca 100 000 år 1965.

Den största omställningen inom nötkreatursskötseln består i att antalet nötkreatur minskat och att en förskjutning skett från mjölk- till köttproduktion. Antalet nötkreatur fördelat på mjölkkor och övriga framgår av följande siffror uttryckt i 1 000 kreatur.

	Kor	Övriga nötkreatur	Summa nötkreatur
1937.....	1 921	1 065	2 986
1946.....	1 818	1 051	2 869
1956.....	1 419	1 014	2 433
1957.....	1 372	1 053	2 425
1958.....	1 383	1 160	2 543
1959.....	1 353	1 227	2 580
1960.....	1 299	1 202	2 501

¹ Preliminära siffror.

Såväl totala antalet nötkreatur som kor minskades under de första krigsåren men steg igen till år 1946, varefter särskilt antalet kor minskat betydligt. De senaste åren har antalet övriga nötkreatur stigit icke så obetydligt, ett uttryck för den pågående förskjutningen från mjölk- till köttproduktion. Det är framför allt vid mindre brukningsenheter, under 10 hektar, som antalet nötkreatur minskat, medan vid de större brukningsenheterna antalet nötkreatur ökat. De helt kreaturslösa jordbruken synes öka i antal. År 1951 var 21 procent av brukningsenheterna, eller 80 000, utan kreatur. Av dessa tillhörde emellertid 52 000 gruppen under 2 hektar, 28 000 gruppen med mer än 2 hektar, varav 17 000 i gruppen 2—5 hektar.

Inom avelsarbetet har en i detta sammanhang viktig förändring inträtt år 1938 med införandet av den artificiella inseminationen. Denna har haft stor framgång. Under 1959 omfattades 517 000 kor av den artificiella inseminationsverksamheten.

Liksom nötkreaturstammen minskade även svinstammen under de första krigsåren. Det lägsta antalet, 845 000 svin, redovisades 1942. Med vissa variationer från år till år har därefter antalet svin stigit. År 1950 uppgick antalet svin till 1,27 milj., 1957 1,89 milj. och 1958 2,54 milj. Därefter har antalet svin minskat och utgjorde år 1960 1,88 milj. Uppgifterna avser juniräkningarna.

Utvecklingen i fråga om antalet höns uppvisar ungefär samma bild. Hönsstammen minskades fram till 1943 till 5,58 milj. för att därefter öka till 9,14 milj. 1950. Därefter har antalet höns minskat till 7,47 milj. 1957 och 7,64 milj. 1960. Uppgifterna avser aprilräkningarna (för 1943, juni-räkningen). Nämnas må i detta sammanhang att under senare år en ökad uppfödning av kyckling samt annat fjäderfä till slakt förekommit.

För både svin- och hönsskötseln gäller att en utveckling mot större besättningar äger rum. Framför allt genom den snabba omsättningen och det mindre beroendet av brukningsenhetens storlek har dessa produktionsgrenar visat sig väl ägnade för stordrift.

Fårskötseln är efter ett uppsving under krigsåren stadd på tillbakagång. År 1944 fanns 558 000 får, år 1958 blott 139 000 och år 1959 129 000. På senaste tid har emellertid ett nyvaknande intresse för får gjort sig gällande och antalet får hade 1960 stigit till 140 000.

Kommittén

Av allt att döma kommer den utveckling, som i det föregående redovisats, att fortsätta. Struktururomvandlingen kan beräknas leda till större och färre brukningsenheter. Enligt den redovisade prognosen skulle antalet brukningsenheter över 2 ha åker 1970 uppgå till ca 200 000. Detta är emellertid icke någon slutpunkt. Utvecklingen torde komma att ge till resultat ytterligare minskning av antalet brukningsenheter.

Härmed blir möjligheterna för ökad mekanisering större. Det torde därvid icke så mycket bli fråga om en ökning av antalet maskiner utan ett bättre utnyttjande av befintligt maskinbestånd. Därjämte torde i viss mån större maskiner komma till användning. Parallellt härmed torde man kunna räkna med, att tekniken kommer att frambringa nya och mera ändamålsenliga maskiner för olika arbetsuppgifter, t. ex. gallring av rotfrukter, skörd av potatis och rotfrukter etc. När det gäller jordbrukets ekonomibyggnader, kan man vänta sig stora förändringar, allteftersom det nuvarande byggnadsbeståndet måste ersättas. Tekniken kan beräknas att tagas i anspråk i ökad omfattning, varigenom inomgårdsarbetet kan komma att rationaliseras väsentligt.

Jordbruksarealen torde i fortsättningen komma att minska genom att sämre jord överföres till skogsmark. Inom växtodlingen kan i viss grad specialisering på färre växtslag vid varje enskild brukningsdel vara att förvänta. Användningen av handelsgödsel kan beräknas öka och framför allt bli mera rationell. Mikronäringsämnen kommer därvid att spela en ökad roll. Bekämpandet av växtsjukdomar, skadedjur och ogräs med kemiska och biologiska medel kan beräknas få ökad omfattning, varvid nya och effektivare medel torde komma till användning.

Inom husdjursskötseln har man att räkna med fortsatta anpassnings-

åtgärder. Det totala antalet arbetshästar torde komma att minska till vad som är oundgängligen behövt för skogskörslor och vissa arbeten i jordbruket. Därmed kommer foderbehovet för sagda djurslag att minska ytterligare och mark bli friställd för annan produktion. Utvecklingen på nötboskapsskötselns område blir kanske mer än någonting annat beroende på den framtida jordbrukspolitiken. Det mest sannolika synes emellertid vara, att antalet mjölkkor minskas ytterligare, medan uppfödningen av köttdjur ökas. Vissa medelstora och större gårdar torde komma att mer eller mindre specialisera sig på uppfödning av köttdjur, medan vid andra och kanske främst vid större familjejordbruk produktionen inriktas på en lämplig kombination av mjölk och köttdjur. För fläsk-, ägg- och fjäderfäproduktion synes man kunna vänta sig en viss koncentration mot större och starkt specialiserade företag utan direkt anslutning till jordbruk, varvid det i Förenta staterna praktiserade kontraktssystemet kan komma att vinna ökad tillämpning. Den artificiella inseminationen kan beräknas få större utbredning inom nötboskapsaveln och komma till mera allmän användning även för andra husdjurslag. Detta kommer att, såsom redan nu kan iakttagas, helt revolutionera avelsarbetet och få konsekvenser för upplysnings- och rådgivningsarbetet. På utfodringens område kan man räkna med att produktionsstimulerande ämnen får ökad användning, särskilt när det gäller kött-, fläsk- och äggproduktionen. Säkert är i varje fall, att nya preparat kommer att erbjudas jordbrukarna.

På något längre sikt måste man räkna med, att vetenskapen får än större betydelse för jordbruket. Detta gäller särskilt på fysikens (atomfysik och elektronvetenskap) samt biologiens områden, där utvecklingen för närvarande sker mycket snabbt.

Användandet av radioaktiv strålning för framställning av mutationer inom växtförädlingen och användandet av radioaktiva isotoper för studier av fysiologiska och kemiska förlopp i levande organismer och av dynamiska biologiska system, exempelvis relationerna mellan jord, växter, djur och människor, är väl känt. Det praktiska utnyttjandet härav står emellertid i sin första början. För närvarande bedrives en omfattande forskning med radioaktiv strålning för konservering av livsmedel. Radioaktiv strålning har med framgång använts för att förhindra groning av matpotatis. Det torde icke ligga utanför det sannolikas gräns, att exempelvis gammabestrålning kan komma att användas för konservering även av foderväxter. Radioaktiv bestrålning kan också komma att användas för bekämpande av ogräs, skadedjur och växtsjukdomar. Det finns redan nu exempel på framgångsrikt bekämpande av skadedjur med radioaktiv strålning.

Radiostyrda (fjärrstyrda) transportanordningar användes redan inom industrien. Under senare tid har radiostyrningen försöksvis utnyttjats vid lunning av virke i svår terräng medelst wire och spel, varvid lunningen

kunnat utföras av en man i stället för två, när spelet skötes manuellt. Det förefaller icke osannolikt, att radiomanövrering även kan komma till användning inom jordbruket. Enstaka exempel hittills på sådant utnyttjande, huvudsakligen i experimentellt syfte, förefinnes för övrigt redan.

De utvecklingstendenser, som ovan skisserats, torde komma att jämte annat leda till fortsatt avgång av arbetskraft i jordbruket. Såväl antalet företagare som antalet lantarbetare kan vid oförändrad produktionsvolym beräknas undergå en fortsatt och väsentlig minskning. Det praktiska jordbruket synes alltmera bli tillämpad vetenskap. Jordbrukarna och deras medhjälpare blir specialarbetare. De får använda flera och mera komplicerade mekaniska och biologiska hjälpmedel. Ett felaktigt handhavande av dessa kan medföra stora skador såväl ekonomiskt som i andra avseenden. Såväl företagare som anställda måste därför få en bättre, mera djupgående och teknisk utbildning. Detta gäller grundutbildning, men det gäller även och ej minst fortbildning, rådgivning och upplysning om nyheter inom deras arbetsområde.

Genom utvecklingen under de senaste två decennierna på det tekniska och ekonomiska området har ny teknik och nya tekniska hjälpmedel tillkommit, varigenom manuell arbetskraft kan sparas. I anslutning härtill genomgår jordbruket en strukturrationalisering, som innebär, att förhållandet mellan de tre produktionsfaktorerna jord, kapital och arbete i produktionsprocessen förskjutes i syfte att få till stånd en anpassning till rådande tekniska och ekonomiska villkor. Insatsen av mänsklig arbetskraft minskas i förhållande till de båda övriga produktionsfaktorerna.

Sedan länge har statsmakterna understött denna rationaliseringsprocess. Tydligt kom det till uttryck i det av 1947 års riksdag antagna jordbrukspolitiska programmet, vari uppställdes som mål, att jordbrukets yrkesarbetande befolkning skulle erhålla en med vissa yrkesgrupper inom industrien likvärdig inkomst samt en likvärdig andel i det ekonomiska framåtskridandet. Målet skulle anses nått, när inkomsten i medeltal för jordbrukare med »basjordbruk» (10 till 20 ha åker) och med jämförelsevis rationell drift uppgick till den angivna inkomstnivån. För att befrämja utvecklingen mot en sådan målsättning anvisade statsmakterna statligt stöd för tillköp av mark samt för utveckling och upprustning av bestående jordbruk med intill 20 ha åker. Genom beslut av 1959 års riksdag försköts målsättningen så, att från år 1965 »normjordbruket» (20—30 ha åker i landets slättbygder) skall ersätta basjordbruket, när det gäller inkomstlikställighet med vissa grupper inom industrien. I anslutning härtill ändrades bestämmelserna om statens stöd till utveckling och upprustning av bestående jordbruk, så att bidrag skall utgå för jordbruk upptill en sådan storlek, att det kan bereda full sysselsättning för två heltidsarbetande personer.

Såsom närmare redovisas i kap. V och VI har statsmakterna de senaste åren understrukit behovet av upplysning för underlättande av strukturrationaliseringens genomförande. Jordbruksupplysningskommittén anser denna fråga synnerligen viktig och vill därför framföra några synpunkter. Enligt kommitténs mening gäller det inte bara upplysning om gällande bestämmelser och om vilken hjälp staten lämnar. Det gäller minst lika mycket dels att förmedla grundläggande kunskaper om de stora förändringar, som skett på det tekniska och ekonomiska området, samt vad detta för med sig för jordbruket, dels att meddela sakkunnig rådgivning i de mycket komplicerade investeringsfrågorna.

Strukturrationaliseringen skulle enligt kommitténs mening underlättas väsentligt, om rådgivningsverksamheten kunde mera inriktas på att i anslutning till den utveckling, som äger rum, meddela kunskaper i allmänna ekonomiska och jordbruksekonomiska frågor. En bättre förståelse och en bättre medverkan från jordbrukarnas sida skulle därigenom kunna påräknas.

Kommittén har ovan anfört, att strukturförändringen innebär en förskjutning i förhållandet mellan produktionsfaktorerna jord, kapital och arbete. På varje i jordbruket sysselsatt person kommer nu i runt tal två gånger så mycket jord och fem gånger så mycket kapital som för tre decennier sedan. Ändå har strukturumläggningen icke ännu hunnit så långt. Investeringarna i jordbruket är redan nu mycket stora. Under åren 1954 till 1958 har de årliga investeringarna i jord, byggnader och maskiner uppgått till mellan 860 och 925 milj. kronor. Det kan väntas, att investeringsbehovet kommer att ökas ytterligare, för såvitt ökningen icke motverkas av att bl. a. genom fortsatt strukturrationalisering (större brukningsenheter) kapitalet i byggnader och maskiner blir mera effektivt utnyttjat. Investeringarna i jordbruket är så stora, att de måste på samma sätt som inom andra näringsgrenar i varje särskilt fall ske efter noggranna ekonomiska överväganden. I rådgivningsverksamhetens program måste uppgiften att biträda jordbrukarna i dessa bedömanden få större plats, än den har för närvarande.

De stora investeringarna gör det nödvändigt, ej blott att noga överväga deras lönsamhet under den traditionella driftsformen, utan också att i samband därmed pröva alternativa driftsformer för att komma fram till sådana, som bäst kan förränta erforderliga investeringar. Det blir med andra ord fråga om en företagsekonomisk planering, som förutsätter betydande kunskaper i ekonomi och kalkylering och som kräver rådgivarens medverkan. Kommittén vill här understryka, att det icke är fråga om en produktionsbefrämjande rådgivningsverksamhet, som sätter såsom mål högsta möjliga avkastning per ko eller per ha åker, utan en produktivitetsbefrämjande, för vilken slutmålet i stället är högsta avkastning per arbetstimme och kapitalinsats.

Det har tidigare anförts, att manuell arbetskraft kunnat sparas bl. a. genom mekaniseringen. En redovisning har också lämnats över nedgången i arbetskraftanvändningen de senaste decennierna. Ändå har insatserna för förbättrad arbetsteknik hittills icke varit särskilt stora. Enligt kommitténs mening har man här ett viktigt område för fortsatt rationalisering. Förbättrad arbetsteknik och bättre utnyttjande av arbetskraften — ej minst bättre utnyttjande under hela året — måste ägnas väsentligt större uppmärksamhet. I anslutning härtill måste frågor rörande arbetsteknik, arbetsnormer och förbättrat utnyttjande av arbetskraften ges mera utrymme på rådgivningsverksamhetens program än hittills.

De senaste åren har betydande integrationsträvanden inom den västeuropeiska marknaden pågått. Dessa har tagit sig uttryck i sexstatsöverenskommelsen om en gemensam marknad omfattande Frankrike, Italien, Västtyskland, Holland, Belgien och Luxemburg samt sjustatsöverenskommelsen om ett frihandelsområde, omfattande Österrike, Danmark, Norge, Portugal, Sverige, Schweiz, Storbritannien och Nordirland. Sexstatsöverenskommelsen innebär i fråga om jordbruket i princip en gemensam jordbrukspolitik med fri handel mellan länderna men med skydd mot tredje land. I sjustatsöverenskommelsen står jordbruket i princip utanför, och det förutsattes, att handeln med jordbrukets produkter skall grundas på bilaterala avtal. Stora ansträngningar göres att åstadkomma en utjämning av skiljaktigheterna mellan de båda handelsblocken. Hur det kommer att gå är ovisst, men säkert torde vara, att avsättningen av jordbruksprodukter för vårt lands vidkommande kommer att försvåras ytterligare och i vart fall kommer vårt jordbruk att, i likhet med jordbruket i flera andra länder, möta ökad konkurrens. Detta har också kunnat förutses, alltsedan arbetet med handelns liberalisering påbörjades efter kriget. Flera av de åtgärder i syfte att förstärka och utveckla rådgivningsverksamheten, som vidtagits i andra länder, och för vilka redogöres i kapitel IV, har också tagit sikte på att höja produktiviteten och öka konkurrenskraften. För kommittén står det klart, att behovet av en kraftig effektivisering av rådgivningsverksamheten är starkt motiverad även med hänsyn till dessa synpunkter.

Även om man kunde bortse från behovet av avsättning till utlandet eller göra sig oberoende av konkurrens därifrån, försvagas icke i någon särskild grad motivet för eftersträvande av ökad produktivitet. Som anförts har statsmakterna 1947 satt som mål för jordbrukspolitiken bl. a., att jordbrukare vid jordbruk av viss storleksklass skall kunna uppnå med vissa grupper inom industrien jämförbara inkomster. Genom ökad produktivitet inom jordbruket kan detta mål nås snabbare och säkrare samt vid ett rimligare prisläge, vilket måste vara en allmän angelägenhet av stor betydelse.

Jordbrukshögskoleutredningen har avgivit betänkande med förslag rö-

rande högre utbildning, forskning och försök på lantbrukets område. Förslaget innebär, att det årliga anslaget för detta ändamål uppräknas från 10,3 milj. kronor för närvarande till 16,9 milj. kronor, vilket innebär en ökning med i runt tal 60 procent. Jordbruksupplysningskommittén har i yttrande över förslaget icke haft någonting att erinra mot denna uppräknings. Enligt kommitténs mening är en förstärkning av resurserna för högre undervisning, försök och forskning på lantbrukets område, bl. a. av samma skäl som i det föregående anförts, starkt motiverad. De insatser, som göres på detta område, kan utan tvivel lämna god avkastning. En förutsättning härför är emellertid, att resultaten från försök och forskning snabbt omsättes i praktiken. Det viktigaste medlet härför är en effektiv rådgivningsverksamhet. Rådgivarna skall utgöra det led mellan försök och forskning å ena sidan och de praktiska jordbrukarna å den andra, vars uppgift skall vara både att till jordbrukarna överbringa resultaten från försök och forskning och omvänt att överbringa jordbrukets problem till försöks- och forskningsinstitutionerna.

Av vad som anförts i detta kapitel framgår, att man måste räkna med en fortsatt betydande och tämligen snabbt förlöpande minskning av antalet förvärvsarbetande inom jordbruket. Om rådgivarkåren tidigare varit riktigt avvägd i förhållande till behovet, borde därför en minskning i och för sig vara befogad. En sådan avvägning har dock icke varit för handen såsom kommittén närmare kommer att påvisa i kapitel VI. En rad omständigheter pekar vidare på att större krav bör ställas på rådgivningsverksamheten. Den tekniska utvecklingen gör jordbruket mer komplicerat. Den begränsade tillgången på arbetskraft och lönekostnaderna nödvändiggör, att arbetstekniken måste beaktas mera. Jordbruket befinner sig i ett omställnings- och utvecklingsskede, som karaktäriseras av en omfattande strukturrationaliseringsprocess. Därmed följer ett stort investeringsbehov, som måste tillgodoses men på sådant sätt, att felinvesteringar undvikas och så att investeringarna blir räntabla. Blockbildningen på den europeiska marknaden kan väntas medföra minskade avsettningsmöjligheter och ökad konkurrens. Önskemålet, att målsättningen för jordbrukarnas inkomststandard skall kunna uppnås vid ett rimligt prisläge på jordbrukets produkter, ställer höjda krav på jordbrukets produktivitet. De här anförda faktorerna måste beaktas vid överväganden rörande rådgivningsverksamheten. Den måste på samma gång bli dynamisk, specialiserad och översiktlig. De ekonomiska problemen har trätt starkt i förgrunden, vilket bör få återspeglas i rådgivningsverksamhetens organisation och inriktning.

KAPITEL III

Rådgivningsverksamheten inom jordbruket

Nuläget

I större eller mindre omfattning bedrivs rådgivnings- och upplysningsverksamhet inom jordbrukets och trädgårdsskötselns områden av ett flertal organisationer. I första hand må nämnas hushållningssällskap, lantbruksundervisningsanstalter, lantbruksnämnder samt Jordbrukets upplysningsnämnd (för den sistnämnda redogöres i kapitel XI). Dessas rådgivningsverksamhet är väsentligen inriktad på tekniska och ekonomiska frågor.

Inom i stort sett samma ämnesområde meddelas rådgivning av ett antal produktionsbefrämjande föreningar, såsom frö-, utsädes-, potatis-, oljeväxt- och betodlareföreningar, semin-, avels- och kontrollföreningar, bokföringsföreningar samt odlareföreningar på trädgårdsnäringens område.

Rådgivning rörande marknadsfrågor, såsom kvalitets- och avsättningsfrågor etc. meddelas genom Sveriges lantbruksförbund (SL) och jordbrukets ekonomiska organisationer samt i viss mån av Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF).

Viss jordbruksrådgivning bl. a. beträffande arbetsteknik och arbetarskydd meddelas av arbetsmarknadens organisationer inom jordbruket. En del yrkessammanslutningar bedriver också i mindre omfattning upplysningsverksamhet.

Nämnas bör även att inom jordbruket och trädgårdsskötseln verkamma försöks-, forsknings-, provnings- och kontrollanstalter medverkar i upplysningsverksamheten genom att i första hand till rådgivare och lärare genom berättelser och skrifter meddela resultaten av forskning och försök. I vissa fall, exempelvis växtskyddsanstalten med dess filialer, frökontrollanstalterna, statens maskinprovningar och Jordbrukstekniska institutet, riktar de sig direkt till jordbrukarna med sin rådgivning genom flygblad, meddelanden och personlig rådgivning i olika former.

Flera av i det föregående omnämnda institutioner och organisationer ävensom andra företag och organ utger egna tidskrifter på jordbrukets och trädgårdsodlingens områden. Antalet sådana tidskrifter uppgår i vårt land för närvarande till ett sjuttiototal.

1. Hushållningssällskap, lantbruksundervisningsanstalter och lantbruksnämnder

Den främsta uppgiften för *hushållningssällskapen* är att genom undervisnings- och upplysningsverksamhet sprida kännedom bland lanthushåll-

ningens yrkesutövare om åtgärder till främjande av jordbrukets produktivitet. Denna verksamhet är av mångskiftande slag och varierar med förhållandena inom olika sällskap. Sällskapen bedriver en mycket omfattande kursverksamhet. Kurserna hålles på olika platser ute i bygderna och på särskilda kursgårdar, men det förekommer även, att kurser anordnas vid de fasta undervisningsanstalterna i sällskapens regi eller i samarbete med skolorna. En annan form av ifrågavarande verksamhet utgör de årligen anordnade studieresorna. Försöksverksamheten, som också är ett led i rådgivningsarbetet, intager en mycket framskjuten plats i sällskapens program. Till upplysningsverksamheten kan vidare hänföras sällskapens demonstrationsgårdsverksamhet, åtgärder för främjande av ordnad bokföring bland innehavare av jordbruk, kontrollföreningsverksamhet, djurhälsokontroll, åtgärder av olika slag till främjande av växtodlingen, såsom fröodling o. dyl., anordnande av utställningar och demonstrationer, utgivande av tidskrifter m. m. En synnerligen betydelsefull verksamhet bedrivs genom personlig rådgivning till enskilda yrkesutövare av sällskapens befattningshavare.

Gällande bestämmelser om hushållningssällskapens utbildningsverksamhet på lantbrukets område och statsbidrag till densamma behandlas närmare i kapitel VII. Här nedan lämnas vissa statistiska uppgifter m. m. om verksamheten.

Omfattningen av hushållningssällskapens kursverksamhet under tiden 1952/53—1958/59 framgår av nedanstående sammanställning.

Kurser med enbart muntlig undervisning (öppna kurser + kurser för särskilt antagna elever)				Kombinerade kurser			
Budget- år	Antal kurser	Antal deltagare	Stats- bidrag	Budget- år	Antal kurser	Antal deltagare	Stats- bidrag
1952/53	3 385	122.467	604 894	1952/53	634	7 287	359 571
1953/54	4 190	162 287	729 335	1953/54	638	6 653	308 081
1954/55	4 634	154 936	801 593	1954/55	728	10 535	309 074
1955/56	5 310	186 676	983 767	1955/56	521	5 733	274 594
1956/57	5 462	196 739	1 088 319	1956/57	423	4 642	219 960
1957/58	6 273	211 391	1 193 388	1957/58	413	4 251	220 358
1958/59	5 982	211 150	1 408 768	1958/59	522	4 655	243 261

Antalet öppna kurser fördelade på ämnesområden under budgetåren 1952/53 och 1956/57 framgår av följande sammanställning.

Såsom sammanställningen utvisar, har den största ökningen av antalet kurser förekommit i ämnena växtodling och husdjursskötsel samt inom grupper av olika ämnesområden vid samma kurs.

Det redovisade antalet deltagare i de öppna kurserna, som budgetåret 1952/53 utgjorde 111 883, uppgick budgetåret 1956/57 till 183 549.

Antalet kurser för särskilt antagna elever fördelade på olika ämnesområ-

Ämnesgrupp	Antal öppna kurser		Ökning
	1952/53	1956/57	
Olika ämnesområden vid samma kurs.	410	666	256
Växtodling.....	218	1 005	787
Husdjursskötsel.....	368	730	362
Maskiner och byggnader.....	338	384	46
Ekonomi och bokföring.....	52	179	127
Trädgårdsskötsel.....	365	458	93
Hem och hushåll.....	1 043	1 171	128
Summa	2 794	4 593	1 799

den under budgetåren 1952/53 och 1956/57 framgår av nedanstående sammanställning.

Ämnesgrupp	Antal kurser för särskilt antagna elever		Ökning
	1952/53	1956/57	
Växtodling.....	13	50	37
Husdjursskötsel.....	29	55	26
Maskiner och byggnader.....	94	140	46
Ekonomi och bokföring.....	69	75	6
Trädgårdsskötsel.....	69	99	30
Hem och hushåll.....	317	450	133
Summa	591	869	278

Antalet deltagare, som budgetåret 1952/53 utgjorde 10 584, uppgick budgetåret 1956/57 till 13 190.

De kombinerade kursernas fördelning på olika ämnesområden budgetåren 1952/53 och 1956/57 framgår av följande sammanställning.

Ämnesgrupp	Antal kurser		Ökning respektive minskning
	1952/53	1956/57	
Jordbrukslära.....	55	61	+ 6
Husdjurslära.....	23	24	+ 1
Maskinlära.....	118	77	— 41
Ekonomi och bokföring.....	207	28	— 179
Trädgårdsskötsel.....	58	40	— 18
Hem och hushåll.....	173	193	+ 20
	634	423	— 211

Antalet kombinerade kurser har i stort sett minskats. Även antalet deltagare har minskat väsentligt eller från 7 287 budgetåret 1952/53 till 4 655 budgetåret 1958/59.

I riksstaten är fr. o. m. budgetåret 1960/61 uppfört ett förslagsanslag: Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering m. m. (tidigare rubrik:

Bidrag till hushållningssällskapens undervisningsverksamhet m. m.) med ett belopp av 1 640 000 kronor, som enligt kungl. brev den 1 april 1960 skall disponeras på följande sätt:

1. Kursverksamhet, förslagsvis.....	1 558 000
2. Studieresor.....	32 000
3. Framställning av undervisningsfilm och bildserier.....	50 000
Summa kronor	1 640 000

I samband med den tämligen omfattande lokala försöksverksamhet, som sällskapen bedriver, utövar de en betydande rådgivningsverksamhet. Den lokala försöksverksamheten, vartill statsbidrag utgår, avser i främsta rummet gödslings-, sort- och växtodlingsförsök. Verksamheten står under tillsyn och kontroll av lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Försöken utlägges hos enskilda jordbrukare runt om i landet. Dessutom medverkar sällskapen i den fasta försöksverksamheten genom försök på egna försöksgårdar samt på försöksstationer och fasta försöksfält.

Ett led i hushållningssällskapens upplysningsverksamhet är utgivandet av tidskrifter. Dessa utkommer med varierande antal nummer per år i olika sällskap. I vissa sällskap utges endast årsskrifter eller handlingar, som i en del fall innehåller försöksberättelser och upplysningsartiklar. Vid sidan av de regelbundet utkommande tidskrifterna utger sällskapen även broschyrer och flygblad, som användes i kurs- och rådgivningsverksamheten. Sällskapens tidskrifter torde gå ut i en sammanlagd årsupplaga på drygt 100 000 exemplar.

Förutom redan anförda former av upplysning spelar den personliga rådgivningen en viktig roll i hushållningssällskapens verksamhet. Personlig rådgivning lämnas antingen vid besök hos jordbrukarna, i samband med kurser, vid jordbrukarnas besök hos sällskapen eller genom rådgivning per telefon och brev.

För att få en uppfattning om den rådgivande verksamhetens nuvarande omfattning och inriktning har kommittén inhämtat uppgifter från hushållningssällskapens personalförtecknade tjänstemän på förevarande område. Dessa har därvid redovisat det antal dagar, som de under år 1956 använde dels till personlig rådgivning i fältet och dels till kursverksamhet. Nedanstående sammanställning över medeltalet kursdagar och rådgivningsdagar inom varje personalgrupp torde ge en uppfattning om den tid, som de fältarbetande tjänstemännen efter att ha fullgjort andra arbetsuppgifter kunnat ägna sig åt upplysningsverksamhet.

Tjänstemännen har också redovisat rådgivningens fördelning på specialrådgivning och rådgivning, som omfattat jordbruksdriften i dess helhet, allsidig rådgivning. Allsidig rådgivning har främst bedrivits av jordbrukskonsulenter och jordbruksinstruktörer. Jordbrukskonsulenter har redovisat en tredjedel av rådgivningstiden som allsidig rådgivning. Husdjurs-

Tjänstemän	Antal inkomna svar	Antal kursdagar medeltal	Antal rådgiv- ningsdagar medeltal
Jordbrukskonsulenter.....	29	44	54
Husdjurskonsulenter.....	25	39	60
Maskinkonsulenter.....	23	70	65
Trädgårdskonsulenter.....	26	52	78
Jordbruksinstruktörer.....	82	23	53

konsulenterna har använt en fjärdedel av tiden för sådan rådgivning, maskinkonsulenterna en tiondel och trädgårdskonsulenterna ungefär en femtedel. Jordbruksinstruktörerna har beräknat, att ungefär hälften av rådgivningstiden utnyttjats för allsidig rådgivning.

Uppgifterna angående omfattningen av specialrådgivning och allsidig rådgivning varierar högst väsentligt, vilket sannolikt beror på olika intresseinriktning hos tjänstemännen och givetvis också på det sätt, på vilket frågorna uppfattats. Sålunda har samtliga jordbrukskonsulenter med undantag av 4 uppgivit, att de förutom specialrådgivning också ägnat sig åt allsidig rådgivning. Av de 25 husdjurskonsulenterna har 13 uppgivit, att de bedrivit såväl allsidig rådgivning som specialrådgivning, 9 endast specialrådgivning och 3 endast allsidig rådgivning. Maskinkonsulenterna har uppgivit, att de huvudsakligen bedrivit specialrådgivning. Trädgårdskonsulenterna har i 12 fall redovisat båda typerna av rådgivning, allsidig rådgivning i 2 fall samt uteslutande specialrådgivning i 12 fall. Vad jordbruksinstruktörernas rådgivningsverksamhet beträffar anges denna vara tämligen jämnt fördelad mellan allsidig rådgivning och specialrådgivning, och det finnes anledning antaga, att instruktörerna med sin rådgivning i många fall eftersträvat att täcka ett relativt stort område av jordbruksdriften. Endast 9 instruktörer av 82 har redovisat enbart specialrådgivning. Av uppgifter från 21 jordbruksinstruktörer i Västerbottens och Norrbottens läns hushållningssällskap framgår, att den allsidiga rådgivningen där varit mera påtaglig. Som medeltal anges 42 dagar allsidig rådgivning mot 22 dagar specialrådgivning.

Kommittén har också av de olika fältarbetande tjänstemännen vid hushållningssällskapen begärt uppgift om hur den rådgivning, som de förmedlat, fördelat sig på jordbruk i olika storleksgrupper. Jordbrukskonsulenterna, husdjurskonsulenterna och maskinkonsulenterna har meddelat, att av deras rådgivningstid tagits i anspråk i medeltal 59 respektive 54 och 51 % för rådgivning åt jordbrukare med jord i storleksgruppen 2—20 ha och 40 respektive 43 och 49 % åt jordbrukare med jord i gruppen över 20 ha. Rådgivning till jordbrukare med enheter under 2 ha har varit ringa. Jordbrukskonsulenterna har uppgivit, att de i sådana fall använt 1 % av tiden och husdjurskonsulenterna 3 %. För trädgårdskonsulenternas del faller 36 % av rådgivningen på storleksgruppen under 2 ha och sammanlagt 86 %

på enheter under 20 ha. Ungefär samma resultat beträffande rådgivningens fördelning på jordbruk av olika storlek har man kommit till vid en av Jordbrukets utredningsinstitut företagen undersökning. Av uppgift, som lämnats i utredningsinstitutets meddelande nr 9/1955, framgår sålunda, att det i de flesta fall är jordbrukare med jordbruk inom storleksgruppen 2—30 ha, som betjänats av tjänstemännen med individuell rådgivning.

Lantbrukets undervisningsanstalter medverkar i viss utsträckning i den lokala upplysningsverksamheten, vilket ofta sker i samarbete med hushållningssällskapen. Skolornas lärare biträder vid eller ordnar kurser av olika slag, jordbrukardagar, fältvandringar, demonstrationer m. m. Lärarna utnyttjas också av olika organisationer för föredrag samt av enskilda jordbrukare för personlig rådgivning. Vidare prövas vid en del skolor kurser med s. k. elevkontakt, där lärarna vid besök vid elevens föräldrars jordbruk med eleven och hans föräldrar diskuterar driftsproblemen vid jordbruket.

Lantbruksnämnderna handhar bl. a. den statliga verksamheten för yttre och inre rationalisering. I deras uppgifter ingår sålunda planering och projektering samt förmedling av statligt stöd för genomförande av rationaliseringen samt att tillhandagå med råd och upplysningar, särskilt i frågor som rör jordbrukets yttre och inre rationalisering. Lantbruksnämndernas upplysningsverksamhet sker i första hand vid personlig rådgivning i samband med planering av olika rationaliseringsåtgärder. Såsom närmare framgår av kapitel V medverkar nämnderna genom sina befattningshavare i hushållningssällskapens kursverksamhet.

2. Produktionsfrämjande föreningar på jordbrukets område

På växtodlingens område finns ett flertal föreningar av betydelse, som på olika sätt såsom genom anordnande av möten för jordbrukare och genom personlig rådgivning bedriver upplysningsverksamhet inom respektive ämnesområden. Sålunda anordnar t. ex. Sveriges fröodlareförbund, vars medlemmar är hushållningssällskap och fröodlareföreningar, riks- och regionala fröutställningar, frödagar o. dyl. Sveriges oljeväxtodlares centralförening, som har egen försöksverksamhet, samarbetar med hushållningssällskapen för en saklig rådgivning på oljeväxtodlingens område. Sveriges potatisodlares riksförbund verkar på olika sätt för en rationell potatisodling och för en förbättring av kvaliteten på den saluförda varan. Sveriges pomologiska förening söker genom en brett upplagd upplysningsverksamhet i samarbete med hushållningssällskapen och lokala fruktodlareföreningar verka för rationellare frukt- och bärödling. Föreningen anordnar bl. a. odlaredagar, demonstrationer och studieresor och föreningens tjänsteman medverkar vid frukt- och bärödlingskurser. Föreningens ströskrifter distribueras genom hushållningssällskapen. Sveriges yrkesfruktodlares riksförbund bedriver genom sin konsulent rådgivningsverksamhet på fruktodlingens område. Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund lämnar genom två

specialkonsulenter sina medlemmar personlig rådgivning i odlingstekniska frågor. Konsulenterna deltar även som specialister i sällskapens kursverksamhet.

För befrämjande av husdjursskötsel och avel verkar ett stort antal föreningar, såsom seminiföreningar, kontrollföreningar, Föreningen för svensk husdjursskötsel, olika avelsföreningar, såsom Svenska svinavelsföreningen, Svenska fåravelsföreningen, Sveriges fjäderfäavelsförening, Avelsföreningen för svensk låglandsboskap, Avelsföreningen för svensk röd och vit boskap, Avelsföreningen för svensk kullig boskap, Svenska ardennerföreningen, Föreningen Nordsvenska hästen m. fl. Föreningarna bedriver på olika sätt upplysningsverksamhet inom sina ämnesområden. Vissa föreningar har anställt egna konsulenter. Sålunda har Avelsföreningen för svensk låglandsboskap en konsulent, Avelsföreningen för svensk röd och vit boskap fyra konsulenter, Avelsföreningen för svensk kullig boskap en konsulent och Sveriges fjäderfäavelsförening två konsulenter anställda. Den sistnämnda föreningens konsulenter medverkar i betydande omfattning i hushållnings-sällskapens kurs- och rådgivande verksamhet.

3. Jordbrukets ekonomiska och fackliga organisationer

Sveriges lantbruksförbund och jordbrukets ekonomiska föreningar bedriver upplysningsverksamhet speciellt rörande marknadsfrågor, såsom kvalitets- och prisfrågor o. dyl., samt organisations- och jordbrukspolitiska frågor. Verksamheten försiggår dels i form av veckokurser eller kortare kurser, dels genom press och publikationer samt genom anordnande av möten med föredrag och diskussioner.

Programmet för de veckolånga kurserna upptager bl. a. föredrag om jordbruket, jordbrukets organisationer i allmänhet och därmed sammanhängande frågor samt om de olika branschorganisationernas verksamhet. På programmet för de kortare kurserna har huvudsakligen upptagits allmänna föredrag, t. ex. om jordbrukets roll i vårt näringsliv, föreningsrörelsens organisation, samarbetsfrågor etc. Under de senaste åren har en speciell form av kurser, s. k. branschkurser, anordnats, och vid dessa kurser har programmet koncentrerat sig kring aktuella frågor för en viss branschorganisation, bl. a. produktions-, avsättnings- och kvalitetsfrågor. De kurser, som avser jordbrukets kreditorganisationer, har fr. o. m. 1957 fått en speciell utformning och anordnas kring temat hur ett jordbruk skall finansieras.

År 1958 omfattade kursverksamheten för jordbrukareungdom sex veckokurser, tjugu kurser om 2—3 dagar, fjorton endagskurser med sammanlagt 1 284 deltagare samt tio kurser för funktionärer med 513 deltagare.

Upplysningsverksamheten i press och publikationer avser marknadsrapporter, prognoser, samorganisations- och jordbrukspolitiska frågor o. dyl. Föreningarnas tjänstemän och förtroendemän medverkar dessutom med

föredrag och informationer vid föreningarnas årsmöten och vid årligen ute i bygderna anordnade distriktsmöten.

Den upplysningsverksamhet, som i form av kortare kurser bedrivs av RLF och dess underavdelningar, inriktas huvudsakligen på ekonomiska och sociala frågor. Kurserna är i regel öppna för alla intresserade jordbrukare. Främst har behandlats ämnet bokföring och deklaration med omkring 120 kurser år 1958, i regel anordnade i samråd med Sveriges lantbruksförbunds driftsbyrå. I övrigt har skogsfrågor, arrendelagen och dess tillämpning, synemäns uppgifter vid syneförrättningar, försäkringsfrågor m. m. behandlats. Upplysning och rådgivning meddelas vidare vid läns- och ortsmöten.

Kommittén

I fortsättningen kommer jordbruksupplysningskommittén att behandla huvudsakligen hushållningssällskapens, lantbruksnämndernas och lantbruksundervisningsanstalternas upplysningsverksamhet. Kommittén förutsätter, att övriga i det föregående nämnda organisationer skall fortsätta med sin rådgivningsverksamhet och ytterligare utveckla densamma. I flera avseenden torde upplysningsverksamheten kunna effektiviseras genom en bättre koordination och ett närmare samarbete mellan olika organisationer. I det följande kommer sådana frågor att behandlas och förslag avgivas. Det synes kommittén särskilt angeläget, att vid rådgivningsverksamheten i jordbrukets tekniska och företagsekonomiska frågor avsättnings- och jordbrukspolitiska förutsättningar noga beaktas. Vidare kommer kommittén att behandla sådana för upplysningsverksamhetens effektivisering viktiga frågor som verksamhetens centrala ledning och tillsyn samt den centrala informationsverksamheten.

KAPITEL IV

Rådgivningsverksamheten på jordbrukets område i vissa länder

För att få ett så omfattande och sakligt underlag som möjligt för sina överväganden, har kommittén studerat rådgivningsverksamheten i vissa länder. Sålunda har medlemmar av kommittén gjort studiebesök i Danmark, Finland, Norge, Västtyskland, Holland och England. Vidare har material införskaffats direkt från dessa länder samt från Europeiska organisationen för ekonomiskt samarbete (OEEC). Slutligen har kommittén beaktat erfarenheter från Förenta staterna och Kanada genom därifrån införskaffat material, som belyser rådgivningsverksamheten i dessa länder. Kort redogörelse för rådgivningsverksamheten från var och en av dessa länder bifogas betänkandet i bil. nr 3.

Central ledning och organisation

Rådgivningsverksamheten i de länder, som av kommittén närmare studerats, uppvisar en mycket skiftande organisation. Det finnes knappast två länder som i detta hänseende är varandra lika. Närmast torde detta förklaras av rådande förhållanden i respektive länder, men måhända främst av den historiska utvecklingen. Från en ringa början för omkring 75—100 år sedan i Europa och 50—75 år sedan i Förenta staterna och Kanada har rådgivningsverksamheten naturligt vuxit ut till nuvarande omfattning.

I vissa länder, exempelvis Holland, England, Förenta staterna och Kanada, är rådgivningsverksamheten helt statlig eller bekostas nästan hundra procentigt med statsmedel. Därför är också verksamheten i dessa länder relativt starkt centraliserad. Inom vederbörande jordbruksdepartement finnes specialavdelningar med en stor personal för handhavande av ledning och tillsyn. Personalen utgöres, förutom av ett mindre antal för administration, av specialister i olika jordbruksämnen och i rådgivningsteknik. Specialisterna har väsentligen till uppgift att biträda rådgivarna ute i fältet. I England är avdelningen inom jordbruksministeriet dock av relativt blygsam omfattning. Tyngpunkten i den engelska organisationen är förlagd till provinsorganisationen, till vilken flertalet specialister är knutna.

Förenta staterna intar en särställning så till vida, att rådgivningsverk-

samheten i delstaterna är knuten till vederbörande lantbruksfakultet vid delstaternas universitet. Även om det federala jordbruksministeriet har en imponerande avdelning för rådgivningsverksamhet, ligger dock tyngdpunkten på specialister av olika slag knutna till organisationen på delstatsplanet. I andra länder, exempelvis i Finland och Norge, uppbäres rådgivningsverksamheten av jordbrukets organisationer i samarbete med staten, som utövar en viss ledning, men ger jordbrukarnas organisationer betydande frihet. Specialister för olika jordbruksämnen och för rådgivningsteknik är i detta fall antingen knutna till jordbruksdepartementet, såsom i Norge, eller till jordbrukarnas huvudorganisationer, såsom i Finland.

Västtyskland uppvisar en något avvikande bild, när det gäller organisationen. Inom förbundsrepublikens jordbruksdepartement finnes en mindre men tämligen inflytelserik avdelning för ledning av rådgivningsverksamheten. Dessutom har på förbundsplanet uppbyggts ett mycket omfattande och inom rådgivningsverksamheten betydelsefullt informationsorgan, som senare skall behandlas. Organisationens tyngdpunkt är dock förlagd till medlemsstaterna (Länder), där lantbrukskammare och på något håll jordbruksministeriet direkt leder rådgivningsarbetet. Till dessa institutioner är knutna flertalet av ämnesspecialister och specialister i rådgivningsteknik, som rådgivningsorganisationen i Västtyskland förfogar över.

I Danmark är rådgivningsverksamheten mer än i något annat land en jordbrukarnas angelägenhet. Den är därför decentraliserad. Staten nöjer sig med att i huvudsak meddela föreskrifter i anslutning till anslag för verksamheten och har icke någon personal, som är direkt verksam inom rådgivningsverksamheten. Det mycket ringa antalet rådgivningsspecialister på riksplanet är knutna till jordbrukets riksorganisationer och till ett centralt informationskontor.

När det gäller det egentliga rådgivningsarbetet ute bland jordbrukarna kan två väsentligt olika organisationsformer urskiljas. Den ena karakteriseras av att de rådgivare, som närmast har kontakt med jordbrukarna, bedriver en allsidig rådgivning och att var och en tilldelats ett mindre distrikt, vars storlek kan omfatta 500—2 000 jordbruk. Dessa lokalrådgivare biträdas av specialrådgivare, knutna till en regionorganisation, som omfattar ett större eller mindre antal distrikt för lokalrådgivare. Specialrådgivarnas uppgift är i detta fall att utgöra förbindelseled mellan försök och forskning å ena sidan samt lokalrådgivarna och jordbrukarna å den andra. De skall väsentligen hålla lokalrådgivarna å jour med utvecklingen och biträda dem med svårare uppgifter. Den andra organisationsformen däremot har i huvudsak endast specialrådgivare, även om dessa icke är särskilt starkt specialiserade. Rådgivarna, som i detta fall måste täcka större områden, fullgör både special- och lokalrådgivarens uppgifter. Som medhjälpare har de ofta en eller flera assistenter.

Den förstnämnda organisationsformen finner man mest utpräglad i England, Förenta staterna, Kanada, Holland och Norge. Särskilt i Förenta staterna och England är antalet specialister på regionplanet (delstaten respektive provinsen) mycket stort och specialiseringen tämligen långt driven. I Holland och Norge är specialisterna på regionplanet, distriktet respektive fylket, mindre till antalet och ej på långt när så starkt specialiserade.

Den andra organisationsformen är mest utpräglad i Danmark, där man i huvudsak har endast en kategori av rådgivare, som dock i allmänhet icke är så specialiserade och för övrigt ibland företräder mer än ett ämnesområde.

Västtyskland och Finland kan sägas intaga en mellanställning. I Västtyskland är rådgivningsorganisationen på lokalplanet så till vida egenartad att den i allmänhet är knuten till lantbrukets skolor. Endast inom vissa områden finnes vid sidan om lantbrukets skolor särskilda rådgivningskontor. Lokalrådgivarna utgöres till omkring hälften av lärare vid lantbrukets skolor och till hälften av befattningshavare, som har att utesluta syssla med rådgivning. Somliga av dessa är specialister, men flertalet torde bedriva allsidig rådgivning. Specialisterna på regionplanet är knutna till lantbrukskammaren eller i något fall till jordbruksministeriet. I Finland är instruktörerna ofta lokalt placerade och bedriver i viss utsträckning allsidig rådgivning, men en fast organisation för rådgivare på lokal- respektive regionplanet finnes egentligen icke.

Vid en tillbakablick rörande utvecklingen visar det sig alldeles påtagligt att den, när det gäller rådgivningsverksamhetens organisation, går mot en ökad differentiering och specialisering. Flera av de länder, som genomfört en omorganisation helt eller delvis efter senaste världskriget, Norge, Holland och England, har ökat antalet specialister, samtidigt som de strikt genomfört systemet med lokalrådgivare för allsidig rådgivning på lokalplanet och specialrådgivare på regionplanet.

Antalet rådgivare

Som man kan vänta sig varierar antalet rådgivare, även om det ställs i relation till antalet brukare och anställda inom jordbruket inom mycket vida gränser. Dessa variationer kan i många fall vara ett uttryck för intensiteten i rådgivningsverksamheten, men de torde ofta och i varje fall till viss del vara ett uttryck för rådgivarnas arbetsuppgifter. I vissa länder har rådgivarna tilldelats mycket omfattande administrativa uppgifter, fördelning av bidrag för olika befrämjande åtgärder, uppgifter med tillsyn av efterlevnaden av lagar och förordningar samt kontrollverksamheten. Danmark, Norge, Finland och Kanada utgör exempel härpå. På andra håll handhas sådana uppgifter av särskilda organisationer eller i varje fall av särskild personal. I några länder, och det är särskilt fallet i Västtyskland men ock-

så i viss utsträckning i Holland, utövar rådgivarna en omfattande lärarverksamhet vid lantbrukets skolor.

Vidare bör det observeras, att beräkningar utvisande antalet bruksenheter per rådgivare icke heller är jämförbara av det skälet, att de utgått från varierande nedre arealgränser, i somliga fall räknar man med bruksenheter från 1/2 ha, i andra fall från 2 eller 3 ha-gränsen. Slutligen ingår vanligen men inte alltid, i dessa siffror rådgivare för hem och hushåll, ungdomsverksamheten och fisket. Med dessa reservationer redovisas nedan uppgifter om antalet bruksenheter per rådgivare i de länder, som här behandlas, för flertalet av dem efter en sammanställning, som upprättats av OEEC (EPA 395/57). Siffrorna, som avser slutet av 1950-talet, innefattar samtliga rådgivare såväl specialister på riks- och regionplanet som lokalrådgivare i förekommande fall.

Danmark	347
Finland	300
Norge	349
Västtyskland	374
Holland	164
England	282
Förenta staterna	370
Kanada	830

Studerar man utvecklingen i fråga om antalet rådgivare, är det påtagligt, i hur stor utsträckning detta antal har ökat under de senaste decennierna, speciellt efter senaste världskriget och särskilt i de krigsskadade länderna. Bakom denna utveckling har tydligen legat ett starkt medvetande om vilken stor betydelse en väl utrustad och tillräckligt omfattande rådgivningsverksamhet har, när det gäller att få till stånd en snabb och påtaglig utveckling av jordbruket och höjande av dess produktivitet. Särskilt Holland, England, Västtyskland, Finland och Norge har ökat sitt rådgivareantal högst väsentligt.

Rådgivarnas utbildning och kvalifikationer

Även i fråga om de krav, som ställs på rådgivarnas utbildning och kvalifikationer, redovisar de olika länderna en varierande bild. I vissa länder, England, Förenta staterna och Kanada, upprätthåller man kravet, att utbildning vid lantbrukshögskola eller lantbruksfakultet skall utgöra ett behörighetsvillkor för all rådgivarpersonal. I huvudsak är detta också fallet i Danmark. I övriga länder utgöres rådgivarna till en del av sådana med lägre examen. Lokalrådgivarna i dessa länder har nästan uteslutande lägre examen, men på somliga håll förekommer också specialrådgivare med sådan lägre examen. Proportionen mellan rådgivare med högre respektive lägre examen växlar därför betydligt. I Holland och Finland, där man mer

än i något annat land utnyttjat rådgivare med lägre examen, är förhållandet i runt tal 200 rådgivare med högre examen och 1 100 rådgivare med lägre examen respektive 230 rådgivare med högre examen och 1 400 med lägre examen. I Norge har specialisterna på länsplanet, 147, högre examen, medan många av de ca 350 lokalrådgivarna har en något lägre examen och i Västtyskland slutligen är proportionen ca 4 000 rådgivare med högre och omkring 600 med lägre examen.

De erfarenheter, som framkommit genom användande av personal med högre eller lägre kvalifikationer i rådgivningen, torde kunna sammanfattas så, att för den lokala rådgivningen personal med lägre examen väl kan användas, dock endast under två mycket viktiga villkor: det ena är, att proportionen mellan rådgivare med högre respektive lägre examen icke får bli sådan, att antalet rådgivare med lägre examen blir flerdubbelt större än de, som har högre examen, det andra är, att vissa bestämda krav måste uppställas på den lägre examen. Det anses icke tillfredsställande att, såsom ibland sker, godtaga en utbildning ungefärligen motsvarande vår lantmannaskolekurs. Den kan vara tillfyllest som behörighet för assistenter och medhjälpare för vissa specialuppgifter, men för dem, som i egenskap av lokalrådgivare skall bedriva allsidig rådgivning, anses kraven böra ställas väsentligt högre.

Frågan om en grundlig utbildning i pedagogik, psykologi, rådgivningens teknik, metoder och medel, lantbrukets institutionella förhållanden etc. har under de senaste åren tilldragit sig ett starkt ökat intresse. Vanligen ingår icke dessa ämnen i någon större utsträckning i kurser vid lantbrukshögskolor och -fakulteter för avläggande av akademisk examen eller i kurser vid lägre skolor på lantbrukets område. I starkt medvetande om behovet för rådgivarna av en grundligare utbildning i dessa ämnen har i flertalet länder längre eller kortare kurser anordnats i avvaktan på en sådan lösning, att vissa kurser i ifrågavarande ämne kan ingå som ett normalt led i rådgivarnas utbildning.

Ett uttryck för det ökade intresset för denna fråga utgör det förhållandet, att i Västtyskland vid universitetet i Hohenheim, upprättats en särskild institution för lantbruksrådgivning med en professor som chef och att i Giessen upprättats ett lantbrukspedagogiskt institut för utbildning av rådgivare. Även rådgivarnas fortbildning såväl i olika jordbruksämnen som i rådgivningens teknik har fått ett större utrymme, vilket måhända kan anses fullt naturligt med den snabbhet, som är kännetecknande för utvecklingen på dessa områden.

Behovet av fortbildning tillgodoses av olika länder på olika sätt. Antingen anordnas kortare kurser för grupper av rådgivare eller också träffas rådgivarna regelbundet eller vid behov vid möten och konferenser. I vissa länder, särskilt Holland men även England, är regelbundna konferenser mel-

lan grupper av rådgivare vanliga. I stort sett bygger dock fortbildningen på båda dessa former. Det får inte heller förbises, att en viktig form av fortbildning utgör specialisternas kontakter med rådgivarna för allsidig rådgivning även i fråga om själva rådgivningstekniken. Som redan nämnts föresiggår på detta område en snabb utveckling. Fortbildningen har speciellt den senaste tiden blivit föremål för ökat intresse och ett uttryck härför är bl. a., att i Västtyskland tre särskilda skolor inrättats för fortbildning av rådgivare. Vid dessa anordnas kurser på 3—4 veckor eller kortare kurser på 10 dagar. Med vissa års mellanrum genomgås sagda kurs av rådgivarna.

Rådgivningens finansiering

I samtliga länder bekostas rådgivningsverksamheten till övervägande del med allmänna medel. Rådgivningen ställes i stort sett fritt till jordbrukarnas förfogande och jordbrukarnas bidrag i övrigt för finansiering av verksamheten är i de flesta länder av liten omfattning. Det största bidraget lämnas av jordbrukarna i Danmark, där man beräknar att vad beträffar rådgivare anställda hos landboföreningerne $\frac{1}{3}$ av kostnaderna täcks av statsmedel och vad beträffar rådgivare anställda hos husmandsföreningerne $\frac{2}{3}$ täcks av statsmedel. Återstående kostnader täcks av föreningarna, som erhåller inkomster dels genom medlemsavgifter och dels genom att föreningarna i viss utsträckning bedriver affärsrörelse i form av förmedling av utsäde och handelsgödsel, bekämpande av ogräs och växtsjukdomar. I Finland uppgår de årliga statsbidragen till omkring hälften av kostnaderna för rådgivningsverksamheten genom lantbrukssällskapen och 80 % av kostnaderna för rådgivningsverksamheten genom småbrukarorganisationerna.

I vissa länder lämnas bidrag dels från centralregeringen, dels från myndigheter på region- och lokalplanet. Sålunda fördelas kostnaderna för rådgivningsverksamheten i Norge vad beträffar lantbrukssällskapens konsulenter i stort sett lika mellan staten och fylket och vad beträffar de lokala rådgivarna mellan staten, fylket och kommunen på sådant sätt, att staten betalar hälften av lönekostnaden, medan fylket och kommunen betalar återstoden. Kommunen bidrager dessutom med kostnader för kontor och skrivhjälp etc. För Västtysklands vidkommande bidrager förbundsregeringen med $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{3}$ av kostnaderna för rådgivningsverksamheten, medan återstoden tillskjutes av medlemsstaterna själva. För 1957 utgjorde förbundsregeringens anslag 16 milj. D-Mark, häri inbegripet kostnaderna för det för Västtyskland gemensamma informationsinstitutet. I Förenta staterna delas kostnaderna mellan den federala regeringen, delstaterna och länen (counties). I vissa delstater, där jordbrukarnas organisationer medverkar, lämnar dessa även ekonomisk hjälp. Genomsnittligt fördelas kostnaderna med 45 % på den federala regeringen, 29 % på delstaterna, 22 % på länen och 4 % på jordbrukarorganisationerna.

I England och Holland täcks hela kostnaden för rådgivningsverksamheten av anslag från staten. Här må även erinras om, att i vissa länder, exempelvis Västtyskland och Holland, statsstödet till rådgivningsarbetet förstärkes med särskilda medel, som tillskjutes av jordbrukarna. I Västtyskland sker detta genom bildandet av särskilda rådgivningsringar, som till en del finansieras med bidrag från deltagarna, i Holland genom att antalet lokalrådgivare med stöd av jordbrukarnas bidrag kan utökas.

Metoder och hjälpmedel

Rådgivningens teknik har genomgått en betydande utveckling under de två senaste decennierna. Detta kan anges som ett allmänt omdöme, även om utvecklingen i olika länder har varit något växlande. Ett tämligen genomgående drag är, att gruppmetoden kommit till ökad användning till följd av att ny teknik för rådgivningsarbetet utvecklats, en teknik som gör det lättare att arbeta med grupper och varigenom sådant arbete kan göras betydligt effektivare. Rådgivningen kan sålunda sägas i stor utsträckning ha flyttat ut från lektions- och mötessalar till fält och stallar, där tillgång till ett naturligt demonstrationsmaterial finnes.

Vidare har nya hjälpmedel tillkommit och framförallt fått en väsentligt ökad användning. Särskilt film, stillbilder och även andra audio-visuella hjälpmedel utnyttjas allmänt. Goda instruktionsfilmer och bildserier framställs numera i stor utsträckning i samtliga här ifrågavarande länder. Rådgivarna har vanligen tillgång till flera projektorer vid varje rådgivningsställe, och stillbildsprojektorer finnes ofta till ett antal motsvarande en projektor per rådgivare. Ofta finnes dessutom tillgång till bandinspelningsapparater på rådgivningskontoren. Slutligen må nämnas, att rådgivningsmateriel, särskilt lämpat för grupprådgivning, i form av handböcker, kalkyleringsmaterial etc, framställs och kommer till användning i stor utsträckning.

Ett annat genomgående drag är, att utnyttjandet av massmetoden kommit till ökad användning, vilket helt naturligt sammanhänger med tillkomsten av nya hjälpmedel för denna metod, exempelvis en betydligt ökad dags- och fackpress, radions och televisionens utnyttjande etc.

Vad som anförts innebär inte, att individualmetoden minskat i betydelse. Tvärtom kommer den alltjämt till användning, ofta på det sättet att någon jordbrukare som deltagit i grupprådgivningen söker kontakt med rådgivaren för att med honom få överlägga särskilt om sina egna problem. I vilken grad individualrådgivningen kommer till användning beror självfallet också på antalet rådgivare i förhållandet mellan antalet rådgivare och jordbrukare. Särskilt i länder, där antalet lokalrådgivare är stort, får dessa mer tid att syssla med individualrådgivning.

Demonstrationsjordbruk

Sedan länge har demonstrationsjordbruken utnyttjats såsom ett hjälpmedel i rådgivningsarbetet. Vad som på senare tid skett på detta område är, att demonstrationsjordbruken i så gott som samtliga länder användes i ökad omfattning och mera systematiskt. Den allmännaste formen för anordnande av sådana jordbruk är, att rådgivningsorganet träffar överenskommelse med enskilda jordbrukare om användandet av deras jordbruk för demonstrationsändamål. Härvid utväljs sådana brukare, som är mottagliga och intresserade för rådgivningsarbetet och sålunda villiga att medverka. Däremot utväljs vanligen inte särskilt välutvecklade jordbruk, snarare tvärtom. Vid dessa jordbruk visas för bygdens jordbrukare, hur en upprustning och utveckling kan åstadkommas och hur brukaren därigenom kan få en bättre utkomst. I flera länder räknar man med, att ett dylikt demonstrationsjordbruk bör finnas för varje rådgivare.

Särskilt värt att omnämnas i detta sammanhang är de danska demonstrationsbruken och de norska prøvebruken. Ändamålet med de danska demonstrationsbruken, som upprättas mycket systematiskt, är att för jordbrukarna åskådliggöra, hur man genom en rationell planläggning av utfodringen i överensstämmelse med försöksresultaten kan göra det möjligt att inom nötkreaturs-, svin- och fjäderfäskötseln uppnå ökad avkastning och förbättrat ekonomiskt resultat. Omkring ett 100-tal sådana demonstrationsbruk har inrättats. Vederbörande jordbrukare medverkar utan särskild ersättning med vägning av foder o. d., medan kontrollen av utfodring och avkastning utföres av kontrollassistenter. För att sammanhålla verksamheten svarar på regionplanet kommittéer, i vilka bl. a. landbo- och husmandsforeningerna är representerade. Ledningen på riksplanet handhas av särskilda kommittéer, en för varje djurslag. Demonstrationsbruken har besökts av flera 10 000-tal jordbrukare årligen, och verksamheten har avsatt mycket tydliga spår i form av en allmän höjning av produktiviteten inom djurskötseln i de områden, där demonstrationsbruken är belägna.

Den norska prøvebruksverksamheten, som f. n. omfattar 170 jordbruk, tar sikte på hela jordbruksdriften. Avsikten är att kunna praktiskt visa, hur en rationell driftsplanering utföres och tillämpas på vanliga jordbruk. Brukarna förbinder sig att mot viss ersättning för bokföringsarbetet medverka till genomförandet. Verksamheten ledes av det lantbruksekonomiska institutet i Oslo i samarbete med lantbrukssällskapen. I Holland och Finland är demonstrationsjordbruken av en mera traditionell typ och har till syfte att för bygdens jordbrukare visa en efter förhållandena avpassad och rationell jordbruksdrift. I Holland räknar man vanligen med att varje lokalerådgivare skall ha tillgång till ett sådant demonstrationsjordbruk att av honom utnyttjas i rådgivningen. I Finland har demonstrationsjordbruk in-

rättats i stor utsträckning i de områden, som koloniserats efter kriget. I Västtyskland inrättas demonstrationsjordbruk på det sättet, att vid vissa utvalda jordbruk rådgivaren bedriver en intensiv rådgivning med sikte på att få till stånd en rationell jordbruksdrift, som kan tjäna som förebild. I Västtyskland är på många håll antalet sådana jordbruk 2—4 för varje rådgivare. Demonstrationsjordbruk finnes även i betydande utsträckning i Förenta staterna och Kanada, där de utnyttjas för att demonstrera teknik och arbetsmetoder ävensom resultat. Gemensamt för flertalet länder är, att demonstrationsverksamheten flyttas efter 4—6 år till nya jordbruk.

Rådgivningsarbetets inriktning

Det är påfallande, hur rådgivningsarbetet efter senaste världskriget alltmer inriktas på jordbruksekonomiska frågor, (företagsekonomi, driftsekonomi, investeringsfrågor, »farm management») samt på arbetsteknik och bättre utnyttjande av arbetskraften. Medan före världskriget rådgivningen mera sysselsatte sig med tekniska frågor, tekniskt utbyte av olika produktionsgrenar — avkastning per ha och per ko etc. — och verkställande av ekonomiska beräkningar för enskilda driftsgrenar, så har under de senaste decennierna jordbruksföretaget i sin helhet mer och mer blivit medelpunkten. I anslutning härtil har rådgivningsorganisationen utbyggts med ekonomiska experter och kalkylerandet inriktats mera på den avkastning, som kan uppnås av gjorda arbets- och kapitalinsatser.

Detta sammanhänger helt naturligt med den tekniska och ekonomiska utveckling, som ägt rum. Kapitalbehovet har ökat, och priset på arbetskraften har stigit avsevärt mera än priset på övriga produktionsfaktorer. Samtidigt har det ekonomiska klimatet för jordbruket blivit hårdare. Det sagda innebär naturligtvis inte, att rådgivningen i tekniska frågor, såsom rationell gödsling, utfodring, bekämpande av växtsjukdomar och skadedjur etc. har avtagit i betydelse. Den har alltjämt sin plats i rådgivningsprogrammet. En annan utveckling i rådgivningen är, att den mer inriktas på frågor, som har samband med strukturrationalisering. I vissa länder, ex. vis Västtyskland och Holland, avdelas t. o. m. särskilda rådgivare för att medverka vid genomförandet av strukturrationaliseringsprogram.

Programplaneringen

Inom rådgivningsverksamheten i olika länder kan man märka en utveckling mot en mera systematisk och metodisk behandling av rådgivningsfrågor. Detta tar sig bl. a. uttryck i att man eftersträvar samordning av verksamheten och att man i förväg uppgör mer eller mindre detaljerade program och planer för arbetet. Medverkande till denna utveckling torde också vara

en strävan efter att i ökad utsträckning få de praktiska jordbrukarna mera engagerade i arbetet. För ändamålet har i vissa fall särskilda programråd eller programkommittéer inrättats, i vilka ingår representanter för jordbruk, olika rådgivningsorgan samt försök och forskning. I andra fall upprättas program vid regelbundet eller tillfälligt anordnade möten med representanter för jordbruk, rådgivning, försök och forskning. Ett flertal olika exempel på hur man löst denna fråga uppvisar de olika länderna. I Förenta staterna finnes sålunda inom varje län en särskild planeringskommitté, som, förutom att uppgöra program för verksamheten, också arbetar kontinuerligt och därvid söker kontakt med representanter inte bara för jordbruket utan även för industri och affärsverksamhet samt de kommunala myndigheterna för att därigenom få stöd och förståelse inom olika grupper för rådgivningsverksamheten. Påtagligt är, att rådgivningsorganisationerna själva fått ett ökat intresse för en mera ordnad planering av verksamheten och, om inga särskilda planeringsorgan inrättats, själva uppgöra program för sitt arbete. I vissa fall söker man vidtaga anordningar för att få till stånd en programkommitté, även om det sker tämligen informellt, som exempelvis i Holland och England. Det är där vanligt, att man inom distrikten för lokalrådgivarnas verksamhet vidtalar intresserade jordbrukare att ingå i en mindre kommitté, som kan stödja rådgivningsarbetet bl. a. genom medverkan till program för arbetet.

Central informationsverksamhet

Ett led i upplysningsverksamheten, som fått mycket stor betydelse utgör den centrala informationsverksamheten. Denna omfattar i allmänhet kontakt med pressen, sammanställande och distribution av lämpligt upplysningsmaterial, som kan förmedlas genom dags- och fackpressen direkt till jordbrukarna, kontakter med radio och television för ett effektivt utnyttjande av dessa hjälpmedel i upplysningsarbetet. Vidare omfattar den litteratur- och dokumentationstjänst för rådgivare och lärare, framställning och tillhandahållande av filmer, stillbilder och andra audio-visuella hjälpmedel samt framställning av småskrifter etc. Slutligen omfattar den också medverkan i att utbilda rådgivare och lärare att rationellt utnyttja dessa hjälpmedel i sin verksamhet.

Organisatoriskt har frågan om inrättande av en central informationstjänst lösts på olika sätt. I Holland, England och Förenta staterna utgör den en integrerande del i rådgivningsorganisationen. Sålunda finnes i England, särskilt på provinsplanet, en väl utvecklad avdelning för flera av de anförda uppgifterna. Dokumentations- och litteraturtjänst ävensom framställning av filmer är dock i huvudsak centraliserad till lantbruksministeriet. I Förenta staterna finnes såväl i federala jordbruksdepartement som i delstaternas jordbruksfakulteter väl utvecklade avdelningar för informa-

tionsverksamheten. I Holland har uppgiften lösts så, att en särskild avdelning inrättats under inspektören för rådgivningsverksamheten, som handhar informationsuppgifterna. I vissa länder har inrättats särskilda fristående informationskontor. De bästa exemplen på denna form finnes i Danmark och Västtyskland, i båda fallen utföres all verksamhet av berörda slag av kontoren i fråga. Särskilt informationskontoret i Västtyskland har en mycket stor omfattning med en budget, som uppgår till över 1,7 milj. D-mark. I Finland ävensom i Norge är informationsverksamheten uppdelad på olika organ. Särskilt i Norge är den emellertid väl tillgodosedd, om man ser till den samlade insatsen.

KAPITEL V

Samarbete på rådgivningsverksamhetens område

Enligt direktiven har jordbruksupplysningskommittén att närmare granska och pröva den gällande gränsdragningen mellan hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas arbetsuppgifter i fråga om upplysnings- och rådgivningsverksamheten inom jordbruket. För att denna verksamhet skall bli så effektiv som möjligt är enligt kommitténs mening icke blott gränsdragningen av vikt utan även samarbetet mellan de båda organen. Kommittén har fattat som sin uppgift att i detta sammanhang behandla även denna senare sida av saken. Till belysande av frågan vill kommittén till en början i korthet redogöra för de nuvarande reglerna för arbetsfördelningen och samarbetet mellan sällskapen och lantbruksnämnderna samt något beröra de olika meningar, som framförts rörande reglernas lämplighet.

Nuläget

I samband med fastställandet vid 1947 års riksdag av riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken beslöts, att hushållningssällskapen skulle handhava jordbrukets driftsrationalisering, under det att den yttre och den inre rationaliseringen skulle åvila de nya lokalorganen för jordbrukets rationalisering, lantbruksnämnderna. Sålunda skulle sällskapens befattning med bidragsverksamheten för komplettering av ofullständiga jordbruk genom nyodling, stenröjning, jordkörning, betesförbättring och avloppsförbättring upphöra. Likaledes skulle sällskapen icke vidare handlägga frågor rörande täckdikning, ladugårdsförbättringar, gödselvårdsanläggningar och siloanläggningar.

Beslutet innebar sålunda, att hushållningssällskapens verksamhetsområde skulle komma att i viss mån begränsas. Det framhölls emellertid i den samtidigt framlagda propositionen nr 76 angående omorganisation av hushållningssällskapen, att det förefunnes för sällskapen även framdeles mycket omfattande arbetsuppgifter, vilka vore av den största betydelse för jordbrukets fortsatta utveckling i vårt land. Sällskapen skulle sålunda alltjämt komma att handhava den med jordbrukets driftsrationalisering sammanhängande verksamheten. Inom detta område hade de att i möjligaste mån bidra till växtodlingens och husdjursskötselns fortsatta utveckling. Försöksarbetet rörande växtodlingen skulle exempelvis komma att i ökad grad

kräva sällskapens uppmärksamhet. Mycket vore sålunda att vinna genom en vidgad verksamhet med sortförsök, gödslingsförsök, jordbearbetningsförsök, ogräsbekämpningsförsök och liknande åtgärder. Likaså syntes växtodlingen kunna verksamt främjas genom en ytterligare utveckling av markkarteringen, genom växtskyddsåtgärder av olika slag och genom åtgärder till fröodlingens främjande. Även på husdjursskötselns område förelåge ett flertal betydande rationaliseringsuppgifter, som påkallade ökade insatser från sällskapens sida. Till dessa uppgifter hörde bl. a. en förbättring av foderberedningen samt en effektivare planläggning av utfodringen och anpassning av husdjursskötselns omfattning och inriktning efter föreliggande förutsättningar i fråga om fodertillgång, marknadsläge och dylikt. Avelsverksamhet och åtgärder för kreaturssjukdomars bekämpande utgjorde andra exempel på uppgifter av sistnämnda slag. En annan del av rationaliseringsverksamheten vore jordbrukets fortsatta mekanisering. Även inom trädgårdsskötseln och andra jordbruket närstående näringar hade sällskapen betydande uppgifter att fylla.

Vidare skulle hushållningssällskapen i fortsättningen liksom dittills utöva undervisnings- och upplysningsverksamhet på jordbrukets område. Denna gren av sällskapets arbete, som dittills icke kunnat tillgodoses i önskvärd grad, syntes komma att utvidgas. Undervisningsväsendet på jordbrukets område vore sålunda under stark utveckling och sällskapen syntes här jämte landstingen böra vara de organ, som i första hand sammanhölle dessa arbetsuppgifter inom sina respektive verksamhetsområden. På grund av det fortskridande uppsvinget inom de olika grenarna av forskningen och tekniken på jordbrukets område hade också jordbrukarnas behov av en möjligast fortlöpande upplysning rörande forskningens och teknikens praktiskt och ekonomiskt betydelsefulla landvinningar fått en alltmera ökad aktualitet. Sällskapens undervisnings- och upplysningsverksamhet borde liksom dittills främst äsyfta att på ett ändamålsenligt och kraftfullt sätt bereda jordbrukets utövare möjligheter att utveckla sina yrkeskunskaper såväl i fråga om växtodlingens och husdjursskötselns teknik som beträffande jordbruksdriftens ekonomi.

Vad upplysnings- och rådgivningsverksamheten beträffar må ytterligare nämnas, att 1942 års jordbrukskommitté i sitt betänkande (SOU 1946: 46), vilket i huvudsak låg till grund för Kungl. Maj:ts proposition till 1947 års riksdag angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, förklarat sig böra till undvikande av missförstånd påpeka, att självfallet varken hushållningssällskapens eller lantbruksnämndernas tjänstemän skulle vara förhindrade att i sin verksamhet lämna upplysning åt enskilda jordbrukare i jordbruksfrågor, som låge utanför deras speciella uppgifter. Sällskapens tjänstemän borde tvärtom ha att lämna dylik upplysning jämväl i frågor rörande yttre och inre rationalisering och lantbruksnämndernas tjänstemän jämväl i frågor rörande rationalisering av driftsförhållandena.

Utöver föreskrifterna i reglementet den 30 juni 1949 (nr 451) för statsunderstödd utbildningsverksamhet på lantbrukets område finnes inga författningsbestämmelser, som reglerar hushållningssällskapens upplysningsverksamhet.

Enligt kungörelsen den 11 juni 1948 (nr 342; omtryck nr 246/1959) angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m. skall lantbruksnämnd bl. a. taga initiativ till och biträda vid planläggning av yttre rationaliseringsåtgärder samt verka för genomförandet av dylika åtgärder genom råd och upplysningar. Sedermera har i nu gällande instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna (nr 553/1956) intagits den föreskriften, att nämnden skall verka för upplysning i frågor rörande jordbrukets yttre och inre rationalisering. Det åligger vidare ortsombud att tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar angående lantbruksnämndens verksamhet samt envar tjänsteman hos lantbruksnämnd att bistå allmänheten med råd och upplysningar.

Under den tidsperiod av över tio år, som nu förflutit sedan den nya lantbruksorganisationen trädde i verksamhet, har olika meningar gjort sig gällande beträffande den sålunda gjorda arbetsfördelningen, vilket bl. a. kommit till uttryck i ett flertal motioner vid olika riksdagar. Första gången skedde detta genom en motion till 1951 års riksdag, i vilken det föreslogs, att förmedlingen av statsunderstöd till betesförbättring skulle överflyttas från nämnderna till sällskapen. Detta krav har ibland utvidgats till att omfatta all vid lantbruksnämnderna bedriven verksamhet avseende stöd till jordbrukets inre rationalisering. I en del motioner har önskemålen emellertid icke stannat härvid utan utsträckts till hemställan om utredning om sammanslagning av nämnd och sällskap. Frågan om översyn av lantbruksnämndsorganisationen var senast föremål för behandling vid riksdagarna 1957 och 1958 i anledning av då väckta motioner. Dessa blev emellertid liksom tidigare avgivna motioner i saken avslagna av riksdagen. Motiven för de framförda yrkandena har i huvudsak varit, dels att ett gott resultat av lantbruksnämndens verksamhet för den inre rationaliseringen och sällskapets för driftsrationaliseringen förutsatte en intim samverkan, dels att kostnaderna för rationaliseringsverksamheten antagits kunna i viss utsträckning begränsas, om sällskapen finge svara för bägge grupperna av åtgärder.

Även riksdagens revisorer har varit inne på frågan om arbetsfördelningen mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnder. Under § 33 i sin år 1958 avgivna berättelse framhöll revisorerna bl. a., att å ena sidan lantbruksnämndernas arbete med den inre rationaliseringen och å andra sidan hushållningssällskapens göromål i fråga om driftsrationaliseringen föredde mycket stora likheter. Det kunde förutsättas, att en uppdelning på olika myndigheter av så inbördes närbesläktade göromål, inriktade på samma arbetsobjekt, måste föranleda åtskilligt dubbelarbete och att genom en samordning besparingar skulle kunna göras, i första hand beträffande kost-

naderna för fältarbete, resor och kamerala uppgifter. Ehuru revisorerna icke vore beredda att ange de riktlinjer, efter vilka en begränsning av organisationen kunde tänkas bli möjlig, kunde man enligt revisorernas mening utgå från att det i sammanhanget måste prövas, huruvida förutsättningar funnes för bl. a. ett sammanförande i en eller annan form av sällskapen och nämndernas avdelningar för inre rationalisering.

Vad beträffar reglerna för samarbetet mellan hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna framgår av förarbetena till 1947 års jordbruksreform, att man förutsatte, att samarbete mellan dessa organ skulle äga rum i syfte att möjliggöra ett effektivt utnyttjande av den hos de båda organen befintliga personalen. Det uttalades sålunda, att sällskapets personal borde, då lantbruksnämnden gjorde hemställan därom och sällskapet funne hinder ej möta på grund av föreliggande arbetsuppgifter för sällskapets egen räkning, kunna ställas till förfogande för nämndens räkning. Omvänt borde även nämndens personal vara skyldig att, i den mån nämnden så föreskreve, utföra arbete även för sällskapets räkning. Såsom närmare framgår av vad tidigare anförts, var samarbete avsett att komma till stånd även på upplysnings- och rådgivningsverksamhetens område.

Alltsedan den nya lantbruksorganisationen genomfördes har det varit föreskrivet i instruktionen för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna, att lantbruksdirektören skall vara självskriven ledamot i hushållningssällskapets förvaltningsutskott. Likaså skall sällskapets sekreterare ingå som självskriven ledamot i lantbruksnämnden, varjämte han även skall vara självskriven ledamot i delegationen för inre rationalisering. Denna form av samverkan torde självfallet även vara av betydelse för rådgivningsverksamheten.

Vidare har i samma instruktion stadgats, att lantbruksnämnd skall, då så ske kan utan att nämndens egna arbetsuppgifter eftersättes, på hemställan av hushållningssällskapet i området, biträda sällskapet med sådana arbetsuppgifter, som ankommer på detta. Motsvarande bestämmelser om skyldighet för sällskapet att biträda nämnden har meddelats i kungörelsen den 5 december 1947 (nr 929) om statsbidrag till avlönande av vissa befattningshavare hos hushållningssällskap m. m.

Frågan om upplysningsverksamheten inom jordbruket samt om samarbetet på detta område mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnder har berörts i proposition nr 148 till 1959 års riksdag angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering m. m. och i samband med riksdagsbehandlingen av propositionen. Sålunda framhöll vederbörande departementschef beträffande den yttre rationaliseringen och i anslutning till i 1955 års skogsvårdsutrednings betänkande (SOU 1958: 30) framlagt förslag, att det borde vara en angelägen uppgift för såväl skogsvårdsstyrelserna som lantbruksnämnderna och lantmåteriorganisationen liksom för skogsbrukets egna organisationer att i ökad utsträckning upplysa skogsägarna om fördelarna av en för-

lättrad fastighetsindelning och om de vägar, som stode till buds för att få en sådan till stånd. Det borde enligt departementschefens mening även vara en betydelsefull uppgift för lantbruksnämnderna att lämna råd och upplysningar i investeringsfrågor berörande den inre rationaliseringen. Nämnderna borde i ökad utsträckning i frågor om investeringar för inre rationalisering, oavsett om vederbörande jordbrukare kunde beräknas erhålla statligt ekonomiskt stöd eller ej, på begäran bistå med råd och anvisningar samt i mån av behov med planering och teknisk projektering. Någon ändring i gällande gränsdragning mellan den upplysningsverksamhet, som bedreves av sällskapen och den som lantbruksnämnderna handhade, ville departementschefen icke ifrågasätta i detta sammanhang. Det framstode emellertid som fullt klart, att ett intimt samarbete borde råda i dessa frågor mellan sällskap och nämnder.

Jordbruksutskottet (utl. nr 30) anslöt sig till vad departementschefen anfört i fråga om ökad upplysningsverksamhet beträffande fördelarna av en förbättrad fastighetsindelning och rörande de vägar, som stode till buds för att få en sådan till stånd. Utskottet framhöll vidare, att lantbruksnämnderna borde biträda med upprättandet av investeringskalkyler, oavsett om statsstöd för inre rationalisering kunde påräknas eller inte samt även om sådant ej ens söktes. Enär vid investeringskalkylernas utarbetande hänsyn ofta måste tagas till de driftsekonomiska förhållandena å fastigheterna och till möjligheterna till driftsrationalisering vid desamma, borde lantbruksnämndernas och hushållningssällskapens personal samverka i kalkylarbetet i all skäligen utsträckning.

Kommittén

Hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas synpunkter

För att erhålla närmare kännedom om hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas uppfattning om arbetsfördelningen och samarbetet dem emellan vad rådgivningsverksamheten beträffar har kommittén till de båda organen för besvarande utsänt frågeformulär avseende deras verksamhet under tiden 1 juli 1955—den 30 juni 1956.

Vad beträffar den nuvarande arbetsfördelningen mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnd har 20 sällskap ansett den vara tillfredsställande, medan 3 funnit den otillfredsställande. Av nämnderna har 13 uppgivit, att arbetsfördelningen vore tillfredsställande, under det att 12 ansett den otillfredsställande. Frågan har lämnats obesvarad av 3 sällskap och en nämnd.

Lantbruksnämnderna hade medverkat i hushållningssällskapens kursverksamhet vid sammanlagt 39 kortare kurser. Dessutom hade 7 nämnder biträtt vid 18 kurser med längre varaktighet än 5 dagar. I samarbete med jordbrukets ekonomiska föreningar eller Riksförbundet Landsbygdens folk

(RLF) hade lantbruksnämnderna anordnat 37 kortare kurser eller demonstrationer och i samverkan med andra organisationer eller föreningar 28 kortare kurser eller demonstrationer. Lantbruksnämndernas totala medverkan vid kortare kurser och föredrag skulle sålunda i genomsnitt motsvara fyra kursdagar per år och nämnd. Här föreligger dock stora skillnader mellan de olika nämnderna. Sålunda har vissa nämnder icke alls medverkat, medan andra medverkat i rätt betydande utsträckning. Vid hushållningssällskapens längre kurser hade lantbruksnämnderna i huvudsak behandlat ämnet ekonomibyggnader.

Det framgår vidare av kommitténs undersökning, att samarbetet i övrigt mellan hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna huvudsakligen varit baserat på underhandskontakter mellan vederbörande tjänstemän. Ofta har dessa kontakter underlättats genom att sällskap och lantbruksnämnd har kontorslokaler i samma eller angränsande byggnader. I en del fall har samarbetet ägt rum på så sätt, att lantbruksdirektören eller annan tjänsteman i lantbruksnämnden varit ledamot av sällskapets undervisningsnämnd eller kallats till dess sammanträden eller att lantbruksnämnden deltagit i planeringen av sällskapets kursverksamhet och även aktivt medverkat i denna. Kontakterna mellan de båda institutionerna har också upprätthållits genom att lantbruksdirektören varit ledamot i någon av sällskapets nämnder samt genom att enstaka konferenser anordnats. I något fall har angivits att egentligt samarbete icke förekommit. Kommittén, som följt utvecklingen, har emellertid funnit, att samarbetet i flera fall förbättrats sedan undersökningen genomfördes.

Frågan hur arbetsfördelningen beträffande upplysningsverksamheten mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnd borde vara ordnad har besvarats av 7 sällskap och 12 lantbruksnämnder. Frågan har lämnats obesvarad av 19 sällskap och 14 nämnder.

I svaren från nämnderna har framhållits bl. a., att nämnderna borde medverka vid sällskapens kurser, att sällskapen i sin kursverksamhet borde taga upp frågan angående yttre och inre rationalisering och att vissa tjänstemän vid nämnderna borde få ägna sig åt upplysningsverksamhet. I ett fall har anförts, att nämnden borde handha anslagsgivningen och sällskapet upplysningsverksamheten. I något fall har föreslagits, att inom skogsbygderna kurser borde ordnas i samarbete mellan sällskap, lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse.

I hushållningssällskapens svar har bl. a. uttalats som önskvärt, att nämndernas befattningshavare i större utsträckning medverkade i upplysningsverksamheten. Vidare har framhållits att ett flertal av de arbetsuppgifter, som inom ramen för den inre rationaliseringen anförts trots nämnderna, med fördel skulle kunna handhas av sällskapen. Nämnderna, som nu handhade den inre rationaliseringen, borde även svara för rådgivningen angående den-

samma. Ytterligare har anförts att samma organ, som handhade rådgivningen i driftsekonomiska frågor, också borde svara för planläggningen av sådana inre rationaliseringsåtgärder, som nära sammanhänge med jordbruksdriften.

På kommitténs fråga, om behov ansåges föreligga av ett närmare samarbete mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnd, har 16 nämnder svarat, att sådant behov förefunnes, medan 8 nämnder förklarat, att nuvarande samarbete fungerade relativt tillfredsställande. Sällskapen, som haft att besvara samma fråga, har i 9 fall uppgivit, att behov av utvidgat samarbete föreläge, medan 15 sällskap ansett att samarbetet vore tillfredsställande. Frågan har lämnats obesvarad av 2 nämnder och 2 sällskap.

Vid besvarande av frågan, enligt vilka riktlinjer samarbetet beträffande rådgivningen mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnd borde organiseras, har från nämndernas sida främst uttryckts önskemål om att nämndernas tjänstemän skulle få medverka vid kortare kurser, fältvandringar och demonstrationer, som anordnades av sällskapen. En del nämnder har ansett, att samarbetet borde fördjupas genom årliga konferenser och tjänstemannamöten. Enligt vissa nämnders mening borde sällskapen vid sina kurser bedriva upplysningsverksamhet om yttre och inre rationalisering, därvid även tjänstemän från nämnderna kunde anlitas som föredragshållare. Det har vidare ansetts angeläget, att sällskapen erhöles uppgifter på de jordbrukare, som beviljats egnahemslån och driftslån, så att sällskapen i sådana fall kunde få tillfälle att erbjuda lämplig rådgivning. I något fall har angivits, att upplysning om lantbruksnämndens arbetsuppgifter helst borde lämnas av nämndens egna tjänstemän, men att även sällskapens tjänstemän borde känna till nämndernas verksamhet så väl, att de kunde lämna jordbrukarna upplysningar härom.

Av hushållningssällskapen har endast 12 uttalat sig om hur samarbetet på ifrågavarande område mellan sällskap och nämnder borde ordnas. Främst har framhållits, att nämnderna i ökad utsträckning borde medverka i sällskapens kursverksamhet. Det har vidare ansetts önskvärt, att gemensamma personalkonferenser anordnades eller att en samarbetsnämnd inrättades. I något fall har också framhållits, att lantbruksnämnden borde lämna kontinuerliga uppgifter om beviljade jordbruksegnahemslån och bidrag till inre rationalisering samt uppmåna bidragstagare att söka kontakt med sällskapet för fortlöpande konsultation. Ett sällskap har ansett angeläget, att i det stora omdaningsarbete, i vilket nämnderna vore verksamma och som antagligen inom den närmaste tioårsperioden komme att få en betydande omfattning, sällskapens rådgivande verksamhet inkopplades så tidigt, att driftsrationaliserande åtgärder kunde vidtagas omedelbart efter det att den yttre rationaliseringen avslutats. Detta kunde ske antingen så, att lantbruksnämndernas bidrags-

tagare direkt sökte kontakt med sällskapen i olika driftsrationaliseringsfrågor eller att nämnderna lämnade uppgifter till sällskapen om nya ägare, låntagare o. s. v.

Behovet av upplysning på lantbruksnämndernas verksamhetsområde

Kommittén har sökt att konkret redovisa på vilka områden, särskilt med hänsyn till lantbruksnämndens verksamhet, intensifierad upplysning är behövlig. Utöver vad som härom anförts i kapitel II må följande framhållas. Först bör understrykas, att det är av största vikt med ökad upplysning om nämndens verksamhet och om den hjälp, som genom nämnden kan lämnas jordbrukarna. Därvid bör klargöras betydelsen av att få till stånd ändamålsenligare brukningsenheter, exempelvis genom förstärkning med mera jord, omarrondering eller förbättring av brukningsenhetens ägosammansättning samt genom ändamålsenligare utrustning i form av ekonomibyggnader, vägar och andra anläggningar. Vidare bör jordbrukarna erhålla upplysning om att de genom nämnden kan få hjälp med projektering av olika åtgärder, som ligger inom nämndens verksamhetsområde, ävensom uppgift om de möjligheter, som finnes att genom statsbidrag och statlig lånegaranti finansiera sådana åtgärder.

När en jordbrukare eller grupp av jordbrukare bestämt sig för att genomföra en strukturrationalisering, är det likaledes viktigt att råd och upplysningar lämnas rörande gällande jordlagstiftning samt på vad sätt rationaliseringar kan genomföras, vilken storlek och ägosammansättning brukningsenheten eller -enheterna kan beräknas få, vilken ekonomisk och annan hjälp som kan lämnas etc. Är det fråga om helt omskifte, kommer även andra frågor in i bilden, såsom säkerställande av viss odling, bibehållande av brukningsenhetens produktionsförmåga samt uppehållande av kreatursbesättningen etc., intill dess skiftet är genomfört.

Samtidigt med och efter genomförandet av strukturrationaliseringen är rådgivning erforderlig beträffande de åtgärder, som bör vidtagas för att den nybildade fastigheten skall kunna på lämpligaste sätt utnyttjas ekonomiskt. I de fall jordbrukare med bärkraftiga eller i det närmaste bärkraftiga brukningsenheter ökar sitt jordinnehav genom tillköp av ett mindre markområde, uppstår inga särskilt stora problem. Byggnader och maskiner, som tidigare finnes, är oftast tillräckliga, och förstärkningen behöver heller icke ur växtföljds-, växtodlings- eller företagsekonomisk synpunkt erbjuda större svårigheter. En småbrukare, som får sitt jordinnehav ökat till en bärkraftig brukningsenhet, måste däremot i många fall träffa avgöranden rörande betydande investeringar i byggnader och maskiner, planera växtodlingens och husdjursskötselns omfattning och inriktning och är därför alltid beroende av rådgivning. Särskilt viktig blir rådgivningen därför, att jordbrukaren ställes inför uppgiften att sköta ett

större företag än han tidigare haft, varför kraven på honom som driftsledare i den nya situationen blir helt andra än förut.

Behovet av sådan rådgivning är särskilt påtagligt inom bygder, där omskiftning av jord förekommer. En rådgivning i samband med laga skifte bör inom skiftesorganisationen insättas på ett tidigt stadium, vilket underlättar skiftesförfarandet och skapar bättre möjligheter för en strukturrationalisering. De i skiftet deltagande jordbrukarna får härigenom större möjligheter att klara omställningen och kan bättre anpassa sig till brukningsmetoder och lämplig driftsinriktning, för vilket omskiftningen skapat förutsättningar.

Den rådgivning, som skall försiggå samtidigt och i nära anslutning till strukturrationaliseringen eller omskiftet, måste väsentligen ske genom förrättningsmännen, lantbruksnämndernas befattningshavare respektive lantmätarna. Rådgivningen i övrigt torde väl kunna inpassas i det allmänna programmet för upplysningsverksamheten.

Förslag till förbättrat samarbete

För att åstadkomma en förbättrad rådgivningsverksamhet på jordbrukets område erfordras, att ett effektivt samarbete kommer till stånd mellan de organ — i första hand hushållningssällskap och lantbruksnämnder — som handhar sådan verksamhet. Kommittén har undersökt olika möjligheter till dylikt samarbete och har därvid kommit fram till att en avsevärd förbättring och en betydande effektivisering skulle kunna uppnås, om de av kommittén i nästa kapitel föreslagna lokalarådgivarna (instruktörerna) hade att inom distrikten biträda även lantbruksnämnderna. Lokalarådgivaren skulle med stöd av lantbruksnämnden kunna utöva rådgivning även rörande nämndens speciella verksamhet.

En sådan anordning skulle medföra betydande fördelar. Lokalarådgivarna skall arbeta inom relativt begränsade distrikt. De måste förutsättas bli väl förtrogna med jordbrukarna och jordbrukets problem och därför särskilt lämpade att taga upp inledande överläggningar med jordbrukarna om deras rationaliseringsbehov, vare sig de berör jordbrukets struktur eller jordbruksdriften. Man kan inte komma ifrån, att rationaliseringsverksamheten i praktiken måste omfatta hela jordbruksföretaget, även om tyngdpunkten i en viss bygd ligger på yttre rationalisering, i en annan på inre rationalisering och i en tredje på driftens rationalisering. Denna uppdelning av rationaliseringsverksamheten måste för övrigt anses vara rent schablonmässig och tillkommen huvudsakligen för att tjäna ett tekniskt-administrativt syfte. Genom att lokalarådgivarna inom distrikten även får till uppgift att biträda lantbruksnämnderna, skulle vid överläggningarna med jordbrukarna rationaliseringen av jordbruksföretagen i sin helhet från början komma med. Det kan enligt kommitténs mening icke råda någon tvekan om att genom ett sådant samarbete mellan hushållningssäll-

skapen och lantbruksnämnderna en initialverksamhet skulle komma till stånd, ägnad att väsentligt underlätta nämndernas verksamhet. Det skulle också leda till att vid genomförande av en strukturrationalisering jordbruksdriftens anpassning och anordning skulle komma mera omedelbart in i bilden och att jordbrukarna redan från första början kunde få hjälp därmed. Kommittén får sålunda förorda, att lokalrådgivarna får till uppgift att i enlighet med vad som här anförts biträda lantbruksnämnderna.

Inom varje lantbruksnämnd skall finnas ortsombud. Antalet sådana ortsombud växlar inom de olika lantbruksnämnderna från en för varje socken till en för varje kommun. Ortsombuden har till uppgift att tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar angående lantbruksnämndernas verksamhet, tillhandahålla formulär och blanketter samt lämna biträde vid upprättande av ansökningar och andra handlingar i ärenden, som tillhör nämndens verksamhetsområde, mottaga och granska inkommande ansökningar samt, om de är ofullständiga, ge sökanden anvisningar om deras komplettering och skyndsamt insända dem till nämnden. Vidare skall ortsombud lämna nämnden upplysningar samt avge yttrande och verkställa utredningar, som infordras av nämnden, göra anmälan till nämnden om förhållanden, som kan föranleda uppsägning av lån eller återkrävande av bidrag, på anmodan av nämnden verkställda besiktningar samt med uppmärksamhet följa utvecklingen på fastighetsmarknaden och ge nämnden besked om sådant, som kan vara av betydelse.

Kommittén har övervägt, om icke ombudens uppgifter skulle kunna överföras på lokalrådgivarna, men funnit att en sådan ordning måste bestämt avvisas. De ärenden, som handlägges av ombuden, är nämligen av sådan omfattning, att ett överförande av dem på lokalrådgivarna skulle menligt inverka på deras rådgivningsuppgift. Många ärenden — exempelvis ärenden rörande jordförvärvslagens tillämpning samt beviljande av lån och bidrag — är mer eller mindre kontroversiella, varför handhavandet av dem icke lämpligen bör ingå bland rådgivarnas arbetsuppgifter. Dessa spörsmål har ingående behandlats i kapitel VIII. Kommittén utgår ifrån, att lokalrådgivarna icke heller skall syssla med uppgörande av planer för olika slags förbättringsåtgärder, som administreras av lantbruksnämnderna, utan att liksom f. n. dylik verksamhet skall vara en uppgift för nämndernas tjänstemän.

En av förutsättningarna för ett fruktbringande samarbete ifråga om upplysningsverksamheten är, att hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna är väl förtrogna med varandras verksamhet. Befattningshaverna bör vara i stånd att vid sammanträffande med jordbrukarna kunna ge besked bl. a. om det biträde, som kan ges från båda organen. För närvarande brister det åtskilligt i detta avseende, vilket också omvittnats av sällskapen och nämnderna själva i den undersökning, som kommittén verkställt. Kommittén anser, att från tid till annan, när så befinnes er-

forderligt, gemensamma konferenser bör anordnas för hela den fältarbetande personalen inom sällskapen och nämnderna. I en sådan konferens bör även representanter för andra organisationer och institutioner, exempelvis de lägre lantbruksundervisningsanstalterna m. fl. kunna deltaga. Även ledamöterna i sällskapens förvaltningsutskott och nämnderna bör i mån av tid närvara vid dessa konferenser. Vid konferenserna bör gemensamma frågor diskuteras och information lämnas om de olika organens uppgifter och verksamhet samt om andra aktuella frågor. I vissa hushållningssällskaps områden har sådana konferenser ordnats med goda resultat. Det synes närmast böra ankomma på lantbruksstyrelsen att tillse, att sådana konferenser kommer till stånd inom samtliga sällskaps områden.

Av redovisningen för arbetsfördelningen på förevarande område har klart framgått, att hushållningssällskap fått sig anförtrott bl. a. att vara huvudman och svara för den allmänna upplysningsverksamheten, som skall omspänna såväl tekniska som ekonomiska problem vad beträffar bl. a. jordbruket och trädgårdsnäringen. Vidare har understrukits betydelsen av att lantbruksnämnderna i full utsträckning medverka i denna verksamhet. Inom vissa områden synes, enligt vad som framgått av kommitténs undersökningar, samarbetet i denna del ha fungerat tillfredsställande. Bl. a. ingår sålunda på vissa håll representant för lantbruksnämnden i den särskilda av sällskapets förvaltningsutskott tillsatta undervisningsnämnden, som har till uppgift att uppgöra planer för den med stöd av anslaget Bidrag till hushållningssällskapens undervisningsverksamhet i form av kurser av olika slag bedrivna rådgivningen. Några bestämmelser om att en dylik nämnd skall finnas samt om dennas sammansättning och uppgifter finnes emellertid icke.¹

För att ett samarbete skall komma till stånd inom samtliga hushållningssällskaps områden beträffande upplysningsverksamhetens innehåll och planering samt dess utförande bör inom varje område en nämnd förslagsvis kallad programnämnd för upplysningsverksamheten inrättas. Behovet av ett sådant organ framstår så mycket starkare som enligt kommitténs mening även andra institutioner och organisationer inom hushållningssällskapens områden än de, som hittills behandlats, bör ges tillfälle att medverka i och stödja upplysningsverksamheten.

Programnämnden bör bestå av högst tio ledamöter. Såsom självskrivna ledamöter i nämnden bör ingå hushållningssällskapets sekreterare, lantbruksdirektören, länsjägmästaren och länsarbetsdirektören eller de tjänste-

¹ Sedan denna fråga behandlats av kommittén har lantbruksstyrelsen på grund av departementschefens i statsverkspropositionen under punkten Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering gjorda, av riksdagen godkända uttalande i skrivelse till hushållningssällskapen utfärdat vissa riktlinjer för den upplysningsverksamhet, som skall äga rum med stöd av anslaget under punkten ifråga. Anvisningarna överensstämmer i huvudsak med av kommittén här framlagt förslag i vad gäller kursverksamheten.

män, som vederbörande sätter i sitt ställe. Dessutom bör sällskapets förvaltningsutskott äga utse en ledamot jämte suppleant efter förslag av de lägre lantbruksundervisningsanstalterna inom området, en ledamot jämte suppleant efter förslag av jordbrukets föreningsrörelses samarbetsorgan inom området, en ledamot jämte suppleant efter förslag av RLF, en ledamot jämte suppleant efter förslag av lantarbetarnas fackliga organisation samt ytterligare högst två ledamöter jämte suppleanter, varav en kvinnlig ledamot jämte suppleant skall representera lantushållet. I nämndens sammanträden bör efter dess bestämmande även andra organisationer med intresse för upplysningsverksamheten, t. ex. ungdomsorganisationer och andra liknande beredas tillfälle att deltaga. De organ, som medverkar i nämnden, bör helst i god tid före sammanträdet till programnämnden insända sina önskemål. Kostnaderna för av hushållningssällskapet utsedda ledamöter bör bestridas av sällskapet.

Programnämnden bör sammanträda, när förhållandet så påfordrar, dock minst en gång om året. Vid detta sammanträde skall nämnden upprätta program för den allmänna upplysnings- och rådgivningsverksamheten. Av programmet bör framgå vilka ämnen, som i första hand skall behandlas inom upplysningsverksamheten under det kommande året, samt i stora drag i vilka områden och på vilka platser verksamheten skall bedrivas. Ifråga om programmets omfattning och vilka uppgifter, det i övrigt skall tjäna, hänvisar kommittén till kapitel VII. Vidare skall vid detta sammanträde upprättas plan för de kurser av olika slag, som med stöd av anslaget, numera benämnt Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering, avses skola anordnas. Den uppgjorda planen bör åtfölja hushållningssällskapets framställning till lantbruksstyrelsen om bidrag från anslaget Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering och utgöra villkor för sådant bidrag. För nämnden bör finnas av Kungl. Maj:t fastställd instruktion. Förslag till sådan instruktion, se bilaga 1.

Att lantbruksnämnden skall vara representerad i programnämnden finner kommittén självklart. En sådan representation torde vara ägnad att i hög grad stimulera och stärka samarbetet överhuvudtaget mellan hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna samt att effektivisera rådgivningsverksamheten. I det program, som skall upprättas, bör också medtagas de frågor, som med hänsyn till lantbruksnämndens verksamhet kan anses aktuella. Även sådana kurser och demonstrationer, som uteslutande avser nämndens verksamhet, bör kunna inläggas i programmet, på tid och plats som ur lantbruksnämndens synpunkt är lämpligt. Härvid bör lantbruksnämndens tjänstemän i huvudsak åtaga sig föredrag och demonstrationer etc., medan sällskapet svarar för de administrativa och organisatoriska uppgifterna. På det hela taget räknar kommittén med, att lantbruksnämndens tjänstemän i största möjliga utsträckning skall svara för de ämnen, som direkt ansluter till nämndens verksamhet.

Flertalet jordbrukare i vårt land är också skogsbrukare. För många spelar skogsbruket en lika stor och i vissa fall större roll än jordbruket. Det har framstått för kommittén såsom mycket angeläget, att detta förhållande beaktas i upplysningsverksamheten för jordbrukarna. Vid sidan av den yrkesutbildning, som handhas av skogsvårdsstyrelserna, borde därför även finnas utrymme för skogsvårds- och skogsbruksekonomiska frågor i den allmänna upplysningsverksamheten för jordbrukarna. Frågor rörande det samspel, som bör finnas mellan jord- och skogsbruk med hänsyn till det samlade företagets ekonomi, torde genom en dylik samverkan bättre kunna belysas. En annan fråga av vikt i detta sammanhang är överförandet av viss mark från jordbruk till skogsbruk. På anförda skäl har kommittén ansett, att skogsvårdsstyrelsen bör ha en representant i nämnden.

Länsarbetsnämnderna beröres i olika avseenden av vad som sker inom jordbruket. För personer, som flyttar från jordbruket till annan näring, kan yrkesrådgivning och yrkesomskolning bli behövlig. I den mån jordbrukets arbetskraft icke kan få full sysselsättning året om, kan det liksom hittills bli behov att utfylla den sysselsättningsfria tiden med yrkesutbildande kurser av olika slag. Anförda förhållanden talar enligt kommitténs mening för att länsarbetsdirektören bör vara med i programnämnden.

Mellan hushållningssällskapen och lantbruksundervisningsanstalterna bör självfallet nära samarbete råda. Kommittén, som återkommer till denna fråga i kapitel VII, vill här beröra endast vad som är av direkt intresse i förevarande sammanhang. Lantbrukets skolor kan lämna en väsentlig medverkan i upplysningsarbetet. Skollokaler och skolorbruk bör utnyttjas i den utsträckning, som är möjlig utan att undervisningen blir lidande. Lärarna bör medverka i rådgivningsarbetet, när de icke är bundna av pågående kurser vid skolan. Utom i de fall, när det är fråga om skolans eget program, enstaka föredrag, medverkan genom en lokal fristående bokförlingsförening, försöksring eller liknande, bör skolornas och lärarnas rådgivningsarbete samordnas med sällskapets verksamhet i det program och den plan, som skall uppgöras för sällskapets område. Är lärarnas medverkan i rådgivningen förenad med särskilda kostnader, måste den försiggå inom ramen för den gällande planen, om kostnaderna skall kunna täckas med bidrag ur anslaget Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering. Enligt kommitténs mening bör det samarbete, som eftersträvas, kunna väsentligt förbättras genom att lantbrukets undervisningsanstalter får medverka i den förordade programnämnden. Om såsom 1955 års lantbruksundervisningskommitté tänkt sig en särskild styrelse för samtliga skolor inom respektive län kommer att inrättas, bör denna avge förslag till representant för lantbrukets skolor i programnämnden jämte suppleant för denne.

En särskild form av medverkan i upplysningsverksamheten från lärarnas sida är utförande av fyllnadstjänstgöring enligt stadgan för lantbruks-

undervisningsanstalter den 27 augusti 1951 (nr 663; ändrad genom kungörelsen nr 250/1958). Stadgan föreskriver, att rektor och ämneslärare, som ej helt tages i anspråk för skolans verksamhet, skall efter förordnande av lantbruksstyrelsen fullgöra fyllnadstjänstgöring bl. a. vid hushållningssällskap. Fyllnadstjänstgöring har icke fått särskilt stor omfattning. Under 1957/58 utförde 27 rektorer och lärare sådan tjänstgöring vid hushållningssällskapen, varav fem mindre än fyra veckor, två 4—9 veckor, tre 10—14 veckor, sex 15—19 veckor, fem 20—24 veckor och sex 25—30 veckor. Enligt vad kommittén erfarit har systemet med fyllnadstjänstgöring i vissa fall fungerat väl, i andra mindre väl. Orsakerna till att systemet på en del håll fungerat mindre tillfredsställande torde enligt vad kommittén funnit ofta vara, att lärarna icke fått en bestämd och kvalificerad uppgift inom upplysningsverksamheten.

Enligt för jordbruksupplysningskommittén gällande direktiv skall den i samråd med 1955 års lantbruksundervisningskommitté pröva möjligheten att i ökad utsträckning använda lärarpersonal vid lantbruksundervisningsanstalterna i rådgivningsarbetet. Vid det samråd, som i anslutning till direktiven ägt rum, har överenskommits, att lantbruksundervisningskommittén skall behandla hela frågan om lärarnas fulla sysselsättning, varvid särskilt fyllnadstjänstgöring hos hushållningssällskapen skall beaktas.

För jordbruksupplysningskommittén står det klart, att hushållningssällskapen i rådgivningsarbetet väl bör kunna utnyttja alla lärarkrafter, som de kan få disponera över, samt att sällskapen bör kunna ge lärarna arbetsuppgifter, som svarar mot deras kvalifikationer.

Jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse sysslar med inköps-, avsättnings- och kreditgivningsfrågorna inom jordbruket och har därigenom stort intresse av och även betydande inflytande på produktionens utveckling. Den bedriver även betydande upplysningsverksamhet främst i jordbrukets marknads- och kreditfrågor. För uppgörande av det föreslagna upplysningsprogrammet måste det vara värdefullt, att den är representerad i programnämnden. Även den fackliga föreningsrörelsen bör ha ett starkt intresse av en effektiv rådgivning, som befrämjar jordbrukets utveckling inom området. RLF bör därför ävenledes vara representerat i nämnden. Förslag till ledamöter och suppleanter i nämnden torde lämpligen i dessa fall kunna avges av föreningsnämnden inom vederbörande hushållningssällskaps område respektive RLF.

I kapitel II har kommittén framhållit önskvärdheten av, att lantarbetarna mer än hittills beaktas i upplysningsverksamheten. Vissa hushållningssällskap anordnar redan nu särskilda kurser för lantarbetare som ett led i strävandena att motverka den säsongmässiga arbetslösheten. Lantarbetarna deltagar dessutom i viss utsträckning i sällskapens kurser i maskinskötsel och andra ämnen. Kommittén anser därför, att lantarbetare-

organisationen bör beredas tillfälle att föreslå representant i programnämnden.

Kommittén föreslår vidare, att förvaltningsutskottet utöver de ovan angivna ledamöterna bör äga att utse ytterligare högst två ledamöter, varav en kvinnlig ledamot jämte suppleant avses representera lanthushållet. Till övriga ledamöter bör förvaltningsutskottet utse personer, som äger särskild sakkunskap på jordbrukets rådgivningsområde eller visat stort intresse härför.

Utöver de åtgärder till närmare samarbete mellan hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna, som redogjorts för eller föreslagits, vill kommittén erinra om vikten av, att de båda organen själva tar kontakter, när frågor av gemensamt intresse kommer upp, och etablerar samarbete. I detta sammanhang vill kommittén peka på vad som på vissa håll redan praktiserats och som borde komma till allmän tillämpning.

På vissa håll lämnar lantbruksnämnderna efter varje sammanträde eller kvartalsvis till hushållningssällskapen uppgift på de jordbrukare, som genom nämndens förmedling tillträtt ny fastighet, avsevärt utökat sitt fastighetsinnehav eller erhållit nämndens stöd för inre rationalisering, t. ex. till betesförbättring, ny- eller ombyggnad av ladugård, siloanläggning m. m., så att sällskapets rådgivare, främst då instruktörerna, ges möjlighet att medverka till att rationaliseringsstödet får avsedd verkan. Ett annat sätt, som kan praktiseras för sig eller tillsammans med ovannämnda, är, att lantbruksnämnden vid utsändande av redovisning för nämndens beslut bilägger ett cirkulär, som tillhandahålles av sällskapet, innehållande upplysning om på vad sätt sällskapet kan lämna biträde. Om, såsom kommittén föreslagit, lokalrådgivarna inom sina distrikt får biträda även lantbruksnämnderna, torde de få tillfälle att följa nämndernas arbete så nära, att kommunikationer av antytt slag knappast blir behövliga. Slutligen vill kommittén erinra om sällskapens publikationer, som borde kunna utnyttjas mera för att sprida kännedom om lantbruksnämndernas verksamhet.

KAPITEL VI

Rådgivningsverksamhetens organisation inom hushållningssällskapen

Historik

Hushållningssällskapens verksamhet under de första åren av deras tillvaro gick i allmänhet ut på att genom spridande av uppsatser, anskaffande av modellredskap och utdelande av premier befordra nyodlingar, trädplanteringar och bättre skogsskötsel, växelbruk samt odling av lin, klöver, timotej och fabriksväxter. Inkomsterna utgjordes i början uteslutande av medlemmarnas årsavgifter. Från och med år 1815 kunde sällskapen erhålla mindre understöd till främjande av sitt ändamål i allmänhet. Vid mitten av 1800-talet började sällskapen anställa egna länsagronomer. Till att börja med avlönades dessa med bidrag av enskilda och i någon mån av staten, men sedan sällskapen genom beslut av 1853 års riksdag erhållit en femtedel av de för minuthandel och utskänkning av brännvin inflytande avgifterna att av sällskapen »förvaltas och användas till ändamål, som för länet nyttiga voro», kunde de själva bestrida dessa utgifter. I allmänhet anlätades sällskapens länsagronomer ej i den utsträckning, man hade väntat, och flera av befattningarna indrogs därför snart. Särskilt var detta fallet i södra Sverige, där det växande antalet lantbruksingenjörer tillgodosåg efterfrågan vad beträffar planläggning av avdikning och vattenavledning, medan framför allt i de norrländska länen nya befattningar så småningom inrättades. Den mångfald av nya uppgifter, som fram emot sekelskiftet tilldelades sällskapen, var en av orsakerna till att länsagronomerna — då ett tiotal — på det nya århundradet hastigt ökades i antal. Genom särskilda anslag bidrog staten till dessa nya befattningshavares avlöning.

Det bör nämnas, att den år 1894 med bidrag av statsmedel inrättade kemisk-växtbiologiska anstalten i Luleå fr. o. m. år 1903 anordnade en omfattande ambulatorisk lantbruksundervisning genom tre vid anstalten anställda försöksassistenter, vilka reste från by till by samt genom föredrag och samtal lämnade jordbrukarna råd och upplysningar. Dessa assistenter var delvis avlönade av staten.

Den s. k. norrlandskommittén, som år 1901 tillsattes för att utreda frågan »huruledes den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna må kunna vidmakthållas och stärkas och jord-

brukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas», föreslog i sitt den 27 oktober 1904 avgivna betänkande, att hos ifrågavarande sällskap skulle anställas ett antal kringresande länsagronomer eller, som de från den tiden vanligen benämndes, *jordbrukskonsulenter*, till vilka avlöning skulle utgå av statsmedel samt rese- och traktamentsersättning från hushållningssällskap eller landsting. Kommittén hemställde, att anslag måtte beviljas till avlönande av sammanlagt 22 jordbrukskonsulenter.

Kungl. Maj:t framlade frågan i statsverkspropositionen till 1907 års riksdag. Departementschefen ansåg, att antalet jordbrukskonsulenter, till vilkas avlöning staten skulle bidraga, kunde minskas till 12. Kungl. Maj:t hemställde, att riksdagen för ändamålet måtte anvisa på extra stat för år 1908 ett belopp av 30 000 kronor, vilket även bifölls av riksdagen.

Närmast med hänsyn till behovet av lärarkrafter för studiekurser föreslog lantbrukskommittén i sitt den 12 december 1908 avgivna betänkande angående ordnande av den lägre lantbruksundervisningen, att till hushållningssällskapen i södra och mellersta Sverige skulle för anställande av sammanlagt tio jordbrukskonsulenter anvisas ett anslag å 25 000 kronor.

Sedan Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1911 års riksdag föreslagit anvisande av ett anslag å 25 000 kronor till avlönande av tio jordbrukskonsulenter i södra och mellersta Sverige, biföll riksdagen framställningen.

Statsbidrag till avlönande av jordbrukskonsulenter anvisades från och med år 1912 att utgå från ett gemensamt anslag, vilket sedermera undergick upprepade höjningar allt eftersom nya tjänster inrättades och statsbidraget till jordbrukskonsulenternas avlöning höjdes. Från och med år 1915 indrogs avgifterna för rusdrycksförsäljningen till statsverket. I samband härmed uppfördes å riksstaten ett särskilt anslag till hushållningssällskapens allmänna verksamhet.

Till en början hade hushållningssällskapen i regel blott en konsulent, som vanligen hade att lämna råd inom alla grenar av lanthushållningen. Enligt de vid olika tider utfärdade kungörelserna angående konsulentverksamheten kunde statsbidrag utgå till hushållningssällskap för avlönande av jordbrukskonsulenter. I författningsväg fanns däremot inga bestämmelser meddelade om statsbidrag till avlönande av särskilda husdjurskonsulenter. I början av 1920-talet började emellertid gällande bestämmelser tillämpas så, att statsbidrag till jordbrukskonsulent kunde utgå även till dylik konsulent med huvudsaklig verksamhet inom husdjursområdet, d. v. s. *husdjurskonsulent*.

I ett den 8 juli 1942 avlämnat betänkande (SOU 1942: 32) framlade hushållningssällskapsutredningen förslag till sällskapens organisation och verksamhet, förslag till avlöningsreglemente och lönereglering för sällskapens befattningshavare samt till personalförteckningar m. m.

På grundval av detta betänkande framlade Kungl. Maj:t proposition till 1944 års riksdag, genom vilken riksdagen lämnades tillfälle att avgiva yttrande angående huvudgrunderna för hushållningssällskapens organisation och verksamhet. I propositionen föreslogs bl. a., att de statsmedel, som ställdes till sällskapens förfogande, skulle uppdelas i ett avlöningsanslag och ett omkostnadsanslag samt att för sällskapens tjänstemän skulle genomföras en lönereglering av i princip samma art som den, vilken år 1942 beslöts för de lägre lantbruksundervisningsanstaltens personal.

Riksdagen fattade sedermera beslut i huvudsaklig överensstämmelse med vad Kungl. Maj:t föreslagit. Beslutet innebar, att riksdagen i princip uttalade sig för en omorganisation av hushållningssällskapen och deras verksamhet.

Slutligt förslag till omorganisation av hushållningssällskapen framlades i proposition till 1947 års riksdag. Vederbörande departementschef uttalade däri bl. a. att jordbrukskonsulenter och husdjurskonsulenter i fortsättningen liksom hittills borde avlönas med statsbidrag. Vid bedömning av de skilda hushållningssällskapens behov av statsbidragsavlönade befattningshavare hade man uppenbarligen att taga hänsyn till de förändringar av sällskapens arbetsområde, som kommit till stånd i och med lantbruksnämndernas inrättande och som givetvis kunde komma att verka begränsande på sällskapens behov av personal av vissa kategorier. Sällskapens behov av bl. a. husdjurskonsulenter syntes emellertid vara oberoende av arbetsöverflyttningen från sällskapen till nämnderna. För varje hushållningssällskap borde därför beräknas en husdjurskonsulent. Det för jordbrukskonsulenterna och jordbruksinstruktörerna avsedda arbetsområdet påverkades däremot i viss utsträckning av överförandet till lantbruksnämnderna av vissa uppgifter, som handhades närmast av sällskapens ifrågavarande befattningshavare. Enligt departementschefens mening vore det tillfyllest, om för varje sällskap utom de två nordligaste beräknades statsbidrag för avlönande av en jordbrukskonsulent samt för Västerbottens läns hushållningssällskap beräknades två och för Norrbottens läns hushållningssällskap tre dylika tjänstemän. Antalet statsbidragsavlönade jordbrukskonsulenter och husdjurskonsulenter beräknades sålunda till 29 respektive 26.

I propositionen föreslogs även att för hushållningssällskapens personal skulle genomföras en lönereglering av principiellt samma innebörd som den år 1946 för skogsvårdsstyrelsernas personal beslutade löneregleringen. Härigenom skulle reglerna för anställnings- och avlöningsförhållandena för sällskapens tjänstemän komma att i huvuddragen överensstämma med motsvarande regler för den civila statsförvaltningens tjänstemän.

Vidare hemställdes i propositionen att från hushållningssällskapens avlöningsanslag skulle få bestridas samtliga de avlönings- och andra förmåner, inbegripet sjukvårdsförmåner och flyttningersättning, som enligt det blivande avlöningsreglementet skulle utgå å statsbidragsavlönade befattningar

hos sällskapen. Innehavarna av sådana befattningar skulle sålunda bliva helt statsavlönade. Vad Kungl. Maj:t sålunda föreslagit godkändes av riksdagen.

I statens allmänna avlöningsreglemente den 30 juni 1948 (nr 436) har föreskrivits, att reglementet skall äga tillämpning beträffande tjänstemän vid hushållningssällskap, i den mån de innehar tjänster upptagna å personalförteckning, som Kungl. Maj:t fastställt med stöd av riksdagens beslut.

Konsulenterna hade förut även vissa administrativa uppgifter. De skulle sålunda bl. a. biträda hushållningssällskapets egnahemsnämnd vid genomförandet av dess uppgifter m. m. Sedan de fr. o. m. den 1 juli 1948 uppförts på sällskapens personalförteckningar, har de förutom att bedriva upplysningsverksamhet inom sina respektive områden i huvudsak följande uppgifter.

Jordbrukskonsulenten svarar för hushållningssällskapets jordbruksavdelning, som handhar sällskapets verksamhet på växtodlingens område. Han lämnar råd i frågor, som rör jordbearbetning, gödsling, kalkning, sortval, växtsjukdomar, skadedjur och inom vissa sällskap även täckdikning och driftsplanering samt leder i allmänhet jordbruksinstruktörernas arbete och svarar för deras fortbildning. Jordbrukskonsulenten utövar vidare ledningen av den lokala försöksverksamheten på växtodlingens område och är sekreterare i försöksnämnden. Han omhänderhar också den av sällskapet bedrivna markkarteringsverksamheten, är föredragande i fackfrågor och medverkar i lokala föreningar, såsom potatisodlarföreningar, fröodlarföreningar etc.

Husdjurskonsulenten leder verksamheten på hushållningssällskapets husdjursavdelning. Han är rådgivare inom avel, skötsel och utfodring av samtliga djurslag. Vad beträffar nötkreatursaveln är han närmast ansvarig för tillsynen av tjurföreningarnas verksamhet och den enskilda tjurhållningen. Han medverkar på flera håll aktivt i de lokala seminföreningarna, ombesörjer stamboksföring av nötkreatur, delvis i samarbete med avelsföreningarnas konsulenter, svarar för tjur- och kontrollregister vid sällskapet och insamlar avkommebedömningsuppgifter för tjurar. Husdjurskonsulenten deltar vidare i den lokala kontrollföreningens arbete samt medverkar i de lokala avelsföreningarna för nötkreatur, svin, får och höns.

Från mitten av 1860-talet anställdes vid olika hushållningssällskap läns-trädgårdsmästare, stundom även kallade *trädgårdskonsulenter*, för att lämna råd och handledning i trädgårdars anläggning och skötsel.

Hushållningssällskapsutredningen uttalade i sitt förut omförmälda betänkande (SOU 1942: 32), att den omedelbara ledningen av den trädgårdskonsulterande verksamheten närmast borde ankomma på hos sällskapet anställd trädgårdskonsulent. Denne borde enligt utredningens mening i likhet med andra konsulenter hos sällskapen liksom även eventuellt erforderliga biträden åt honom — lämpligen benämnda trädgårdsinstruktörer

— kunna avlönas med statsmedel. Utredningen föreslog bl. a., att 26 av ett sammanlagt antal av 33 hos sällskapen anställda trädgårdskonsulenter skulle uppföras på personalförteckning.

I proposition till 1944 års riksdag förklarade sig föredragande departementschefen kunna i huvudsak biträda hushållningssällskapsutredningens förslag och synpunkter. Den trädgårdskonsulterande verksamheten borde omfatta, förutom allmän upplysningsverksamhet, trädgårdskurser, demonstrationer av mönsterträdgårdar, premieringar m. m. En av Föreningen Sveriges trädgårdsarkitekter ifrågasatt inskränkning av trädgårdskonsulenternas arbetsuppgifter kunde departementschefen icke förorda, då en gränsdragning mellan trädgårdsarkitekts och trädgårdskonsulents arbetsområden enligt föreningens förslag syntes mindre ändamålsenlig. Liksom tidigare borde det ankomma på rekvisitent att välja det biträde, han ansåge lämpligt för ifrågakommande uppdrag. I propositionen föreslogs att trädgårdskonsulenter skulle uppföras på personalförteckningen, vilket jämväl blev riksdagens beslut. En särskilt tillsatt trädgårdsutredning föreslog 1952 bl. a., att fyra statskonsulenter skulle tillsättas med uppgift att vara rådgivare åt yrkesträdgårdsodlare i frukt- och bärödling, grönsaks- och blomsterödling, plantskoleverksamhet och växthusbyggnadsteknik. Förslaget har emellertid icke upptagits av statsmakterna.

Förslag om inrättande av *maskinkonsulentbefattningar* framlades år 1946 av lantbruksstyrelsen i en utredning angående utbildning för skötsel av jordbruksmaskiner. I denna förordade styrelsen bl. a. en utbyggnad av hushållningssällskapens undervisnings-, rådgivnings- och upplysningsverksamhet beträffande jordbrukets maskinfrågor. För ändamålet skulle enligt förslaget hos varje sällskap anställas en maskinkonsulent och vid behov även en eller flera maskininstruktörer.

Maskinkonsulenter skulle ha till uppgift att medverka vid organiserandet av olika slag av gemensam maskinanvändning, biträda inom hushållningssällskapens maskinlåneverksamhet, vara rådgivare vid val av maskiner, organisera och leda maskinkurser, hålla föredrag i maskinfrågor i sällskapets verksamhet samt vara tillfällig föreläsare vid jordbrukets läroanstalter i aktuella maskinfrågor, bedriva upplysning och rådgivning angående vattenförsörjning på lantgårdar, i den mån denna uppgift icke omhänderhades av andra sakkunniga, samt bedriva upplysning och rådgivning angående maskinell stenröjning och nyodling.

Lantbruksstyrelsens förslag upptogs i förenämnda proposition till 1947 års riksdag angående omorganisation av hushållningssällskapen. En utvidgad rationell användning av maskiner inom jordbruket utgjorde enligt departementschefens däri gjorda uttalande en av de viktigaste förutsättningarna för att jordbruket skulle kunna förbättra sina arbets- och driftsförhållanden. Kungl. Maj:t föreslog inrättande av en maskinkonsulentbefattning vid varje sällskap. Förslaget antogs av riksdagen.

För närvarande finns maskinkonsulentbefattningar inrättade vid 24 hushållningssällskap. Vid två sällskap har i stället maskininstruktörsbefattningar inrättats.

Frågan om inrättande av *ekonomikonsulentbefattningar* har under det senaste decenniet flera gånger övervägts. Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 18 juli 1947 uppdragit åt lantbruksstyrelsen och statens livsmedelskommission att gemensamt verkställa utredning angående den jordbruksekonomiska undersökningen, föreslog myndigheterna i skrivelse den 1 februari 1949 i fråga om den framtida lokala organisationen av bokföringsverksamheten bl. a., att denna helt skulle omhänderväras av hushållningssällskapen, varvid ett antal ekonomikonsulentbefattningar skulle inrättas inom dessa. Vid den utbyggnad, som i första hand ansåges böra komma till stånd av verksamheten, skulle 17 sådana befattningar inrättas.

I ett av lantbruksstyrelsen och statens jordbruksnämnd med skrivelse den 27 juni 1952 överlämnat betänkande angående den jordbruksekonomiska undersökningen (SOU 1952: 41) framhölls bl. a., att förhållandena icke vore tillfredsställande i vad gällde att förmedla erfarenhetsrön och forskningsresultat på det jordbruksekonomiska området. Hos sällskapen funnes, såvitt anginge det egentliga jordbruket, konsulenter för växtodling, husdjursskötsel och maskinanvändning. Dessa bedreve var och en inom sitt område upplysningsverksamhet rörande jordbrukets teknik. Självfallet sökte de därvid i viss mån sätta in sin produktionsgren eller sina produktionsmedel i dess rätta ekonomiska sammanhang. Specialiserade som de vore, saknade de emellertid den överblick över jordbruksdriften i dess helhet, som vore nödvändig för att en fruktbärande upplysning i fråga om jordbruksdriftens rätta anpassning samt om åtgärder till förbättrad ekonomi för jordbruket i dess helhet skulle kunna bedrivas. Med den uppläggning, som agronomutbildningen och konsulentverksamheten hade i Sverige, d. v. s. specialisering på vissa begränsade ämnesområden, vore det naturligt, att särskilda ekonomikonsulenter tillsattes. I fråga om bokföringsbyråernas organisation föreslog kommittén, att en ekonomikonsulent skulle anställas som föreståndare och närmast ansvarig för sällskapets undervisnings- och upplysningsverksamhet på det lantbruksekonomiska området. Konsulenten borde i lönehänseende jämföras med övriga konsulenter.

Kommittebetänkandet redovisades sedermera i proposition till 1953 års riksdag angående anslag till lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna för budgetåret 1953/54 m. m. Kungl. Maj:t hemställde däri, att medel måtte anvisas såsom bidrag till kostnaderna under första halvåret 1954 för två befattningshavare med i huvudsak samma arbetsuppgifter, som av kommittén föreslagits för ekonomikonsulenterna. Förslaget bifölls av riksdagen.

Alltsedan budgetåret 1953/54 har bidrag utgått till avlönande av två ekonomikonsulenter. Bidraget, som ursprungligen utgjorde 20 000 kronor, fördelat med 10 000 kronor på ett vart av Jönköpings läns hushållningssällskap

samt Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap, höjdes fr. o. m. budgetåret 1958/59 för vardera sällskapet med 5 000 kronor till 15 000 kronor.

Sedermera har hushållningssällskapen i Värmlands, Gävleborgs och Jämtlands län för egna medel anställt ekonomikonsulenter.

I särskild skrivelse den 30 september 1958 gjorde Hushållningssällskapens förbund framställning om inrättande vid hushållningssällskapen av 6 personalförtecknade befattningar som ekonomikonsulent. Förbundet anförde därvid bl. a., att nödvändigheten att samordna olika driftsåtgärder för ernående av bästa möjliga ekonomiska resultat av jordbruksföretaget som helhet hade framstått allt tydligare och det aktuella läget hade enligt förbundets mening ytterligare understrukt behovet av ökad vägledning åt jordbrukarna i driftsekonomiska spörsmål.

Förbundets skrivelse anmäldes i statsverkspropositionen till 1959 års riksdag under nionde huvudtiteln. Vederbörande departementschef förklarade sig däri icke vara beredd att ansluta sig till detta förslag samt erinrade om att en särskild utredning för närvarande påginge rörande rådgivnings- och upplysningsverksamheten på jordbrukets område. Med hänsyn till betydelsen, icke minst i nuvarande jordbruksekonomiska läge, av att stärka insatserna för en fortsatt driftsrationalisering inom jordbruket, ville departementschefen trots berörda utredningsarbete likväl förorda, att av anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader, ett belopp av 25 000 kronor skulle avdelas för anlitande av driftsekonomisk expertis utanför hushållningssällskapen för biträde med konsulentverksamhet inom sällskapens ram. Det syntes departementschefen lämpligt att därvid försöksvis utnyttja de personalresurser vid lantbruksförbundets driftsbyrå, som förbundet vid annat tillfälle erbjudit sig att ställa till sällskapens disposition.

Med statsbidrag avlönade *vandringsrättare (jordbruksinstruktörer)* har alltsedan år 1912 varit anställda hos hushållningssällskapen. Enligt kungörelsen den 1 november 1912 (nr 295) angående statsbidrag till avlönande av vandringsrättare skulle det åligga sådan tjänsteman, vars verksamhet skulle vara ledd och övervakad av inom länet anställd jordbrukskonsulent, att vid besök hos mindre jordbrukare inom det distrikt, som blivit honom anvisat, lämna råd och anvisningar beträffande jordbrukets och husdjursskötselns bedrivande samt därvid genom praktisk handledning av förekommande arbeten visa, huru dessa bäst utfördes.

Hushållningssällskapsutredningen föreslog uppförande på personalförteckning av 120 jordbruksinstruktörer. Benämningen vandringsrättare, som icke ansågs täcka den med befattningen förenade verksamheten, borde enligt utredningens mening upphöra.

I propositionen till 1947 års riksdag upptogs emellertid de statsbidragsavlönade jordbruksinstruktörerna till oförändrat antal eller 96. Detta antal skulle emellertid i avbidan på närmare utredning endast vara provisoriskt. Riksdagen fattade beslut i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

I statsverkspropositionen till 1948 års riksdag framhöll vederbörande departementschef, bl. a., att med hänsyn till de möjligheter, som skulle komma att föreligga för ifrågavarande befattningshavare att beredas anställning i lantbruksnämnderna, man ej torde kunna räkna med, att antalet jordbruksinstruktörer hos hushållningssällskapen efter den 1 juli 1948, för vars avlöning statsbidrag skulle utgå, komme att uppgå till mer än 80.

Enligt 1949 års tjänsteförteckningskommittés förslag, som sedermera bifölls av statsmakterna, placerades av dessa 80 tjänster 22 i dåvarande lönegrad 19 med benämningen förste jordbruksinstruktör. Fr. o. m. budgetåret 1950/51 uppfördes jordbruksinstruktörsbefattningarna på hushållningssällskapens personalförteckningar. Antalet personalförtecknade jordbruksinstruktörer utgör för närvarande 84, varav 22 förste jordbruksinstruktörer i lönegrad Ao 13 och 62 övriga jordbruksinstruktörer i lönegrad Ao 12.

Hushållningssällskapsutredningen uttalade i sitt betänkande att för den husdjurskonsulterande verksamhetens rätta bedrivande oundgängligen krävdes, att ladugårdskontrollen ställdes under husdjurskonsulenternas ledning, dock icke på sådant sätt, att själva övervakningen av assistenterna och vad därmed ägde samband direkt skulle handhavas av konsulenterna. Detta uppdrag borde enligt utredningens mening med fördel kunna anförtros — vid sidan av andra uppgifter — åt husdjursinstruktörer. Utredningen föreslog därför, att vid varje hushållningssällskap skulle anställas en med statsbidrag avlönad husdjursinstruktör, eller tillsammans 26.

Förslaget upptogs sedermera i Kungl. Maj:ts förut omnämnda proposition till 1944 års riksdag, som biföll detsamma genom sitt principbeslut angående omorganisation av hushållningssällskapen. Vid det slutliga ställningstagandet till frågan om omorganisation av sällskapen förklarade emellertid vederbörande departementschef sig — på grund av att utredning då påginge rörande husdjursskötselns främjande — ej vara beredd att upptaga frågan om statsbidrag till avlönande av husdjursinstruktörer hos sällskapen.

Frågan har sedan dess i olika sammanhang varit föremål för behandling. Det bör sålunda nämnas att utredningen rörande ladugårdskontroll m. m. i betänkande den 9 november 1948 angående mjölkboskapskontroll (SOU 1948: 52) föreslog, att överkontrollassistenterna skulle ersättas av vid hushållningssällskapen anställda husdjursinstruktörer. Sammanlagt 37 instruktörer ansåges vara erforderliga.

Vidare uttalade vederbörande departementschef i proposition till 1950 års riksdag angående seminverksamhet bland nötkreatur m. m. bl. a., att den ökning av det allmännas ekonomiska insatser, som efter hand kunde bli möjlig, i främsta rummet borde disponeras för åtgärder, som kunde beräknas bli till omedelbar nytta för det övervägande antalet jordbrukare. Departementschefen avsåg därmed främst anställande av särskilda befattningshavare hos hushållningssällskapen med uppgift att biträda husdjurs-

konsulenterna i bl. a. deras upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Jordbruksutskottet framhöll med anledning härav önskvärdheten av att husdjursinstruktörstjänsterna skulle komma till stånd, så snart detta ur statsfinansiell synpunkt kunde anses möjligt. I sina anslagsäskanden till 1951 års riksdag anförde lantbruksstyrelsen, att frågan om anställande av särskilda husdjursinstruktörer icke längre borde ställas på framtiden och föreslog, att ettvar av hushållningssällskapen skulle fr. o. m. den 1 juli 1951 tilldelas en instruktörsbefattning. En liknande framställning gjordes även av Hushållningssällskapens förbund. Framställningarna föranledde dock icke till någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Frågan har därefter varje år framlagts, dels av lantbruksstyrelsen i dess årliga anslagsäskanden och dels genom motioner i riksdagen. Kungl. Maj:t har emellertid med hänsyn till det statsfinansiella läget icke ansett sig kunna framlägga förslag till riksdagen i frågan.

Jordbruksutskottet vid 1952 års riksdag åberopade i anledning av då väckt motion i frågan sitt förenämnda vid 1950 års riksdag gjorda uttalande och framhöll, att det, innan spörsmålet om tjänsternas tillsättande blivit löst, icke torde vara möjligt att belasta hushållningssällskapen med ytterligare åtgärder på kontrollföreningsverksamhetens område. Även vid 1954 års riksdag påpekade jordbruksutskottet, att frågan påkallade en snar lösning. År 1956 ansåg utskottet — i likhet med vad departementschefen i statsverkspropositionen uttalat — att ställning till denna fråga icke borde tagas, förrän den bebådade allsidiga utredningen rörande upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område verkstälts och dess förslag prövats.

Hushållningsskapsutredningen hade vidare föreslagit uppförande på personalförteckningen av en *trädgårdsinstruktör* inom vart och ett av Stockholms läns och stads, Södermanlands läns, Kalmar läns södra, Kristianstads läns, Malmöhus läns, Göteborgs och Bohus läns, Kopparbergs läns samt Västernorrlands läns hushållningssällskap ävensom två dylika instruktörer inom ettvar av Västerbottens och Norrbottens läns hushållningssällskap. I den i det föregående omförmälda propositionen till 1944 års riksdag uttalade emellertid vederbörande departementschef, att tillräckliga skäl ej synetes föreligga för statsbidrag till avlönande av dylika instruktörer.

Mjölkboskapskontrollen handhas lokalt av särskilda föreningar (kontrollföreningar) mellan de i kontrollen deltagande djurägarna genom hos föreningarna anställda kontrollassistenter. För övervakning av kontrollföreningsverksamheten skall av hushållningssällskapen, eller i förekommande fall av kontrollnämnden, anställas erforderligt antal *överkontrollassistenter*, vilkas kompetens blivit av lantbruksstyrelsen godkänd. Överkontrollassistentens verksamhetsområde fastställs av lantbruksstyrelsen. Därvid skall iakttagas att åt överkontrollassistent uppdrages övervakning av i regel högst 75 kontrollassistenters verksamhet. För närvarande är anställda hos hus-

hållningssällskapen 13 överkontrollassistenter och hos kontrollnämnden 4 överkontrollassistenter. En husdjurskonsulent och 11 instruktörer förenar dessutom med sina respektive tjänster uppdrag som överkontrollassistent.

Tabellen å sidan 74 utvisar antalet hos hushållningssällskapen år 1959 anställda befattningshavare av olika slag, som närmast handhar upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område.

Såsom av denna tabell framgår har varje hushållningssällskap tilldelats en konsulenttjänst inom varterna av facken jordbruk, husdjursskötsel, jordbrukets mekanisering och trädgårdsskötsel. Därutöver har Västerbottens läns hushållningssällskap tilldelats en och Norrbottens läns hushållningssällskap två jordbrukskonsulenter. Anmärkas må att Östergötlands och Gotlands läns hushållningssällskap i stället för maskinkonsulenter anställt maskininstruktörer.

Kommittén

Allmänna synpunkter

Av redogörelsen i kap. IV över rådgivnings- och upplysningsverksamhetens organisation på jordbrukets område i olika länder framgår, att i princip två olika system kan särskiljas.

Enligt det ena systemet uppdelas landet i distrikt med ca 500—1 500 brukningsenheter i varje. Inom varje sådant distrikt tjänstgör en lokalrådgivare för allsidig rådgivning, stationerad centralt i distriktet. Lokalrådgivarens uppgift är att stå i ständig och nära kontakt med distriktets jordbrukare och hjälpa dem till rätta. Ett antal sådana distrikt, ca 10—20, omfattar tillsammans en region, ett län, en provins eller en delstat, inom vilket område ett större eller mindre antal specialrådgivare arbetar. Stationeringsort för dessa är en central plats inom området. Specialrådgivarna kan vara mer eller mindre specialiserade på ämnesområden. Vid stark specialisering måste ett flertal sådana specialister, 10—15, finnas, vid mindre stark 4—6. Det åligger dessa rådgivare på regionplanet huvudsakligen att handha vissa gemensamma uppgifter, att svara för upplysningsverksamheten inom sitt ämnesområde, att biträda lokalrådgivarna att lösa mera komplicerade frågor samt att hålla dem à jour med utvecklingen, allt inom sina respektive specialfack. Kommittén vill i fortsättningen kalla denna organisationsform system A.

Enligt det andra systemet saknas distriktsindelning. Samtliga rådgivare, som då är placerade på regionplanet, är mer eller mindre specialiserade och står i direkt kontakt med jordbrukarna. Inom var sitt specialfack har de — förutom handhavandet av vissa allmänna uppgifter — att i regel utan förmedling lämna jordbrukarna råd och upplysningar inom sina respektive fack. Regionerna kan vara större eller mindre och antalet rådgivare inom regionen kan också växla. Kommittén vill i fortsättningen kalla denna organisationsform system B.

Hushållningssällskapens rådgivningspersonal på jordbrukets område 1959

Hushållnings- sällskap	Personalförtecknade						Med hushållningssällskapens egna medel avlönad personal ¹					
	Jordbrukskonsulent Ao 23	Husdjurskonsulent Ao 23	Trädgårdskonsulent Ao 23	Maskinkonsulent Ao 23 el. instruktör Ao 13	1:e jordbruksinstruktör Ao 13	Jordbruksinstruktör Ao 12	Bitr. jordbr.kons. ³	Ekonomikonsulent	Jordbruksinstruktör	Husdjursinstruktör	Maskininstruktör	Överkontr.assistent
Stockholms läns o. stads	1	1	1	1	1	1			1	1		
Uppsala läns.....	1	1	1	1	1	1				1		
Södermanlands läns...	1	1	1	1	1	1						1
Östergötlands läns.....	1	1	1	² 1	1	1	1		1	1		1
Jönköpings läns.....	1	1	1	1	1	2		⁷ 1		1		1
Kronobergs läns.....	1	1	1	1	1	2				⁴ 1½		
Kalmar läns norra....	1	1	1	1	—	1						1
Kalmar läns södra....	1	1	1	1	1	1				1		
Gotlands läns.....	1	1	1	² 1	—	1						
Blekinge läns.....	1	1	1	1	—	2						
Kristianstads läns....	1	1	1	1	1	1			1		½	1
Malmöhus läns.....	1	1	1	1	1	1			1	2	1	2
Hallands läns.....	1	1	1	1	1	2			3	2		
Göteborgs o. Bohus läns	1	1	1	1	1	1		⁷ 1		1		
Älvsborgs läns norra..	1	1	1	1	1	1						
Älvsborgs läns södra..	1	1	1	1	1	1				1		
Skaraborgs läns.....	1	1	1	1	1	2	1		4	1		1
Värmlands läns.....	1	1	1	1	1	3				1		
Örebro läns.....	1	1	1	1	1	1			1		1	
Västmanlands läns....	1	1	1	1	—	2						
Kopparbergs läns.....	1	1	1	1	1	3						
Gävleborgs läns.....	1	1	1	1	1	4	⁵ 1	1		1		
Västernorrlands läns...	1	1	1	1	1	4	⁶ 1				1	1
Jämtlands läns.....	1	1	1	1	1	3		1		1		
Västerbottens läns....	2	1	1	1	1	9	1					1
Norrbottnens läns.....	3	1	1	1	1	11			1			
Summa	29	26	26	26	22	62	5	4	13	16½	3½	10

¹ Dessutom 28 trädgårdsinstruktörer, 10 jordbruksinstruktörer och 7 potatisinstruktörer avlönade med särskilda medel.

² Maskininstruktör.

³ Jordbruksassistent, »häradsagronom», bitr. jordbruks- resp. trädgårdskonsulent.

⁴ Fjäderfäinstruktör.

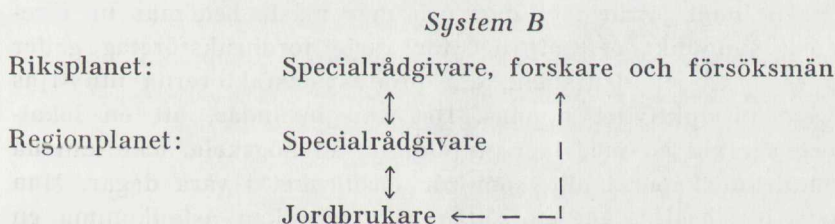
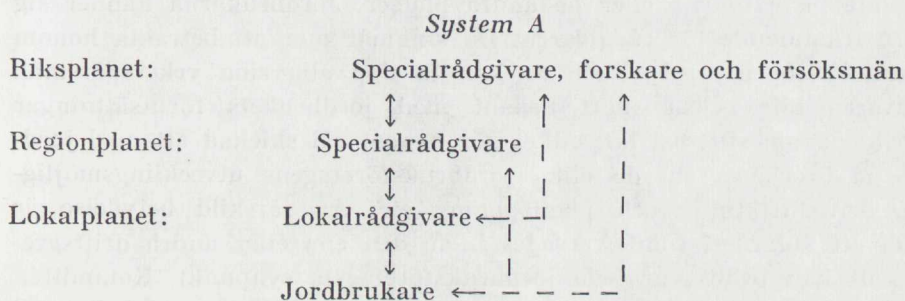
⁵ Avlönas med bidrag från anslaget Bidrag till hushållningssällskapens undervisningsverksamhet m. m.

⁶ Avlöningen utgår från anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Avlöningar.

⁷ Avlönas med bidrag — 15 000 kronor — från anslaget Bidrag till bokföringsverksamheten inom jordbruket.

I vissa länder finns dessutom på riksplanet särskilda specialister, som närmast har till uppgift att vara en förmedlingslänk mellan forsknings- och försöksverksamheten å ena sidan samt rådgivarna på region- och lokalplanet å den andra. De har med andra ord att tillse, att resultaten från forskning och försök snabbt föres ut till jordbrukarna samt att jordbrukarnas problem blir vidarebefordrade till forsknings- och försöksinstitutionerna för att bli vederbörligen upptagna på deras program. Ofta utgöres emellertid dessa specialrådgivare på riksplanet av forskarna och försöksmännen själva, vilka i sådant fall tjänstgör i den dubbla rollen som forskare och försöksmän å ena sidan samt specialrådgivare å den andra. Deras rådgivningsverksamhet blir helt naturligt av tämligen liten omfattning och består oftast till största delen i att vid fortbildningskurser och konferenser hålla rådgivarna på region- och lokalplanet å jour med utvecklingen.

De beskrivna organisationssystemen kan illustreras med följande schema, varvid heldragna linjer betecknar den vanligaste och streckade linjer den tillfälliga kommunikationsleden mellan olika plan.

Det bör tilläggas, att i vissa länder båda systemen förekommer i kombination. Så är t. ex. förhållandet i vårt land. Inom varje hushållningssällskaps område finns sålunda, såsom tidigare anförts, för jordbrukets och trädgårdsnärings behov i regel 3—4 konsulenter med var sitt specialfack. Varje hushållningssällskap har dessutom tilldelats ett antal instruktörer. I vissa fall arbetar dessa närmast som assistenter och medhjälpare åt konsulenterna och är i så fall likaledes specialinriktade. De personalförtecknade instruktörerna, som i förteckningen benämnes jordbruksinstruktörer, torde i stor utsträckning tjänstgöra som medhjälpare

åt jordbrukskonsulenterna. I vissa områden är de placerade centralt, i andra är de utplacerade i de distrikt, som de har att betjäna. Flera hushållningssällskap har tilldelat sina lokalt utplacerade instruktörer uppgiften att bedriva allsidig rådgivning.

Enligt utredningsdirektiven har kommittén att undersöka, huruvida icke en effektivisering av rådgivningsverksamheten skulle kunna åvägbringas bl. a. genom att varje hushållningssällskap tilldelades ett visst antal konsulenter och instruktörer utan att, såsom nu är fallet, dessas arbetsområden specificerades i personalförteckningen. Då den effekt, som kan uppnås i rådgivningsarbetet, i hög grad är beroende av rådgivningsverksamhetens organisation, har kommittén ägnat denna fråga särskilt intresse. Vid jämförelse mellan de båda ovan skisserade organisations-systemen har kommittén kommit till följande resultat.

Vid tillämpning av system A kommer lokalrådgivaren i nära kontakt med jordbrukarna. Han får tillfälle att träffa dem ofta både vid möten och demonstrationer, som anordnas inom distriktet, samt vid personliga besök ute på gårdarna eller på andra platser. Jordbrukarna känner sig mindre främmande för rådgivaren. De kommer mer att betrakta honom som en förtrogen, med vilken de kan ta upp alla sina yrkesspörsmål. Rådgivaren blir också snart bekant med jordbrukets förutsättningar och behov inom sitt distrikt, vilket gör honom väl skickad att med jordbrukarna överlägga om de olika jordbruksföretagens utvecklingsmöjligheter, driftsinriktning och planläggning etc. Av särskild betydelse är därvid, att åtgärder, som överväges inom den ena eller andra driftsgrenen, fritt kan prövas ur hela jordbruksföretagets synpunkt. Kommittén har tidigare (i kap. II) anfört, att utvecklingen lett och leder till att planeringen inom jordbruket mer och mer måste bedömas ur företagsekonomisk synpunkt och att det för varje jordbruksföretag gäller att komma fram till en driftsplan, där produktionsfaktorerna utnyttjas så, att högsta produktivitet uppnås. Det kan invändas, att en lokalrådgivare och särskilt en med lägre utbildning än högskola, icke kan ha så djupgående kunskaper i allt, som rör jordbruket i våra dagar. Man vill måhända ifrågasätta, om en sådan rådgivare kan åstadkomma en effektiv rådgivning, särskilt då det gäller yrkesutbildade brukare. Alldeles självfallet är det nödvändigt, att lokalrådgivarna får en god utbildning. Härtill återkommer kommittén i ett senare kapitel. Vid en bedömning av frågan, huruvida lokalrådgivare kan åstadkomma en effektiv rådgivning, är det emellertid viktigt att komma ihåg, att de alltid kan lita till hjälp och biträde från specialisterna på regionplanet, då de ställes inför svåra och komplicerade frågor. Specialisterna skall dessutom, såsom anförts, ha till uppgift att hålla lokalrådgivarna à jour med utvecklingen. Man kan därför säga, att en ständig fortbildning av lokalrådgivarna äger rum. Ur kostnadssynpunkt torde A-systemet jäm-

väl innehålla fördelar, eftersom flertalet av rådgivarna förutsättes arbeta inom lokala, tämligen begränsade distrikt och deras arbetstid således kan bli mera effektivt utnyttjad.

Om system B tillämpas, kommer jordbrukarna alltid i direkt förbindelse med specialisten och bör därför kunna påräkna en god rådgivning på dennes speciella område. Emellertid måste, såsom redan anförts, jordbruksföretaget ses som en enhet. Förändringar i husdjursskötseln måste i regel också leda till förändringar i foderväxtodlingen och därmed måste också hänsyn tagas till växtföljd och gödsling samt inköp av handelsgödsel m. m. På motsvarande sätt kan förändringar i växtföljden komma att beröra djurhållningen, dess omfattning och inriktning. Varje omläggning påverkar mer eller mindre behovet av investeringar i maskiner och ekonomibyggnader respektive utnyttjandet av redan gjorda investeringar. Förändringar i någon driftsgren har också inflytande på arbetskraftbehovet såväl totalt som beträffande dess fördelning under året. Vid familj jordbruket måste man beakta möjligheterna att utnyttja befintlig arbetskraft, som icke kan sysselsättas på annat håll. Vid det större jordbruket uppkommer frågan om att på mest ekonomiska sätt sysselsätta och nyttiggöra en lämpligt avpassad arbetsstyrka. Vad här anförts är endast avsett att exemplifiera olägenheterna av att vid planeringen vara hänvisad till en viss driftsgren i stället för jordbruket i dess helhet. Kommittén är väl medveten om att även mer eller mindre specialiserade rådgivare i allmänhet icke begränsar sin rådgivning till sitt eget ämnesområde, utan söker att sätta in denna i ett större sammanhang. Icke sällan torde emellertid förhållandet vara, att de av kollegiala skäl avstår från att gå alltför vitt utanför sitt eget område. Olägenheterna med system B framträder mera, allt eftersom behovet av specialisering ökar, och gör sig gällande på två olika sätt; dels måste de enskilda jordbrukarna för lösande av sina problem sammanträffa med flera rådgivare och dels kräves med ett sådant system ett större antal rådgivare, om samma rådgivningseffekt skall uppnås.

Kommittén har kommit till den bestämda uppfattningen, att den i princip vill förorda system A, varvid givetvis anpassning till hos oss rådande förhållanden bör förutsättas. I det följande skall kommittén till behandling upptaga frågan, hur denna anpassning lämpligen kan och bör ske.

Hushållningssällskapen såsom regim- organ för rådgivningsverksamheten

Efter genomförandet av hushållningssällskapens omorganisation 1948 är rådgivnings- och upplysningsverksamhet sällskapens viktigaste uppgift. Varje hushållningssällskap utgör en enhet för sig med egen uppsättning av rådgivare. Antalet rådgivare inom varje sällskap för närvarande finns redovisat i föregående tabell. Såsom framgår av denna har de olika sällskapen i regel tilldelats en konsulent för varje specialområde oberoende av

sällskapsområdenas storlek. Härav följer att den redan nu ojämna fördelningen av rådgivare i förhållande till antalet jordbrukare inom olika områden kommer att ökas, i samma mån konsulenttjänster inrättas för allt flera specialområden.

Om inom varje hushållningssällskapsområde antalet brukningsenheter över 2 ha sättes i relation till antalet personalförtecknade rådgivare — konsulenter och instruktörer — varierar detta inom mycket vida gränser. Högst kommer Skaraborgs läns hushållningssällskaps område med en rådgivare på 2 230 brukningsenheter och lägst Kalmar läns norra hushållningssällskaps område med en rådgivare på 600 brukningsenheter. Variationen blir inte mindre, om man utgår från brukningsenheter med mer än 5 ha. Nedre gränsen kommer då endast att representeras av annat län. Skaraborgs läns hushållningssällskaps område kommer högst med 1 850 och Norrbottens läns lägst med 280 brukningsenheter per rådgivare. Det torde vara uppenbart, att en ökad effektivitet i rådgivningsarbetet skulle uppnås med en jämnare fördelning av rådgivarna, något som också de missgynnade områdena med skäl kan göra anspråk på.

Svårigheten att få en bättre fördelning av rådgivarna, om kravet på viss specialisering skall upprätthållas, ligger emellertid i att hushållningssällskapens verksamhetsområden är av så varierande storlek. Antalet brukningsenheter över 2 ha är i Västerbottens läns hushållningssällskaps område 18 630 och i Kalmar läns norra område 3 630. Sättes gränsen till över 5 ha, kommer Skaraborgs läns hushållningssällskaps område högst med 14 790 och Kalmar läns norra hushållningssällskaps område lägst med 3 040 brukningsenheter. Hushållningssällskapsområdena är med andra ord mindre lämpliga som underlag för en effektiv rådgivningsorganisation, främst därför att flertalet av dem är för små för att riktigt kunna utnyttja olika specialister, en olägenhet som kan komma att öka i den mån behovet av specialisering på regionplanet ökar. Om rådgivningsorganisationen kunde byggas upp utan hänsyn till nuvarande områdesindelning, skulle man välja områden med förslagsvis 20 000—30 000 brukningsenheter såsom underlag för ett lämpligt sammansatt lag av specialrådgivare på regionplanet. Här påtalade olägenheter av nuvarande indelning i hushållningssällskapsområden, vilken i huvudsak följer länsindelningen, gör sig emellertid mer eller mindre gällande även beträffande andra länsorgan och har ofta påtalats samt lett till framställningar om ändrad länsindelning. Sådan utredning pågår f. n. beträffande Göteborgs-regionen och angränsande län samt Stockholms stad och angränsande län. Enligt beslut av 1960 års riksdag har de två lantbruksnämnderna i Kalmar län sammanslagits fr. o. m. den 1 juli 1960 och de två hushållningssällskapen i samma län skall sammanslås, sedan viss utredning verkställts.

Kommittén har ingående övervägt frågan om landets indelning i hushållningssällskapsområden och därvid kommit fram till att någon ändring i

stort knappast kan förväntas ske utom i samband med en reviderad länsindelning. I stället får man söka andra vägar för att kunna utnyttja specialisterna för större områden. En möjlighet skulle vara, att endast de lokala rådgivarna knötes till hushållningssällskapen, medan samtliga specialister vore gemensamma för två eller flera närliggande sällskap, vilka för sådant ändamål skulle sammansluta sig i regionala förbund. En lösning efter sådana linjer skulle emellertid mycket kraftigt ingripa i hushållningssällskapens nuvarande organisation och arbetsuppgifter. Bl. a. skulle den starkt påverka deras administrativa organisation. Kommittén har icke heller funnit det realistiskt att framlägga något förslag i denna riktning.

I stället har kommittén tänkt sig, att den eftersträfvade organisationen av rådgivningsverksamheten skulle, främst med hänsyn till utnyttjande av specialisterna, kunna tillfredsställande åstadkommas genom att vissa specialister utnyttjades gemensamt i två eller flera hushållningssällskapsområden. I princip innebär detta, att vid varje hushållningssällskap skulle finnas en basorganisation bestående av lokala rådgivare samt de specialister, vilkas uppgifter vore så omfattande, att sällskapets område kunde godtagas som tjänsteområde. Övriga specialister skulle kunna utnyttjas gemensamt i två eller flera områden.

Kommittén övergår härefter till att behandla frågan om behovet av rådgivning och rådgivare av olika slag samt dessas fördelning geografiskt. Härvid bör först framhållas, att av naturliga skäl en bedömning av detta behov endast torde kunna ske efter skälighetsgrunder. De resultat, som kommittén kommit fram till, bygger sålunda på nu rådande förhållanden samt den utveckling, man kan vänta sig under en överblickbar framtid. Kommittén har jämväl beaktat den rationalisering, som pågår inom jordbruket och som kan förväntas ske inom detsamma, ävensom de resultat, som erfarenhetsmässigt kan uppnås med en effektiv rådgivning. Särskilt har hänsyn tagits till att rådgivningen måste inriktas på höjandet av jordbrukets produktivitet. Stor vikt har därför lagts vid att företagsekonomien i jordbruket blir tillräckligt tillgodosedd. Rådgivningen bör jämnare fördelas mellan olika delar av landet, utan att därför skilda områdets olika behov av rådgivning lämnas obeaktade. Kommittén vill i detta sammanhang framhålla, att den endast tagit hänsyn till det minimibehov av rådgivning, vars tillgodoseende staten i nuvarande läge kan väntas stödja. Genom egna insatser från jordbrukarnas och trädgårdsodlarnas sida kan rådgivningsverksamheten ytterligare utbyggas.

Kommittén har också utgått från att rådgivningsorganisationen skall vara så rörlig och anpassningsbar som möjligt. Antalet rådgivare och deras fördelning geografiskt och på specialområden skall kunna omprövas, så ofta behov därav föreligger. Möjligheter till sådan omprövning bör finnas varje gång en tjänst blir vakant. Det bör enligt kommitténs mening åligga lantbruksstyrelsen att noga följa utvecklingen härvidlag och, när behov

föreligger och tillfälle gives, genomföra behöflig justering i fråga om fördelningen av rådgivarna, så att rådgivningsorganisationen ständigt anpassas till skiftande behov. För att få till stånd en sådan anpassning och rörlighet, som här avses, bör rådgivarna icke, såsom för närvarande är fallet, redan i personalförteckningen fördelas på hushållningssällskap och ämnesområden. I stället torde de böra i personalförteckningen upptagas i två grupper under rubrikerna konsulenter respektive instruktörer. Fördelningen av konsulenterna på geografiskt område och ämnesområden liksom av instruktörerna på sällskap bör göras av lantbruksstyrelsen efter samråd med sällskapen. Vidare måste särskilda åtgärder vidtagas i fråga om tjänstetillsättning och anställningsförhållanden m. m., vartill kommittén återkommer i kapitel XV.

Lokalsrådgivare (instruktörer)

I det föregående har förordats ett system med rådgivare för allsidig rådgivning på lokalplanet. Dessa befattningshavare skall ha kompetens motsvarande lantmästarexamen fastän anpassad till rådgivarnas uppgifter och med stor vikt lagd på företagsekonomi. Frågan om kompetenskraven behandlas utförligare i kapitel IX. Av de uppgifter, som inhämtats om organisationen i andra länder, framgår att de områden, inom vilka en sådan rådgivare har att arbeta, i regel omfattar 500 till 2 000 brukningsenheter. Härvid utgår man dock i olika länder från mycket skiftande minimiareal å de brukningsenheter, som beräknas bli föremål för rådgivarens insatser. Sålunda räknar man i England med brukningsenheter med mer än 1 acre (0,41 ha) åker, i Holland med brukningsenheter med mer än 3 ha åker. För övrigt är olika minimigränser mellan dessa ytterlighetsvärden representerade. Enligt kommitténs mening är det svårt att ange en bestämd minimigräns för de brukningsenheter, vilkas brukare kan förutsättas ha behov av rådgivarnas tjänster. Olikheter kan förefinnas på grund av såväl geografiskt läge som driftsinriktning. Överhuvudtaget bestämmes småbrukarnas behov av rådgivning icke av någon bestämd arealgräns. Sålunda finnes inom gruppen mindre än 2 ha åker brukare, som bedriver specialproduktion av sådant slag, att de är beroende av rådgivarens tjänster. Inom gruppen 2—5 ha åker finnes i ökande antal brukningsenheter, vars jord är utarrenderad till grannar eller där ett extensivt jordbruk utan kreatur bedrivs, varför behovet av rådgivning är av mindre omfattning. Även inom gruppen 5—10 ha finns brukningsenheter, som utnyttjas på enahanda sätt.

Det torde vara uppenbart, att behovet av rådgivning för landet i dess helhet i och för sig icke bestämmes av vilken storleksgrupp man vid beräkningen utgår från. Likväl torde det vara nödvändigt att vid övervägande av denna fråga utgå från viss storleksgrupp. Av särskilt stor betydelse

blir detta, när de lokala rådgivarna skall fördelas mellan hushållnings-sällskapen, eftersom resultatet av denna fördelning kommer att bli beroende av, vilken undre arealgräns man väljer. Kommittén anser sig därför böra anföra ytterligare några synpunkter på denna fråga.

Först bör därvid erinras om att de flesta brukningsenheter i storleksgruppen 2—5 ha åker finnes företrädesvis i norra Sverige samt i södra och mellersta Sveriges skogsbygder, där jordbruket av naturliga betingelser i stort sett icke är så utvecklat och där brukarna i mindre utsträckning genomgått yrkesutbildning än i de egentliga jordbruksbygderna. I förstnämnda bygder torde rådgivningsbehovet ha ansetts vara större, vilket åtminstone delvis förklarar, att hushållningssällskapen inom dessa områden tilldelats proportionsvis flera instruktörer. Om man vid fördelning av lokalrådgivarna utgår från brukningsenheter med mer än 2 ha åker, blir det större rådgivningsbehovet inom dessa områden mer eller mindre automatiskt tillgodosett. Någon justering grundad på skälighetsbedömning kan emellertid ändå bli erforderlig bl. a. för att icke åstadkomma alltför stora rubbningar i hittillsvarande förhållanden. Fördelningen skulle även kunna tänkas ske så, att man utginge från brukningsenheter över 5 ha åker och därjämte av antalet brukningsenheter i storleksgruppen 2—5 ha åker endast medräknade förslagsvis $2/3$. Även i detta fall torde viss justering grundad på skälighetsbedömning vara erforderlig. Kommittén har låtit verkställa fördelningskalkyler enligt båda dessa alternativ. Skillnaden i utfallet blir emellertid ganska måttlig, och kommittén vill därför föreslå, att det första alternativet f. n. lägges till grund för fördelningen.

I kap. II har kommittén efter gjorda uppskattningar anført, att antalet brukningsenheter med mer än 2 ha åker kan beräknas uppgå till 200 000 år 1970. Utgår man från att verksamhetsområdet för en lokalrådgivare helst icke bör vara större än att det omfattar 1 000 brukningsenheter med mer än 2 ha, vilket synes motsvara ett ungefärligt genomsnitt för de mera utvecklade jordbruksländerna, skulle det behövas 200 sådana rådgivare. Detta skulle innebära en betydande utökning av nu förefintligt antal instruktörstjänster. Kommittén har icke ansett sig kunna framlägga så långt gående förslag, dels på grund av att i direktiven för kommitténs arbete uttalats, att stor återhållsamhet borde iakttagas i fråga om inrättandet av nya tjänster, och dels därför att det skulle bli svårt att på en gång uppbringa tillräckligt antal kvalificerade sökande till dessa tjänster. Kommittén har emellertid även haft att beakta, att ändamålet med hela utredningen är att komma fram till en sådan organisation, som medför en påtaglig höjning av rådgivningsverksamhetens effektivitet. I annat sammanhang (kap. II) har också motiverats hur viktig och nödvändig en dylik förbättring av effektiviteten är med hänsyn både till utvecklingen inom jordbruket och till den skärpta konkurrensen, som måste bli ett resultat av frihandelssträvandena i Europa. Efter att noga ha övervägt de redovisade

synpunkterna, vill kommittén föreslå, att för närvarande antalet lokalrådgivare bestämmes till 150.

På personalförteckningen för hushållningssällskapen finns f. n. upptagna 86 tjänster som jordbruksinstruktör eller maskininstruktör. Sällskapen har därutöver med »egna medel» anställda 33 instruktörer på jordbruks-, maskin- och husdjursområdena. För att få till stånd en mera enhetlig och effektiv lokal rådgivningsorganisation samt av anslagstekniska skäl, som redovisas i kap. XIV torde dessa tjänster böra uppföras på sällskapens personalförteckning och ett belopp motsvarande lönekostnaden överföras från sällskapens omkostnadsanslag till deras avlöningsanslag. Vissa av husdjursinstruktörerna tjänstgör även som överkontrollassistent. Därjämte finnes hos sällskapen anställda 10 befattningshavare, som handhar övervakningen av kontrollverksamheten och som av sällskapen redovisas som överkontrollassistent. Slutligen är 4 överkontrollassistent anställda hos kontrollnämnden. Av skäl, som nedan redovisas, synes även dessa böra överföras på sällskapens personalförteckning och medel motsvarande deras löner överföras till sällskapens avlöningsanslag från deras omkostnadsanslag respektive anslaget Befrämjande i allmänhet av husdjursaveln.

Dessutom var i slutet av 1959 hos hushållningssällskapen anställda 28 trädgårdsinstruktörer, 10 jordbruksinstruktörer och 7 potatisinstruktörer avlönade med för dessa särskilt tillgängliga medel. Trädgårdsinstruktörerna avlönades sålunda övervägande med taxeinkomster från deras arbete, de 10 jordbruksinstruktörerna av särskilda statsmedel, som tidigare utgått som fraktbidrag vid transport av foder i vissa fall till norra Sverige, men som numera överförts till anslaget Bidrag till produktionsbefrämjande åtgärder i Norrland m. m. att användas för en intensifiering av rådgivnings- och upplysningsverksamheten, samt potatisinstruktörerna från avgiftsmedel vid import av potatis. På grund av dessa tjänsters speciella och i vissa fall tillfälliga karaktär anser sig kommittén icke böra beträffande dem framlägga något förslag.

Om instruktörstjänsterna ombildas till lokalrådgivartjänster med placering ute i distrikten, torde med dessa tjänster icke kunna förenas uppdrag att handha övervakning av kontrollföreningsverksamheten. Samtidigt som det måste anses olämpligt i och för sig att förena kontroll och rådgivningsverksamhet, skulle det även vara i hög grad opraktiskt att låta övervakningen av kontrollen fördelas på så många befattningshavare. Lokalrådgivarna kan däremot väl biträda med vissa rådgivnings- och administrationsuppgifter i kontrollkretsarna. Enligt kungörelse den 2 juni 1950 (nr 501) angående statsbidrag till kontrollföreningsverksamheten m. m. bestämmes överkontrollassistentens område av lantbruksstyrelsen och får som regel omfatta högst 75 assistentområden. Antalet sådana områden under kontrollåret 1958/59 var 739. Om i de egentliga jordbruksbygderna,

där avstånden är små, antalet assistentområden per överkontrollassistent ökades till omkring 100, synes en tillfredsställande överkontroll kunna genomföras med tio överkontrollassistenter. Lantbruksstyrelsen bör liksom hittills fastställa överkontrollassistentens område. Hans stationeringsort bör vara den ort, där det lämpligast belägna hushållningssällskapet inom området är förlagt.

Genom remiss den 27 juni 1957 har chefen för jordbruksdepartementet till kommittén överlämnat en av Hushållningssällskapens förbund gjord ansökning att av kommittén tagas i beaktande vid fullgörande av dess uppdrag. I denna hemställs bl. a. att kontrollföreningarna skulle erhålla ökade möjligheter att bedriva individuell rådgivningsverksamhet på utfodringens område. Till ansökningen hade fogats yttranden från lantbruksstyrelsen, Riksorganisationen Sveriges avelsföreningar för nötboskap, dåvarande Riksorganisationen Sveriges seminföreningar samt Svenska kontrollföreningarnas riksförbund. Med anledning härav har kommittén haft överläggning med en av Svenska mejeriernas riksförening tillsatt kommitté för utredning av hela kontrollverksamhetens rationalisering. Då spørgsmålet om ökad individuell rådgivning inom kontrollföreningarna måste ses i samband med rationalisering av själva kontrollarbetet, som f.n. är föremål för undersökningar inom nämnda kommitté, har jordbruksupplysningskommittén ansett sig icke böra framlägga något förslag i denna fråga. Emellertid utgår kommittén från att förverkligandet av dess förslag om inrättande av lokalrådgivare med relativt små verksamhetsområden skall göra det möjligt att väsentligt förbättra rådgivningsverksamheten rörande mjölkornas utfodring överhuvudtaget.

Sedan behovet av överkontrollassistenter tillgodosetts på sätt nu anförts, återstår (133 — 10 =) 123 tjänster, som kan ombildas till befattningar som lokalrådgivare. Följaktligen skulle 27 nya tjänster som lokalrådgivare behöva inrättas för att man skall komma upp till det ovan föreslagna antalet av 150.

Specialrådgivare på regionplanet (konsulenter)

Såsom kommittén redan anförts, bör specialrådgivarna i personalförteckningen upptagas tillsammans i en grupp under beteckningen konsulenter. Vid fördelningen och utplaceringen bör angivas det eller de specialområden, vederbörande konsulent skall företräda, t. ex. växtodling, husdjurskötsel, företagsekonomi, mekanisering, trädgårdsskötsel etc. Av dessa specialområden anser sig kommittén böra närmare behandla endast företagsekonomi, jordbrukets ekonomibyggnader och trädgårdsskötsel.

Enligt vad kommittén inhämtat har erfarenheterna från *ekonomikonsulentverksamheten* varit gynnsamma och det synes råda enighet om behovet av ett ökat beaktande av de företagsekonomiska synpunkterna vid rådgivningsarbetet. Det är självfallet, att ekonomiska synpunkter beak-

tas och bör beaktas av varje rådgivare. För specialkonsulenter i t. ex. växtodling eller husdjursskötsel kommer helt naturligt vederbörande produktionsgrens ekonomi att i första hand uppmärksammas i samband med överväganden om ifrågasatta omläggningar och förändringar. Den inverkan, som dylika åtgärder kan få på hela driftens ekonomi, blir däremot av naturliga skäl icke alltid prövad i sin helhet. Frågor sådana som vilka produktionsgrenar som skall väljas under vissa givna förutsättningar, hur dessa produktionsgrenar skall avvägas i förhållande till varandra, hur begränsade resurser i fråga om arbetskraft och andra produktionsfaktorer skall utnyttjas i jordbruk, skogsbruk och arbete utanför det egna jordbruket etc., blir sålunda icke föremål för sådana analyserande överväganden, som skulle vara önskvärda. Ett jordbruksföretag består icke av produktionsgrenar, vilkas ekonomi kan lösas oberoende av varandra. Åtgärder som överväges måste ses ur hela företagets synpunkt. Detta har av kommittén redan understrukits i motiveringen till sitt förslag om allsidig rådgivning på lokalplanet. Lika viktigt som att lokalarådgivarna besitter gedigna kunskaper i företagsekonomi, är att på regionplanet finnes specialrådgivare i jordbrukets företagsekonomi. Härom har man kommit till insikt i allt vidare kretsar och detta har haft till följd, att i flera av de västeuropeiska länderna samt i Förenta staterna rådgivningsorganisationen kompletterats med specialister i jordbrukets företagsekonomi.

Kommittén vill i detta sammanhang även peka på betydelsen av att lantbruksnämnderna i sitt arbete äger tillgång till kvalificerad företagsekonomisk sakkunskap. Behovet av sådant sakkunnigt biträde har framträtt starkare, sedan statsmakterna 1959 föreskrivit strängare ekonomisk prövning av rationaliseringsobjekten samt att denna prövning i princip skulle grundas på upprättade investeringskalkyler. Detta behov av sakkunskap bör kunna tillgodoses bl. a. genom att hushållningssällskapens befattningshavare på området biträder nämnderna i den omfattning, som kan visa sig behövlig och möjlig.

Vid tidigare tillfällen har frågan om ekonomikonsulentbefattningar mer eller mindre sammanbundits med spørsmålet om inrättande vid hushållningssällskapen av bokföringskontor. Dessa skulle under ekonomikonsulentens ledning övertaga insamlingen av material till den jordbruksekonomiska undersökningen samt övrig bokföringsverksamhet från de lokalkontor av driftsbyrån inom Sveriges lantbruksförbund, som funnes upprättade i de flesta län. Kommittén anser icke en sådan sammankoppling nödvändig eller lämplig. I det fall ett sällskap har inrättat ett sådant bokföringskontor, måste ekonomikonsulenten frigöras från bokföringsarbete, om han skall medhinna att göra mera betydande insatser inom rådgivningsverksamheten. Kommittén förutsätter emellertid att, hur bokföringsverksamheten än organiseras, ekonomikonsulenten skall ha tillgång till bokföringsmaterialet från sällskapets verksamhetsområde.

Den företagsekonomiska rådgivningen är svår och krävande. För att den skall bli framgångsrik måste metoder och material utarbetas av jordbruksekonomer under samverkan med konsulenterna i företagsekonomi. För dessa blir en av de viktigaste uppgifterna att göra materialet tillämpligt på sitt område samt att lära lokalrådgivarna att utnyttja detsamma. Det torde få ankomma på lantbruksstyrelsen att med biträde från bl. a. de ekonomiska institutionerna vid lantbrukshögskolan och Jordbrukets utredningsinstitut sörja för att behovet av dylikt material blir tillgodosett. Kommittén har kommit till den slutsatsen, att inrättande av konsulentbefattningar i företagsekonomi är i hög grad angeläget.

Ett ämne, som enligt kommitténs mening icke fått den plats i den allmänna upplysnings- och rådgivningsverksamheten svarande mot dess betydelse, utgör *jordbrukets ekonomibyggnader*. Då fråga är om ny- eller tillbyggnad med statens stöd i form av lånegaranti och bidrag, lämnas i samband med ärendets behandling rådgivning av byggnadskonsulenterna hos lantbruksnämnderna. Om byggandet försiggår utan statens stöd, är rådgivningen däremot otillfredsställande. I många fall skulle måhända en mindre investering i byggnaderna i form av ombyggnad eller omändring kunna medföra sänkta produktionskostnader, men en sådan kommer icke till stånd, därför att jordbrukaren icke får sin uppmärksamhet riktad härpå. Byggnadskonsulenterna hos lantbruksnämnderna bör därför enligt kommitténs mening utnyttjas även i den allmänna upplysningsverksamheten, vilket för övrigt redan sker på sina håll. De bör sålunda bl. a. ha till uppgift att på byggnadsområdet biträda de lokala rådgivarna och gentemot dessa fullgöra samma funktioner som hushållningssällskapens specialkonsulenter. Eftersom byggnadskonsulenterna har övervägande teknisk utbildning, bör samarbetet mellan dem och övriga specialkonsulenter, närmast konsulenterna i företagsekonomi och husdjursskötsel, utvecklas. Rådgivningsverksamheten bör främst på detta område men även på andra utvecklas att bli mera av ett grupparbete än vad hittills i allmänhet varit fallet. Det bör ankomma på lantbruksstyrelsen att vidtaga lämpliga åtgärder i syfte att befrämja en sådan utveckling.

Sedan länge har framförts önskemål om särskild *rådgivning för yrkesodlare inom handelsträdgårdsnäringen och fruktodlingen*. Sveriges handels-trädgårdsmästareförbund har i skrivelse till kommittén anfört bl. a. följande.

Sedan flera år tillbaka hade förbundet bedrivit rådgivningsverksamhet med egna konsulenter för odling av köksväxter, bär och blommor i handelsträdgårdarna, vilka såväl i ekonomisk betydelse som i fråga om antalet företagare och anställda utgjorde omkring 3/4 av den ekonomiska trädgårdsodlingen i landet. På grund av ekonomiska svårigheter hade det varit nödvändigt att inskränka verksamheten under senare år. Det vore emellertid betydelsefullt att rådgivningen på detta område kunde uppehållas.

År 1940 erhöill förbundet statsbidrag, som gjorde det möjligt för förbundet att anställa en konsulent för rådgivning i värme- och byggnadstekniska spörsmål. Statsbidraget indrogs 1948. Då det emellertid ansågs nödvändigt att ha tillgång till expert på detta område, beslöt förbundet att med egna medel anställa en konsulent. Rådgivningsverksamheten, som utövades av förbundets båda specialkonsulenter, utgjorde för den yrkesmässigt bedrivna trädgårdsodlingen ett viktigt komplement till den mera allmänt inriktade verksamhet, som bedrevs av hushållningssällskapens trädgårdskonsulenter. Med tanke på de starkt skiftande produktionsförhållandena för olika grenar inom näringen kunde det anses väl motiverat med specialkonsulenter för vissa begränsade arbetsuppgifter, på samma sätt som inom jordbruket förekomme jordbruks-, husdjurs- och maskinkonsulenter. Enligt förbundets uppfattning vore det därvid lämpligast, att den tekniska rådgivningsverksamheten bedrevs av rikskonsulenter med central placering, exempelvis i Stockholm, medan odlingskonsulenterna åtminstone för handelsträdgårdsodlingens del borde ha ett mera begränsat verksamhetsområde och vara placerade i centra för de viktigaste odlingsdistrikten. Antalet konsulenter kunde till en början uppskattas till minst två tekniska konsulenter och fyra odlingskonsulenter. Förbundet uttalade vidare att, med hänsyn till att den nuvarande verksamheten vore ekonomiskt starkt betungande för förbundet, det vor önskvärt, att rådgivningsverksamheten kunde lösas i statlig regi.

Sveriges yrkesfruktodlares riksförbund har i skrivelse till kommittén anfört bl. a. följande. Konkurrenten från den importerade frukten vore hård och det vore nödvändigt för landets yrkesfruktodlare att följa med i utvecklingen och ständigt söka nya erfarenheter, som kunde förbättra förhållandena. För att vara odlarna behjälpliga med detta hade riksförbundet sedan den 1 juni 1958 anställt en odlingskonsulent, varigenom en märkbar stegring av intresset bland odlarna att söka råd och hjälp hade kunnat skönjas. Detta hade emellertid blivit en synnerligen hård belastning för förbundets ekonomi, varför betydande höjningar av de årliga avgifterna till organisationen måst göras. Förbundet framhöll, att rådgivningen i den nu bedrivna formen gagnade yrkeskåren bäst men ansåg, att man även kunde tänka sig möjligheten med specialkonsulenter knutna till hushållningssällskapen. Förbundet förordade, att en konsulent, eventuellt i framtiden två konsulenter, anställdes hos organisationen och att statsbidrag beviljades härför.

Kommittén har därefter haft överläggningar med de båda organisationerna.

När befattningen som *trädgårdskonsulent* eller *länsträdgårdsmästare*, som den till en början benämndes, inrättades, torde avsikten huvudsakligen ha varit att på landsbygden väcka intresse för anläggande av prydnads- och nyttoträdgårdar i anslutning till hemmen, bl. a. för att därigenom

försköna bygden och göra livet för människorna rikare. Den hade sålunda väsentligen en social inriktning. Även om en viss förskjutning skett, har rådgivningen beträffande trädgårdsanläggningar alltjämt en framträdande plats i jämförelse med rådgivningen till yrkesodlare inom trädgårdsnäringen. Efter hand har även utarbetande mot ersättning av förslag till trädgårds- och parkanläggningar för institutioner och allmänna inrättningar kommit att ingå i trädgårdskonsulenternas verksamhet.

Kommittén har företagit en undersökning om trädgårdstjänstemännens verksamhet och i samband därmed i vilken utsträckning yrkesodlarna blivit tillgodosedda med rådgivning. Undersökningen, som omfattar 27 trädgårdskonsulenter och 26 trädgårdsinstruktörer, avser förhållandena år 1957. Av utredningen framgår, att konsulenterna i genomsnitt medverkat i undervisningskurser och demonstrationer i 38 dagar, varav 9 dagar för handels-trädgårdsmästare och yrkesfruktodlare. Den enskilda rådgivningen omfattar 39 dagar, varav 13 dagar för handelsträdgårdsmästare och yrkesfruktodlare. Sammanlagt 71 dagar har i genomsnitt använts för upprättande av planer för park- och prydnadsanläggningar samt 3 dagar för upprättande av planer åt yrkesfruktodlare. Värderingar, låne- och bidragsärenden, försöksverksamhet och egna studieresor har tagit 29 dagar i anspråk. Annan verksamhet, särskilt specificerad, har omfattat 13 dagar i genomsnitt och gällt undervisning vid lantmannaskolor, arbete vid utställningar och möten, ledning av studieresor, sammanträden m. m. Slutligen har expeditiönsarbete redovisats med 68 dagar, vari bl. a. ingår rådgivning genom brev, per telefon eller vid besök.

Trädgårdsinstruktörerna har i mindre utsträckning sysslat med undervisning och enskild rådgivning. I de fall, då enskild rådgivning förekommit, har denna i huvudsak gällt icke yrkesodlare. Däremot har instruktörerna som huvudsaklig arbetsuppgift haft planering av trädgårdsanläggningar, vilken i genomsnitt tagit 133 dagar i anspråk, d. v. s. närmare hälften av den effektiva arbetstiden.

Kommittén har kommit till den uppfattningen, att behovet av rådgivning för yrkesodlare inom trädgårdsnäringen icke blivit i rimlig utsträckning tillgodosatt med nuvarande organisation. Framför allt torde detta bero på att den yrkesmässiga trädgårdsodlingen är så mångskiftande och specialiserad, att den som upprätthåller en trädgårdskonsulenttjänst av hitillsvarande slag icke kan helt behärska handelsträdgårdsnäringens problem. Enligt kommitténs mening bör därför särskilda befattningar inrättas för rådgivning på detta område. Kommittén föreslår, att för rådgivning åt handelsträdgårdsmästarna tillsättes 5 specialisttjänster, varav en i värme- och byggnadsteknik samt 4 i yrkesmässig trädgårdsodling. För rådgivning åt yrkesfruktodlarna föreslår kommittén 3 specialisttjänster i fruktodling. Tjänsterna bör placeras vid de hushållningssällskap, som är lämpligt belägna i förhållande till odlingsdistrikten. Förslagsvis bör de 4

specialisterna — specialisten i värme- och byggnadsteknik undantagen — placeras en i Skåne, en i Göteborgsområdet, en i Örebroområdet och en i Stockholmsområdet, till vilket område även Gotland bör räknas. Av specialisterna i yrkesfruktodling torde förslagsvis två böra avses för Skåne och Urshultsområdet samt en för norra och östra Småland, Östergötland och Västergötland samt Mälardalen.

Kommittén anser, att trädgårdskonsulenternas uppgifter, utöver vad som behandlats i det föregående, alltjämt är betydelsefulla och att statligt stöd härför är väl motiverat. Emellertid synes denna verksamhet kunna i rimlig utsträckning tillgodoses med ett mindre antal befattningshavare än för närvarande är fallet. Dessutom torde i allmänhet specialkonsulenterna i växtodling jämte lokalrådgivarna kunna handha rådgivningsverksamheten beträffande fältmässig grönsaksodling och odling för konservindustrin. Lokalrådgivarna bör även kunna medverka vid rådgivning i fråga om bäroddling i stor skala.

Hushållningssällskapen bör, liksom för närvarande i stor utsträckning sker, mot skälig ersättning kunna tillhandagå jordbrukare och lägenhetsägare med planer för anläggande av amatörträdgårdar. Vidare torde sällskapen såsom hittills kunna åtaga sig projektering av park- och prydnadsanläggningar för institutioner och inrättningar. För uppdrag av sistnämnda slag bör ersättning utgå efter taxa, som gör verksamheten helt självbärande och möjliggör för sällskapen att anställa härför erforderlig personal.

Vad beträffar de olika specialkonsulenterna på jordbrukets område bör gälla, att de var och en inom sitt ämnesområde skall biträda de lokala rådgivarna. Sålunda bör de medverka med föredrag och demonstrationer samt i övrigt i den omfattning, som provas lämplig, lämna medverkan vid behandling av mera kvalificerade frågor hos de enskilda jordbrukarna. Vidare bör de genom möten med lokalrådgivarna och genom anordnande av fortbildningskurser m. m. hålla lokalrådgivarna å jour med utvecklingen. På regionplanet skall de svara för de uppgifter, som faller inom deras respektive specialområden.

Såsom av tabellen framgår finnes för närvarande på personalförteckningen upptagna 29 jordbrukskonsulenttjänster, 26 husdjurskonsulenttjänster, 26 trädgårdskonsulenttjänster samt 24 maskinkonsulenttjänster. Dessutom utgår statsbidrag till avlönande av ytterligare en jordbrukskonsulent från hushållningssällskapens avlöningsanslag samt till en jordbruks- och två ekonomikonsulenter från andra anslag. Tillsammans finnes sålunda 109 konsulenttjänster huvudsakligen avlönade med statsmedel. Kommittén har efter ingående överväganden funnit, att det förut redovisade behovet av specialkonsulenter bör kunna i skälig utsträckning tillgodoses inom ramen för nu befintliga tjänster. Dessa specialkonsulenter skulle förslags-

vis under nu rådande förhållanden kunna fördelas på följande ämnesområden, nämligen

- 25 för växtodling
- 25 för husdjursskötsel
- 20 för företagsekonomi
- 17 för mekanisering
- 5 för handelsträdgårdsrörelsen
- 3 för yrkesfruktodling
- 14 för allmän trädgårdsrådgivning.

I fråga om specialrådgivarnas fördelning på olika geografiska områden vill kommittén, utöver vad som redan anförts, endast framhålla, att på grund av avståndet mellan Gotland och fastlandet det torde vara mindre lämpligt för Gotlands läns hushållningssällskap att ha specialister gemensamma med andra hushållningssällskap. Icke heller kan sällskapet tilldelas en konsulent för varje specialområde. Det blir därför nödvändigt att låta vissa av sällskapets konsulenter täcka mer än ett specialområde. I enlighet härmed torde hushållningssällskapet på Gotland böra tilldelas 3 konsulent- och 2 instruktörstjänster. Härvid räknar kommittén med att även övervakningen av kontrollverksamheten på Gotland skall kunna fullgöras av denna personal.

Den i det föregående förordade organisationen torde icke kunna genomföras omedelbart. Sålunda torde organisationen på lokalplanet icke kunna ske, innan den nuvarande instruktörspersonalen hunnit genomgå kompletterande utbildning och personal i övrigt hunnit utbildas för de nya befattningarna. Organisationen på regionplanet torde kunna genomföras endast allteftersom omplaceringar kan göras eller vakanser uppstår. I flera fall synes emellertid denna kunna genomföras genom viss omskolning av nuvarande befattningshavare. Sålunda bör t. ex. omplaceringen av trädgårdskonsulenter delvis kunna ske så, att vissa härför lämpliga av de nuvarande befattningshavarna efter särskild fortbildning placeras på befattningar som specialkonsulent i yrkesmässig trädgårdsodling. Ett dylikt tillvägagångssätt torde också i vissa fall bli nödvändigt därför att kvalificerade personer för närvarande icke finnes tillgängliga för samtliga specialistbefattningar. Det bör enligt kommitténs mening åligga lantbruksstyrelsen att efter samråd med hushållningssällskapen årligen uppgöra plan med fördelning av konsulentbefattningarna på specialområden och geografiska områden, varvid, allteftersom omskolning sker eller vakanser inträffar, den föreslagna organisationen bör genomföras.

Specialister på riksplanet

Såsom förut nämnts finnes i flertalet länder med en tidsenlig rådgivningsorganisation förutom rådgivare på lokal- och regionplanet även mera spe-

cialiserade rådgivare på riksplanet. Dessas uppgift är att utgöra förbindelseled mellan forsknings-, försöks- och kontrollverksamheten å ena sidan och rådgivarna på region- och lokalplanet å den andra. I vårt land handhas dessa uppgifter av forskarna och försöksmännen själva, av befattningshavare i ämbetsverk, kontrollanstalter och andra institutioner på jordbrukets område, av jordbrukets centrala organisationer m. fl. Redan nu medverkar de i stor utsträckning som lärare vid fortbildningskurser för rådgivare samt genom föredrag vid möten och konferenser. Enligt kommitténs mening bör deras insats på rådgivningsområdet utvidgas och framför allt ske mera systematiskt. Härigenom kan det nära samarbete mellan rådgivningsverksamheten samt forsknings- och försöksverksamheten komma till stånd, som man redan har i andra länder, där dessa uppgifter är mer eller mindre inordnade i samma organisation, och som är ofrånkomligt för att uppnå högsta möjliga effektivitet i rådgivningsarbetet.

Kommittén har icke ansett sig böra gå in på frågan om eventuellt behov av förstärkning av resurserna på forsknings- och försöksverksamhetens område för handhavande av ifrågavarande uppgift. Vid överläggning, som kommittén haft med jordbrukshögskoleutredningen, har enighet rått om behovet av ökad medverkan från forsknings- och försöksinstitutionernas sida i upplysningsverksamheten, främst vad beträffar fortbildningen av rådgivarna. I anslutning härtill har jordbrukshögskoleutredningen förordat en viss förstärkning av den personal, som kan komma ifråga för dessa uppgifter.

Endast ett område, nämligen fjäderfäskötseln, vill kommittén något närmare granska ur ovan nämnda synpunkt. Det kunskapsmaterial, som rådgivarna arbetar med, grundar sig icke blott på resultatet från försök och forskning samt praktiska rön, utan jämväl på en mätning och kontroll av den lämnade avkastningen inom vederbörande produktionsgren. Sålunda erhålles t. ex. genom den statsunderstödda avkastningskontrollen inom nötkreatursskötseln (kontrollföreningsverksamheten) och inom svinskötseln (svinstamkontrollen) ytterst värdefullt material för avelsarbetet samt i viss utsträckning även för utfodringen. Inom fjäderfäskötseln handhas den kontroll, som finnes på området, av Sveriges fjäderfäavelsförening. När det gäller avelsarbetet såväl som kontrollen inom fjäderfäskötseln, är statens direkta insatser ringa. Det som hittills åstadkommits har till stor del skett genom fjäderfäavelsföreningens arbete. Specialisterna inom fjäderfäskötselns område på riksplanet utgöres huvudsakligen av fjäderfäavelsföreningens tjänstemän.

Fjäderfäskötseln är en omfattande produktionsgren, särskilt i det mindre jordbruket. Genom fjäderfäskötseln förädlas årligen 360 miljoner fe, varav minst 215 miljoner fe utgöres av spannmål. Produktionsvärdet beräknas uppgå till 295 miljoner kronor per år. Trots viss utveckling mot specialisering i industrimässig skala fanns vid räkningen i april 1959 82,7 % av

hönsstammen vid jordbruk över 2 ha, fördelade på ca 150 000 besättningar. Vid jordbruk under 2 ha fanns 7,4 % av hönsstammen. Behovet av rådgivning är alltså stort och en effektivare sådan kan här göra betydande insatser.

Före senaste världskriget åtnjöt Sveriges fjäderfäavelsförening ett bidrag av statsmedel för upprätthållande av avkastningskontroll och avelsarbete samt rådgivningsverksamhet på riksplanet. Detta bidrag var visserligen ej tillräckligt men dock efter den tidens behov någorlunda tillfredsställande. Sedan dess har genom inflation och lönestegring statsanslaget, som icke höjts i motsvarande grad, blivit helt otillräckligt. Följden har blivit, att fjäderfäavelsföreningens arbete har måst inskränkas och står inför hotet att delvis få nedläggas. I betraktande av vad som anförts finner kommittén denna utveckling ytterst beklaglig. Så länge staten icke själv tar upp dessa viktiga uppgifter på fjäderfäavels område, vilket sannolikt skulle kräva större kostnader, anser kommittén, att Sveriges fjäderfäavelsförening bör erhålla ett stöd från staten, som åtminstone medger upprätthållandet av ett program av tillfredsställande omfattning på fjäderfäavels område. Då, såsom av det föregående framgår, ett sådant program bör innehålla mera än blott rådgivning, har kommittén icke ansett sig böra utarbeta ett fullständigt förslag härtill eller framlägga någon beräkning av statsbidragsbehovet. I stället torde det böra ankomma på lantbruksstyrelsen att efter samråd med fjäderfäavelsföreningen utarbeta och framlägga sådant förslag.

KAPITEL VII

Metoder och hjälpmedel i rådgivningsverksamheten

Nuläget

Av uppgifter, som kommittén inhämtat från hushållningssällskapen och lantbruksstyrelsen, framgår att den övervägande delen av sällskapens direkta upplysningsverksamhet sker genom kurser. I dessa medverkar såsom i kapitel V anförts i viss utsträckning lantbruksnämndernas tjänstemän samt, ehuru i mindre omfattning, befattningshavare vid skolor och andra organ. Därutöver förekommer direkt upplysningsverksamhet till enskilda jordbrukare på deras begäran genom besök på gården, på rådgivarens kontor, brev- eller telefonledes. Indirekt förekommer en omfattande rådgivning till enskilda jordbrukare i samband med rådgivarnas besök på gårdarna för markkartering, utläggande och skörd av försök, insynningar, besiktning och premiering, djurhälsokontroll o. d. På motsvarande sätt förekommer upplysningsverksamhet till grupper av jordbrukare i samband med rådgivarnas deltagande i möten med olika slag av tekniska, ekonomiska och fackliga jordbrukareföreningar. Slutligen bedrivs upplysningsverksamhet genom rådgivarnas medverkan i press och radio.

Till hushållningssällskapens upplysningsverksamhet i form av särskilda kurser har sedan början av detta århundrade särskilt statsbidrag utgått. Till en början pågick kurserna ofta upp till tre veckor, men rätt snart minskade kurstiden till en vecka och veckokurserna blev den vanligaste kursstypen fram till slutet av 1930-talet. Nu gällande bestämmelser för kursverksamheten finnes i reglementet den 30 juni 1949 (nr 451) för statsunderstödd utbildningsverksamhet på lantbrukets område med däri genom kungörelserna nr 352/1952 och 151/1955 gjorda ändringar. Enligt detta reglemente kan verksamheten ordnas som undervisningskurser och studieresor. Kurserna kan anordnas antingen med enbart muntlig undervisning eller med kombinerad muntlig och skriftlig undervisning (kombinerade kurser). Kurs med enbart muntlig undervisning anordnas antingen såsom *öppen kurs* för en större allmänhet eller såsom *kurs för särskilt antagna elever*. För kurs för särskilt antagna elever med längre varaktighet än fem undervisningsdagar och för kombinerad kurs erfordras av lantbruksstyrelsen godkänd undervisningsplan. *Kurs med kombinerad skriftlig och muntlig undervisning* kan anordnas antingen såsom

ämneskurs med undervisning inom allenast ett ämnesområde eller såsom sammansatt kurs med undervisning inom flera ämnesområden. *Studieresor* skall anordnas så, att deltagarna får tillfälle att genom besök under sakkunnig ledning vid välskötta jordbruk, demonstrationsfält, skogar, lant-hushåll m. m. inhämta mesta möjliga kunskaper för skötande av jordbruk och vad därmed äger samband. Sådana resor kan företagas dels såsom kortare färder inom länet eller närliggande bygd, dels ock såsom längre studieresor inom riket eller efter tillstånd av lantbruksstyrelsen till Danmark, Finland eller Norge. Studieresor anordnas av hushållningssällskapen, som har att antaga antalet deltagare samt fastställa plan för varje resa. Till deltagande må antagas endast den som är sysselsatt huvudsakligen med jordbruksarbete eller arbete i lant-hushåll.

Jämlikt kungörelsen den 30 juni 1949 (nr 452, omtryck nr 152/1955) med däri genom kungörelsen nr 194/1957 vidtagen ändring skall statsbidrag till *muntlig kurs för särskilt antagna elever*, om kursen omfattar minst sex undervisningsdagar, utgå enligt följande grunder, nämligen

1. till ersättning åt lärare eller instruktörer:

a) då därtill anlitats befattningshavare vid hushållningssällskap, med hela beloppet av vad han enligt gällande föreskrifter äger uppbära i rese-kostnadsersättning och traktamente samt särskilt arvode;

b) då för uppdraget anlitats lärare vid statsunderstödd lantbruksundervisningsanstalt, vilken på grund av sin befattning varit skyldig att fullgöra det, med hela beloppet av vad han enligt gällande föreskrifter äger uppbära i resekostnadsersättning och traktamente;

c) i annat fall med dels hel resekostnadsersättning, beräknad för lärare efter rese- och traktamentsklass B och för instruktör efter rese- och traktamentsklass C i allmänna resereglementet, jämte, om särskilda skäl är därtill, traktamente efter samma grunder, dels ock hela beloppet av övrig ersättning, dock ej mer än vad som motsvarar 14 kronor för varje lektionstimme, då han meddelat teoretisk undervisning, och 7 kronor för varje timme, som han ägnat åt övning eller demonstrationer;

2. till traktamentsstipendier åt kursdeltagare samt till stipendier för förlorad arbetstid, i de fall då sådant stipendium utgår till arbetslös lantarbetare, som av vederbörande länsarbetsnämnd hänvisats som elev till utbildningen, med hela beloppet av stipendierna; samt

3. till övriga kostnader, däri inberäknat reseersättningar åt kursdeltagare, stipendier för förlorad arbetstid i fall som ej avses under 2. samt kostnader för undervisningsmateriel och för gratisutdelning eller försäljning till nedsatt pris av lämplig jordbrukslitteratur, med tre fjärdedelar av det belopp som lantbruksstyrelsen godkänner.

Statsbidrag till *muntlig öppen kurs* eller *muntlig kurs för särskilt antagna elever*, som omfattar mindre än sex undervisningsdagar, utgår med tre fjärdedelar av de av lantbruksstyrelsen godkända kostnaderna för kur-

sen, varvid dock bidrag till gottgörelse åt lärare eller instruktör ej må beräknas å högre belopp än ovan i 1 mom. a)—c) angives.

Till kurs med *kombinerad muntlig och skriftlig undervisning* utgår statsbidrag enligt följande grunder, nämligen

1. till kostnaden för den skriftliga undervisningen med hela beloppet av denna kostnad, dock ej mer än vad som motsvarar 2 kronor för varje studiebrexsexemplar;

2. till gottgörelse åt lärare eller instruktör vid muntlig undervisning med belopp som beräknas enligt de i 1 mom. a)—c) angivna grunderna;

3. till traktamentsstipendier åt kursdeltagare samt till stipendier för för-lorad arbetstid, i de fall då sådant stipendium utgår till arbetslös lantarbetare, som av vederbörande länsarbetsnämnd hänvisats som elev till utbildningen, med hela beloppet av stipendierna; samt

4. till övriga kostnader med tre fjärdedelar av det belopp som lantbruksstyrelsen godkänner.

Statsbidrag till *studieresa* utgår med hela kostnaden för ledares och deltagares resor dels i billigaste klass å järnväg eller fartyg, varvid, om resan göres på natten med begagnande av sovplats, kostnad må beräknas även för sovplatsen, dels ock med annat transportmedel, om färdssättet prövas lämpligt med hänsyn till kostnader och övriga omständigheter.

Statsbidrag till hushållningssällskapens kursverksamhet utgår för budgetår och beviljas av lantbruksstyrelsen. Sedan statsbidrag beviljats, skall lantbruksstyrelsen utan rekvisition till sökanden utbetala högst 60 procent av bidragsbeloppet. Dessutom må på särskild rekvisition såsom ytterligare förskott utbetalas högst 30 procent av bidraget. Återstående del av bidraget skall, sedan slutlig ansökning inkommit, utbetalas till så stort belopp, som sökanden enligt i kungörelsen angivna grunder äger erhålla. Skulle hushållningssällskap haft större utgifter för kursverksamheten än vad som motsvaras av beviljat statsbidrag, kan ansökan om ytterligare statsbidrag göras i samband med avgivande av slutlig ansökning.

Vid annan kurs än muntlig öppen kurs utgår ej statsbidrag med mindre antalet deltagare vid kursens början uppgår till minst sju.

Kurser för särskilt antagna elever (längre kurser) utgöres i regel av specialämneskurser, t. ex. olika specialodlingar, potatisodling, ogräsbekämpning, svinskötsel, fjäderfäskötsel, mekaniseringsfrågor, svetsning, täckdikning, speciella delar av jordbruksekonomin o. s. v.

Under rubriken öppna kurser redovisas muntliga kurser av i regel högst en dags varaktighet förlagda till dags- eller kvällstid i aktuella ämnen och nyheter på jordbruksområdet. Hit räknas också demonstrationer av olika slag, fältvandringar, gårdsvandringar, byträffar, mindre lokala utställningar med föredrag, filmvisning, demonstrationer m. m.

Kombinerade kurser är korrespondenskurser, i regel ämneskurser, som kompletteras med muntlig undervisning. Kursdeltagarna besvarar var för

sig studiebreven och svaren betygsätts av korrespondensinstitutet. Muntlig undervisning meddelas med en dubbellektion per två studiebrev. En kombinerad kurs med tio studiebrev får sålunda som regel fem lärarbesök. Vid varje besök hålles två lektioner med åtföljande diskussion.

Kommittén

Allmänna synpunkter

Innan rådgivningsmetoderna behandlas, anser sig kommittén böra anföra några principiella synpunkter på rådgivningsverksamhet såsom en hushållningssällskapens uppgift till skillnad från utbildningsverksamhet såsom en lantbruksundervisningsanstaltens uppgift. Lantbruksundervisningsanstaltens verksamhet syftar till att ge blivande yrkesutövare inom jordbruket en god allmän grundutbildning i jordbrukets fackämnen. Ändamålet med hushållningssällskapens rådgivningsverksamhet är att ge de aktiva yrkesutövarna inom jordbruket kunskaper rörande deras speciella problem vid planläggning av jordbruksföretaget i dess helhet, planläggning av utfodringen, växtodlingen, gödslingen etc. för uppnående av förbättrat ekonomiskt resultat. Vidare avser rådgivningen att hålla jordbrukarna à jour med utvecklingen på jordbruksområdet.

Det är av vikt, att denna distinktion upprätthålles, även om den icke får pressas alltför hårt. Sålunda bör undervisningsanstalterna väl kunna efter sina grundkurser anordna fortsättnings- eller fortbildningskurser. Enskilda lärare bör helt naturligt även kunna vid sidan av sin lärargärning bedriva rådgivning. För att uppnå ökad effektivitet av rådgivningsverksamheten som helhet bör emellertid lärarnas verksamhet på rådgivningsområdet inordnas i den gemensamma rådgivningsverksamheten under sällskapen. Genom sådant samarbete kan konkurrens och dubbelarbete undvikas. Lärarna kan få sina kostnader täckta genom hushållningssällskapet och skollokaler och utrustning kan komma till effektiv användning. Å andra sidan måste naturligtvis rådgivningsverksamheten på sitt program upptaga utbildning i ämne, som blivit mindre väl tillgodosett eller i vilket jordbrukarna har ett primärt behov att fördjupa sina kunskaper. Det synes för höjande av effektiviteten både av utbildnings- och rådgivningsverksamheten lämpligt, att den anförda principiella gränsdragningen upprätthålles.

I detta sammanhang vill kommittén understryka vikten av att alla blivande yrkesutövare i jordbruket får en ordentlig grundutbildning. Erfarenheten har visat, att de jordbrukare, som fått yrkesutbildning, är särskilt angelägna att få rådgivarnas hjälp. Rådgivningsarbetet blir också lättare och mera fruktbringande, om jordbrukarna har en sådan grundutbildning. Lantbruksundervisningsanstalterna och hushållningssällskapen har ett starkt gemensamt intresse i att söka stimulera ungdomar, som ämnar ägna sig åt jordbruket, att söka sig till lantbrukets yrkesskolor.

Rådgivningsmetoder

Det är först under de senaste två decennierna, som metoderna för rådgivning har uppmärksamats och blivit föremål för faktiska studier. Tidigare var varje rådgivare i stort sett hänvisad till att själv utfinna lämpliga metoder och dessa var ej heller så differentierade. I icke ringa utsträckning bedrevs rådgivning genom besök hos jordbrukarna (märk beteckningen vandringsrättare). Av lätt förklarliga skäl kunde denna rådgivning endast nå en ringa del av jordbrukarna. Den vanligaste formen för rådgivning, när det gällde grupper, var föreläsningar eller lektioner, i vissa fall kompletterade med åskådningsmaterial i någon form. Speciellt efter det senaste kriget har intresset för att utveckla rådgivningsmetodik starkt ökat. Sålunda har Europeiska organisationen för ekonomiskt samarbete (OEEC) under inflytande särskilt från Förenta staterna, där denna fråga långt tidigare beaktats, tagit upp praktiska studier, som lett till utgivande av flera rapporter i ämnet. Inspirerade härav har OEEC:s medlemsländer, de västeuropeiska länderna, fått sitt intresse väckt och alltmåra kommit till insikt om denna frågas vikt. I ett flertal länder ges numera kurser i rådgivningsmetodik. På somliga håll har såsom framgår av kapitel IV ämnet också upptagits inom högskoleundervisningen. I vårt land har under senare år vid kurser i pedagogik och talteknik, som av lantbruksstyrelsen anordnats vid jordbrukets föreningsskola i Sönga-Säby för lärare och kon-sulenter, även rådgivningsmetodik behandlats.

En förutsättning för att rådgivningsverksamheten skall bli effektiv är, att för olika situationer lämpade metoder kommer till användning. Kommittén anser sig därför böra något närmare behandla detta spörsmål. Rådgivningen kan rikta sig till enskilda personer, individuell rådgivning, mindre grupper, grupprådgivning, och till större grupper spridda över stora områden, massrådgivning.

Den individuella rådgivningen sker vanligen genom 1) besök hos jordbrukarna, 2) jordbrukarbesök hos rådgivningsorganet och 3) telefonkontakt eller per brev. Grupprådgivningen kan ske i form av 1) möten och kurser, 2) demonstrationer och 3) studieresor. Massrådgivningen kan ske i ett flertal olika former. Karakteristiskt för denna är att den alltid är beroende av något hjälpmedel.

Den individuella rådgivningen ute hos jordbrukarna anses i allmänhet som den effektivaste metoden. Detta är väl riktigt, under förutsättning att jordbrukarna själva har ett verkligt intresse och söker rådgivarnas hjälp. Där ett sådant intresse icke finnes, torde det ofta vara lättare att få med jordbrukarna i en grupprådgivning, som är upplagd i en tilltalande form. Den individuella rådgivningen kräver stor personal för att kunna nå det stora flertalet jordbrukare. Med en rådgivare på varje tusental jordbrukare tar det flera år för denne att medhinna ett enda rådgivningsbesök hos

varje jordbrukare. Bl. a. på grund härav måste grupprådgivningen bli den vanligaste formen av rådgivning.

Erfarenheten har även lärt, att grupprådgivningen kan ge mycket goda resultat, förutsatt att lämpliga former och rätt teknik väljes. Metoden ställer emellertid stora krav på rådgivaren i form av planläggning och förberedelse. Gruppen bör såvitt möjligt utväljas så, att deltagarnas problem är gemensamma. Lämpligt material för belysande av problemen och deras lösande måste utarbetas i förväg. Särskilt viktigt är detta, när det gäller mera komplicerad rådgivning t. ex. i företagsekonomiska frågor. Kommittén har i annat sammanhang beträffande företagsekonomisk rådgivning understrukt vikten av att ett tillräckligt omfattande och tillförlitligt material framställs redan på riksplanet för att i tillämpliga delar användas eller tjäna till ledning för arbetet ute i bygderna.

Den mest effektiva formen för grupprådgivning är utan tvekan demonstrationerna. Dessa kan väsentligen avse två olika syften, nämligen 1) demonstrationer av metoder eller förfaringssätt, exempelvis maskinmjölkning, höberedning, ensilageberedning, handhavande och skötsel av maskiner, teknik i arbetet etc. och 2) demonstrationer av resultat eller effekt av vissa åtgärder, exempelvis gödsling, ogräsbesprutning, bekämpande av växtsjukdomar, utfodring, en genomförd strukturrationalisering, en byggnadskonstruktion eller -planlösning etc.

I sällskapens verksamhet går demonstrationerna, som under senare år ökat i omfattning, ofta under namn av fältvandringar, gårdsvandringar, maskindemonstrationer, demonstrationsutfodring etc. Demonstrationer borde enligt kommitténs mening utnyttjas mera än som hittills kunnat ske. Ingen rådgivningsform torde vara bättre ägnad att övertyga än den, som ger deltagaren möjlighet att se och kontrollera resultat och metoder. Till frågan om demonstration av hela driftsplanen och driftsresultatet vid utvalda jordbruk återkommer kommittén senare i detta kapitel.

Studieresorna utgör i verkligheten en serie demonstrationer av såväl olika förfaringssätt som uppnådda resultat. Väl planlagda och rätt utnyttjade utgör de en värdefull form av rådgivning och bör därför allttjämt ha sin plats i rådgivningsverksamheten.

Som tidigare anförts utgår för närvarande statsbidrag bl. a. till viss del av kostnaderna för grupprådgivning i form av a) öppna kurser, b) kurser för särskilt antagna elever omfattande mindre än 6 dagar och c) kurser för särskilt antagna elever omfattande 6 dagar och mera. Sistnämnda slag av kurser har de senare åren ej ökat lika mycket som de kortare kurserna. Denna utveckling står i överensstämmelse med kommitténs uppfattning, att i princip rådgivarna inom hushållningssällskap icke bör syssla med grundutbildning. Tyngdpunkten bör än mer förskjutas mot de korta kurserna. Möjlighet torde emellertid allttjämt böra hållas öppen för anord-

nande av vissa kurser för särskilt antagna elever omfattande 6 dagar eller mera. Detta gäller bl. a. kurser för lantarbetare i olika ämnen även som vissa andra kurser, som kräver längre tid. Statsbidrag bör liksom nu kunna utgå till dessa former av rådgivning, oavsett om den rådgivande tjänstemannen kommer från hushållningssällskap, lantbruksnämnd, skolor eller annan organisation. I fråga om statsbidrag till studieresor föreslår kommittén icke heller någon ändring.

Statsbidrag utgår för närvarande även till av hushållningssällskapen anordnade kurser med skriftlig och muntlig undervisning. Sådan kurs kan anordnas antingen såsom ämneskurs eller sammansatt kurs, varvid dock förutsättes att kursen kan avslutas inom ett år. Sammansatta kurser har emellertid anordnats i obetydlig omfattning. Kursmaterialet är med nuvarande uppläggning till sitt innehåll i allmänhet grundutbildande. Även om kursbrevet ändrades i fortbildande syfte, skulle rådgivarnas tid vid medverkan i dessa kurser bli alltför splittrad till förfång för rådgivningsverksamheten. Enligt vad kommittén inhämtat blir det allt vanligare att för korrespondensstudier även i jordbruksämnen bilda allmänna studiecirklar, som härvid kan erhålla statsbidrag enligt bestämmelserna angående statsbidrag för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Härvid brukar ofta hushållningssällskapens och även lantbruksnämndernas konsulenter medverka med vissa föreläsningar i anslutning till det ämne, som studeras. Enligt kommitténs mening bör i de fall, där korrespondensstudier genom studiecirklar kan utnyttjas i rådgivningsverksamheten, denna form av studier kunna ersätta kurserna med skriftlig och muntlig undervisning. Kommittén vill sålunda förorda, att statsbidrag icke längre utgår till sällskapen för kurser med skriftlig och muntlig undervisning.

Kommittén har ingående övervägt frågan, huruvida särskilda statsbidrag över huvud taget bör utgå till den kursverksamhet, varom här är fråga, och om icke anslaget »Bidrag till hushållningssällskapens undervisningsverksamhet» — i 1960 års statsverksproposition ändrat till »Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering m. m.» — bör indragas och i stället anslaget »Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader» höjas i anslutning härtill. Anslaget till undervisningsverksamheten utnyttjas emellertid blott till hälften för resor och traktamenten och i förekommande fall arvoden åt hushållningssällskapens tjänstemän. Den återstående delen av anslaget används till rese- och traktamentsersättningar, stipendier till deltagare samt till ersättning åt andra medverkande än sällskapens tjänstemän ävensom till undervisningsmateriel. I kapitel V har kommittén understrukit vikten av att bl. a. lantbruksnämnderna och lantbruksundervisningsanstalterna i väsentligt ökad utsträckning medverkar i den rådgivningsverksamhet, som bekostas med ifrågavarande anslag, samt har också framlagt förslag om på vad sätt en ökad medverkan skall kunna förverkligas. Kommittén kan härvid helt instämma i departementschefens ytt-

rande under denna punkt i årets statsverksproposition, att det syntes angeläget, att ifrågavarande anslagsmedel i större utsträckning än hittills utnyttjades för kursverksamhet, som inrymde rådgivning till jordbrukarna jämväl i fråga om jordbrukets yttre och inre rationalisering. Slutligen anser kommittén det vara en fördel, att statsbidrag i detta fall till viss del får utgå efter verksamhetens omfattning. Kommittén förordar sålunda att anslaget i fråga bibehålles.

Emellertid synes vissa ytterligare krav böra uppställas på den verksamhet, till vilken bidrag må utgå från anslaget i fråga. Vad beträffar de kurser, som omfattar 6 dagar eller mera synes nuvarande villkor vara tillfyllest. Detta torde däremot knappast vara fallet med de kortare kurserna. Såsom villkor för att bidrag skall utgå till sådana kurser synes, liksom f. n. är föreskrivet i lantbruksstyrelsens direktiv, böra gälla, att de omfattar minst två föreläsningar eller lektioner eller motsvarande kunskapsmeddelande i form av demonstrationer etc. samt att i anslutning härtill tillräcklig tid anslås för besvarande av frågor och för överläggningar. Dessutom bör de hållas för grupper med begränsat antal deltagare, varigenom det blir möjligt för deltagarna att medverka vid överläggningarna. Bidrag bör sålunda icke utgå i samband med hållande av enstaka föreläsningar eller anordnande av jordbrukaredagar med ett större antal deltagare.

Vad beträffar frågan om ansökan om statsbidrag samt redovisning för statsbidragets användning torde i stort sett nuvarande bestämmelser böra gälla. Redovisningen bör dock kunna väsentligen förenklas. Det bör ankomma på lantbruksstyrelsen att vidtaga åtgärder härför.

Kommittén vill alltså föreslå, att förenämnda reglemente för statsunderstödd utbildningsverksamhet på lantbrukets område av den 30 juni 1949 (nr 451) ändras i enlighet med vad ovan anförts. I samband härmed bör reglementet ges en benämning, som bättre överensstämmer med dess syfte, förslagsvis reglemente för statsunderstödd kursverksamhet för jordbrukets rationalisering. Kungörelsen angående statsbidrag till utbildningsverksamhet på lantbrukets område den 30 juni 1949 (nr 452) med däri gjorda ändringar bör på motsvarande sätt ändras.

Med massrådgivningen når rådgivaren på en gång avsevärt större grupper än genom grupprådgivning. Rådgivningen måste emellertid hållas i mer eller mindre allmän form, och enskilda jordbrukares speciella problem kan i regel icke komma upp till behandling. Den lämpar sig särskilt för att meddela nyheter, som har intresse för ett flertal jordbrukare, såsom rådgivning rörande bekämpande av växtsjukdomar, varningstjänst, meddelande av prognoser för väderlek etc.

Hjälpmedel

Samtidigt med rådgivningsmetoderna har de audiovisuella hjälpmedlen uppmärksamrats och kommit till större användning. Såväl gjorda undersök-

ningar som praktisk erfarenhet visar också, att insatta på rätt sätt de är av stor betydelse i strävandena att höja rådgivningens effektivitet. I grupp-rådgivningen kommer i huvudsak följande hjälpmedel till användning: 1) demonstrationsobjekt och modeller, 2) planscher, skoltavla och flanellograf, 3) stillbilder och fotografier samt 4) film. Massrådgivningen använder sig väsentligen av följande hjälpmedel, nämligen 1) flygblad, småskrifter, meddelanden och cirkulärbrev, 2) dags- och fackpressen, 3) utställningar, 4) radio och 5) television.

Frågan om vilka principer som bör vara vägledande för framställning av hjälpmedel, vilka krav som bör ställas på dylika, var, när och hur de skall användas för att bäst komma till sin rätt kommer icke att utförligt behandlas här, fastän detta i och för sig är av synnerligen stor vikt. Kommittén förutsätter, att denna fråga blir föremål för fortlöpande uppmärksamhet såväl av de organ, som har till uppgift att framställa eller utnyttja sådana hjälpmedel, som vid fortbildning av rådgivare i metoder och hjälpmedel. Endast några principiella synpunkter skall anföras.

När lämpliga hjälpmedel användes vid rådgivningen, kan effektiviteten av densamma ökas avsevärt. Hjälpmedlen behöver därför icke vara särskilt dyrbara. En enkel tavla, några väl utvalda stillbilder kan vara ett utomordentligt stöd för inlärandet av de kunskaper eller den teknik, det är fråga om. För en stor del av rådgivningen erbjuder de naturliga demonstrationsobjekten såsom grödor, djur, maskiner och stallar de värdefullaste hjälpmedlen, vare sig de användes i det skick, de befinner sig under traditionell drift eller anordnade som särskilda demonstrationsförsök rörande gödsling, sorter, utfodring etc.

Stillbildernas värde som hjälpmedel synes icke allmänt ha tillräckligt beaktats. Ur rent pedagogisk synpunkt överträffar de i många fall filmen. Det gäller emellertid att ha ett väl utvalt och avpassat bildmaterial. En fördel med stillbilder är, att de kan framställas av den fotograferingskunnige rådgivaren själv, varvid anspråken på lokalfärg bättre kan tillgodoses. För vissa ändamål, såsom när det gäller att visa en rörelse eller ett utvecklingsförlopp, är naturligtvis filmen överlägsen. Den behöver emellertid icke alltid vara så påkostad. En film för enbart rådgivning eller undervisning kan göras mycket enkel, och ofta är det tillräckligt, att den framställes i svartvitt.

Enligt kommitténs mening är det viktigt, att framställningen av hjälpmedel är väl planerad. All produktion bör därför föregås av undersökningar och överväganden, varigenom fastslås dels behovet av hjälpmedel, dels vad slags hjälpmedel, som i varje särskilt fall skall väljas såsom det i förhållande till kostnaderna mest effektiva.

För att få en uppfattning om hur hushållningssällskapen är utrustade med lämpliga hjälpmedel, har kommittén inhämtat uppgifter härom. Av dessa uppgifter må följande anföras. Vid samtliga sällskap finns filmpro-

jektorer. Ett hushållningssällskap har inte mindre än 9 och sju sällskap har 5—7 projektorer vardera. Fyra sällskap har blott 2 filmprojektorer. Stillbildsprojektorer finns vid samtliga hushållningssällskap, men hos några sällskap i för litet antal. Två sällskap har vardera 11 respektive 12 och tretton sällskap vardera 5—9 sådana projektorer. De övriga har ett mindre antal.

Portabel högtalare för större jordbrukardagar finns hos alla sällskap med undantag av två. Några hushållningssällskap har 16 mm filmkamera för framställning av egna filmer. Två sällskap har angivit, att vissa tjänstemän har egna filmkameror, som kan användas vid sällskapets egen produktion av filmer. Ungefär hälften av sällskapen har anskaffat småbildskameror, som tjänstemännen kan använda för egen produktion av småbilder, och dessutom har vid de flesta sällskap tjänstemännen egna småbildskameror för detta ändamål. I sju sällskap finns dessutom större kameror för tjänstebbruk. Bandinspelare finns för närvarande endast hos några hushållningssällskap och flanellograf har endast prövats i några fall.

Av övriga hjälpmedel, som hushållningssällskapen har anskaffat, har nämnts balloptikonapparater, transportabla svarta tavlor, traktordragarna undervisningsvagnar med plats för 20 personer, motor- och maskindetaljer m. m.

Som av den redovisade undersökningen framgår, är innehavet av audiovisuella hjälpmedel för grupprådgivning något ojämnt fördelat, även om hänsyn toges till hushållningssällsкаpsområdenas varierande storlek. Framför allt bör film- och stillbildsprojektorer finnas i tillräckligt antal. Allt efter sällskapens storlek bör enligt kommitténs mening finnas 3 till 6 filmprojektorer. Av stillbildsprojektorerna bör i regel finnas en till varje rådgivare. I fråga om film torde behovet härav bäst tillgodoses genom inköp eller lån av centralt framställd film. Vad däremot stillbilder beträffar torde det vara riktigt att till en del framställa dem lokalt. Därigenom kan de bättre anpassas till lokala förhållanden. Ofta kan det vara lämpligt att komplettera centralt framställda bildserier med lokalt bildmaterial. För den skull bör småbildskameror finnas i varje sällskap. Frågan om anskaffande av annan materiel för rådgivningsverksamheten anser sig kommittén icke böra ingå på utan förutsätter, att den beaktas av lantbruksstyrelsen samt av sällskapen själva.

Beträffande de hjälpmedel, som kommer till användning huvudsakligen inom massrådgivningen, vill kommittén endast framföra några få synpunkter, som den ansett särskilt viktiga. Ortspressen är ett värdefullt hjälpmedel, som i många fall borde utnyttjas mera än som nu sker, både när det gäller att sprida kännedom om hushållningssällskapens verksamhet och om faktiskt kunskapsmaterial. Det är därför lämpligt, att pressen regelbundet inbjuds till olika rådgivningsevenemang ävensom att den förses med informationsmaterial. Det pressmaterial, som distribueras från cen-

tralt håll, har ofta bristande anknytning till lokala förhållanden. Med biträde från rådgivarna borde materialet kunna ges lokalfärg och därmed göras mera lockande för läsarna.

Flera hushållningssällskap torde ha funnit lokala mindre utställningar av utsäde, potatis, djur och maskiner vara värdefulla hjälpmedel i rådgivningsarbetet. Liksom i fråga om andra hjälpmedel är det emellertid viktigt, att de utnyttjas i ett bestämt syfte eller, med andra ord, att man har en målsättning för det upplysningsprogram vari de ingår.

Bland de mest verkningsfulla hjälpmedlen för massrådgivningen torde kunna räknas radion och televisionen. Särskilt när det gäller att till stora grupper av jordbrukare förmedla kunskaper om ny och förbättrad teknik, såsom arbetsteknik, ny teknik för konservering av foder eller för användande av växtskydds- och ogräsmedel m. m., torde televisionen icke kunna överträffas av några andra medel. Det är därför av synnerlig vikt att, allteftersom radio och television utbygges, dessa hjälpmedel blir alltmera utnyttjade i rådgivningsverksamheten för jordbruket. Kommittén förutsätter, att för rådgivningsverksamheten ansvariga organ följer utvecklingen och tillvaratager alla möjligheter, som radio- och televisionsteknik kan erbjuda.

Demonstrationsjordbruk

Som framgår av kapitlet om rådgivningsverksamheten i vissa främmande länder användes demonstrationsjordbruk i stor utsträckning, ehuru i något olika former, som ett utomordentligt värdefullt hjälpmedel i rådgivningsarbetet. Det är anmärkningsvärt, hur rådgivarna på kort tid med stöd av demonstrationsjordbruket inom en bygd kunnat medverka till att höja jordbrukets effektivitet. Särskilt erbjuder Danmark och Norge exempel härpå.

Också i vårt land har sedan 1920-talet demonstrationsjordbruk använts i rådgivningen. Här må erinras om den med hjälp av donationsmedel bedrivna verksamheten i Norrland under 1920- och 1930-talen, den s. k. studiegårdsverksamheten i Norrland åren 1942—1952 samt den med stöd av det s. k. »Norrlandsanslaget» bedrivna demonstrationsgårdsverksamheten under 1940-talet. Ett flertal hushållningssällskap har — somliga sedan länge — egna jordbruk. För närvarande förfogar 21 sällskap över 37 sådana större och mindre jordbruk, varav 26 egna och 11 arrenderade. Dessutom har flera sällskap träffat avtal med enskilda jordbrukare om användande av deras jordbruk för demonstrationsverksamhet.

Hushållningssällskapens egna eller arrenderade jordbruk används för flera olika ändamål. Vid somliga har kurslokaler inrättats. På de flesta förekommer försöksverksamhet bl. a. i demonstrationssyfte huvudsakligen

på växtodlingsområdet men i en del fall även på husdjursområdet. För övrigt utnyttjas de i stor utsträckning för att demonstrera ny teknik, t. ex. i fråga om ensilering, spannmålstorkning etc. samt för att visa rationell jordbruksdrift och för att demonstrera resultatet av driftsömläggningar.

Av enskilda ägda demonstrationsjordbruk utnyttjas antingen för att visa ett välskött jordbruk eller hur ett mindre lönsamt jordbruk kan utvecklas till ett välskött sådant med väl avvägd och rationell driftsplan och med en förbättrad lönsamhet. Ett dylikt utvecklingsarbete pågår vanligen 4—6 år, varefter som regel ett annat lämpligt jordbruk utväljs som demonstrationsjordbruk.

De jordbruk, som ägs eller arrenderas av sällskapen, bör vara centralt belägna inom sällskapets område. Genom att sällskapens tjänstemän deltagar i eller leder planläggningen av jordbruksdriften vid dessa gårdar håller de god kontakt med det praktiska jordbruket och kan i rådgivningsverksamheten utnyttja vid gårdarna uppnådda resultat eller gjorda erfarenheter. Vid gårdar, som drives i sällskapens regi, kan också nyheter av olika slag, t. ex. nya maskintyper, anläggningar och växtslag snabbt tas upp till praktisk prövning. Gårdarna bör också med fördel kunna användas för mera omfattande anordningar, vilkas förläggning till ett privatägt jordbruk skulle kunna innebära ett betydande intrång för ägaren.

Av enskilda ägda demonstrationsjordbruk synes som regel böra utnyttjas som studieobjekt för jordbrukarna inom ett mindre område, t. ex. ett instruktörsdistrikt. Verksamheten vid ett dylikt jordbruk bör uppläggas så, att bygdens jordbrukare får tillfälle att från början följa utvecklingsarbetet och uppmärksamma de förändringar, som sker under den tid jordbruket i fråga utnyttjas som demonstrationsobjekt. Denna form av demonstrationsjordbruk har rätt genomförd mycket stort rådgivningsvärde. Den bereder emellertid också i många fall rådgivarna stora svårigheter. Det gäller t. ex. att utvälja ett utvecklingsvärt jordbruk, där brukaren medger, att detsamma får utnyttjas för demonstrationsändamål, är villig att samarbeta med rådgivaren och i önskvärd takt medverka till genomförandet av den plan för jordbrukets utveckling, som upprättats i samråd med denne.

Förutom att vara ett av de bästa medlen att påverka jordbrukarna ger demonstrationsjordbruket rådgivaren tillfälle att hålla kontinuerlig kontakt med problemen vid ett jordbruk, vilket för hans rådgivningsarbete måste vara av största värde. Efter hand bör denna verksamhet utvecklas så, att inom varje instruktörsdistrikt tillgång finnes till ett demonstrationsjordbruk. I anslutning till de erfarenheter på området, som vunnits i andra länder, bör metoder och teknik i samband med demonstrationsjordbrukens användning i rådgivningsarbetet kunna väsentligt förbättras. Utöver vad som redan anförts anser sig emellertid kommittén icke

böra gå vidare in härpå. Denna fråga torde liksom metodiken i rådgivningsverksamheten över huvud böra göras till föremål för kontinuerligt studium för åstadkommande av förbättringar.

Planering och program

En åtgärd ägnad att höja rådgivningens effektivitet är uppgörande av program för verksamheten för längre och kortare tid. Det måste enligt kommitténs mening både stimulera och effektivisera verksamheten, om det finnes målsättning och plan för rådgivarna att i princip hålla sig till. Insikten härom har gjort, att planering och uppgörande av program i många länder blivit en viktig integrerande del av rådgivningsarbetet.

Uppgörande av rådgivningsprogram bör ske såväl på riksplanet som på hushållningssällsplanen. Lämpligen bör sådant program uppgöras för ett år i sänder, men dessutom bör vid den årliga planeringen även problem på något längre sikt övervägas. I utarbetandet av program bör ingå att anteckna och inventera problemen samt klassificera dem efter angelägenhetsgrad.

Ett program för rådgivningsverksamheten bör sålunda bl. a. omfatta:

1. en förteckning över föreliggande problem på något längre sikt,
2. en förteckning över de problem, som rådgivningsarbetet under det närmaste året i princip bör koncentreras på,
3. riktlinjer för hur rådgivningsarbetet i stora drag bör bedrivas,
4. där så kan ske något slag av målsättning.

Kommittén är angelägen betona, att vad som nu anförts endast är avsett att giva en antydning om vartill en dylik programplanering syftar. Metoderna synes bäst kunna utvecklas i samband med själva arbetet, allteftersom erfarenhet vinnas.

På riksplanet synes lantbruksstyrelsen, som har att utöva tillsyn över bl. a. rådgivningsarbetet, böra svara för uppgörandet av vägledande program. Härvid bör jordbrukets olika riksorganisationer medverka. Efter beredning i styrelsen bör vid ett gemensamt sammanträde det slutliga programmet utformas. Detta program, som endast kan ange de stora linjerna och i mycket grova drag inriktningen, bör utsändas till hushållningssällskapen för att beaktas vid den planering, som för respektive sällskaps område skall ske genom den i kap. V föreslagna nämnden. Tillvägagångssättet vid uppgörande av program för ett sällskaps område torde i princip bli detsamma med den skillnaden att det kan göras mera detaljerat, varvid även för området specifika problem kan upptagas. Programmet bör upptaga i stort sett samma rubriker, men dessutom torde kunna angivas inom vilka speciella bygder rådgivning av det ena eller andra slaget skall sättas in. I anslutning härtil bör uppgöras plan över den upplysningsverksamhet, som skall bedrivas med stöd av bidrag från anslaget till kursverksamhet för jordbrukets rationalisering m. m.

En stor fördel med ett sådant programarbete är, utöver vad som redan nämnts, att det kommer att utgöra en syntes av alla de synpunkter, som bör läggas på rådgivningsarbetet. Genom de ekonomiska föreningarna blir avsättnings- och marknadsfrågor beaktade. Jordbrukarnas deltagande genom sina organisationer för in i bilden den praktiske jordbrukarens syn på problemen. Slutligen kan genom rådgivarnas deltagande hänsyn tagas till rådgivningsorganisationens möjlighet att genomföra programmet.

Kommittén anser angeläget, att jordbrukarnas intresse för och medverkan i rådgivningen på alla stadier säkras. Därför bör även inom instruktörsdistriktet rådgivaren ha jordbrukarnas stöd. Inom varje distrikt bör sålunda finnas en rådgivningskommitté bestående av förslagsvis 3—5 ledamöter, som utses av hushållningssällskapets förvaltningsutskott. Till ledamöter bör väljas jordbrukare med utpräglat intresse för uppgiften. Kommitténs uppgift skall vara att biträda lokalrådgivaren med planerande och genomförande av rådgivningsprogram inom distriktet. Något självständigt årsprogram för distriktet förutsättes i allmänhet icke vara behövt. Det för hela sällskapsområdet uppgjorda årsprogrammet torde kunna utgöra tillräckligt stöd för verksamheten.

Värdering av rådgivningsarbetet

Det torde få anses självfallet, att rådgivaren — även om det ej skett systematiskt — i allmänhet sökt att värdera resultatet av sitt arbete exempelvis genom att, sedan ett möte eller en demonstration avslutats, söka bilda sig en uppfattning om programmets nytta ur rådgivningssynpunkt och värdet av vid detsamma använda metoder och hjälpmedel. Detta utgör den enklaste formen för värdering. På senaste tiden har man även sökt åstadkomma en på fakta grundad värdering, som möjliggör för rådgivaren att bestämma effektiviteten i rådgivningsarbetet och att få svar på frågorna: uppnås det åsyftade resultatet, användes den lämpligaste metoden, de lämpligaste hjälpmedlen etc. Härvid kan olika värderings- och mätningssmetoder komma till användning. Man kan t. ex. söka uppskatta hur många som efter viss tid följt rådgivningen i fråga, det må gälla odling av en ny värdefull sort, rationellare gödsling, bättre utfodring, ensilering av vallfoder, rationellare driftsplan etc. Detta kan i många fall ske relativt enkelt. Värderingen kan även avse att fastslå hur jordbrukets lönsamhet påverkats av att brukarna utnyttjat rådgivningen. Det förutsätter emellertid, att räkenskaper föres vid åtminstone en del av de jordbruk, som beröres av rådgivningen. Även andra metoder och andra instrument kan ifrågakomma. Vad som anförts är endast avsett att utgöra exempel.

Värderingen bör lämpligast göras av rådgivarna själva eller av hushållningssällskapen i egenskap av huvudmän för rådgivningen inom sina respektive områden. Meningen är icke att mäta rådgivarnas prestationer i

och för sig. Ändamålet skall fastmera vara att ge bättre underlag för planering av och målsättning i rådgivningsarbetet samt för val av metoder och medel. Kommittén anser, att om värderingen får ingå som ett led i rådgivningsarbetet utan att göras för omfattande och invecklad, detta bör bidra till att höja rådgivningsverksamhetens effektivitet. Inte heller på detta område finnes emellertid någon slutgiltigt utarbetad teknik. Även här förefinnes behov av ett utvecklingsarbete.

KAPITEL VIII

Rådgivarnas befattning med administrativa uppgifter

Nuläget

Vid sidan av sin ursprungliga uppgift — upplysnings- och rådgivningsverksamhet — hade hushållningssällskapen tidigare på grund av statsmakternas beslut anförtrotts en rad uppgifter av administrativ och i vissa fall av kontrollerande art. Som exempel härpå må nämnas följande.

Alltsedan början av 1900-talet bedrev sålunda hushållningssällskapen en omfattande förmedling av statsunderstöd (lån och bidrag) till produktionsbefrämjande åtgärder inom jordbruket. Sådana understöd utgjordes av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk genom nyodling, stenröjning, jordkörning, betesförbättring och avloppsförbättring, lån och bidrag till täckdikning, gödselvårdsanläggningar och siloanläggningar samt bidrag till ladugårdsförbättringar. Sällskapens tjänstemän hade att jämte sin rådgivningsverksamhet sköta även dessa uppgifter.

I ett flertal sällskap hade redan tidigt det närmaste handhavandet av långivningen inom egnahemsverksamheten anförtrotts åt särskilda nämnder, men fr. o. m. år 1920 ingick det bland de författningsenliga villkoren för att sällskapen skulle kunna erhålla lån från egnahemslånefonden, att hos sällskapet skulle finnas en särskild egnahemsnämnd, bestående av personer, utsedda av sällskapet eller dess förvaltningsutskott jämte en av vederbörande länsstyrelse förordnad ledamot. Hos sällskapet skulle därjämte finnas anställd minst en med bidrag av statsmedel avlönad jordbrukskonsulent med åliggande att som egnahemskonsulent biträda egnahemsnämnden. Genom en vid 1928 års riksdag genomförd reform erhöll staten ökat inflytande på egnahemsnämndernas sammansättning.

Vid tillkomsten av den statliga egnahemsorganisationen genom beslut av 1939 års riksdag överfördes egnahemsuppgifterna till de nyinrättade länsorgan — egnahemsnämnder — som ersatte hushållningssällskapens egnahemsnämnder. Sedan dessa länsorgan i samband med genomförandet av 1947 års jordbruksreform indragits, överflyttades deras uppgifter på de då inrättade lantbruksnämnderna, som även fick övertaga arbetet med förmedling av bidrag och lån till produktionsbefrämjande åtgärder. Härigenom kunde sällskapens tjänstemän mera odelat ägna sin tid åt rådgivnings- och upplysningsverksamhet.

Hushållningssällskapen har dock alltjämt kvar vissa uppgifter, som ålagts dem genom beslut av statsmakterna. Hit hör bl. a. att lämna biträde för införskaffande av uppgifter till jordbruksräkningar och jordbruksstatistik i övrigt, fullgöra vissa uppgifter för genomförande av den jordbruks-ekonomiska undersökningen, förmedling av lån och bidrag till bl. a. gemensam maskinanvändning och inköp av avelsdjur, förmedling av bidrag till hovvård, besiktning av avelsbesättningar, ledning och övervakning av avkastningskontroll, förberedande åtgärder i samband med stamboksföring och registrering samt vidtagande av olika åtgärder på växtskyddsområdet.

Vidare har sällskapen själva på grund av särskilda författningar och delvis med stöd av statsbidrag på sitt arbetsprogram upptagit sådana verksamhetsgrenar som lokal försöksverksamhet, bokföringsverksamhet, avkastnings- och djurhälsokontroll, såsom svinhälso- och juverhälsokontroll.

Genom avtal med olika statliga och statsunderstödda institutioner har hushållningssällskapen åtagit sig arbetsuppgifter av olika slag. Bland dylika uppgifter må nämnas handhavandet av viss del av den lokalt förlagda statliga försöksverksamheten, såsom olika växtodlingsförsök, täckdikningsförsök och i vissa fall försök på husdjursområdet, arbete med den s. k. provvyteundersökningen i fält, utsädespotatiskontroll och annan utsädeskontroll i samarbete med statens centrala frökontrollanstalt, matpotatiskontroll i samarbete med Svensk matpotatiskontroll samt extra växtinspektion i vissa importhamnar, där statens växtskyddsanstalt icke har personal stationerad.

Vad de enskilda rådgivarna beträffar har kommittén funnit, att jordbrukskonsulenter och jordbruksinstruktörer sysselsättes i fältförsöksverksamheten, som i vissa fall är av stor omfattning. Till jordbruksavdelningarnas arbetsuppgifter hör numera även att genomföra och svara för arbetet med provytemetoden, vilket emellertid till större delen är av beskaffenhet att kunna överföras på för uppgiften särskilt anställd personal. Av kontrolluppgifter på växtodlingsområdet torde kontrollen av potatisutsädesodlingen vara den, som tar mesta tiden i anspråk.

Husdjurskonsulenterna har utanför rådgivningen arbetsuppgifter av kontrollerande och registrerande karaktär. Detta gäller t. ex. besiktning av avelsbesättningar, ansvar för förandet av kontroll-, tjur- och galtregister, ålägganden i samband med stamboksföring samt registrering, fårkontroll och fårmönstring. Husdjurskonsulenternas uppgifter inom avelsområdet är sålunda omfattande och betingas främst av de för avelsarbetet utfärdade bestämmelserna.

Maskinkonsulenternas arbetsuppgifter utanför rådgivningsverksamheten består huvudsakligen i bidrags- och låneförmedling för gemensam maskin-användning samt prövning av kompetens för erhållande av traktörkörkort.

Trädgårdskonsulenterna har vid sidan av rådgivningen att behandla ärenden angående lån och bidrag till trädgårdsnäringsens rationalisering samt att verkställa den ovan nämnda extra växtinspektionen för statens växt-

skyddsanstalts räkning. Denna verksamhet är emellertid av mycket olika omfattning. Endast i vissa hushållningssällskap är den av större betydelse.

Vissa fältarbetande tjänstemän torde också i viss utsträckning anlitas som speciallärare vid lantmannaskolor. En del rådgivare tages även i anspråk för uppgifter inom förvaltningen av sällskapens gårdar.

Kommittén

Frågan om rådgivningspersonalens sysselsättning med arbetsuppgifter utanför upplysnings- och rådgivningsverksamheten är betydelsefull ur de synpunkter, kommittén har att beakta. Hushållningssällskapets viktigaste uppgift är, såsom i det föregående framhållits, rådgivnings- och upplysningsverksamhet. Bidrag av statsmedel utgår till avlönande av den personal, som ansetts oundgängligen nödvändig för att tillgodose de minimikrav som bör ställas på en dylik verksamhet. Enligt kommitténs mening bör därför i princip denna personal icke användas för andra uppgifter än sådana, för vilka den sålunda är avsedd. Denna princip kan emellertid icke alltid upprätthållas. Sålunda är arbetsuppgifterna utanför rådgivningsverksamheten ofta icke av sådan omfattning, att extra personal kan anställas eller också kan uppgifterna vara koncentrerade till viss tidsperiod t. ex. sommaren, varför praktiska svårigheter kan uppstå vid anställande av erforderlig personal. Vissa uppgifter kan dock vara av sådan art, att de i sig själva innefattar rådgivning, varför det av den anledningen kan vara lämpligt, att de utföres av rådgivningspersonal. I princip bör emellertid sällskapen ersättas för arbetsuppgifter, som vid sidan av rådgivningen ålägges dem av staten, så att sällskapets kostnader härför täckes. Likaså bör sällskapen vid avtal med andra institutioner om utförande av uppdrag tillse, att de erhåller ersättning för de utgifter, som fullgörande av avtalet kan medföra. Med hjälp av de inkomster, sällskapen på så sätt får, bör de kunna anställa behöflig personal, som i sådant fall kan användas för de särskilda arbetsuppgifterna eller för att ersätta rådgivningspersonal utnyttjad för sagda arbetsuppgifter.

Enligt kommitténs mening bör hushållningssällskapen — liksom nu också sker — av eget initiativ upptaga arbetsuppgifter av produktivitetsbefrämjande art, varvid rådgivarna självfallet måste biträda även med organisatoriska uppgifter. På grund av rådgivarens speciella ställning i förhållande till jordbrukaren bör rent principiellt i rådgivarens arbetsuppgifter icke ingå sådana av kontrollerande art, som kan sätta honom i motsatsförhållande till jordbrukaren. I regel torde dock de uppgifter, som här kan ifrågakomma, icke vara sådana, att detta skulle bli fallet, utan de torde väl kunna förenas med rådgivningsverksamheten.

I anslutning till de synpunkter, som ovan framhållits, vill kommittén något beröra de arbetsuppgifter, som ankommer på hushållningssällskapen.

Vad först den lokala försöksverksamheten beträffar är det självfallet, att denna måste ledas av jordbrukskonsulenten. Även instruktörerna måste delta i densamma i sådan omfattning, att de kan hålla sig à jour med försöksresultaten inom sina områden. Att biträda vid försöksverksamheten torde för övrigt få anses nödvändigt för en jordbruksrådgivare, särskilt med hänsyn till fältförsökens värde som hjälpmedel i rådgivningen. Försöksarbetet torde främst kräva uppmärksamhet vid sådd och skörd, dvs. under perioder, när jordbrukarna har mindre tid att delta i kursverksamhet. Ut-sädespotatiskontrollen torde i hög grad ha bidragit till den sanering av potatisodlingen, som skett under de senaste tio åren. I samband med denna kontroll förekommer nästan alltid rådgivning. Beträffande arbetet med provytemetoden måste i regel vissa organisatoriska uppgifter åvila rådgivaren, även om arbetet i övrigt anförtros åt särskilt härför anställd personal.

På hushållningssällskapet ankommande uppgifter avseende avelsarbetet och kontrollverksamheten bör givetvis åligga husdjurskonsulenten. Denne bör sålunda alltjämt ha till uppgift bl. a. att medverka i ledningen av avelsarbetet, övervaka kontrollverksamheten, såsom mjölkboskaps-, svinstam-, får- och värpkontroll, leda förandet av kontroll-, tjur, galt- och baggregister, samt handa uppgifter i samband med tjur- och galtbesiktningstvang. Samtliga dessa uppgifter har dessutom ett nära samband med husdjurskonsulenternas rådgivningsarbete. För med dessa uppgifter förenat registreringsarbete bör konsulenten ha tillgång till erfoderligt biträde.

Kommittén har i annat sammanhang givit uttryck åt den uppfattningen, att ett nära samarbete bör råda mellan hushållningssällskapen och lärarna vid lanbrukets skolor. Det får anses vara önskvärt, att konsulenterna beredes tillfälle att vid undervisningsanstalterna lämna redogörelse för verksamheten inom respektive fackområden, men de bör självfallet ej utnyttjas som ämneslärare. Ej heller bör de, som på annat ställe framhållits, i princip ägna sig åt annan kursverksamhet av grundutbildande karaktär.

I hushållningssällskapens årliga berättelser till lantbruksstyrelsen lämnas särskild redovisning, hur de personalförtecknade fältarbetande tjänstemännens arbetstid fördelats mellan olika arbetsuppgifter. I dessa redogörelser har även tiden för vad som kallas expeditionsarbete angivits. Då detta i vissa fall varit relativt omfattande, har kommittén funnit det vara av intresse att närmare undersöka, vilka olika arbetsuppgifter som ingår i den av rådgivarna som expeditionsarbete redovisade tiden. Som utgångspunkt har därvid tagits nedanstående till lantbruksstyrelsen överlämnade redovisning över expeditionsarbetets omfattning år 1957 för olika tjänstemannakategorier.

De stora variationerna har givit kommittén anledning att som komplettering till den redogörelse, vilken för nämnda år avgivits till lantbruksstyrelsen över rese- och förrättningsdagar m. m., infordra specificerad uppgift å i

	Antal expeditionsdagar	
	variationer	medeltal
Jordbrukskonsulenter	34—200	112,6
Husdjurskonsulenter	49—164	104,9
Trädgårdskonsulenter	38—157	76,2
Maskinkonsulenter	76—170	115,3
Jordbruksinstruktörer	15—200	70,0

expeditionsarbetet ingående olika uppdrag, grupperade i ordning alltefter den omfattning, de olika arbetsuppgifterna bedöms ha haft under året.

Jordbrukskonsulenterna har i genomsnitt redovisat sitt expeditiönsarbete enligt följande gruppering. 1. Rådgivning per telefon, brev och vid jordbrukarnas besök på tjänsterummet. 2. Planering av försöksverksamhet och bearbetning av försöksresultat. 3. Förberedelse för och planering av kursverksamhet samt konferenser med jordbruksinstruktörerna. 4. Upprättande av planer för växtodling och gödsling, grundförbättring och driftsplanering. 5. Studier av facklitteratur. 6. Förberedelser för sammanträden. 7. Granskning av markkartor och andra planer. 8. Författande av fackartiklar och radioföredrag, genomgång av utredningar, rapporter, m. m.

Husdjurskonsulenterna har redovisat sitt expeditiönsarbete på följande sätt. 1. Rådgivning genom besök, per telefon och brev. 2. Planering av kurser och föredrag. 3. Förberedelsearbeten för diverse sammanträden, protokollskrivning. 4. Anskaffande av avelsdjur, ledning av avelsarbetet. 5. Förande av kontrollregister för nötkreatur, svin och får, ledning av kontrollföreningsverksamheten, yttranden, rapporter, statistik m. m. 6. Författande av artiklar. 7. Seminverksamhet, litteraturstudier, studier av facktidsskrifter och försöksberättelser.

Trädgårdskonsulenterna har som främsta arbetsuppgift angivit rådgivning per telefon, vid trädgårdsodlars besök och brevrådgivning. Ritning, kontroll av planer, utredningar och redogörelser kommer i andra hand och därefter förberedelse av kursverksamhet m. m. Sedan kommer i nämnd ordning studier av facklitteratur, artikelförfattande, cirkulärsskrivelser till fruktodlareföreningar och motsvarande, försöksverksamhet, sammanträden, protokollskrivning och sekreterareuppdrag.

Maskinkonsulenterna har i likhet med övriga nu nämnda tjänstemän i första hand under expeditionstiden ägnat sig åt rådgivning av olika slag. Därefter följer förberedelser för kurser, studieresor och demonstrationer. Därefter nämns för- och efterarbete till konsultationsresor, arbete med skisser, förslag å olika mekaniseringsprojekt, maskinlån och bidragsärenden, författande av artiklar, yttranden, utredningar, ordnande av broschyrer

m. m., studier av tekniska tidskrifter och annan facklitteratur, prövning för erhållande av traktorkörkort, rapportskrivning, sammanträden och konferenser med övriga befattningshavare.

Jordbruksinstruktörerna redovisar som ovan angivits i genomsnitt ett lägre antal expeditionsdagar än övriga personalförtecknade tjänstemän hos hushållningssällskapen, väl bl. a. beroende på att de till en del är utplacerade och tilldelade distrikt inom hushållningssällskapets område, där de i huvudsak handhar den lokala rådgivningsverksamheten, upprättar planer av olika slag och arbetar i försöksverksamheten. Instruktörerna har som främsta arbetsuppgift nämnt planläggning av försöksverksamhet, sammanställningar, utskrivning av rapporter och dyl. Rådgivning per telefon och brev kommer först därefter. Flera instruktörer har här angivit, att deras rådgivning per telefon i mycket stor utsträckning sker under morgon- och kvällstimmar, varför den inte kommer till synes i arbetsredovisningen. Som arbetsuppgift närmast kommer förberedelsearbeten för kurser. Därefter följer arbete för upprättande av kartor för markkartering, uppgörande av dikningsplaner, växtodlings-, gödslings- och driftsplaner samt i en del fall, där instruktörerna sysslar med allsidig rådgivning, uppgörande av utfodringsplaner och utförande av kontrollföreningsarbete m. m. Provyteundersökning, statistik och skördeuppskattning ingår även som ett tidskrävande arbete. Dessutom nämnes bland arbetsuppgifterna avelsfrågor, driftsekonomi, klubbverksamhet, förberedelse för utställningar, studier av facklitteratur, avgivande av berättelser, rapporter m. m.

I samband med redovisning av expeditionsarbetet har konsulenter och instruktörer även lämnat uppgift om, i vilken utsträckning expeditionsarbetet enligt deras bedömande skulle ha kunnat överföras på skrivbiträdespersonal, därest sådan varit tillgänglig i tillräcklig utsträckning. Tjänstemännens uppgifter redovisas i nedanstående sammanställning.

Av sammanställningen framgår, att halva antalet utfrågade ansett, att högst 10 % av expeditionsarbetet skulle ha kunnat överlämnas till biträdespersonal, medan 57 har förklarat, att 10—25 % och 14 att 25—50 % av

Tjänstemän	Antal svar	Antal svar, där det ansetts att nedanstående del av expeditionsarbetet skulle kunna ha utförts av biträdespersonal.		
		0—10 %	10—25 %	25—50 %
Jordbrukskonsulenter	26	14	11	1
Husdjurskonsulenter	22	13	8	1
Trädgårdskonsulenter	20	12	7	1
Maskinkonsulenter	22	9	9	4
Jordbruksinstruktörer	52	23	22	7

ifrågavarande arbete skulle ha kunnat utföras av nämnda personal. Den här redovisade undersökningen ger sålunda vid handen, att enligt rådgivarnas mening åtskilligt av deras expeditionsarbete skulle kunna avlastas på personal i biträdesgrad.

På hushållningssällskapens personalförteckningar finnes nu upptagna 26 kontorister och 41 biträden för skriv- och kontorsgöromål. Sällskapen har emellertid ett permanent behov av ytterligare antal sådana befattningshavare. På »egna medel» har sällskapen därför anställda 70 befattningshavare i olika löneställningar för skriv- och kontorsarbete. De är emellertid mycket ojämnt fördelade mellan olika sällskap, varför det kan antagas, att rådgivarnas behov av biträdespersonal också är ojämnt tillgodosett. Kommittén anser det uppenbart, att den ovannämnda personalförtecknade personalen icke är tillräcklig för att befria rådgivarna från sådana enklare arbetsuppgifter, som här avses. För att de någorlunda tillfredsställande skall kunna förse med biträdeshjälp, torde antalet biträden böra ökas med minst 18 kanslibiträden och 25 biträden för skriv- och kontorsgöromål. Kommittén vill alltså förorda, att ytterligare 18 kanslibiträdestjänster och 25 biträdestjänster för skriv- och kontorsgöromål uppföres på sällskapens personalförteckningar och att i samband härmed ett belopp motsvarande lönekostnaderna för denna personal överföres från omkostnadsanslaget till avlöningsanslaget. Vid genomförande av förslaget om att endast ett hushållningssällskap skall finnas i Kalmar län bör en kontoristtjänst ersättas med en kanslibiträdestjänst. Sammanlagt skulle därefter på personalförteckningen finnas 25 kontoristtjänster, 19 kanslibiträdestjänster samt 66 tjänster för skriv- och kontorsbiträden. Kommittén utgår från att vid lämplig organisation hushållningssällskapens sekreterare, kamrerare och rådgivningspersonal härigenom skall kunna få behövt biträde för rutingöromålen. I likhet med vad som föreslagits beträffande konsulenter och instruktörer bör det ankomma på lantbruksstyrelsen att fördela de nu ifrågavarande biträdestjänsterna.

Utöver på förslaget sätt personalförtecknade biträdestjänster har hushållningssällskapen behov av biträden för övriga arbetsuppgifter såsom försöksverksamhet, bokföringsverksamhet, egna fastigheter och donationer etc. För vissa sällskap torde, att döma av den lämnade redovisningen, antalet redan anställda biträden vara tillräckligt, medan vid andra sällskap antalet behöver utökas. Detta innebär, att antalet på andra medel än löneanslaget anställda biträden, som efter genomförande av kommitténs förslag utgör (70—43 =) 27, skulle komma att ökas.

KAPITEL IX

Kompetenskrav och utbildning för rådgivarna

Nuläget

Konsulenter

Kompetenskrav. Enligt kungörelsen den 5 december 1947 (nr 929) om statsbidrag till avlönande av vissa befattningshavare hos hushållningssällskap m. m. med däri sedermera genom kungörelsen nr 115/1953 gjorda ändringar gäller för behörighet till de vid hushållningssällskapen inrättade personalförtecknade rådgivartjänsterna följande fordringar. Jordbrukskonsulent och husdjurskonsulent skall ha avlagt agronomexamen, trädgårdskonsulent examen vid högre trädgårdskursen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, maskinkonsulent agronomexamen vid lantbrukshögskolans maskintekniska linje eller ha därmed jämförlig utbildning. Jordbruks-, husdjurs-, trädgårds- och maskinkonsulent skall därjämte ha förvärvat den erfarenhet i övrigt, som erfordras för befattningen, samt äga god förmåga att meddela undervisning och upplysning i tal och skrift.

Vid tillsättande av ovannämnda tjänster skall de sökandes behörighet prövas av lantbruksstyrelsen, som har att på förslag till befattningen i fråga uppföra tre sökande, vilka främst bör komma i fråga. Såsom ytterligare behörighetskrav utöver förut angivna plägar styrelsen uppställa, att vederbörande har minst fyra års tjänstgöring vid hushållningssällskap, lantmannaskola, försöksverksamhet eller, att han har annan jämförbar tjänstgöring, samt beträffande jordbruks- och husdjurskonsulent, att han avlagt examen på den linje, som befattningen avser, d. v. s. för jordbrukskonsulent agronomexamen på jordbrukslinjen och för husdjurskonsulent agronomexamen på husdjurslinjen och för trädgårdskonsulent hortonomexamen på linjen för allmän trädgårdsodling.

Utbildning. För inträde vid lantbrukshögskolan fordras att den sökande skall ha genomgått lantmannaskola med skolorbruk eller lantbruksskola samt förvärvat praktisk utbildning. Praktiktiden inberäknat lantmannaskola utgör två år. Dessutom kräves studentexamen, vari skall ingå ämnena matematik, fysik och kemi på reallinjen samt biologi med hälsolära. Enligt nu gällande bestämmelser kan agronomexamen avläggas på fem linjer, nämligen jordbrukslinjen, husdjurslinjen, ekonomiska linjen, maskintekniska linjen och allmänna linjen. Examen avlägges som regel efter ca fyra års studier.

Ämnet pedagogik ingår i agronomexamen som förhörsämne. För studerande, som vill tränga djupare in i ämnet, finnes möjlighet att undergå tentamen för betyg. I båda fallen ges en ca 40 timmars föreläsnings- och övningskurs. I övningarna får varje studerande medverka med en egen arbetsuppgift i form av föreläsning eller demonstration.

För att bli antagen till den högre trädgårdskursen på Alnarp skall sökanden ha genomgått statlig eller statsunderstödd trädgårdsskola, ha minst sex månaders praktik samt ha avlagt realexamen. Enligt nuvarande föreskrifter kan hortonomexamen avläggas på endera av linjerna för allmän trädgårdsodling eller för trädgårdsanläggning. Utbildningen är tvåårig.

Vid högre trädgårdskursen meddelas undervisning i arbetspsykologi omkring 30 timmar samt i pedagogik med 10 föreläsningar och 35 övnings-timmar. Under kursen får varje elev hålla två föredrag eller lektioner i vissa angivna ämnen.

Agronom- och hortonomutbildningen har varit föremål för utredning av jordbrukshögskoleutredningen. Jordbruksupplysningskommittén har haft samråd med denna utredning i vad avser fackutbildningen, linjeuppdelningen m. m., men framför allt beträffande den pedagogiska utbildningen i mera vidsträckt mening. Jordbrukshögskoleutredningens förslag innebär i korthet följande. För att kunna antagas som studerande vid lantbrukshögskolan skall sökande ha avlagt studentexamen och vid fyllnadsprövning eller i examen ha kunskaper motsvarande godkänt vitsord i kemi, fysik, matematik och biologi med hälsolära. Förberedande praktisk utbildning på ett år föreslås ske genom en propedeutisk kurs med teoretisk utbildning i tillämpade jordbruksämnen av ungefär samma omfattning som lantmannaskolans huvudkurs kompletterad med jordbrukspraktik på lämpliga jordbruk. Den egentliga högskoleutbildningen skall enligt utredningens förslag omfatta omkring fyra studieår. Utredningen föreslår vidare frihet för de studerande att välja ämneskombination. För att vägleda sådana studerande, som efter avlagd examen avser att bli lärare eller konsulenter, föreslås, att särskilda ämneskombinationer för behörighet till dessa befattningar fastställas av lantbruksstyrelsen.

I fråga om hortonomutbildningen har jordbrukshögskoleutredningen förordat, att denna i likhet med agronomutbildningen göres högskolemässig och att utbildningen sker dels vid Ultuna och dels vid Alnarp. Utbildningen vid Ultuna skulle främst omfatta sådana grundläggande ämnen, som krävs för studier i de egentliga trädgårdsämnena. Undervisning i sistnämnda ämnen föreslås skola ske vid lantbrukshögskolans till Alnarp förlagda trädgårdssektion. För antagning såsom hortonomie studerande skall enligt utredningen fordras studentexamen eller samma villkor, som gäller för antagning till lantbrukshögskolans agronomkurs. Ett års propedeutisk utbildning omfattande teoretisk kurs i tillämpade trädgårdsämnen kompletterad med praktiskt arbete i trädgårdsföretag föreslås föregå högskolestudierna. Den propedeutiska kursen skulle förläggas till Alnarp.

Enligt förslaget skall högskolestudierna omfatta fyra år. I likhet med vad utredningen förordat för studierna till agronomexamen får den hortonomie studeranden full frihet att välja den ämneskombination, som vederbörande själv önskar. För studerande, som avser att bli t. ex. lärare eller trädgårdskonsulenter föreslås, att särskilda ämneskombinationer för behörighet till sådana befattningar fastställas av lantbruksstyrelsen.

Vad beträffar ämnet pedagogik anser jordbrukshögskoleutredningen, att detta ej bör vara obligatoriskt vare sig för avläggande av agronom- eller hortonomexamen, men att de studerande under sin studietid vid högskolan bör beredas möjlighet att genomgå en pedagogisk grundutbildning i form av en allmän orientering och handledning i undervisnings- och rådgivningsverksamhet. Denna utbildning bör ges i en kurs om cirka 40 timmar föreläsningar och övningar samt behandla skolorganisation, undervisningsmetodik och hjälpmedel i undervisningen samt rådgivnings- och upplysningsverksamhetens organisation, metoder och hjälpmedel i vad avser lantbruksområdet. Avsikten bör enligt utredningen icke i första hand vara att ge en teoretisk utbildning i pedagogik för fortsatta studier utan att orientera om lärarens och konsulentens arbetsmetoder. Som en följd härav bör enligt utredningens mening i ämnet även ingå talteknik med övningar, lantbruksjournalistik samt filmens och radions användning i undervisning och rådgivning.

Utöver ovan nämnda pedagogiska grundutbildning föreslår jordbrukshögskoleutredningen, att möjlighet beredes den, som inriktar sig på lärar- eller konsulentverksamhet, att efter agronomexamen och viss anställningstid erhålla en vidgad och fördjupad pedagogisk utbildning. En sådan vidareutbildning bör lämpligen enligt förslaget meddelas i form av en särskild kurs på cirka tre månader, främst avsedd för dem, som efter några år som lärare eller konsulenter ämnar fortsätta i dessa yrken. Jordbrukshögskoleutredningen har förutsatt, att genomgång av en sådan kurs skall bli ett av kompetenskraven för anställning som ordinarie lärare eller konsulent samt att lantbruksstyrelsen bör vara huvudman för denna utbildning.

Instruktörer

Kompetenskrav. Jordbruksinstruktör skall enligt förenämnda kungörelse nr 929/1947 ha genomgått utbildningskurs för sådan befattningshavare och förvärvat den erfarenhet i övrigt, som erfordras för befattningen. Lantbruksstyrelsen må dock jämlikt bestämmelse i kungörelsen nr 115/1953, då särskilda skäl därtill föranleder, medgiva undantag från de uppställda kraven på viss examen eller utbildning. För husdjursinstruktörer finnes inga särskilda kompetenskrav föreskrivna, men hushållningssällskapen tillämpar i princip samma behörighetsvillkor, som gäller för jordbruksinstruktörer.

Utbildning. Av de jordbruks- och husdjursinstruktörer, som anställts hos hushållningssällskapen, har många som grundutbildning lantmanna- eller lantbruksskola samt jordbrukspraktik och i vissa fall också praktik som kontrollassistenter. Dessutom har flera av dem genomgått särskild av lantbruksstyrelsen anordnad utbildningskurs om fem månader. De instruktörer, som anställts under senare år, har som regel avgångsbetyg från driftsledarkursen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut. Då under senare tid några särskilda utbildningskurser för instruktörer icke förekommit, har lantbruksstyrelsen i dylika fall plägat förklara sökande till jordbruksinstruktörstjänst behörig att inneha sådan tjänst, ehuru han icke genomgått föreskriven utbildningskurs.

För inträde i driftsledarkursen fordras förutom väl vitsordad jordbrukspraktik lantmannaskolas längre kurs eller grundkurs och arbetsledarkurs. Utbildningen vid driftsledarkursen är ettårig och omfattar 750 lektionstimmar och ungefär lika många övningstimmar. Ämnena maskinlära, lantbruksbokföring, husdjurslära och jordbrukslära har det högsta timantal. I undervisningen ingår en kurs i arbetspsykologi, men undervisning i pedagogik förekommer ej.

Kommittén

Ett av de viktigaste medlen för att höja rådgivningsverksamhetens effektivitet är grundliga teoretiska och praktiska kunskaper hos rådgivarna. Kommittén har därför ägnat denna fråga särskild uppmärksamhet.

Konsulenter

För konsulenterna bör i princip gälla samma kompetenskrav som f. n., dock med viss komplettering. Om i överensstämmelse med jordbrukshögskoleutredningens förslag nuvarande linjeuppdelning vid lantbrukshögskolan upphör och ersättes med frihet att välja ämneskombination torde, som också av utredningen föreslagits, lantbruksstyrelsen böra fastställa ämneskombination för behörighet till viss befattning. Kommittén anser, att den av jordbrukshögskoleutredningen föreslagna utbildningen för agronomer och hortonomer bör kunna väl tillgodose behovet av grundutbildning i fackämnena för blivande konsulenter.

Utöver agronom- respektive hortonomexamen bör, såsom även högskoleutredningen förutsatt, som kompetenskrav gälla genomgången vidareutbildningskurs i pedagogik, som förslagsvis bör omfatta tre månader. Lämpligast synes vara att kursen genomgås något år efter agronomexamen, när vederbörande haft tillfälle att i praktiskt arbete något lära känna sina arbetsuppgifter. Hinder torde dock icke böra uppställas för genomgång av kursen omedelbart efter agronomexamen. Som inträdesvillkor till kursen torde böra gälla, att vederbörande genomgått den pedagogikkurs, som

är avsedd att vara förlagd till lantbrukshögskolan eller på annat sätt inhämtat motsvarande pedagogiska kunskaper. Jordbruksupplysningskommittén har på denna punkt samrått med 1955 års lantbruksundervisningskommitté, varvid man enats om att i fråga om den pedagogiska utbildningen ställa samma kompetenskrav för konsulenter och lärare samt att den särskilda kursen i pedagogik skulle kunna vara gemensam för dessa båda kategorier. Överhuvudtaget skulle det enligt jordbruksupplysningskommitténs mening vara till gagn om övergång från lärartjänst till konsulenttjänst och omvänt så mycket som möjligt underlättades genom likartade bestämmelser.

Rekryteringsbehovet för båda dessa slag av tjänster torde kunna beräknas till i genomsnitt 15 befattningshavare årligen. Som av det följande framgår förutsätter kommittén, att även för instruktörerna genomgången av en dylik kurs skall vara kompetenskrav. Rekryteringsbehovet för instruktörstjänsterna kan uppskattas till 6 à 7 instruktörer för år. Härtill bör läggas ett ännu obekant antal yrkeslärare för yrkesundervisningen i lantbrukets skolor. Hänsyn bör även tagas till att en del agromoner söker sig till andra tjänster men likväl önskar genomgå kursen. Enligt kommitténs mening torde man därför böra räkna med ett antal av 25—30 kursdeltagare årligen. Minst en sådan vidareutbildningskurs i pedagogik torde sålunda behöva anordnas varje år.

Arbetet vid kursen bör läggas så, att deltagarna får tillfälle att öva sig i att arbeta självständigt och målmedvetet, att planera och taga initiativ. Seminarieövningar, grupparbete, diskussioner och bordssamtal bör utnyttjas så mycket som möjligt. Endast sådana kursämnen bör medtagas, som är av direkt praktisk nytta för det framtida arbetet. Som anförts har kursen beräknats omfatta tre månader med ett sammanlagt timantal av omkring 440. Förslagsvis bör i kursen ingå i nedanstående sammanställning upptagna ämnen i den omfattning, som där anges.

Kursen i ämnena psykologi och pedagogik bör avse att ge kursdeltagarna insikter i de delar av dessa ämnen, som är av betydelse för undervisnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område.

Målsättningen för kursen i sociologi bör vara att ge deltagarna insikter i ämnet i allmänhet och särskilt i de delar, som har avseende på landsbygden.

Kursen i undervisnings- och rådgivningsmetodik bör avse att genom systematisk behandling av olika metoder ge kursdeltagarna sådana insikter, som är av betydelse för deras undervisnings- och rådgivningsverksamhet.

Ämnet audiovisuella hjälpmedel bör bereda deltagarna tillfälle att lära känna och behärska den audiovisuella apparaturen samt de audiovisuella hjälpmedlens rätta utnyttjande.

I ämnet röst- och talvård samt muntlig framställning avses att rikta kursdeltagarnas uppmärksamhet på den betydelse, rösten och talet har

Teoretisk utbildning

Psykologi	50 timmar
Pedagogik	65 »
Sociologi	60 »
Undervisnings- och rådgivningsmetodik	50 »
Audiovisuella hjälpmedel	15 »
Röst- och talvård samt muntlig framställning	10 »
Journalistik och skriftlig framställning	12 »
Bok- och bibliotekskunskap	8 »
Undervisningens och rådgivningens organisation och mål	10 »
Den statliga administrationen på jordbrukets område	6 »
Forsknings-, försöks- och kontrollanstalter på jordbrukets område ..	6 »
Jordbrukets tekniska, ekonomiska och fackliga föreningsrörelse ..	20 »
Övrigt: skolhygien, elevinternat	8 »
Praktisk utbildning	
Auskultationer och demonstrationslektioner	30 »
Undervisnings- och rådgivningsövningar	80 »
Studiebesök	10 »

 Summa 440 timmar

för en framgångsrik lärargärning, att analysera deltagarnas sätt att tala samt att ge anvisningar för individuell träning i syfte att bortarbota eventuella talfel och svårigheter i den muntliga framställningen.

Kursämnet journalistik och skriftlig framställning bör avse att giva en orientering om pressens organisation och arbetssätt samt att ge insikter i författande av artiklar och notiser för tidningar och tidskrifter.

Genom kursen i bok- och bibliotekskunskap bör deltagarna ges insikter om bibliotekstekniska hjälpmedel av betydelse för deras undervisnings- och rådgivningsverksamhet.

Den praktiska utbildningen bör ha till ändamål att successivt göra kursdeltagarna förtrogna med en lärares eller rådgivares arbetsuppgifter och bereda dem tillfälle att förvärva viss undervisningsvana.

Kommittén vill understryka, att anförda förslag, som endast är avsett att tjäna som exempel, bör överarbetas i samband med ett närmare utformande av kursen. Lantbruksstyrelsen torde böra handha anordnandet av ifrågavarande kurser.

Utöver de teoretiska kompetenskraven torde liksom hittills för erhållande av ordinarie konsulttjänst böra uppställas krav på fyra års praktisk tjänstgöring. En del härav, förslagsvis ett år, bör ha fullgjorts i hushållningssällskap. Eftersom rekryteringstjänster saknas i hushållningssällskapen, föreslår kommittén inrättande av ett antal aspiranttjänster, avsedda för agronomer och hortonomer, som ämnar söka konsultbefattning. Tjänsterna bör stå till lantbruksstyrelsens disposition och sökas hos styrelsen samt vara så beskaffade, att de får innehåsa endast under ett år. Huvudparten av denna tid bör aspiranterna tjänstgöra i något hushållningssällskap under en erfaren och härför särskilt lämpad konsulents ledning, varvid de bör ha tillfälle att bli förtrogna med och utföra konsulentens upp-

gifter. Vid behov och för kortare tid bör de kunna förordnas att tjänstgöra i lantbruksstyrelsen med uppgifter på rådgivningsverksamhetens område. Kommittén räknar med att sex sådana tjänster bör finnas för att tillgodose rekryteringsbehovet.

I övrigt bör praktiktjänstgöringen kunna fullgöras såsom lärare vid lantbruksundervisningsanstalt, försöksassistent vid försöksinstitution eller konsulent vid lantbruksnämnd. Även annan tjänstgöring, som lantbruksstyrelsen prövar meriterande, bör kunna godtagas. I allmänhet torde det vara värdefullt, att tjänstgöringen fullgöres på mer än en plats.

Kompetenskraven för ordinarie konsulent i hushållningssällskap skulle sålunda bli:

1. Agronom- respektive hortonomexamen enligt den ämneskombination, som av lantbruksstyrelsen fastställts för behörighet till befattningen i fråga.
2. Särskild kompetenskurs i pedagogik.
3. Ett års aspiranttjänstgöring, huvudsakligen vid hushållningssällskap.
4. Tre års tjänstgöring vid hushållningssällskap, lantmannaskola, försöksinstitution, lantbruksnämnd eller annan motsvarande tjänstgöring.

Instruktörer

I Kapitel VI har kommittén föreslagit, att instruktörerna skall såsom lokalrådgivare, envar inom sitt distrikt, i första hand svara för rådgivningen till jordbrukarna i allt vad som rör jordbruket inom distriktet. Härav följer att kompetenskraven måste väsentligt höjas. Kommittén har i fråga om instruktörernas fackutbildning haft överläggningar med lantbruksstyrelsen och föreståndaren för driftsledarkursen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, varvid framkommit att driftsledarkursen efter viss omläggning skulle kunna ge en tillfredsställande utbildning för instruktörerna. I stora drag innebär en sådan omläggning, att de ämnen, som avser specialutbildning till inspektorer och förvaltare vid större jordbruk, utbytes mot ämnen, som tar sikte på driftsledning vid medelstora och mindre jordbruk. I de grundläggande ämnena och den allmänna delen av jordbruks- och husdjurslära samt jordbruksekonomi kan kurserna för driftsledare och för instruktörer vara gemensamma. För instruktörerna erfordras därefter en speciell del, som särskilt beaktar instruktörernas utbildning till rådgivare. Denna behöver icke bli särskilt omfattande i sådana ämnen som jordbruks- och husdjurslära, medan däremot i ämnet jordbrukets företagsekonomi en kurs av större omfattning förutsättes. Särskilt måste instruktörerna göras väl förtrogna med driftsekonomisk kalkylering, som måste bli ett av de viktigaste hjälpmedlen i den jordbruksekonomiska rådgivningen.

Utbildningen för instruktörerna kan enligt kommitténs mening organiseras som en speciell kurs vid Alnarp vid sidan av driftsledarkursen eller ingå i denna, varvid förutsättes en uppdelning på visst stadium för att

instruktörerna skall få den specialutbildning, som ovan diskuterats. Kommittén anser vidare, att det bör uppdragas åt lantbruksstyrelsen att efter samråd med Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut utforma och svara för den skisserade utbildningskursen. Instruktörernas pedagogiska utbildning bör vara av samma omfattning, som föreslagits för konsulenterna. Kommittén förordar sålunda, att instruktörerna genomgår den i det föregående skisserade tremånaders pedagogikkursen.

För inträde till den föreslagna utbildningskursen vid Alnarp torde böra fordras realexamen samt genomgången ettårig lantmannaskolekurs eller motsvarande kunskaper samt minst två års allsidig lantbrukspraktik. Efter utbildningen bör vederbörande ha tillfälle till viss praktik i rådgivningsarbete. Lämpligast synes detta kunna ske genom att instruktörerna får tjänstgöra i lämpligt avvägd befordringsgång, under vilken tid någon specialkonsulent får till uppgift att påtaga sig ansvaret för den nyblivne instruktörens praktiska utbildning i rådgivningsarbetet.

Kommittén har förutsatt, att 27 helt nya instruktörstjänster skall inrättas. Detta bör ske snarast möjligt. Utbildning av tillräckligt antal kvalificerade till dessa tjänster torde kunna ske vid två kurser och sålunda genomföras under två år. Därefter kommer rekryteringsbehovet att stanna vid 6 å 7 befattningshavare per år. Utbildningen torde emellertid lämpa sig även för jordbrukets yrkeslärare, varför det totala årliga behovet blir beroende av det antal sådana yrkeslärartjänster, som kan komma att inrättas.

Flertalet av de nuvarande instruktörerna har, såsom tidigare anförts, sitt arbete koncentrerat till ett visst begränsat ämnesområde, och de flesta av dem sysslar med gödslings- och växtodlingsfrågor och liknande. De kan därför icke utan vidare anses vara kvalificerade att såsom lokalarådgivare i ett distrikt bedriva allsidig rådgivning. För den skull torde vissa omskolningskurser böra anordnas. I första hand bör dessa omfatta jordbrukets företagsekonomi, husdjursskötsel, byggnads- och mekaniseringsfrågor, pedagogik och rådgivningsmetodik. Kurserna torde böra omfatta sammanlagt tre månader fördelade på ämnesgrupper enligt i huvudsak följande schema.

1. Jordbrukslära: kort repetitionskurs av mark-, gödsel- och växtodlingslära	ca	8 dagar
2. Husdjursskötsel: avelslära, utfodring och vård, husdjurskontroll avseende de olika husdjursslagen nötkreatur, svin, får och fjäderfä	»	17 »
3. Byggnads- och maskinlära: praktiskt utnyttjande, underhåll och omdisposition av befintliga byggnader, mekaniseringsfrågor	»	10 »
4. Jordbruksekonomi: de enskilda driftsgrenarnas ekonomi, företagsekonomi, kalkylering för rådgivningsarbetet etc.	»	20 »
5. Pedagogik och rådgivningsmetodik: i huvudsak den tidigare föreslagna pedagogikkursen i förkortad och sammanträngd form	»	20 »

Summa ca 75 dagar

Om det ur praktiska synpunkter med hänsyn till instruktörernas arbete eller av andra skäl synes lämpligt, kan kurserna mycket väl uppdelas på två perioder. Den lämpligaste tiden för hållande av dessa kurser synes vara månaderna fr. o. m. oktober t. o. m. februari. Kurserna bör förläggas regionalt, varvid uttagningen av deltagare torde böra göras så, att icke något hushållningssällskap under denna tid blir helt utan instruktörer. För omskolning av samtliga nuvarande instruktörer beräknar kommittén att fem sådana omskolningskurser måste anordnas, vilket bör kunna genomföras under 2—3 år. Genomgång av en sådan kurs bör för nuvarande instruktörer utgöra kompetenskrav. För att bli antagen till lokalskoleledare i ett distrikt och åtnjuta därmed förenade löneförmåner skall instruktör sålunda i regel ha genomgått ifrågakurserna omskolningskurs. Vid genomgång av sådan kurs torde instruktör böra åtnjuta lön med B-avdrag jämte traktamente så avpassat, att det täcker kostnaderna för kost och logi under kurs tiden.

Fortbildning

Sedan en följd av år har lantbruksstyrelsen anordnat fortbildningskurser bl. a. för konsulenter och instruktörer. För konsulenterna har under de senaste åren hållits minst en sådan kurs för varje specialistgrupp. Dessutom har speciella konferenser hållits vid vissa tillfällen, t. ex. i samband med lantbruksveckan eller försöksledarmötet. Kurserna, som i regel pågått 3—6 dagar, har varit inriktade antingen på fackämnen eller rådgivningsmetoder och hjälpmedel. Fortbildningskurser för instruktörerna har dessutom under de senaste åren anordnats av olika hushållningssällskap, ibland av två eller flera sällskap gemensamt.

Kommittén har i olika sammanhang framhållit, att det för åstadkommande av en i möjligaste mån effektiv rådgivningsverksamhet vore viktigt, att goda och snabba förbindelser funnes mellan försök, forskning och utvecklingsarbete å ena sidan samt rådgivarna å den andra beträffande såväl fackämnen som rådgivningsmetoder. Fortbildning är ett av de medel, kanske det viktigaste, varmed detta kan uppnås.

Vad beträffar konsulenter bör fortbildningskurser anordnas och liksom hittills handhas av lantbruksstyrelsen. I huvudsak bör de tjäna följande tre huvuduppgifter, nämligen: 1) att komplettera utbildningen på svaga punkter, 2) att meddela nyheter inom fackämnen och att 3) meddela nyheter rörande rådgivningsmetoder och rådgivningsteknik. Vad punkt 1 beträffar kan hänvisas till det förhållandet, att, även om man i agronomutbildningen söker att väl täcka hela ämnesområdet för konsulentens verksamhet, vissa delämnen måste på grund av tidsknapphet eftersättas. Som exempel på sådana ämnen må för husdjurskonsulenternas vidkommande nämnas fjäderfäskötseln och kanske än mera fårskötseln. Det föreligger enligt kommitténs mening ett omedelbart och starkt behov av kom-

pletteringskurser i dessa ämnen för att husdjurskonsulenterna skall kunna på regionplanet svara för nödvändig expertis på hela husdjursområdet.

Fortbildningskurserna torde kunna väsentligt effektiviseras, om större omsorg kunde nedläggas på förberedelse och organisation av desamma. Material skulle kunna iordningställas och i förväg tillställas deltagarna för att göra dem förtroga med kursens innehåll. Därigenom skulle kurserna mera än nu kunna ges formen av seminarier och grupparbete. Härför behöves emellertid enligt kommitténs mening förstärkning av såväl lärarkrafter som personal för kursernas organisation och handhavande. Såsom i kapitel VI omnämnts har kommittén samrått med jordbrukshögskoleutredningen, som med tanke på dessa kurser föreslagit förstärkning av den personal, som kan komma i fråga som lärare vid kurserna. Vad beträffar personal i övrigt för ordnandet av dessa kurser återkommer kommittén härtill i kapitel X.

Såsom i annat sammanhang anförts skall instruktörerna i första hand hållas à jour med utvecklingen genom de olika specialkonsulenterna. Huvudsakligen torde detta komma att ske genom personliga kontakter. I vissa fall kan det emellertid vara lämpligare med en fortbildningskurs eller en konferens. Sådana torde i allmänhet bäst kunna ordnas regionalt, varvid instruktörerna från ett eller flera angränsande hushållningssällskap kan delta.

KAPITEL X

Den centrala ledningen av hushållningssällskapens rådgivningsverksamhet

Nuläget

Enligt för lantbruksstyrelsen gällande instruktion har styrelsen bl. a. att utöva tillsyn över hushållningssällskapens verksamhet samt att handha överinseendet över och inspektion av statens och med statsmedel understödda lantbruksundervisningsanstalter. Under styrelsen lyder även lantbruksnämnderna och deras ortsombud. Styrelsen har sålunda bl. a. att utöva den centrala ledningen och tillsynen av upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets och trädgårdsskötselns område. Enligt föreskrifterna i instruktionen bör styrelsen stå i oavbruten förbindelse med sällskapen. Styrelsen äger infordra yttranden och upplysningar från sällskapen och bör meddela dem kännedom om sådant, som kan vara av vikt för främjande av deras verksamhet. Denna styrelsens skyldighet att öva tillsyn över sällskapen har även kommit till uttryck i kungörelsen den 10 juli 1947 (nr 394; omtryck nr 248/1958) med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation, där det föreskrives åliggande för sällskapets förvaltningsutskott att varje år till lantbruksstyrelsen avgiva berättelse över de av sällskapet under föregående år vidtagna åtgärderna till främjande av jordbruket och därtill hörande binäringar ävensom fiske, hemslöjd och hemvård m. m. Motsvarande stadgande finnes i reglementet den 30 juni 1949 (nr 451) för statsunderstödd utbildningsverksamhet på lantbrukets område samt i kungörelsen den 30 juni 1949 (nr 452; omtryck 152/1955) angående statsbidrag till utbildningsverksamhet på lantbrukets område beträffande annan undervisningsverksamhet, som ej avses i nämnda reglemente. Enligt sagda reglemente åligger det lantbruksstyrelsen att utöva överinseende och kontroll över den verksamhet, som bedrivs enligt reglementet, samt i mån av behov meddela närmare föreskrifter för verksamheten. Den som bedriver verksamhet enligt reglementet skall varje år till lantbruksstyrelsen insända berättelse över verksamheten. Vidare må nämnas att genom Kungl. brev den 6 juni 1952 uppdragits åt lantbruksstyrelsen att ha överinseende över sällskapens demonstrationsgårdsverksamhet. Styrelsen har även inflytande på tillsättandet av tjänster vid sällskapen. Enligt kungörelsen den 5 december 1947 (nr 929) om statsbidrag till avlönande av vissa befattningshavare hos hushållningssällskap m. m.

skall sällskap till styrelsen översända inkomna ansökningar till ledigförklarade sekreterare- och konsulenttjänster. Styrelsen har därvid att pröva de sökandes behörighet och på förslag till befattningen uppföra de tre sökande, vilka anses främst böra komma i fråga till denna. Likaså ankommer det på styrelsen i vissa fall att fatta beslut om tjänster skall tillsättas, om deras löneställning m. m.

Kommittén

Som framgått av föregående redogörelse åligger det lantbruksstyrelsen genom olika stadganden att centralt utöva ledning och tillsyn över bl. a. hushållningssällskapens rådgivningsverksamhet. Härutinnan förutsätter kommittén icke någon ändring. Lantbruksstyrelsens verksamhet på området har emellertid i allmänhet begränsats till rent författningsmässiga åtgärder. Det är i huvudsak endast i fråga om anordnande av fortbildningskurser för rådgivarna samt medverkan i Europeiska organisationens för ekonomiskt samarbete (OEEC) utvecklingsarbete berörande rådgivningsverksamheten, som styrelsen mera direkt medverkat till effektivisering av rådgivningsarbetet.

Att lantbruksstyrelsen icke mera aktivt och kontinuerligt har kunnat vidtaga åtgärder för att leda och befrämja rådgivningsarbetet har av styrelsen uppenbarligen ansetts vara en brist, som borde avhjälpas. Styrelsen har sålunda i sina anslagsäskanden för budgetåret 1952/53 redovisat detta förhållande och avgivit förslag till bristens avhjälpande. I sina anslagsäskanden för budgetåren 1957/58 och 1958/59 har styrelsen upprepat sitt förslag och förordat inrättande av en byråinspektörsbefattning i 24 lönegraden, vars innehavare skulle få till uppgift att inom styrelsen svara för handläggning av ärenden rörande hushållningssällskapens rådgivningsverksamhet samt på fältet aktivt medverka till en effektivisering av densamma. Härom anförde lantbruksstyrelsen bl. a. att behovet av en effektivisering av sällskapens rådgivningsverksamhet blivit allt starkare. Sällskapens konsulenter behövde sålunda enligt styrelsens uppfattning råd i olika avseenden vid uppläggning av kurserna samt råd och hjälp för anskaffande av undervisningsmateriel m. m. Det vore därvid av vikt att senare forsknings- och försöksresultat utnyttjades samt att de erfarenheter, som beräffande upplysningsverksamheten framkommit genom internationella organisationers arbete, förmedlades till rådgivarna. Dessa uppgifter skulle anförtros den förelagne nye befattningshavaren, vilken därjämte bl. a. skulle biträda vid anordnandet av fortbildningskurser på detta område för sällskapens konsulenter. Lantbruksstyrelsens framställning i denna del föranledde emellertid icke till någon statsmakternas åtgärd. I samband med senare anslagsäskanden har styrelsen avstått från att upprepa sitt förslag under hän-

visning till att frågan om rådgivningsverksamhetens effektivisering vore föremål för utredning.

Kommittén har i de olika kapitlen framlagt förslag i syfte att öka rådgivningens effektivitet, vilket kommer att medföra nya uppgifter för lantbruksstyrelsen och som aktualiserar frågan om ökad tillsyn och ledning av rådgivningsverksamheten. Sålunda har kommittén föreslagit bl. a., att det skall ankomma på lantbruksstyrelsen att handha och övervaka den föreslagna organisationens genomförande, att tillse att informationskonferenser mellan hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna kommer till stånd, samt att, när så erfordras, i samråd med sällskapen ompröva fördelningen av konsulentbefattningar på skilda specialområden. I fråga om fortbildningsverksamheten har kommittén föreslagit, att denna bör utvidgas och att insatserna för dess rationella planering bör ökas.

Vidare har kommittén anför, att upplysningsverksamheten måste göras mera rörlig än som f. n. i allmänhet är fallet. Den måste bättre och snabbare anpassas efter växlande förhållanden både geografiskt och tidsmässigt. Nya erfarenheter tillämpliga på rådande förhållanden måste få en snabbare spridning. Nya metoder och hjälpmedel inom upplysningsverksamheten, som visat sig överlägsna äldre sådana, bör snarast komma till användning. Det är uppenbart, att om rådgivarna var för sig skall söka upp vid olika institutioner och i praktiken vunna resultat samt utprova bättre metoder för sin verksamhet, detta måste taga mycket av deras tid i anspråk. Tillämpningen av nya rön måste bli fördröjd med sämre effekt av rådgivningsarbetet som följd. På vissa områden t. ex. när det gäller att utnyttja demonstrationsjordbruket i rådgivningsarbetet eller att värdera rådgivningsarbetet till ledning vid uppgörande av program eller vid val av metoder och medel, är ett utvecklingsarbete behövligt. Det måste vara en viktig uppgift för lantbruksstyrelsen såsom överordnad myndighet att samordna åtgärderna på rådgivningsområdet och tillse, att kunskapsmaterialet snabbt kommer ut i praktiken samt att effektivare metoder kommer till användning i arbetet. De anförda uppgifterna torde icke kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt, med mindre lantbruksstyrelsen har tillgång till en väl kvalificerad befattningshavare, som får till uppgift att helt ägna sig åt dessa frågor och som flitigt kan besöka rådgivarna i fält och därvid lämna biträde främst rörande organisation, metoder och hjälpmedel.

Som framgår av kapitel IV har i vissa andra länder, där rådgivningsverksamheten omorganiserats under senare år, behovet av personal för tillsyn och ledning av upplysningsverksamheten uppmärksamats och tillgodosetts. Sålunda har i England, Holland och Norge vid det centrala organet anställts särskilda befattningshavare med uppgift att bl. a. biträda rådgivarna med metoder och medel och värdering av rådgivningsverksam-

heten. I Förenta staterna och Kanada har dylika befattningshavare sedan länge funnits.

Med stöd av vad som anförts anser kommittén, att inom lantbruksstyrelsen bör finnas en specialist i rådgivningsfrågor. Arbetsuppgifterna kräver höga kvalifikationer hos befattningshavaren i fråga. Förutom att ha avlagt agronomexamen och förskaffat sig goda kunskaper inom rådgivningsverksamheten i allmänhet bör han vara väl förtrogen med rådgivningens teknik, dess metoder och hjälpmedel. Befattningshavaren ifråga bör ha till uppgift bl. a. att i fältet biträda rågivarna med frågor rörande tillämpandet av rationell teknik vid rådgivningen och värderingen samt användandet av effektiva metoder och hjälpmedel. Vidare bör han inom lantbruksstyrelsen handlägga frågor rörande rådgivningsorganisationens anpassning samt rådgivarnas fortbildning med skyldighet att allt efter frågornas art själv besluta eller i styrelsen efter beredning föredraga inom området förekommande ärenden. Kommittén har vid sina kostnadsberäkningar utgått från, att befattningen icke kan placeras lägre än som byrådirektör i 26 lönegraden. Erforderligt biträde för utrednings-, registrerings- och skrivarbete förutsätter kommittén skall kunna tillgodoses med inom lantbruksstyrelsen befintlig personal.

KAPITEL XI

Den centrala informationens organisation

Nuläget

I kapitel IV har kommittén i sammandrag lämnat en redogörelse för hur den centrala informationen organiserats i de länder, vilkas rådgivningsverksamhet mera utförligt behandlats i bilaga 3. Som framgår av denna redogörelse har informationsorganen till uppgift att samla aktuella resultat från försök och forskning och praktiskt jordbruk samt medverka till, att dessa medelst olika metoder och hjälpmedel via rådgivarna eller på annat sätt når de praktiska jordbrukarna. I länder, där under senare år jordbruksrådgivningen upprustats och omorganiserats, t. ex. Danmark, Norge och Västtyskland, har tillskapats särskilda informationsorgan med betydande resurser.

I vårt land handhas informationstjänsten och framställningen av hjälpmedel av flera olika organ. För att tillgodose rådgivningsverksamhetens behov av film grundades 1937 genom initiativ från lantbruksstyrelsen och vissa hushållningssällskap en filmförening, som senare ombildades till Föreningen Skogs- och lantbruksfilm. Jordbrukets upplysningsnämnd inrättades genom beslut av statsmakterna år 1943 med uppgift att sprida kännedom om resultat vid statliga och statsunderstödda försöks- och provningsanstalter på jordbrukets och trädgårdsodlingens områden. För att tillgodose hushållningssällskapens behov av småskrifter i rådgivningsverksamheten har Hushållningssällskapens förbund sedan år 1952 ombesörjt framställning av sådana. Samtliga nu nämnda organ samarbetar med Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolag (LT), som enligt avtal svarar för filminspelning, uthyrning och försäljning av film, tryckning, lagerhållning och distribution av publikationer samt förmedling av undervisningsmaterial.

Föreningen Skogs- och lantbruksfilm har enligt sina stadgar till ändamål bl. a. att verka för anskaffning av film för undervisningsändamål, avseende lantbruk, skogsbruk, trädgårdsskötsel, fiske och lanthushåll, samt att distribuera dylik och annan lämplig film, att tillhandagå medlemmarna med råd och upplysningar i filmfrågor samt att även i lämplig utsträckning medverka vid framställning och distribution av bildserier.

Föreningens medlemmar består av hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelser, undervisningsanstalter och föreningar på lantbrukets och skogsbrukets områden. Inträdesavgiften är 150 kronor och årsavgiften f. n. 100

kronor. Föreningens angelägenheter handhas av en styrelse, som består av åtta ledamöter. Av dessa skall minst en ledamot representera sällskapen och minst en skogsvårdsstyrelserna, varjämte en ledamot utses av LT.

Föreningens arbetsuppgifter är uppdelade på olika råd, såsom skogsfilmråd, fiskefilmråd, trädgårdsfilmråd och hushållsfilmråd. Dessutom arbetar sedan år 1956 en särskild småbildskommitté, som utarbetar förslag till framställning av småbilder för undervisnings- och rådgivningsändamål. Föreningen hade i slutet av 1958 155 medlemmar. Bland dessa kan nämnas samtliga hushållningssällskap, 44 lantbruks- och lantmannaskolor, 9 lanthushållsskolor, 25 skogsvårdsstyrelser och 30 medlemmar tillhörande Sveriges lantbruksförbund. Föreningen hade under år 1958 i anslag sammanlagt 130 000 kronor, varav för lantbruksfilm ur anslaget Bidrag till hushållningssällskapens undervisningsverksamhet m. m. 50 000 kronor, för fiskefilm genom förmedling av fiskeristyrelsen 32 000 kronor och för trädgårdsfilm genom förmedling av lantbruksstyrelsen ur bensinskattemedel till trädgårdsnäringen 48 000 kronor. Dessutom erhöll föreningen för inspelning av olika upplysningsfilmer bidrag från vattenfallsstyrelsen med 25 000 kronor, från Sveriges lantbruksförbund med 10 000 kronor, Hushållningssällskapens förbund med 10 000 kronor samt Sveriges slakteriförbund med 7 000 kronor och Riksförbundet Landsbygdens folk med 2 000 kronor. De föreningen tilldelade anslagen har även utnyttjats för framställning av småbilder. För år 1958 utgjorde kostnaderna härför 6 960 kronor. Sedan bildkommittén börjat sin verksamhet har den gjort framställning om större medelstilldelning med hänsyn till den stora betydelse småbilderna anses ha i rådgivningsverksamheten. Under perioden 1957—1958 har föreningen utgivit 18 filmer och 14 bildserier. Föreningen anordnar varje år en filmkonferens i samband med sitt årsmöte.

Tanken på att skapa ett jordbrukets eget filmföretag realiserades 1941, då *LT:s avdelning Sol-film* började sin verksamhet. Sol-film upptog från början samarbete med Föreningen Skogs- och lantbruksfilm. Detta samarbete fungerar på så sätt, att föreningen anskaffar anslag för framställning av filmer och bildserier samt ombesörjer och granskar synopsis och manuskript. LT å sin sida sköter i samråd med föreningen enligt särskilt avtal inspelningen av de flesta av föreningens filmer och framställningen av bildserier för föreningens räkning samt ombesörjer distribution genom uthyrning och kopieförsäljning av både film och bildserier.

När Sol-film började sin verksamhet och även senare har LT investerat betydande belopp i teknisk apparatur, uppläggning av arkiv samt anskaffande av andra hjälpmedel för produktion och distribution. Fram till år 1960 har sålunda LT genom Sol-film enligt till kommittén lämnade uppgifter investerat 394 000 kronor för här angivna ändamål. Sol-film har under denna tid inspelat 180 filmer för jordbruk, skogsbruk, hemarbete, fiske och trädgård, därav 68 filmer fram till år 1959 för Föreningen Skogs- och

lantbruksfilms räkning. Samtliga föreningens filmer och bildserier distribueras enligt särskilt avtal av Sol-film. Under perioden 1957—1958 sålde Sol-film 298 kopior av föreningens filmer. Filmuthyrningen har under samma tid omfattat filmkopior för 13 662 visningar. 734 bildserier har sålts under samma tid. Sol-film utger gemensamt med föreningen kontaktbladet Sol-filmnytt, som utkommer med tre nummer om året och i en upplaga av 2 500 exemplar. Erinras må att till ovanstående antal visningar kommer ett avsevärt större antal av hushållningssällskapens och undervisningsanstaltarnas visningar av egna filmkopior.

Jordbrukets upplysningsnämnd, som började sin verksamhet år 1944, har till uppgift att sprida kännedom om de resultat, som uppnås vid statliga och statsunderstödda forsknings-, försöks- och provningsanstalter på jordbrukets och trädgårdsnäringens områden ävensom vid annan med understöd av statsmedel bedriven forsknings-, försöks- och provningsverksamhet på sagda områden. Denna uppgift skall nämnden fullgöra genom att regelbundet, helst månatligen, publicera populärt avfattade forsknings- och försöksresultatet, som kan vara av praktiskt värde för jordbruket eller trädgårdsnäringen. Nämnden skall också utge en årsbok, som innehåller redogörelser för uppnådda forsknings- och försöksresultat på jordbrukets och trädgårdsnäringens områden, samt ställa upplysande artiklar om dessa resultat och om andra aktuella jordbruks- och trädgårdsfrågor till förfogande för såväl fackpressen som dagspressen. Nämnden åligger vidare att i möjligaste mån ägna uppmärksamhet åt speciellt i de övriga nordiska länderna men även i andra länder bedriven forsknings-, försöks- och provningsverksamhet inom ifrågavarande områden och framlägga sammanfattningar av sådana utländska resultat. Den skall medverka till att tjänstemän, som är knutna till forsknings- och försöksinstitutioner, ställas till förfogande som föredragshållare vid kurser, jordbrukardagar och andra tillfällen, då praktiska jordbrukare och trädgårdsodlare är samlade, samt söka förbindelse med jordbrukets och trädgårdsnäringens utövare för att genom dessa sprida upplysning rörande frågor inom nämndens verksamhetsområde. Slutligen åligger det nämnden, att ägna uppmärksamhet åt de möjligheter, som finns att genom film och radio sprida upplysningar angående jordbruket och trädgårdsodlingen berörande spörsmål och problem.

Jordbrukets upplysningsnämnd står under överinseende av lantbruksstyrelsen. Dess ledamöter förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid eller tills vidare. Nämnden har för närvarande 11 ledamöter. Vid sammanträde äger lantbruksstyrelsens chef och överinspektören för lantbrukets försöksväsende eller de, som dessa därtill förordnar, rätt att närvara och deltaga i överläggningarna.

Efter beslut av statsmakterna år 1959 omorganiserades Jordbrukets upp-

lysningsnämnd i viss utsträckning. Nämndens personal överfördes på lantbruksstyrelsens personalstat. Lantbruksstyrelsen skall utse en tjänsteman hos styrelsen att vara nämndens sekreterare samt jämväl i övrigt ställa erforderlig personal till nämndens förfogande. Omkostnaderna för nämnden täckes ur en särskild post på lantbruksstyrelsens omkostnadsanslag, benämnd upplysningsverksamheten, som styrelsen disponerar enligt av nämnden fattade beslut. För nämndens verksamhet gäller Kungl. Maj:ts instruktion nr 776/1943, som sedermera ändrats genom kungörelserna nr 506/1949 och 249/1959.

I Kungl. Maj:ts cirkulär nr 455/1944 till de statliga forsknings-, försöks- och provningsanstalterna på jordbrukets och trädgårdsodlingens område förordnas, att det skall åligga dessa anstalter ävensom statsunderstödda föreningar med motsvarande uppgifter att efter samråd med upplysningsnämnden till denna, så snart ske kan, dock senast inom sex veckor efter det forsknings-, försöks- och provningsresultaten föreligger färdiga för publicering, överlämna korta, populärt avfattade sammanfattningar av sådana verkställda undersökningar, vilkas resultat kan förväntas omedelbart bli till nytta inom det praktiska jordbruket och trädgårdsnäringen.

Nämnden utger publikationen »Försök och forskning», som utkommer en gång i månaden som bilaga till Jordbrukarnas föreningsblad med en upplaga av 367 000 exemplar. Kostnaden för utgivandet bestrides enligt överenskommelse helt av LT:s förlag. Samma publikation utges dessutom i 3 000 exemplar särtryck. Årligen utges publikationen »Jord, gröda, djur», en årsbok om jordbruksforskning, i en upplaga av ca 4 000 exemplar. Publiceringsverksamheten omfattar även andra upplysningskrifter. Pressinformationen utför nämnden genom sin presstjänst till fack- och dagspress två gånger i månaden samt genom presskonferenser och pressresor. Dessutom omfattar verksamheten samarbete ifråga om radioprogram, filmverksamhet, kursverksamhet, upplysningskampanjer m. m.

LT:s korrespondensskolas (LTK) materielavdelning, som inrättades år 1950 efter överläggningar med lantbruksstyrelsen, tillhandahåller undervisningsmateriel, avsett huvudsakligen för lantbrukets skolor. En del av denna materiel, såsom t. ex. planscher över ogräs, ogräsfrön och växtsjukdomar samt modeller av olika slag för maskinundervisningen, utnyttjas även i rådgivningsverksamheten. Avdelningen har t. o. m. 1959 haft en total omsättning av 231 150 kronor. År 1959 var årsomsättningen 13 000 kronor.

Hushållningssällskapens förbund utger sedan år 1952 en särskild småskriftserie, avsedd för hushållningssällskapens rådgivningsverksamhet. Hittills har utkommit 41 småskrifter i skilda ämnen. Den sammanlagda upplagan uppgår till 1 013 000 exemplar. Småskrifterna ges ut av förbundet i samarbete med LT:s förlag.

Kommittén

De olika organen för framställning och distribution av informationsmateriel har enligt kommitténs mening med relativt begränsade medel gjort en beaktansvärd insats på området. Deras arbetsinsatser är värda all uppskattning. Icke desto mindre bör det vara möjligt att genom samordning och utbyggnad åstadkomma förbättringar och ökad effektivitet på området. Verksamheten är nu som framgår av föregående redogörelse splittrad på flera organ. Program för framställning av olika hjälpmedel uppgöres på olika håll. Trots att ett rent personligt samarbete förekommer mellan de olika organen, har man icke den samlade överblick, som måste förutsättas för att behovet av hjälpmedel i varje särskilt fall skall bli tillgodosett på lämpligaste sätt och till lägsta kostnader. Till belysning härav vill kommittén anföra följande. Uppgörande av program för hjälpmedel i undervisnings- och rådgivningsarbetet bör föregås av en undersökning och analys av föreliggande behov inom området i fråga. Sedan detta är klart, har man att bland de olika medel som finnes — film, småbilder, småskrifter etc. — välja ut ett eller flera, som med rimliga kostnader fyller det kartlagda behovet. Ett sådant arbetssätt torde svårigen kunna genomföras, om verksamheten i fråga är fördelad på flera och var för sig självständigt arbetande organ.

Viktiga delar, som bör ingå i en modern informationstjänst, saknas för närvarande. Det finnes sålunda ingen referat- eller dokumentationstjänst, som systematiskt biträder lärare och rådgivare med att sovra och i överskådlig form delge dem kontentan av det alltmer omfattande kunskapsmaterial som kommer fram. Rådgivare måste, om de vill följa med utvecklingen, själva var för sig orientera sig i och studera handlingar, försöksmeddelanden och andra publikationer. Om, såsom för närvarande sker i vissa andra länder, i stället detta material ställdes till rådgivarnas förfogande i korta referat med källanvisning, skulle mycket av deras dyrbara arbetstid kunna sparas för att i stället användas i rådgivningsarbetet. Rådgivarna skulle därmed också få större möjlighet att följa med utvecklingen. Detta gäller lika mycket de olika fackämnena som frågan om metoder och hjälpmedel i rådgivningsarbetet.

Slutligen är det även en viss olägenhet förknippad med att olika hjälpmedel distribueras av olika organ, varigenom rådgivarna icke alltid får en överblick över vad som finns att tillgå. Som sammanfattning kan sålunda sägas, att den nuvarande organisationen för framställning av informationsmateriel är splittrad i fråga om både planering och distribution och att den icke täcker hela fältet för en sådan informationsverksamhet.

Jordbruksupplysningskommittén har efter överläggningar med representanter för i det föregående redovisade organ, övervägt olika möjligheter för avhjälpande av dessa brister. Härvid har följande tre alternativ blivit föremål för prövning.

1. Inrättande av ett informationsorgan för projektering, framställning och distribution av informationsmateriel. Ett sådant organ skulle förslagsvis kunna upprättas genom avtal mellan staten och jordbrukets organisationer enligt samma mönster som Jordbrukstekniska institutet. Verksamheten skulle finansieras med medel, som enligt den träffade överenskommelsen tillsköttes av staten och jordbrukets organisationer. I organet skulle uppgå Föreningen Skogs- och lantbruksfilm, Jordbrukets upplysningsnämnd, Hushållningssällskapens förbunds småskriftframställning, LT:s avdelning Sol-film och LTK:s materielavdelning. Till organet finge efter överenskommelse med berörda parter överföras den utrustning och materiel samt den personal, som nu finns på olika håll. Därutöver finge behövlig komplettering ske bl. a. för de nya uppgifter som ovan omtalats. Ledningen av verksamheten skulle utövas av en styrelse, utsedd av Kungl. Maj:t och jordbrukets organisationer enligt i överenskommelsen eller särskilda stadgar givna bestämmelser. Under styrelsen skulle särskilda specialråd eller kommittéer inrättas för att planera och svara för de olika verksamhetsgrenarna. För samordning och avvägning av dessa kunde en samordningskommitté inrättas, bestående av styrelsens ordförande jämte ordförandena i de olika specialkommittéerna. Organet skulle utöver framställning och tillhandahållande av all slags informationsmateriel för jordbrukets organisationer och rådgivningsverksamheten kunna tänkas åtaga sig uppdrag inom sitt verksamhetsområde även för andra uppdragsgivare på rent affärsmässiga grunder. Vidare skulle organet handha den upplysningsverksamhet, som genom pressen och på annat sätt riktar sig direkt till jordbrukarna och som nu ombesörjes av Jordbrukets upplysningsnämnd.

2. Inrättande av ett informationsorgan med mera begränsade uppgifter än som innefattas i alternativ 1. Informationsorganet skulle ensamt svara för planering och projektering av informationsmateriel för rådgivningsverksamheten, medan framställning och distribution efter överenskommelse kunde uppdragas å andra organ. I informationsorganet skulle uppgå Föreningen Skogs- och lantbruksfilm, Jordbrukets upplysningsnämnd samt Hushållningssällskapens förbunds småskriftframställning och LTK:s materielavdelning. LT:s avdelning Sol-film skulle däremot icke komma att beröras utan förutsattes arbeta som f. n. Informationsorganet kunde lämpligen organiseras som en förening enligt i huvudsak samma grunder som Föreningen Skogs- och lantbruksfilm och med i stort sett samma medlemmar. Till detsamma skulle överföras Jordbrukets upplysningsnämnds förutvarande sekretariat och den utrustning och materiel, som finns hos nämnden, samt efter överenskommelse materiel och utrustning, som kan finnas hos övriga i den nya föreningen ingående organ. Därutöver finge informationsorganet förstärkas med den personal, som är behövlig för de nya uppgifterna. Stadgar för föreningen skulle fastställas av Kungl. Maj:t. Ledningen skulle handhas av en styrelse, som till hälften utsåges av Kungl.

Maj:t och till hälften av föreningen. I övrigt skulle i stort sett samma arbetsorgan behöva finnas som i alternativ 1. Verksamheten finge i princip begränsas till informationsmateriel för rådgivningsverksamheten och lantbruksundervisningens behov. Dessutom skulle informationsorganet handha den direkt till jordbrukare riktade upplysningsverksamheten, som nu bedrivs av Jordbrukets upplysningsnämnd.

3. Inrättande av ett samarbetsråd för nuvarande organisationer på informationsområdet. I detta skulle ingå representanter för organisationerna i fråga jämte representanter för de statliga myndigheter, som har tillsyn över rådgivningsverksamheten, nämligen lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen och fiskeristyrelsen. Rådet skulle ha till uppgift bl. a. att uppgöra program för framställning av olika slag av informationsmateriel samt inom programmet ange angelägenhetsgrad, behandla frågor rörande olika hjälpmedels utnyttjande inom ett ämnesområde eller i en viss upplysningskampanj etc. De nya uppgifterna, avseende referat- och dokumentationstjänst, kunde i detta alternativ förslagsvis tilläggas Jordbrukets upplysningsnämnd och handhas av personal i lantbruksstyrelsen på samma sätt som upplysningsnämndens övriga uppgifter. Den ifrågavarande personalen finge i sådant fall förstärkas.

Enligt kommitténs mening skulle de önskemål, som bör uppställas beträffande ett effektivt informationsorgan, bli bäst tillgodosedda, om det första alternativet förverkligades. Planering, projektering och distribution av allt informationsmateriel skulle kunna försiggå inom ett enda organ i stället för som f. n. fem. Den största tänkbara samordning och den lämpligaste avvägningen i fråga om framställning av olika hjälpmedel skulle kunna uppnås och rådgivare, lärare och andra intresserade skulle kunna tillgodose sitt behov av olika hjälpmedel på ett ställe. Alternativet i fråga medför emellertid långt gående förändringar i nu rådande förhållanden, enär det innebär att också LT:s avdelning Sol-film skulle överföras till det inrättade institutet. LT har gjort betydande investeringar i denna avdelning och i samband med uppförande av Lantbruksförbundets nya kontorsbyggnader har ändamålsenliga lokaler inrättats för avdelningen i fråga. Kommittén har inte heller ansett sig böra upptaga underhandlingar med LT, huruvida och på vilka villkor det skulle vara villigt att överlåta Sol-film för att ingå i ett dylikt organ.

Förverkligandet av det andra alternativet bör i stort sett kunna ge ungefär samma resultat som det första alternativet, vad beträffar det viktigaste ledet, nämligen planering och projektering. Antalet organ, som sysslar med planering, projektering och distribution, kan härigenom minskas från fem till två. Förverkligandet av detta alternativ kräver icke någon omfattande omorganisation och berör endast den verksamhet, som huvudsakligen finansieras med statsmedel.

Ett förverkligande av det tredje alternativet torde icke enligt kommitténs mening tillgodose de önskemål, som bör uppställas beträffande ett effektivt arbetande centralt informationsorgan. Det skall icke förnekas, att ett samarbetsråd skulle kunna innebära en viss effektivisering, men erfarenheterna av dylika samarbetsråd har ofta visat, att det åsyftade resultatet icke uppnåtts.

Kommittén vill sålunda förorda, att ett centralt informationsorgan inrättas enligt alternativ 2, förslagsvis benämnt Lantbrukets informations-tjänst. Informationsorganet bör få till uppgift att betjäna jordbruk, skogsbruk, trädgårdsskötsel, fiske samt hem och hushåll och organiseras som förening enligt av Kungl. Maj:t fastställda stadgar. Medlemmar i föreningen bör utgöras av hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelser samt undervisningsanstalter och organisationer på jordbrukets, skogsbrukets, trädgårdsskötselns och fiskerinäringens områden. En större anslutning från organisationerna på dessa områden än f. n. bör kunna påräknas.

Informationsorganet torde böra övertaga de uppgifter, som nu åvilar Jordbrukets upplysningsnämnd, Föreningen Skogs- och lantbruksfilm, samt uppgifter i övrigt i den utsträckning, som redovisats under alternativ 2. Det bör vidare ha till uppgift att till rådgivningsorgan och undervisningsanstalter förmedla berättelser och skrifter från forsknings-, försöks- och provningsverksamhet inom landet samt handha den referat- och dokumentationstjänst, som förut omnämnts.

Informationsorganet bör utföra planering och projektering av allt informationsmateriel samt i behöfvig utsträckning handha distributionen. Själva framställningen av materiel kan däremot överlåtas åt andra företag. Detta innebär, att liksom f. n. överenskommelse kan träffas med exempelvis Solfilm om framställning av filmer och stillbilder samt om handhavande av försäljning av filmkopior och bildserier, uthyrning av filmer m. m. Distribution av forsknings-, försöks- och provningsredogörelser torde i regel ske lämpligast direkt från vederbörande institution eller anstalt, men det skall vara informationsorganets uppgift att ha tillsyn över, att sådan distribution kommer till stånd. Vidare bör på organet finnas en fullständig uppsättning av samt register över litteratur och materiel, som distribueras genom organet självt eller med dess medverkan. Kopior av detta register torde kvartalsvis böra utsändas till rådgivningsorgan och undervisningsanstalter.

I fråga om referat- och dokumentationstjänsten bör samarbete kunna etableras med grannländerna, varigenom kostnaderna kan nedbringas i betydande grad. Kommittén har tagit kontakt med de organ, som i våra grannländer bedriver informationsverksamhet, och dessa har förklarat sig intresserade av ett sådant samarbete. Detta skulle — vad beträffar nordisk materiel — förslagsvis kunna ordnas så, att varje land iordningställer referat av egna berättelser och skrifter, varefter referaten bytes mellan län-

terna i behöfvligt antal, varom överenskommelse träffas. Beträffande övrig utländsk materiel kan överenskommelse träffas om en uppdelning på så sätt, att vart och ett av de nordiska länderna åtager sig ett visst geografiskt område eller ämnesområde, varvid byte av färdigställda referat kan ske på enahanda sätt. Informationsorganet bör enligt kommitténs mening fortsätta de påbörjade förhandlingarna med de nordiska länderna.

Informationsorganet skall dessutom ha till uppgift att, bl. a. genom samarbete med rådgivningsverksamheten och undervisningen och genom att följa vad som händer i utlandet, verka för en sund utveckling av informationsverksamheten samt medverka till att hjälpmedlen kommer till rätt användning och blir insatta i sina rätta sammanhang. I sistnämnda syfte bör informationsorganets personal lämna sin medverkan i kurser rörande metoder och hjälpmedel för rådgivare och lärare.

I detta sammanhang har kommittén behandlat en skrivelse, som inkommit från Svenska lantmannaskolornas lärarförening, vari föreningen — efter att ha påpekat svårigheterna för lärare att följa med i den alltmer omfattande facklitteraturen — hemställer, att jordbruksupplysningskommittén måtte beakta frågan om inrättande och utformning av lämplig dokumentationstjänst i likhet med vad som redan förekommer i Danmark och Norge. De önskemål, som föreningen uppställt, synes bli tillgodosedda, om det av kommittén förordade informationsorganet inrättas, då såsom framgått även undervisningsanstalternas och lärarnas behov av hjälpmedel skall tillgodoses på denna väg.

Informationsorganet bör stå under ledning av en styrelse, bestående av förslagsvis sex ledamöter, av vilka tre, ordföranden jämte två ledamöter, utses av Kungl. Maj:t och tre av föreningsstämma (jfr hushållningssällskapens organisation, enligt vilken en del av förvaltningsutskottet utses av det allmänna och en del av hushållningssällskapetets årsmöte). Av de tre av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna bör lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndigheter för undervisningen samt upplysnings- och rådgivningsverksamheten inom respektive område avge förslag till vardera en ledamot. Vid behandling av frågor, som rör fisket, bör representant för fiskeristyrelsen kunna inkallas att fungera som adjungerad ledamot.

Lantbrukets informationstjänst torde böra organiseras så, att arbetet uppdelas på två sektioner, nämligen:

1. sektionen för referat och dokumentationstjänst, presstjänst (försök och forskning), småskrifter etc.;
2. sektion för film, bildserier samt andra hjälpmedel såsom modeller och planscher etc.

Kommittén räknar med att personalbehovet till att börja med kan begränsas till följande:

1 sekreterare och föreståndare	lönegrad	26
1 redaktör	»	23
1 filmkonsulent	»	23
1 kontorist	»	9
1 kanslibitråde	»	7
1 biträde för skriv- och kontorsgöromål	»	1—5

Antalet tjänster motsvarar vad som fanns hos Jordbrukets upplysningsnämnd före budgetåret 1959/60, vartill kommer en tjänst som filmkonsulent, en tjänst som kontorist och en biträdestjänst för skriv- och kontorsgöromål. Redaktören och filmkonsulenten bör förestå vardera sin sektion. I fråga om sekreteraren utgår kommittén från att denne, förutom att leda hela arbetet i Lantbrukets informationstjänst, kommer att bli sysselsatt i sektion 1. Vidare förutsätter kommittén, att informationsorganet skall för framställning av film, stillbilder och andra hjälpmedel förfoga över samma anslag som hittills stått till Föreningen Skogs- och lantbruksfilms disposition. Till frågan om kostnads- och anslagsberäkning återkommer kommittén i kap. XIV.

För vardera sektionen bör finnas ett sakkunnigt råd, förslagsvis benämnt redaktionsråd, för sektion 1 och film- och bildråd för sektion 2. Sekreteraren torde böra vara ledamot i båda sakkunnigråden. Dessutom bör redaktören och filmkonsulenten vara ledamöter, vardera i sin sektionens sakkunnigråd. För att koordinera arbetet bör ett utskott inrättas, bestående av styrelsens ordförande jämte de båda ordförandena för sakkunnigråden samt sekreteraren.

Råden och utskottet bör vara permanenta. Därutöver bör arbetsgrupper vid behov tillsättas för att utarbeta eller ur fack- och geografisk synpunkt granska film- och småskriftsmanuskript samt andra förslag till hjälpmedel.

Vid bifall till kommitténs förslag torde böra uppdragas åt lantbruksstyrelsen att med Föreningen Skogs- och lantbruksfilm upptaga förhandlingar om föreningens uppgående i Lantbrukets informationstjänst. Sedan detta organ bildats, bör dess styrelse med LT:s korrespondensskola samt Hushållningssällskapens förbund överlägga om, i vilken utträckning deras här berörda verksamhet skall överflyttas på Lantbrukets informationstjänst.

I jordbruksupplysningskommitténs uppdrag har endast ingått att behandla rådgivningsverksamheten på jordbrukets och trädgårdsnäringsens områden. Att frågan om framställning av film och stillbilder för rådgivningen inom skogsbruket ändå kommit upp i detta sammanhang beror på att filmframställning för skogsbruket redan ingår i Föreningen Skogs- och lantbruksfilms verksamhet. Föreningen har innevarande år — jämte andra anslag från skogsstyrelsen av medel från Diversemedelsfonden för prisutjämningsavgifter, som ställts till styrelsens förfogande, erhållit ett

anslag av 150 000 kronor för framställning av skogsfilm och bildserier. Samtidigt har Skogsbrukets filmförening av skogsstyrelsen av samma medel tilldelats 100 000 kronor likaledes för framställning av skogsfilm och bildserier. Sistnämnda förening, som har till ändamål bl. a., att befordra filmproduktion för skogsbrukets behov och stå till tjänst i filmfrågor, intager som medlemmar allmänna och enskilda organ och sammanslutningar inom skogsbruket eller med skoglig anknytning. Det finnes dessutom andra organ, som tillverkar eller planerar tillverkning av informations-, rådgivnings- och undervisningsmateriel för skogsbrukets behov. Enligt kommitténs mening bör övervägas, om icke här berörda verksamhet och särskilt filmframställningen bör sammanföras med det av kommittén förordade informationsorganet, varigenom resurser och erfarenheter bättre skulle kunna utnyttjas. Vid bifall till vad här uttalats torde det, sedan informationsorganet inrättats, bör ankomma på styrelsen för detta organ att med vederbörande institutioner och organ upptaga förhandlingar härom.

KAPITEL XII

Grunderna för tilldelning av statsanslag till hushållningssällskapen

Nuläget

I kapitel VI har lämnats en redogörelse för hur hushållningssällskapen under olika perioder tilldelats statsbidrag för sin verksamhet. Alltsedan år 1948, då vissa befattningshavare hos hushållningssällskapen uppfördes på personalförteckning och statens allmänna avlöningsreglemente blev tillämpligt på desamma, har medelsanvisningen till sällskapen redovisats på två anslag, nämligen Bidrag till hushållningssällskapen: Avlöningar och Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader. Dessutom har bidrag tilldelats sällskapen från anslaget Bidrag till hushållningssällskapens under-
visningsverksamhet m. m. samt från vissa sakanslag, av vilka flertalet nu ingår i omkostnadsanslaget.

Anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Avlöningar är ett förslagsanslag, som disponeras och utbetalas av lantbruksstyrelsen för avlöning av sällskapens personalförtecknade befattningshavare samt enligt särskilt beslut av Kungl. Maj:t till en extra jordbrukskonsulent i högst lönegrad A 21 hos Västernorrlands läns hushållningssällskap. Belastningen på anslaget har enligt budgetredovisningen under nedanstående budgetår uppgått till följande belopp i 1 000-tal kronor.

1952/53	4 921	1956/57	6 287
1953/54	5 469	1957/58	7 037
1954/55	5 446	1958/59	7 317
1955/56	5 915	1959/60	7 536 ¹

För budgetåret 1959/60 upptog personalförteckningen 26 sekreterare, 29 jordbrukskonsulenter, 26 husdjurskonsulenter, 26 trädgårdskonsulenter, 26 maskinkonsulenter eller maskininstruktörer, 30 hemkonsulenter, 33 fiskerikonsulenter, 84 jordbruksinstruktörer, 26 kamrerare, 26 kontorister och 41 biträden för skriv- och kontorsgöromål.

Anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader användes tillsammans med sällskapens egna inkomster för ett flertal ändamål, såsom avlönande av personal utöver den personalförtecknade, rese- och trakta-

¹ Beloppet enligt 1959 års statsverksproposition.

mentskostnader, hyror, expenser, viss försöksverksamhet samt till bidrag till olika föreningar och till vissa befrämjande åtgärder på jordbrukets område.

Lantbruksstyrelsen föreslår varje år i sina anslagsäskanden de belopp, som styrelsen anser böra anvisas för ändamålet. Under senare år har jämväl Hushållningssällskapens förbund plägat göra framställning till Kungl. Maj:t i samma syfte. Kommittén upptager i nedanstående sammanställning av Hushållningssällskapens förbund och av lantbruksstyrelsen sedan budgetåret 1952/53 föreslagna samt av statsmakterna för samma budgetår beviljade belopp, allt i 1 000-tal kronor.

	Hushållningssällskapens förbund, förslag	Lantbruksstyrelsen, förslag	Av statsmakterna beviljat belopp
1952/53.....	4 450	4 200	4 000
1953/54.....	4 690	4 690	4 250
1954/55.....	4 740	4 540	4 260
1955/56.....	4 740	4 540	4 260 + 150 ¹
1956/57.....	4 900	4 860	4 460
1957/58.....	5 030	4 890	4 550
1958/59.....	5 510	5 250	4 890
1959/60.....	5 250	5 250	4 965

¹ Tilläggsstat.

Till anslaget har överförts och inräknats fr. o. m. budgetåret 1958/59 ett anslag å 40 000 kronor för markkartering samt fr. o. m. budgetåret 1959/60 dels ett anslag å 25 000 kronor för befrämjande av fröodling och dels ett anslag å 50 000 kronor för befrämjande av ensilageberedning.

Omkostnadsanslaget har från början fördelats mellan hushållningssällskapen efter vissa schematiska regler, som emellertid ändrats flera gånger. Varje sällskap har först tilldelats ett grundbelopp, varefter återstoden fördelats efter vissa faktorer, som antagits vara uttryck för sällskapens behov av medel. Följande sammanställning visar reglerna för fördelningen och hur denna förändrats från och med år 1915 till och med den 30 juni 1952.

	Grundbelopp	Återstoden har fördelats enligt nedanstående grunder			
		Folkmängd i jordbruk och binäringar	Övrig folkmängd	Antal brukningsenheter	Totalareal
1915—1919.....	10 000	1/2	1/2		
1920—1924.....	10 000	3/5	2/5		
1925—30/6 1935...	10 000	6/10	3/10		1/10
1/7 1935-31/12 1947..	15 000	6/10	2/10	1/10	1/10
1/1 1948—30/6 1952.	15 000	3/10	2/10	4/10	1/10

¹ Fr. o. m. år 1924 har gällt att, där stad har mer än 10 000 invånare, av det överskjutande invånarantalet allenast 20 % skall medräknas.

Under åren 1915—1924 utgjorde grundbeloppet 10 000 kronor per hushållningssällskap, varefter återstoden fördelades efter folkmängd i jordbruk och fiske samt övrig folkmängd. År 1925 infördes totalarealen som en ny faktor, varjämte inflytandet från faktorn övrig befolkning, som reducerats sedan 1920, minskades ytterligare. Grundbeloppet per hushållningssällskap ökades år 1935 till 15 000 kronor, varjämte inflytandet från övrig befolkning på nytt minskades och antalet brukningsenheter infördes som ny faktor. År 1948 slutligen ökades inflytandet av antalet brukningsenheter väsentligt på bekostnad av folkmängd i jordbruk och fiske.

Frågan om fördelningen av hushållningssällskapens omkostnadsanslag har varit föremål för utredning av 1950 års hushållningssällskapsutredning, som efter ingående överväganden föreslog den ändringen, att grundbeloppet i stället för 15 000 kronor per hushållningssällskap skulle utgå med 5 000 kronor för varje i personalförteckningen upptagen resande befattningshavare. Ändringen var avsedd att ge respektive sällskap andel i anslaget i proportion till resekostnaderna för deras fältarbetande tjänstemän. Återstoden skulle fördelas enligt samma grunder som tidigare d. v. s. tre tiondelar efter den inom jordbruk och binäringar sysselsatta befolkningen inom sällskapens områden, två tiondelar efter den övriga befolkningen inom samma områden — dock att, där stad inom sådant område hade fler än 10 000 invånare, av överskjutande invånarantalet skulle medräknas endast 20 procent — fyra tiondelar efter antalet brukningsenheter inom områdena och en tiondel efter områdenas totalareal. Förslaget framlades sedermera i proposition nr 32 till 1952 års riksdag, vilken godkände det samma. Enligt statsmakternas beslut år 1959 har grundbeloppet för varje på personalförteckningen upptagen resande befattningshavare höjts till 7 500 kronor. Gällande bestämmelser om fördelning av anslagsmedel till bestridande av sällskapens omkostnader finns i kungörelsen den 28 maj 1959 (nr 226).

Kommittén

Den hittillsvarande ordningen för tilldelning av statsanslag till hushållningssällskapen kan enligt kommitténs mening icke anses tillfredsställande. Det är sålunda förenat med stora svårigheter att vid inträffande förändringar i penningvärdet eller i löne- och kostnadsnivån verkställa omräkning av omkostnadsanslaget. Detta beror huvudsakligen på att sällskapen utöver detta anslag för sin verksamhet jämväl förfogar över såväl egna inkomster till betydande och varierande belopp som inkomster i form av anslag från stat, landsting eller annat håll, vilka inkomster tillsammans med omkostnadsanslaget användes för många och skiftande ändamål. Härtill kommer, att sällskapen i sin bokföring som regel icke särskiljer de utgifter av omkostnadsnatur (hyror, expenser m. m.), som bestrides med

anlitande av de olika slagen av inkomster. Uppgörande av stat och redovisning sker icke heller efter enhetliga grunder vid de olika sällskapen. Det torde under sådana förhållanden vara uppenbart, att det icke är möjligt att åstadkomma en rättvisande uppdelning av utgifterna i sådana, som är att hänföra till omkostnadsanslaget och sådana, som skall täckas med andra inkomster, och att det sålunda icke heller går att komma fram till ett belopp, som anger till vilken del kostnadsökningen skall belasta omkostnadsanslaget. De nu påtalade olägenheterna av systemet bekräftas uttryckligen i lantbruksstyrelsens och hushållningssällskapens årliga framställningar om höjning av anslaget.

Kommittén har även funnit, att med nuvarande regler fördelningen av anslagsmedel till bestridande av hushållningssällskapens omkostnader icke blir helt rättvis. Såsom av det föregående framgår fördelas en stor del av anslaget efter faktorerna »folkmängd i jordbruk och binärningar» och »övrig folkmängd». Sedan flera år tillbaka pågår emellertid en förskjutning av folkmängden från den förra gruppen till den senare, som kraftigt ökat. Denna förskjutning är ojämnt fördelad på olika län. Detta medför bl. a., att anslagsfördelningen icke i tillräcklig grad anpassas efter jordbrukets omfattning och betydelse.

Kommittén har ansett det vara av vikt att åvägabringa en sådan ordning i beräknings- och tilldelningsgrunderna för hushållningssällskapens anslag, att omräkning till förändrade löne- och kostnadslägen kan göras enkla och med större säkerhet. Detta bör enligt kommitténs mening kunna förverkligas genom att den del av anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader, som nu går till avlöningar, överföres till löneanslaget, varefter återstoden uppdelas i två delposter, nämligen en speciell del för täckande av rese- och traktamentskostnader, hyror och expenser, samt en allmän del, som inom ramen för förefintliga bestämmelser och direktiv får fritt disponeras av sällskapen till befrämjande av angelägna åtgärder på sällskapens verksamhetsområden. Med en sådan ordning följer, att lönedelen, som överförts till löneanslaget, kommer att vid inträffade förändringar i penningvärdet eller löneläget omräknas på samma sätt som anslaget. Den del, som avser rese- och traktamentskostnader samt hyror, kan relativt lätt omräknas med ledning av indices för dessa kostnader. I den speciella delen ingående expensanslag kan omräknas efter samma grunder som för statliga myndigheter. Vad beträffar den allmänna delen kan den komma att allt efter omständigheterna justeras, dels för förändringar i kostnadsnivån och dels i samband med statsmakternas beslut om stöd åt nya åtgärder eller om upphörande av sådant stöd.

Även ur andra synpunkter framstår en sådan omläggning av beräknings- och tilldelningsgrunderna för bidragen till hushållningssällskapen angelägen. Som förut i olika sammanhang anförts utgör upplysningsverksamheten hushållningssällskapens utan jämförelse främsta uppgift. Den

personal, som svarar för denna verksamhet, har kommittén ansett i stort sett böra fördelas mellan sällskapen i förhållande till antalet brukningsenheter över 2 ha åker inom deras områden. Utgiftsposterna för upplysningsverksamheten, förutom lönekostnader, utgöres av rese- och dagtraktamentskostnader, expenser och lokalhyror. För att rådgivarna skall kunna bedriva sin verksamhet är det nödvändigt, att sällskapen har medel för täckning av dessa kostnader. Kommittén har ansett det angeläget, att dessa förhållanden blir beaktade vid fördelningen av anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader.

På sätt i kapitlen VI och VIII förordats skulle på hushållningssällskapens personalförteckning uppföras 2 konsulenter, som f. n. delvis avlönas av sällskapens »egna medel» (omkostnadsanslaget) samt följande av samma medel helt avlönade tjänstemän, nämligen 33 instruktörer, 10 överkontrollassistenter, 18 kanslibiträden och 25 kontorsbiträden. I anslutning här till skulle ett belopp, motsvarande deras löner och kostnader för s. k. arbetsgivarebidrag till allmänna sjukförsäkringen, beräknad till 1,14 procent av lönesumman ($21\,600 + 456\,600 + 138\,400 + 190\,000 + 226\,500 + 11\,900 =$) 1 045 000 kronor överföras från anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader till anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Avlöningar. Dessutom skulle överföras ett belopp, utgörande i förekommande fall kompensation för höjda folkpensionsavgifter.

Den speciella delen skall, såsom anförts, täcka kostnader för resor samt expenser och hyror och bör fördelas till hushållningssällskapen efter antalet på löneanslaget upptagna rådgivare, »fältarbetande tjänstemän». Denna del synes liksom f. n. kunna benämnas grundbelopp. Enligt av lantbruksstyrelsen insamlat material, som redovisats i dess petita år 1959, uppgick rese- och traktamentskostnaderna för 1958 till 1 806 000 kronor, vilket belopp, fördelat på den fältarbetande personalen, uppgår till i runt tal 4 800 kronor för varje befattningshavare. Här till kommer rese- och traktamentskostnader, som enligt gällande bestämmelser bestrides från sällskapens undervisningsanslag och som därför ej skall beaktas i detta sammanhang. Kommittén vill förordas, att för rese- och traktamentskostnad beräknas 4 800 kronor för fältarbetande befattningshavare. Det kan visserligen göras gällande, att instruktörerna (lokalrådgivarna), som skall arbeta inom mindre distrikt, härigenom skulle få lägre resekostnader, men å andra sidan torde de komma att få flera resdagar. Expenserna i den betydelse, som avses inom statsförvaltningen, redovisas icke för sig i sällskapens räkenskaper. Kommittén har därför utgått från den erfarenhet, man har inom lantbruksnämnderna i fråga om behovet av expenser. För budgetåret 1958/59 uppgick expenserna i lantbruksnämnderna till 1 560 kronor per fältarbetande befattningshavare. Kommittén förordar för sällskapens del ett belopp av 1 600 kronor.

I fråga om hyreskostnaderna redovisar hushållningssällskapen mycket

varierande belopp beroende bl. a. på att flera sällskap har sina lokaler i egna fastigheter. Kommittén har därför lagt hyreskostnaderna för lantbruksnämnderna till grund för bestämmande av hyresbeloppet. Hyreskostnaden för dessa per fältarbetande befattningshavare uppgick för budgetåret 1958/59 till 1 650 kronor. Med hänsyn till bl. a. att nämnderna behöver större utrymme för sina ritningsavdelningar har kommittén stannat för ett hyresbelopp av 1 500 kronor för centralt placerad fältarbetande befattningshavare hos sällskapen. För lokalrådgivarna räknar kommittén med ett hyresbelopp av 700 kronor och samma belopp beräknas för överkontrollassistenter. Hyresbeloppet 700 kronor är att anse som ett genomsnittsbelopp och avser att täcka kostnaderna, även om vissa av ifrågavarande befattningshavare kan tänkas bli centralt placerade.

Grundbeloppet skulle sålunda bli för centralt placerade befattningshavare ($4\,800 + 1\,600 + 1\,500 =$) 7 900 kronor och för instruktörer ($4\,800 + 1\,600 + 700 =$) 7 100 kronor. Kommittén har räknat med följande antal på personalförteckning upptagna fältarbetande befattningshavare, nämligen 25 sekreterare, 109 konsulenter för jordbruket och trädgårdsodlingen, 29 hemkonsulenter, 33 fiskerikonsulenter, 150 instruktörer och 10 överkontrollassistenter. Av anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader skulle sålunda såsom grundbelopp ($196 \times 7\,900 + 160 \times 7\,100 =$) 2 684 400 kronor fördelas mellan sällskapen i förhållande till antalet fältarbetande befattningshavare.

Den allmänna delen skall som nyss nämnts användas av hushållningssällskapen relativt fritt med beaktande dock av givna föreskrifter och direktiv. Bland annat har vid överförande av sakanslag till omkostnadsanslaget på sätt förut anförts av statsmakterna förutsatts, att de åtgärder, vartill sakanslaget anvisats, fortsättningsvis skulle stödjas av medel från omkostnadsanslaget. I huvudsak är den allmänna delen avsedd att användas för att medelst bidrag stimulera särskilt det mindre jordbruket till vidtagande av angelägna produktivitetstegrande åtgärder. Med hänsyn härtill skulle man kunna tänka sig en fördelning av densamma efter antalet brukningsenheter med mer än 2 ha åker inom respektive sällskaps områden. Genomförandet på en gång av en sådan förändring i de schematiska fördelningsgrunderna skulle emellertid medföra en så betydande ändring i sällskapens anslagstilldelning, att svårigheter skulle uppstå för de sällskap, som får sitt bidrag starkt minskat, att anpassa verksamheten härfter. En förskjutning i fördelningsgrunderna så, att faktorn antalet brukningsenheter får en större vikt, synes emellertid kommittén starkt motiverad.

Kommittén förordar sålunda, att 8/10 av anslagets allmänna del fördelas efter antalet brukningsenheter inom hushållningssällskapens områden. För närvarande räknar man med alla brukningsenheter över 0,25 ha. De minsta brukningsenheterna kan knappast sägas bedriva jordbruk och blir

väl icke heller delaktiga av sällskapens stöd för produktivetsstimulerande åtgärder. Det borde därför vara riktigare att här liksom i fråga om rådgivarnas fördelning endast räkna med brukningsenheter över 2 ha åker. Att på en gång genomföra en sådan förändring skulle emellertid träffa särskilt vissa sällskap i form av minskat bidrag. Kommittén vill därför förordna, att förändringen genomföres successivt under förslagsvis en 4-årsperiod på sådant sätt, att första året 2/10 fördelas efter brukningsenheter över 2 ha och 6/10 efter brukningsenheter över 0,25 ha. Andra året skulle faktorerna bli 4/10 respektive 4/10, tredje året 6/10 respektive 2/10, varefter för fjärde året 8/10 skulle fördelas efter antalet brukningsenheter inom sällskapens områden över 2 ha åker.

Såsom av det föregående framgår har fördelningsfaktorn »övrig folkmängd» alltsedan år 1935 varit nedsatt från 3/10 till 2/10. Samtidigt har emellertid folkmängden inom denna grupp successivt ökat. Kommittén anser därför riktigt, att denna faktors betydelse vid fördelningen bör minskas. Eljest skulle, allteftersom »övrig folkmängd» koncentreras till vissa platser, de hushållningssällskap, inom vilkas områden dylika platser är belägna, få en alltmer ökad bidragstilldelning på de övriga sällskapens bekostnad. Som ett argument för att »övrig folkmängd» skulle medräknas har vid tidigare tillfällen anförts, att sällskapen genom sina trädgårds- och hemkonsulenter skulle verka även inom dessa befolkningsgrupper. Detta motiv har emellertid icke samma bärkraft längre, sedan sällskapen i särskild ordning tilldelats bidrag för täckande av kostnaderna för rådgivarna. Anmärkas kan även, att hushållningssällskapens verksamhet, särskilt i de större städerna, alltmer avtagit. Kommittén vill därför förordna en sådan ändring att, där stad inom hushållningssällskaps område har mera än 10 000 invånare, överskjutande invånarantal icke skall medräknas.

Vad beträffar fördelningsfaktorn »folkmängd i jordbruk och binäringar» vill det i överensstämmelse med vad som förut anförts synas följderiktigt, att även denna minskas. Något sakligt skäl till att denna faktor skall tillmätas någon större betydelse föreligger icke längre. Folkmängden i jordbruk och binäringar kan lämpligen sammanräknas med övrig folkmängd, reducerad på sätt ovan föreslagits. Kommittén förordar alltså, att 1/10 av anslagets allmänna del fördelas mellan hushållningssällskapen i förhållande till folkmängden inom deras områden, dock att där stad inom sådant område har mer än 10 000 invånare, överskjutande invånarantal icke skall medräknas.

Som ett motiv för hänsynstagande vid fördelningen av hushållningssällskapens omkostnadsanslag till sällskapsområdenas totalareal anfördes på sin tid, att denna skulle påverka tjänstemännens resekostnader på så sätt, att ju större område de hade att täcka med sina resor, desto större blev resekostnaderna. 1950 års hushållningssällskapsutredning, som gjorde en undersökning härav, fann emellertid icke något särskilt stöd för denna

uppfattning. Förklaringen härtill torde vara bl. a., att resekostnadernas storlek till väsentlig del beror på hur resorna organiseras och att vid ändamålsenlig organisation reslängden icke behöver i någon större grad påverkas av områdets storlek. Emellertid kan det icke helt bortses från att hushållningssällskap med stora glesbebyggda områden arbetar under svårare och mera kostnadskrävande förhållanden. Dessutom skulle ett borttagande av totalarealfaktorn vid fördelningen av anslagets allmänna del komma att träffa särskilt vissa hushållningssällskap. Kommittén förordar därför, att 1/10 av anslagets allmänna del fortfarande fördelas mellan hushållningssällskapen efter områdenas totalareal. I sammanfattning skulle fördelningen av anslagets allmänna del ske enligt nedanstående sammanställning.

	Antal brukningsenheter med mera än		Folkmängd, varvid folkmängd i stad över 10 000 icke medräknas	Totalareal
	0,25 ha	2 ha		
1:sta året.....	6/10	2/10	1/10	1/10
2:dra »	4/10	4/10	1/10	1/10
3:dje »	2/10	6/10	1/10	1/10
4:de »	—	8/10	1/10	1/10

I bilaga 2 redovisas en inom kommitténs sekretariat utförd beräkning över hur anslagsfördelningen kan väntas utfalla, sedan förslaget helt genomförts under de antaganden, som i promemorian gjorts beträffande rådgivarnas fördelning, vartill kommittén emellertid icke tagit ställning.

KAPITEL XIII

Hushållningssällskapens egna inkomster

Nuläget

Ett genomförande av kommitténs förslag kommer att medföra ökade kostnader för jordbruksrådgivningen. Kommittén har därför funnit det angeläget att undersöka, i vad mån hushållningssällskapens egna inkomster skulle kunna ökas och bidra till upprätthållande av sällskapens verksamhet. Sällskapens egna inkomster utgöres i huvudsak av ledamotsavgifter, förrättningsavgifter, ränteinkomster och inkomster av egna fastigheter. Inkomsterna från eget kapital i form av räntor, hyror etc. är för vissa sällskap av obetydlig storlek och kan helt allmänt icke i nämnvärd grad påverkas av sällskapen. Dessutom är de i viss utsträckning bundna för vissa ändamål på grund av donationsföreskrifter o. dyl. När det gäller att undersöka, om en ökning av sällskapens egna inkomster kan åstadkommas, torde därför huvudsakligen endast inkomstposterna ledamotsavgifter och förrättningsavgifter kunna tagas i betraktande.

Ledamotsavgifterna, som tidigare utgjort tre kronor, höjdes vid hushållningssällskapens omorganisation fr. o. m. år 1948 till fyra kronor enligt kungörelsen den 10 juli 1947 (nr 394) med allmänna grunder för hushållningssällskapens organisation. Enligt kungörelsen nr 248/1958 om ändring i nyssnämnda kungörelse bestämmer varje hushållningssällskap från och med år 1960 avgiftens storlek; dock skall avgiften utgöra lägst fyra kronor och högst tio kronor. För ledamot, som är hustru till ledamot, skall avgiften vara endast hälften så stor som det för annan ledamot fastställda beloppet. Inkomsterna av ledamotsavgifter uppgår enligt av lantbruksstyrelsen uppgjord och i 1960 års statsverksproposition intagen sammanställning över av sällskapen beräknade inkomster och utgifter för år 1960 till 470 250 kronor. Då vissa sällskap redovisat nettointäkter, sedan hushållningssgillenas andel av ledamotsavgifterna frändragits, torde denna siffra vara för låg. Inkomsten av dessa avgifter torde i stället böra beräknas uppgå till omkring 570 000 kronor. Härav tilldelas hushållningssgillena omkring 250 000 kronor.

Före nyssnämnda omorganisation hade hushållningssällskapen i många fall betydande taxeinkomster från planläggning av täckdikning, ekonomibyggnader, olika rationaliseringsåtgärder, trädgårdsanläggningar m. m. Sedan emellertid efter omorganisationen en del av dessa arbetsuppgifter

överförts på lantbruksnämnderna, har *förrättningsavgifterna* — med undantag av inkomster från trädgårdsanläggningsverksamhet — minskat och spelar därför icke längre så stor roll för budgeten som tidigare. För att finansiera sin allmänna verksamhet har sällskapen under de senare åren tvingats att taxebelägga vissa tjänster till jordbrukarna. Den ersättning, som de olika hushållningssällskapen därvid betingat sig, har utgått efter ganska varierande taxor. För att åstadkomma mera enhetlighet på detta område har Hushållningssällskapens förbund vid olika tillfällen lämnat förslag till taxebestämmelser för rådgivning och vissa uppdrag. Dessa förslag har även tillämpats av flera sällskap. Det senaste förslaget, som upprättades i augusti 1958, innehåller bestämmelser om avgifter (vägledande taxa) för olika uppdrag, som sällskapet efter rekvisition verkställer. Bland uppdrag, som sålunda taxebelägges, må nämnas fältmätning jämte upprättande av gårdskarta med skiftesindelning, jordprovtagning för markkartering jämte upprättande av kartor, specificerade planer för växtodling, gödsling, utfodring, upprättande av skiss för trädgårdsanläggning vid besök på platsen, upprättande åt enskild person av plan för mindre trädgård (villa- eller lantbrukareträdgård) jämte karta och växtförteckning, upprättande åt kommunalt eller annat allmänt organ eller åt bolag eller annan firma av plan för trädgård (park, kyrkogård e. dyl.) jämte karta och växtförteckning. Vissa besiktnings- och kontrolluppdrag, som sällskap utför på rekvisition av statens centrala frökontrollanstalt eller Svensk matpotatiskontroll (SMAK), belägges med avgift enligt överenskommelse. Därest ersättning för förrättning icke kan utgå efter den föreslagna taxan, beräknas ersättningen med ledning av den använda arbetstiden. De timersättningar, som därvid föreslagits, är tolv kronor för sekreterare och konsulent samt sju kronor för instruktör. I taxan har även upptagits avgift för rådgivning eller annat biträde vid besök hos rekvisitent. Detta har motiverats med att flera sällskap redan infört dylika avgifter eller övervägt att göra detta. Det föreslås vidare, att ledamot i hushållningssällskap skall erhålla rabatt å samtliga föreslagna taxor med tio procent, dock med högst tjugofem kronor för varje uppdrag. Sällskapens inkomster av förrättningsavgifter har i den förut omnämnda, av lantbruksstyrelsen uppgjorda sammanställningen över sällskapens för år 1960 beräknade inkomster och utgifter upptagits med ett belopp av omkring 780 000 kronor.

För förrättningar och uppdrag, som utföres av personal vid lantbruksnämnderna, utgår ersättning till statsverket enligt den s. k. lantbruksnämndstaxan (kungörelse nr 482/1952 med däri genom kungörelserna nr 260/1957, 338/1958 och 248/1959 vidtagna ändringar). Enligt denna taxa utgår icke ersättning för upprättande eller genomförande av plan för yttre rationalisering; granskning eller kontroll av sådana ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar, som ingives i samband med ansökan om lån, lånegaranti eller statsbidrag; slutbesiktning av företag eller del

av företag, för vilket lantbruksstyrelsen eller lantbruksnämnd beviljat lån, lånegaranti eller statsbidrag, ävensom besiktning av det sätt, på vilket sådant företag därefter underhålles; muntlig eller skriftlig rådgivning eller upplysning, som icke påkallar särskild undersökning eller utredning. För upprättande av vissa angivna planer för inre rationalisering, såsom täckdikning, betesförbättring, nyodling m. m. utgår ersättning med i taxan upptagna belopp. För andra förrättningar skall utgå tidersättning beräknad efter tidsåtgång i timmar. Tidersättningen utgår enligt tariff A, då förrättningen helt eller huvudsakligen avser jordbrukets rationalisering och eljest enligt tariff B. Enligt tariff A är timersättningen 12 kronor för konsulent och 7 kronor för instruktör. Motsvarande ersättning enligt tariff B utgör 30 kronor och 17 kronor. Den i vägledande taxan för hushållningssällskapen upptagna timersättningen ansluter sig helt till timersättningen enligt tariff A i lantbruksnämndstaxan.

Det må i detta sammanhang även erinras om att i proposition nr 106 till 1960 års riksdag angående skogsvårdsstyrelsernas organisation och verksamhet m. m. uttalats, att det enskilda skogsbruket i princip skulle svara för sina skogsvårdskostnader. Skogsvårdsstyrelsernas taxa borde därför bygga på de reella kostnaderna. Det föreslogs vidare att skogsvårdsstyrelsernas verksamhet med allmän upplysning och personlig rådgivning i skogsvårdsfrågor borde intensifieras samt att rådgivningsförrättningar, som komme till stånd på skogsvårdsstyrelses initiativ, borde vara kostnadsfria. Däremot skulle ersättning uttagas för sådan rådgivning, som skedde på förfrågan av enskilda eller sammanslutningar.

Kommittén

Det är såsom ovan anförts endast genom att höja ledamotsavgifter och taxor som hushållningssällskapen i allmänhet har möjlighet att öka sina inkomster. Vad först ledamotsavgifterna beträffar vill kommittén nämna, att enligt av lantbruksstyrelsen år 1960 insamlade uppgifter sammanlagda antalet ledamöter i hushållningssällskapen för närvarande uppgår till omkring 132 000, vari ingår familjemedlemmar till ett antal av ungefär 12 000, som erlägger reducerad ledamotsavgift. Härtill kommer ett antal ständiga medlemmar. Kommittén har ansett sig böra räkna med ett genomsnittligt antal av 120 000 ledamöter, som betalar full avgift. Varje kronas förhöjning av ledamotsavgiften skulle sålunda, under förutsättning av oförändrat ledamotsantal, betyda en inkomstökning för sällskapen av tillsammans 120 000 kronor. En måttlig höjning av avgiften borde i och för sig icke innebära någon större risk för minskning av antalet ledamöter. Den fortgående minskningen av antalet aktiva jordbrukare i landet torde dock efter hand komma att påverka sällskapens ledamotsantal. En sådan tendens är redan nu märkbar. Denna utveckling kommer särskilt inom småbrukslä-

nen att minska möjligheterna att genom en intensifierad medlemsvärving öka antalet ledamöter i sällskapen. Kommittén bedömer därför ej alltför optimistiskt sällskapens möjligheter att genom höjning av ledamotsavgifterna öka sina nettoinkomster. Det må nämnas att sju sällskap beslutat höja ledamotsavgiften fr. o. m. 1960 med två kronor till sex kronor. Enligt kommitténs mening skulle möjligen en höjning efter hand till åtta kronor och måhända något mera kunna genomföras utan att alltför mycket påverka medlemsanslutningen. En sådan höjning skulle medföra en inkomstökning för sällskapen med tillsammans omkring 480 000 kronor. Av inkomsterna av medlemsavgifterna utgår emellertid normalt till hushållningssgillena viss del, som varierar inom de olika sällskapen. Då det torde få anses troligt, att gillena åtminstone i vissa fall kommer att göra anspråk på att få åtnjuta även någon del av denna avgiftshöjning, har kommittén ansett sig icke böra räkna med en större inkomstökning i förevarande fall än omkring 350 000 kronor. Kommitténs förslag innebär såsom förut nämnts ökade kostnader för sällskapens verksamhet. Det synes kommittén med hänsyn härtill inte mer än rimligt, att hushållningssällskapens ledamöter själva i möjligaste mån påtager sig viss del av dessa ökade kostnader. Därest sällskap skulle finna det lämpligt att höja ledamotsavgiften utöver vad som nu är medgivet, torde detta enligt kommitténs mening icke böra förhindras. Ehuru frågan om medlemsavgiftens storlek behandlades så sent som vid 1958 års riksdag, vill kommittén föreslå, att den redan nu omprövas av statsmakterna och att maximibegränsningen upphäves.

Vad sedan beträffar förrättningsavgifterna vill kommittén framhålla följande. De fältarbetande tjänstmännens huvudsakliga uppgifter bör, såsom i annat sammanhang påpekats, vara rådgivning och i samband därmed planläggning av olika åtgärder. I enlighet härmed kan dessa avgifter i princip vara dels rådgivningsavgift och dels avgift för upprättande av planer enligt särskilda taxor.

Rådgivningen bör enligt kommitténs mening i princip vara avgiftsfri. Grupprådgivning kan av praktiska skäl i regel ej taxebeläggas. Enskild rådgivning såväl vid jordbrukarens besök hos sällskapet, per post eller telefon som vid rådgivarens besök på gården bör likaledes i princip vara kostnadsfri. Med hänsyn till de begränsade personalresurser, som den av kommittén i annat sammanhang föreslagna organisationen innebär, och för att rådgivarnas tjänster icke skall komma att tagas i anspråk uteslutande av ett fåtal, synes emellertid ersättning enligt särskild taxa böra uttagas av den rekvirent, som önskar mer än ett besök under året av samme rådgivare. Avgift för planer och därtill knuten rådgivning t. ex. gödslingsplan, växtodlingsplan, utfodringsplan, driftsplan m. m. bör alltid utgå enligt särskild taxa.

De principer, som här anförts beträffande i vilka fall förrättningsavgift bör utgå, torde stå i god överensstämmelse med lantbruksnämndstaxans regler. Vad beträffar förrättningsavgifternas storlek torde timersättningen böra utgå med samma belopp, som för sådan ersättning angivits i nämnda taxa. Kommittén förordar alltså, att förrättningsavgifter i överensstämmelse med ovan angivna grunder uttages av sällskapen för tjänster, som utföres efter rekvisition. Det synes böra ankomma på lantbruksstyrelsen att upprätta och fastställa taxa härför. Liksom hittills torde sällskap för att stimulera intresset för medlemskap i sällskapet böra äga att lämna rabatt åt medlem i detsamma.

Beträffande planering av trädgårds- och parkanläggningar har i kapitel VI förutsatts, att hushållningssällskapen skulle liksom hittills mot skälig ersättning tillhandagå jordbrukare och lägenhetsägare med planer för anläggande av prydnadsträdgårdar. Vidare har kommittén ansett, att sällskapen skulle kunna åtaga sig projektering av park- och prydnadsanläggningar för statliga och kommunala institutioner och inrättningar samt för bolag och andra sammanslutningar. Enligt kommitténs mening bör taxan för sistnämnda uppdrag helt täcka sällskapets utgifter, ej blott kostnader för löner och pensioner samt avgifter i övrigt ävensom rese- och traktementskostnader utan även skälig andel i sällskapets allmänna omkostnader. Även för uppdrag av här angivet slag synes lantbruksstyrelsen böra fastställa taxa.

Hur stor inkomstökning, som kan tillföras hushållningssällskapen genom förrättningsavgifter i enlighet med vad ovan anförts, är svårt att beräkna. För att få någon vägledning vid bedömandet härav har kommittén från sällskapen infordrat vissa uppgifter avseende år 1958. Av dessa framgår, att inkomsterna för rådgivning, upprättande av planer — utom markkartering — samt kontroll beräknats till sammanlagt 496 000 kronor. I detta belopp ingår 99 000 kronor för rådgivning och planläggning, 291 000 kronor för upprättande av trädgårdsplaner samt 106 000 kronor för besiktning och kontroll i samarbete med statens centrala frökontrollanstalt och SMAK.

Sistnämnda inkomster, som tillföres vederbörande hushållningssällskap enligt särskild överenskommelse med frökontrollanstalten respektive SMAK, är icke att betrakta som förrättningsavgifter i egentlig mening. Kommittén vill därför här endast framhålla, att ifrågavarande kontrollverksamhet icke bör få inkräkta på rådgivningsverksamheten, i vilket fall särskild personal bör anlitas för utförande av uppdraget. Ersättning för uppdraget bör givetvis — i synnerhet som rådgivning i allmänhet icke torde innefattas i detsamma — utgå med verkliga kostnaden.

Inkomster av förrättningsavgifter varierar mellan 3 000 kronor och 40 000 kronor för olika hushållningssällskap. Kommittén har funnit, att på flera

håll förrättningsavgifter antingen icke uttages eller, där sådana förekommer, avgifterna i allmänhet är mycket låga. Det senare är även fallet vid uppgörande av planer för trädgårds- och parkanläggningar, varför en viss subventionering från sällskapens sida här förekommer. Kommittén anser, såsom tidigare nämnts, att verksamheten med trädgårdsplanering bör göras självbärande och taxorna anpassas härefter. Om förrättningsavgifter uttages i den utsträckning och enligt den taxa, som kommittén förordat, torde detta enligt kommitténs uppfattning kunna beräknas medföra en sammanlagd inkomstökning för hushållningssällskapen av omkring 200 000 kronor. Påpekas må emellertid att fördelningen mellan skilda sällskap av inkomstökningen av förrättningsavgifter torde bli ganska ojämn. Sålunda borde sällskap med många stora brukningsenheter inom sina verksamhetsområden och större efterfrågan på enskild rådgivning ha bättre förutsättningar att skaffa sig sådan inkomstökning än andra sällskap.

Kommittén har, när det gällt att söka olika vägar att finansiera hushållningssällskapens verksamhet, även haft under övervägande frågan om införande av en obligatorisk avgift, vilken skulle uttagas av alla jordbrukare. Denna fråga har tidigare varit föremål för behandling av bl. a. hushållningssällskapsutredningen. I sitt den 8 juli 1942 avgivna betänkande angående sällskapens organisation och verksamhet m. m. framhöll utredningen här om bl. a., att ett sällskaps verksamhet berörde så gott som samtliga jordbrukare inom området, varför det vore önskvärt, att jordbrukarna i regel vore självskrivna ledamöter i sällskapen, så att de kunde beredas möjlighet att aktivt ingripa i och medverka vid utformningen av vederbörande sällskaps verksamhet. Härmed skulle följa skyldighet att ekonomiskt bidra till denna verksamhet. Utredningen ansåg även, att uttagande av särskild avgift för bestridande av sällskapens verksamhet skulle främja jordbrukarnas känsla för samhörighet med sitt sällskap och öka deras intresse för dess verksamhet. Utredningen framlade även förslag till förordning om jordbruksavgift.

Förslaget avstyrktes emellertid av olika myndigheter. Sålunda anförde lantbruksstyrelsen bl. a., att, även om förslaget om jordbruksavgift och självskrivet ledamotskap icke genomfördes, hushållningssällskapen dock syntes ha möjlighet att i viss utsträckning kunna skaffa sig egna inkomster genom att intressera jordbrukarna för mera allmän anslutning, varjämte sällskapen även i fortsättningen kunde påräkna vissa taxeinkomster för av tjänstemän utförda förrättningar. Det vore tvivelaktigt, om det föreslagna systemet med jordbruksavgift komme att medföra en känsla från jordbrukarnas sida av större samhörighet med vederbörande sällskap. Tvärtom torde enligt styrelsens mening den särskilda beskattningen till förmån för sällskapen i många fall komma att verka i motsatt riktning. Samhörighet och förståelse från jordbrukarnas sida skulle bättre kunna vinnas, därest dessa på övertygelsens väg funne med sin fördel förenligt

att stödja sällskapet med sitt medlemskap. Slutligen kunde förslaget genomförande medföra ett i förhållande till jordbruksavgifternas storlek mycket omfattande och betungande debiterings- och uppbördsförfarande.

Statskontoret avvisade bestämt utredningens förslag. Såvitt ämbetsverket kunde finna skulle förslaget innebära införande av en motsvarighet till de avskaffade grundskatterna, vilken därtill icke skulle tillkomma statsverket utan en enskild sammanslutning. Avgörande betänkligheter måste möta mot genomförande av ett dylikt förslag, som för övrigt med all sannolikhet skulle medföra icke önskvärda konsekvenser på andra håll. Åt sällskapen borde i stället överlämnas att på frivillighetens väg på lämpligt sätt intensifiera sin medlemsanskaffning, varvid de frivilliga medlemsavgifterna borde kunna bestämmas i enlighet med de av utredningen föreslagna grunderna.

I den proposition till 1944 års riksdag, där utredningens förslag behandlades, framhöll dåvarande departementschefen, att han ej kunde tillstyrka utredningens förslag angående jordbruksavgift bl. a. av den anledningen, att en obligatorisk avgift skulle innebära tvångsanslutning till hushållnings-sällskapen, varför denna ur principiella synpunkter kunde anses betänklig. Riksdagen beslöt i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

En viss motsvarighet till jordbruksavgiften kan skogsvårdsavgiften sägas vara. Denna avgift utgår efter ett för hela landet lika promilletal på taxeringsvärdena av skogsmark och växande skog å sådan jordbruksfastighet, för vilka nämnda värden sammanlagt överstiger 2 000 kronor. Under årens lopp har olika åsikter framförts beträffande avgiftens karaktär och berättigande. 1955 års skogsvårdsutredning, som bl. a. haft att utreda frågan om skogsvårdsavgiftens storlek, har även ansett sig böra söka närmare analysera skogsvårdsavgiftens karaktär. Utredningen konstaterar därvid, att avgiften tillkommit för att möjliggöra uppbyggandet av skogsvårdsstyrelserna. Men dessa hade också alltid uppburit direkta statsbidrag till sin verksamhet. Skogsvårdsstyrelserna hade mångskiftande arbetsuppgifter, framhöll utredningen. De fullgjorde å ena sidan åtskilliga offentliga åligganden, såsom övervakande av skogsvårdslagens efterlevnad, upplysning, undervisning och yrkesutbildning, handhavande av allmänna anslag till skogsbrukets främjande och andra uppgifter som det allmännas lokala skogsorgan. Å andra sidan vore de i stor utsträckning organ för service åt skogsägare, som hade behov därav. Några delade meningar funne utredningen knappast råda om att staten borde med allmänna medel bestrida kostnaderna för den del av skogsvårdsstyrelsernas verksamhet, som kunde anses vara av offentlig natur. Med denna utgångspunkt bleve det enligt utredningens mening naturligt att i skogsvårdsavgifterna se ett skogsbrukets kollektiva bidrag till den del av styrelsernas verksamhet, som ej vore av statlig eller eljest allmän karaktär.

Sedan utredningen gjort vissa överväganden rörande fördelningen av

kostnaderna i skogsvårdsstyrelsernas verksamhet, föreslog utredningen en sänkning av den vid 1958 års riksdag beslutade promillesatsen 1,25 till 0,7 promille.

Utredningen framhöll vidare, att, även om skogsvårdsavgiften sänktes på sätt nu föreslagits, en i olika sammanhang påtalad orättvisa komme att kvarstå, nämligen att avgiften uttoges även av sådana skogsägare, som ej alls eller endast i en liten omfattning utnyttjade skogsvårdsstyrelsernas tjänster. Detta gällde bl. a. skogsbolagen och de större privata skogsförvaltningarna. Med den väntade utvecklingen av skogsbruksområdena inom det enskilda, mindre skogsbruket komme även ett ökat antal skogsägare av denna kategori att få betala skogsvårdsavgift, ehuru de på samma sätt som de nyssnämnda till större delen löste de skogsvårdande uppgifterna med fackmän anställda i skogsägareföreningarna. En ökad självverksamhet finge samma konsekvenser för många enskilda skogsägare.

Med hänsyn till det anförda och till det förhållandet att skogsvårdsavgiften som sådan blivit alltmer omstridd, syntes det utredningen angeläget, att man sökte helt avveckla densamma och övergå till en ordning, varigenom varje enskild skogsägare finge bära kostnaderna för skogsvårdsarbetena på sin skog. Det nuvarande systemet innebure, att biträdestaxan för dem, som anlitate skogsvårdsstyrelserna, subventionerades genom avgifter inbetalade av skogsägare, som ej utnyttjade styrelsernas tjänster.

I proposition till 1960 års riksdag angående skogsvårdsstyrelsernas organisation och verksamhet förklarade vederbörande departementschef, att det av utredningen utnyttjade materialet och den använda beräkningsmetoden icke syntes vara av den art, att man med stöd därav kunde draga så långtgående slutsatser, som utredningen gjort. Efter att ha övervägt hur kostnaderna skulle fördelas föreslog departementschefen, att uttagningskvoten skulle sänkas från 1,25 till 1 promille. Departementschefen gjorde i övrigt icke något uttalande om utredningens förslag att avskaffa skogsvårdsavgiften.

Kommittén har ingående övervägt spörsmålet om införande av en särskild jordbruksavgift. Av de skäl, som vid tidigare behandling av frågan framkommit och för vilka ovan redogjorts, har kommittén emellertid ansett sig icke böra framlägga förslag härom. Mot införande av en sådan avgift talar även det förhållandet, att jordbruksnäringens prisfrågor numera regleras genom ett mellan statsmakterna och representanter för jordbruket ingånget avtal, enligt vilket jordbrukarna i princip skall erhålla täckning för sina kostnader, i vilka även en sådan jordbruksavgift finge inräknas.

KAPITEL XIV

Kostnads- och anslagsberäkningar

Vid sina anslagsberäkningar har kommittén utgått från 1959 års löne- och kostnadsnivå. Valet av kalenderår motiveras av att de avlönings- och omkostnadsanslag, som ett visst budgetår anvisas hushållningssällskapen, avser deras verksamhet för det kalenderår, under vilket riksdagen behandlar anslagsfrågorna. De anvisade anslagen för sällskapen budgetåret 1959/60 avser sålunda deras verksamhet kalenderåret 1959. Hänsyn har därför icke tagits till det retroaktiva lönetillägget för första halvåret 1960. Budgetåret 1959/60 anvisades hushållningssällskapen ett avlöningsanslag av 7 535 800 kronor och ett omkostnadsanslag av 4 965 000 kronor.

Innan kommittén redovisar en sammanställning av de anslagsförändringar, som föranledes av dess förslag, skall två principfrågor behandlas, nämligen omkostnadsanslagets anpassning efter det förändrade löne- och kostnadsläget till och med 1959 samt i vilken utsträckning av kommittén beräknad ökning av sällskapens egna inkomster skall beaktas vid omkostnadsanslagets avvägning.

För hushållningssällskapens verksamhet är det av stor vikt, att de vid inträffade förändringar i löne- och kostnadsläget får sina anslag uppräknade i överensstämmelse härmed. Om så icke sker, kan det i vissa fall inträffa sådana störningar, att ett fortsatt effektivt utnyttjande av utgående statsmedel kan äventyras. Bl. a. för att få till stånd en bättre följsamhet i anslagens avvägning till löne- och kostnadsförändringarna och därmed förhindra risker för sådana störningar har kommittén föreslagit de ändringar vad beträffar uppdelningen på ett avlönings- och ett omkostnadsanslag, som redovisats i det föregående.

Till en början bör erinras om, att hushållningssällskapens omkostnadsanslag aldrig varit enbart ett expensanslag i statlig administrativ mening. Enligt statsmakternas intentioner har en del av anslagsmedlen använts för anställning av den personal, som ansetts behövlig utöver den personalförtecknade. En del har använts för rese- och traktamentskostnader för hela personalen, expenser och hyror. Vidare har en del använts för att täcka sällskapens andel av vissa kostnader för verksamhet, som författningssenligt åligger dem. Till belysning härav må nämnas, att enligt gällande författning sällskapen själva måste täcka en del av kostnaderna för av dem bedriven kursverksamhet. Enligt hästpremieringsreglementet ålig-

ger det sällskapen att svara för kostnader i samband med hästpremieringen. Vissa sällskap utnyttjar lärare vid lantbruksundervisningsanstalterna under fyllnadstjänstgöring, varvid de måste svara för 10 procent av lärarnas lön samt rese- och traktamentskostnader. I fråga om sällskapens under lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök bedrivna försöksverksamhet torde den ersättning, som utgår härför, icke vara tillräcklig för täckande av kostnaderna. Vidare har sällskapen ålagts uppgifter på växtskyddets och utsädeskontrollens områden, för vilka sällskapen får påtaga sig kostnader. Sedan kostnaderna för ovan anförda utgifter täckts, har sällskapen kunnat använda återstoden för åtgärder, vars omfattning de visserligen kan påverka, men i fråga om vilka det ändå är svårt att genomföra inskränkningar utan att störningar uppstår i det utvecklingsarbete som pågår. Hit hör t. ex. subventionering av markkarteringsverksamheten och bokföringsverksamheten, understöd åt fröodlingen, ungdomsverksamheten och kontrollverksamheten samt i Norrland understöd åt tjurförenings- och seminverksamhet etc.

Som kommittén anför i kap. XIII har sällskapen även egna, i många fall betydande inkomster i form av fondavkastning och inkomster av bedriven rörelse, som användes för samma ändamål, vilket möjliggör för dem att utvidga verksamheten ytterligare. I sällskapens redovisning göres emellertid icke skillnad på vad som bekostas med statsbidrag och vad som bekostas med egna medel, varför det icke låter sig göra att exakt ange, vilka åtgärder som bekostats med statsmedel och till vilka belopp. Till belysning av frågan om storleksordningen av kostnaderna för de ovan anförda åtgärderna kan på grundval av material, som lantbruksstyrelsen inhämtat från sällskapen, anföras att sällskapen i sina stater för 1960 med ledning av tidigare erfarenheter uppskattat dessa kostnader i 1 000-tal kronor till följande, nämligen för kursverksamhet 296, hästpremiering 58, försöksverksamhet 147, växtskydd 37, utsädeskontroll 21, markkartering 106, bokföringsverksamhet 30, fröodling 54, ungdomsverksamhet 127, kontrollverksamhet 262, svinskötsel 34, fårskötsel 20, fjäderfäskötsel 27, biskötsel 14, tjurföreningsverksamhet 127 och seminverksamhet 4.

Inkomster från fondavkastning och bedriven rörelse är av mycket växlande storlek. Vissa sällskap har endast obetydliga sådana inkomster. Härtill kommer att fondavkastningarna ofta icke får användas fritt. Det är därför uppenbart att, om omkostnadsanslaget icke uppräknas på grund av inträffade löne- och kostnadsstegringar, detta medför svårigheter för sällskapen att bedriva sin verksamhet i den omfattning, som av statsmakterna förutsatts eller sällskapen själva åtagit sig. Sällskapens egna tillgångar, vilka för flera sällskap är tämligen små, kan i något fall tillfälligt kompensera en utebliven eller otillräcklig uppräkning av statsbidraget, men de kan icke täcka kostnaderna för en kontinuerlig verksamhet. Om omkostnadsanslaget icke följer löne- och kostnadsutvecklingen blir följden ound-

vikligen, att sällskapens verksamhet måste nedskäras. I första hand torde detta gå ut över åtgärder, för vilka det icke är direkt stadgat i författning att sällskapen skall lämna ekonomiskt stöd. Men såsom redan anförts är endast mindre belopp disponibla för detta ändamål, varför vid en reell minskning av anslagstilldelningen läget ytterst kan bli sådant, att, som inledningsvis berördes, ett fortsatt effektivt utnyttjande av anslag, bl. a. löneanslaget, äventyras av brist på medel t. ex. för rese- och traktamentskostnader.

På grund av vad som här anförts och med hänsyn till sitt förslag om ändrade och förenklade grunder för anslagsanvisningen till hushållningssällskapen har kommittén ansett sig böra undersöka, huruvida vid omkostnadsanslagets avvägning för år 1959 löne- och kostnadsutvecklingen helt beaktats. En sådan undersökning är jämväl motiverad av vad som anförts i kap. XII om de svårigheter, som hittills förelegat i fråga om en sådan omräkning av omkostnadsanslaget. Dessa svårigheter framgår klart av de stora skillnader, som förefunnits såväl inbördes mellan de av lantbruksstyrelsen och Hushållningssällskapens förbund föreslagna beloppen som ock mellan dessa belopp och av statsmakterna slutligen anvisade anslag. För en sådan undersökning har kommittén valt att utgå från statsmakternas beslut vid 1952 års riksdag, det senaste tillfälle som omkostnadsanslagets storlek ingående prövats.

Efter utredning och förslag av 1950 års hushållningssällskapsutredning bestämdes omkostnadsanslaget av statsmakterna för år 1952 till 4 000 000 kronor, vilket belopp sålunda bör omräknas efter sedan dess inträffade löne- och kostnadsförändringar. På grund av vad som anförts om svårigheterna att i hushållningssällskapens räkenskaper utskilja vad som be- kostats med statsmedel respektive av egna medel har kommittén icke kunnat lägga räkenskaperna till grund för en beräkning härav. I stället har kommittén ansett en framkomlig väg vara att räkna om anslaget med indices, som anger löne- och kostnadsutvecklingen. För detta ändamål har omkostnadsanslaget för 1952 proportionerats i enlighet med kommitténs förslag beträffande dess framtida användning, varvid delbeloppen beräknats på 1952 års nivå. Härvid faller i 1 000-tal kronor på löner 830, reseersättningskostnader 1 370, expenser 400, hyror 300 och för hushållningssällskapens disposition för andra ändamål 1 100, tillsammans 4 000 000 kronor.

Från 1952 till och med 1959 har lönerna inklusive kompenstationstillägg av olika slag stigit med 42 %, reseersättningskostnader med 16 %, expenser med 32 %, hyror med 30 % och de allmänna levnadskostnaderna med 20 %. Den angivna lönestegringen utgör ett vägt medeltal för instruktörer och biträdespersonal. Ökningen av reseersättningskostnader utgör ett vägt medeltal för personalgrupper, varom här är fråga, och grundar sig sålunda på att egen bil användes. Hela kostnadsökningen faller på traktamenten. Den utgående ersättningen för egen bil var i genomsnitt densamma 1959

som 1952. Kostnadsstegringen för posten expenser är grundad på undersökningar av lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas kostnader för expenser. För hyror och levnadskostnader bygger kostnadsökningen på socialstyrelsens statistik.

För uppräknings av posterna löner, reseersättningskostnad, expenser och hyror synes anförda procenttal kunna användas. Återstår posten för hushållningssällskapens disposition. En undersökning av vad för slags kostnader dessa medel slutligen skall täcka, visar att de till stor del går till ersättning för löner, resor, expenser och hyror. Sammanväges kostnadsstegringen för dessa poster i den proportion, i vilken de normalt uppträder i hushållningssällskapens verksamhet, utgör ökningen 34 %.

Enligt kommitténs mening skulle det kunna anses rimligt att uppräknas posten för hushållningssällskapens disposition med lägst 20 % såsom kompensation för penningvärdets försämring, mätt med levnadskostnadsindex, och högst 34 % såsom ett uttryck för den genomsnittliga ökningen av löner, resekostnader, expenser och hyror. Kommittén har stannat för att räkna upp posten med 28 %.

Vid en sådan uppräknings stiger uttryckt i 1 000-tal kronor, lönedelen till 1 179, reseersättningskostnader till 1 589, expenser till 528, hyror till 390 och av sällskapen disponerbar del till 1 408. Hela omkostnadsanslaget uppräknat på detta sätt till 1959 års nivå uppgår till 5 094 000 kronor. Det av statsmakterna anvisade omkostnadsanslaget uppgick, sedan vissa anslaget tillförda sakanslag frånräknats, till 4 830 000 kronor. Skillnaden utgör 264 000 kronor, varmed uppräkningsen sålunda bör ske för att anslaget reellt skall komma upp i samma nivå som 1952.

Kommittén har vid övervägandet av frågan om rådgivningsorganisationens storlek i kap. VI anför, att dess förslag endast avser att täcka det minimibehov av rådgivning, som staten i nuvarande läge förutsättes skola stödja, men att därutöver rådgivningsverksamheten skall kunna utbyggas genom egna insatser från jordbrukarnas och trädgårdsodlarnas sida. Redan kommitténs förslag innebär emellertid en viss utökning av rådgivningsorganisationen, som medför ökade kostnader. Med hänsyn härtill har kommittén i kap. XIII gjort det principiella uttalandet, att det synes rimligt, att hushållningssällskapens medlemmar och jordbrukarna över lag påtaga sig en viss del av de ökade kostnaderna. För den skull har undersökts, vilka möjligheter sällskapen kan tänkas ha att öka sina inkomster. Härvid har framkommit, att sällskapen borde kunna öka sina inkomster genom viss höjning av medlemsavgifterna med omkring 350 000 kronor samt genom att uttaga förrättningsavgifter med omkring 200 000 kronor eller tillsammans i runt tal 550 000 kronor. I vilken utsträckning den så beräknade inkomstökningen skall beaktas vid anslagsberäkningen är en svår fråga. Som kommittén anför kommer de beräknade inkomstökningarna att fördela sig ojämnt mellan sällskapen och kan icke påräknas i sin helhet

omedelbart. Den beräknade inkomstökningen är grundad på en medlemsavgift av åtta kronor, medan hittills endast några av hushållningssällskapen beslutat höja medlemsavgiften och därvid stannat vid sex kronor. Med hänsyn härtill skulle det måhända ur vissa synpunkter vara mest konsekvent att låta inkomstökningen påverka anslagsberäkningen, allteftersom den förverkligas. En sådan ordning kan emellertid motverka intresset att öka de egna inkomsterna till förfång för den utbyggnad av rådgivningsorganisationen med egna insatser, som kommittén förordat. Det synes kommittén vara en bättre anordning att nu med ett bestämt belopp ange, vilken inverkan sällskapens ökade inkomster bör ha på anslagsberäkningen. Härtill torde böra fogas det uttalandet, att en ökning av sällskapens inkomster av anförut slag utöver detta belopp icke skall medföra, att statens anslag minskas. En inkomstökning utöver sagda belopp bör sålunda i sin helhet få användas för utbyggnad av rådgivningsorganisationen. Med anförda förutsättningar anser kommittén det rimligt, att sällskapens beräknade ökade inkomster vid anslagsberäkningen bör beaktas med 300 000 kronor.

Ovan har anförts att de ökade inkomsterna icke mer än delvis kan påräknas omedelbart och att de kan beräknas inflyta ojämnt de olika sällskapen emellan. I den mån som ett sällskap icke har möjlighet att öka sina inkomster i den ordning, som beräknats, kommer detta att påverka den andel, som sällskapet självt får disponera, vilket för det enskilda sällskapet kan bli kännbart. Vidare kommer, såsom förut anförts, kommitténs förslag att medföra en omfördelning av anslagstilldelningen till sällskapen, vilket under övergången för enstaka sällskap kan medföra vissa svårigheter. För att undvika sådana verkningar torde under en övergångstid av förslagsvis fyra år ett visst belopp av omkostnadsanslaget böra undantagas före den fördelning som sker efter fastställda grunder. Beloppet i fråga, som bör minska med varje år av övergångstiden, torde böra ställas till lantbruksstyrelsens förfogande att efter ansökan tilldelas de sällskap, som av ovan anförda skäl visar sig vara i störst behov därav. Förslagsvis synes för ändamålet böra avsättas första året 200 000 kronor, andra året 150 000 kronor, tredje året 100 000 kronor och fjärde året 50 000 kronor.

Under av kommittén i det föregående angivna förutsättningar kommer ökningar och minskningar att ske av de anslag och med de belopp, som nedan redovisas, varvid i fråga om lönebelopp räknats med ortsgrupp 3.

Hushållningssällskapen

	Ökning	Minskning
1. Avlöningsanslag		
Personalförstärkning (innefattande även överföring av tjänster från andra anslag)		
a. 3 konsulenter 23: 24.	77 300	
b. 27 instruktörer (lokalrådgivare) 15: 16.	442 900	
c. 33 instruktörer 12: 13.	456 600	
d. 14 överkontrollassistenter 12: 13.	193 800	

e. 6 aspiranter 15: 15.....	92 900	
f. 18 kanslibiträden 7: 8.....	190 000	
g. 25 biträden för kontors- och skrivgöromål 5: 5.....	226 500	
h. arbetsgivarebidrag till allmänna sjukförsäkringen för överflyttade tjänster 1,14 %.....	11 900	
Tjänsteförändringar		
i. 1 konsulent i 23: 25 i st. f. 1 e. konsulent i 21: 22	2 700	
j. 123 instruktörer (lokalrådgivare) i 15: 16 i st. f. 24 instruktörer i 13: 14 och 99 instruktörer i 12: 13.....	296 300	
	1 990 900	
2. Omkostnadsanslag		
a. grundbelopp för 27 nya instruktörer, lokalrådgivare à 7 100 ...	191 700	
b. reseanslag för 6 aspiranter	18 000	
c. resekostnader för 4 överkontrollassistenter	20 000	
d. bidrag till hushållningssällskapens övervakning av kontrollverksamheten	25 600	
e. 2 konsulenter		21 600
f. 33 instruktörer		456 600
g. 10 överkontrollassistenter		138 400
h. 18 kanslibiträden		190 000
i. 25 skrivbiträden		226 500
j. arbetsgivarebidrag till allmänna sjukförsäkringen		11 900
k. pensionskostnader för överförd personal 7,5 % av slutlönen avrundat		80 000
l. uppräknig av anslaget som kompensation för höjda löner och kostnader	264 000	
m. uppräknig av hushållningssällskapens inkomster		300 000
	519 300	1 425 000
n. Bidrag till hushållningssällskapen: Demonstrationsgårdsverksamhet	40 000	
3. Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering m. m.		
a. undervisningskonsulent i Gävleborgs län		23 000
b. film och bildserier		50 000
		73 000
4. Befrämjande av husdjursaveln		
a. 4 överkontrollassistenter 12: 13, lön		55 400
b. reseersättning till 4 överkontrollassistenter		20 000
c. bidrag till hushållningssällskapens övervakning av kontrollverksamheten		25 600
		101 000
5. Jordbruksekonomiska undersökningen		
a. bidrag till 2 ekonomikonsulenter		30 000

Lantbruksstyrelsen

6. Avlöningar		
a. 1 byrådirektör 26: 27	31 700	
b. löner till personal för Jordbrukets upplysningsnämnd		56 000
7. Omkostnader		
a. upplysningsverksamhet		50 000

Lantbrukets informationstjänst

8. Avlöningsanslag		
a. styrelsearvode	3 000	
b. sekreterare och föreståndare 26: 27	31 700	
c. en redaktör och en filmkonsulent 23: 24	54 300	
d. kontorist 9: 10	13 200	
e. kanslibiträde 7: 8	11 900	
f. biträde för skriv- och kontorsgöromål 5: 5	10 200	
	124 300	

9. Omkostnadsanslag	
a. sjukvård	500
b. reseersättningar	9 000
c. expenser	12 000
d. presstjänst, författararvode o. tryck etc.	30 000
e. referat- och dokumentationstjänst	30 000
f. film och stillbilder	100 000
g. tidskrifter etc.	2 500
h. pressvisning	1 000
	185 000
10. Särskilda utbildningskurser	40 000

Motiv

1a, 2e, 3a, 5a. I samband med att 3 konsulenttjänster överföres till personalförteckningen, överföres till avlöningsanslaget motsvarande löne- medel från de anslag, varifrån deras löner hittills bestritts (kap. VI).

1b, 2a. Nyinrättade tjänster (kap. VI).

1c, 1d, 2f, 2g, 4a. I samband med att 33 + 14 instruktörs- och överkon- trollassistenttjänster överföres till personalförteckningen, överföres till av- löningsanslaget motsvarande löne-medel från de anslag, varifrån deras löner hittills bestritts (kap. VI).

1e, 2b. Nyinrättade tjänster (kap. IX).

1f, 1g, 2h, 2i. I samband med överförande av 43 biträdestjänster till per- sonalförteckningen överföres motsvarande löne-medel från omkostnads- till avlöningsanslaget (kap. VIII).

1h, 2j. I samband med att personal överföres till personalförteckningen, på sätt ovan angivits, bör även arbetsgivarebidrag till allmänna sjukför- säkringen överföras från omkostnads- till avlöningsanslaget.

1i. En extra konsulenttjänst i Västernorrlands län ändras till ordinarie och uppföres på personalförteckningen (kap. VI).

1j. Förste jordbruksinstruktör är nu placerad i lönegrad Ao 13 och jord- bruksinstruktör i lönegrad Ao 12. Av hushållningssällskap på egna medel anställda instruktörer har samtliga för enkelhetens skull beräknats vara anställda i sistnämnda lönegrad. Såsom tidigare framhållits, skulle instruk- törerna (lokalrådgivarna) emellertid efter omorganisation av rådgivnings- verksamheten få mera krävande och självständiga arbetsuppgifter, varför kompetenskraven på dem måste ställas högre än för närvarande. Detta motiverar enligt kommitténs mening, att de erhåller uppflyttning i högre lönegrad. Kommittén föreslår därför, att de nuvarande befattningarna som förste jordbruksinstruktör och jordbruksinstruktör sammanslås till en grupp befattningar som instruktör (lokalrådgivare) med placering i löne- grad Ao 15. För instruktör bör tillämpas befordringsgången lönegrad Af 10 under ett år, lönegrad Ae 12 under ett år, lönegrad Ae 13 under två år, var- efter befordran till lönegrad Ao 15 bör ske. Föreskrifterna i 2, 5, 8 och 9 §§ kungörelsen den 30 juni 1947 (nr 436) angående reglerad befordringsgång

för viss icke-ordinarie personal i statens tjänst torde i tillämpliga delar böra gälla beträffande ifrågavarande instruktör. Kommittén vill här erinra om, att instruktör i lönegraden Ao 15 enligt bestämmelserna i kungörelsen den 22 november 1957 (nr 628) om tjänstetidsbefordran under vissa förutsättningar kan erhålla en personlig extra ordinarie tjänst i 16 lönegraden (kap. VI).

2c, 4b. De 4 överkontrollassistenttjänsterna har överförts från kontrollnämnden till hushållningssällskapens personalförteckning, varför medlen för deras resekostnader bör överföras till sällskapens omkostnadsanslag (kap. VI).

2d, 4c. Beloppet i fråga har tidigare tilldelats hushållningssällskapen som bidrag till övervakning av kontrollverksamheten och bör nu överföras till sällskapens omkostnadsanslag (kap. VI).

2k. I och med att av hushållningssällskapen på »egna medel» anställd personal i den utsträckning som föreslagits uppföres på personalförteckningen, upphör även sällskapens skyldigheter att erlagga pensionsavgifter, varför omkostnadsanslaget bör minskas med ett mot dessa svarande belopp.

2l. Motiveringen framgår av detta kapitel's första del.

2m. Motiveringen framgår av detta kapitel's första del.

2n. Sedan år 1953 har statsbidrag utgått med ett belopp av 30 000 kronor per år att användas som bidrag för drivande av demonstrationsjordbruk. För år 1959 beviljades sålunda 11 hushållningssällskap bidrag till 35 brukare av sådana jordbruk, varjämte bidrag utgick till 4 sällskap med egna gårdar. Bidraget utgör i regel 500 till 1 000 kronor och är avsett att utgöra ersättning för intrång. Med stöd av den motivering som kommittén redovisat i kapitel XI förordas att bidraget ökas med lägst 40 000 kronor till 70 000 kronor eller det belopp som enligt föredragande departementschefens principiella uttalande i proposition 109 till 1952 års riksdag borde avses för demonstrationsgårdar.

3b, 9f. På omkostnadsanslaget har för den av kommittén förordade Lantbrukets informationstjänst upptagits ett belopp för framställning av film och bildserier av 100 000 kronor. Kommittén, som i kapitel XI motiverat användning av goda hjälpmedel bl. a. i form av film och stillbilder, anser att anslaget för framställning härav icke kan upptagas till lägre belopp än 100 000 kronor. Samtidigt skulle det särskilda filmanslaget under anslaget till kursverksamhet för jordbrukets rationalisering icke längre utgå.

6a. Se kapitel X.

6b, 8a—f. Motiveringen för dessa poster har lämnats i kapitel XI. Samtidigt som Lantbrukets informationstjänst inrättas med den personalsammansättning som föreslagits skall medel ej längre beräknas på lantbruksstyrelsens avlöningsstat för löner till personal för Jordbrukets upplysningsnämnd.

7a, 9a—d, 9g, h. Posterna 9a—d, g och h motsvarar 50 000 kronor av

det belopp som under beteckningen upplysningsverksamhet upptagits på lantbruksstyrelsens omkostnadsanslag. Återstående 5 000 kronor utgör höjning av anslaget på grund av ökad personal.

9e. Beloppet avser kostnaderna för författararvode och tryckning för den referat- och dokumentationstjänst som kommittén föreslagit i kapitel XI. Enligt de överslagsberäkningar som gjorts inom kommittén skulle under förutsättning av samarbete med de övriga nordiska länderna en verksamhet på området av rimlig omfattning kunna inrymmas i detta belopp.

10. Kommittén har i kapitel IX närmare motiverat fortbildningens betydelse för en effektivisering av rådgivningsverksamheten. I anslutning här till förordar kommittén att anslaget för sådan fortbildning, som bör avse såväl hushållningssällskapens som lantbruksundervisningsanstalternas och lantbruksnämndernas i rådgivningsverksamheten och undervisningen deltagande personal höjas med 40 000 kronor.

Avlöningsanslaget till hushållningssällskapen skulle enligt de framlagda förslagen räknat på 1959 års nivå komma att öka med 1 990 900 kronor till 9 526 700 kronor, omkostnadsanslaget skulle minska netto med 905 700 kronor till 4 059 300 kronor. Den sammanlagda ökningen av sällskapens avlönings- och omkostnadsanslag utgör 1 085 200 kronor, varifrån avgår minskning av andra anslag med 154 000 kronor. Nettoökningen för hushållningssällskapen utgör sålunda 931 200 kronor eller ej fullt 8 % av anvisade anslag.

Kostnaderna för Lantbrukets informationstjänst utgör 309 300 kronor. Härifrån avgår minskning av andra anslag med 156 000 kronor, varför nettoökningen blir 153 300 kronor.

Den sammanlagda kostnadsökningen för kommitténs förslag i sin helhet uppgår till $(931\,200 + 153\,300 + 31\,700 + 40\,000 + 40\,000 =) 1\,196\,200$ kronor. Häre ingår dock icke vissa mindre engångskostnadsbelopp för omskolning, vartill kommittén återkommer i följande kapitel. Erinras må dessutom att, som likaledes redovisas i nästa kapitel, kostnadsökningen inträffar så småningom i den takt som förslagen kan realiseras.

KAPITEL XV

Genomförandet av kommitténs förslag

De förslag, som i det föregående framlagts, är i flera avseenden av ganska genomgripande art. Kommittén har sålunda föreslagit, bl. a., omläggning av jordbruksrådgivningen, innebärande att lokalarådgivare, envar inom sitt distrikt, skall lämna jordbrukarna allsidig rådgivning på jordbrukets område, medan på regionplanet specialrådgivare skall svara för upplysningsverksamheten inom respektive specialområde och biträda lokalarådgivarna vid lösande av mera komplicerade frågor. I anslutning härtill har kommittén föreslagit, att konsulenter och lokalarådgivare upptages på en för samtliga hushållningssällskap gemensam personalförteckning i två grupper benämnda konsulenter respektive instruktörer. Genomförande av förslagen medför, att omplaceringar av tjänster såväl geografiskt som med hänsyn till ämnesområde måste företagas. Detta förutsätter emellertid i sin tur vissa ändringar i reglerna för tjänstetillsättning, antagnings- och anställningsvillkor m. m. Med hänsyn till de omfattande förändringar i personalförhållandena, som kommittén sålunda förordar, kan förslaget icke genomföras på en gång, utan detta torde böra ske successivt efter viss tidsplan. En dylik övergångstid torde även bli nödvändig för att kontinuiteten i sällskapets verksamhet icke skall komma att rubbas alltför mycket. Kommittén behandlar i detta kapitel de åtgärder, som bör vidtagas i samband med genomförandet av förslagen.

Enligt statens allmänna avlöningsreglemente äger detta reglemente tillämpning beträffande tjänstemän vid hushållningssällskap, i den mån de innehar tjänster upptagna å personalförteckning, som Kungl. Maj:t fastställt med stöd av riksdagens beslut. Tjänster, å vilka reglementet sålunda äger tillämpning, inrättas och lönegradsplaceras av vederbörande sällskap i enlighet med personalförteckningen.

I 7 § kungörelsen den 5 december 1947 (nr 929) om statsbidrag till avlöande av vissa befattningshavare hos hushållningssällskap m. m., med den lydelse denna paragraf erhållit genom kungörelsen nr 115/1953 föreskrives, att sällskapets förvaltningsutskott skall, då befattning blir ledig, såvida ej lantbruksstyrelsen efter framställning av utskottet beviljar uppskov, så snart ske kan och senast inom tre månader vidtaga åtgärder för befattningens återbesättande. Beträffande annan befattning än tjänst som biträde för skriv- och kontorsgöromål skall därvid iakttagas, att befatt-

ningen skall kungöras ledig genom annonsering. Sådan annonsering skall ske i fråga om befattning som kontorist i minst en inom sällskapets område allmänt spridd tidning och ifråga om annan befattning i allmänna tidningarna samt i minst en allmänt spridd daglig tidning och minst en allmänt spridd facktidsskrift. Ansökningstiden skall vara tjugu dagar, räknat för befattning som kontorist från dagen för annonsens införande i tidning, som ovan nämnts, samt för övriga nu ifrågavarande befattningar från dagen för kungörandet i allmänna tidningarna.

Då tiden för sökande av befattning som sekreterare eller konsulent utgått, skall hushållningssällskapet omedelbart översända de inkomna ansökningarna till lantbruksstyrelsen. Denna har att pröva de sökandes behörighet och på förslag till befattningen uppföra de tre sökande, vilka anses främst komma ifråga till denna.

Sedan tiden för anförande av besvär mot lantbruksstyrelsens förslag gått tillända eller, därest besvär anförts, desamma prövats av Kungl. Maj:t, skall hushållningssällskapets förvaltningsutskott till befattningen utse någon av de å förslaget uppförda samt ofördröjligen därefter underrätta lantbruksstyrelsen om vem som utsetts.

Har ej någon sökande förklarats behörig, skall befattningen ofördröjligen ånyo kungöras ledig. Har blott en eller två sökande förklarats behöriga, kan efter lantbruksstyrelsens medgivande befattningen ånyo ledig förklaras.

Annan befattningshavare än sekreterare och konsulent antages av förvaltningsutskottet bland de sökande.

Erfordras vikarie för befattningshavare eller är befattning ledig, äger förvaltningsutskottet förordna lämplig person att uppehålla befattningen. Då fråga är om vikariatslöneförordnande, skall förordnandet meddelas i den ordning, varom förmäles i 8 § statens allmänna avlöningsreglemente (kungörande till ansökning m. m.).

Beträffande anställningsvillkoren föreskrives i nämnda avlöningsreglemente, att ordinarie tjänst skall tillsättas medelst skriftligt kontrakt för viss tid, högst sex år. Sker ej uppsägning från någondera sidan minst sex månader före kontraktstidens utgång, skall anställningen anses förlängd för lika lång tid, som i kontraktet angives.

Kommitténs förslag avser såsom i kapitel VI framhållits att åstadkomma ett system med större rörlighet vid fördelning av rådgivartjänsterna vid hushållningssällskapen. Sällskapens personalsammansättning bör i möjligaste mån anpassas efter de krav, som vid skilda tillfällen ställas på de olika sällskapen. En ökad rörlighet kan enligt kommitténs mening åstadkommas på två olika vägar. Den ena är att följa den ordning, som i detta hänseende fastställts för skogsvårdsstyrelseorganisationen enligt beslut vid 1960 års riksdag. Samtliga med medel från skogsvårdsstyrelsernas avlöningsanslag avlönade tjänster upptages där på en för skogsvårdsstyrelseorgani-

sationen gemensam personalförteckning. Det ankommer på skogsstyrelsen att med utgångspunkt i denna förteckning inrätta och lönegradsplacera tjänsterna samt att efter fastställda organisationsplaner fördela de personalförtecknade tjänsterna på de olika skogsvårdsstyrelserna ävensom vidtaga de justeringar av denna fördelning, som kan komma att visa sig påkallade. Beslutet innebär vidare, att länsjägmästare förordnas av Kungl. Maj:t efter anmälan av överdirektören och chefen för skogsstyrelsen. Annan ordinarie ävensom extra ordinarie tjänst i lägst lönegrad A 24 tillsättes av Kungl. Maj:t efter förslag av skogsstyrelsen. Övriga tjänster tillsättes och annan personal antages av skogsstyrelsen eller i fråga om icke-ordinarie personal efter ämbetsverkets bemyndigande av skogsvårdsstyrelserna. Enligt den andra vägen skulle åtgärder för tillsättandet av vakant befattning, som är upptagen på personalförteckningen, icke få vidtagas av hushållningssällskapet innan lantbruksstyrelsen lämnat sitt medgivande härtill. Efter att sällskapet fått sådant medgivande skulle tjänstetillsättningen ske enligt samma grunder som f. n. gäller. Härigenom skulle styrelsen få tillfälle att, innan befattningen tillsättes, efter samråd med sällskapen ompröva, hur densamma skall disponeras. Med hänsyn till den ordning, som kommittén vill åstadkomma, synes båda vägarna vara likvärdiga. Kommittén anser sig dock böra förorda det förstnämnda förfaringssättet. Bl. a. skulle det medföra, att tillsättandet av tjänst kunde ske med bortseende från lokala särintressen, som icke borde få inverka. Vid tillämpning av detta förfaringssätt i föreliggande fall skulle sålunda sekreterarebefattningarna vid sällskapen efter anmälan av chefen för lantbruksstyrelsen tillsättas av Kungl. Maj:t medelst konstitutorial. Förordnande på konsulentbefattning, som är uppförd på personalförteckning, torde i överensstämmelse med vad som gäller för motsvarande befattningar inom skogsvårdsstyrelseorganisationen böra beslutas av lantbruksstyrelsen efter hörande av vederbörande sällskap och vad beträffar fiskerikonsulentbefattning jämväl efter samråd med fiskeristyrelsen. Instruktörs- och biträdespersonal samt kamrerare, avseende på personalförteckning uppförda tjänster, torde bl. a. av praktiska skäl böra anställas och förordnas av vederbörande sällskap.

Enligt kommitténs mening torde, i överensstämmelse med vad som nu gäller för anställning vid skogsvårdsstyrelse, den nuvarande kontraktsanställningen vid sällskapen på sex år med ömsesidig uppsägningsrätt vid kontraktstidens utgång böra ändras därhän, att vederbörande förordnas tillsvidare. Likaså bör föreskrivas, att befattningshavare, som under tre på varandra följande år oförvitligt tjänstgjort i samma eller motsvarande befattning vid hushållningssällskap icke får skiljas från sin befattning, såframt ej anledning härtill föreligger på grund av omorganisation eller liknande förhållande eller entledigande bör ske av disciplinära skäl.

Ett genomförande av kommitténs förslag förutsätter även införande av bestämmelser om flyttningsskyldighet för hushållningssällskapens ordina-

rie befattningshavare. Enligt stadgande i statens allmänna avlöningsreglemente föreligger sådan skyldighet för ordinarie tjänsteman vid sällskap endast, när fråga är om stationeringsort eller annan tjänst vid det sällskap, han tillhör. För tjänsteman vid skogsvårdsstyrelse gäller att han är pliktig att låta förflytta sig, icke endast inom den skogsvårdsstyrelse, han tillhör, utan jämväl, där Kungl. Maj:t eller i fråga om tjänsteman, som ej tillsatts av Kungl. Maj:t, skogsstyrelsen så prövar lämpligt, till tjänst vid annan skogsvårdsstyrelse eller till tjänst med motsvarande arbetsuppgifter vid skogsstyrelsen. Motsvarande regler torde böra föreskrivas för sällskapens tjänstemän, innebärande skyldighet för dem att låta sig förflyttas såväl till annat sällskap som till lantbruksstyrelsen. Sådan förflyttning torde endast i samband med genomförande av kommitténs förslag behöva förekomma i någon större utsträckning.

Under förutsättning att de av kommittén framlagda förslagen i princip antages av statsmakterna vid 1961 års riksdag, synes följande tidsschema vid genomförandet av förslagen kunna tillämpas.

Utom principfrågan torde följande frågor böra underställas 1961 års riksdag:

1. frågan om inrättande fr. o. m. den 1 juli 1961 av en byrådirektörs-tjänst i 26 lönegraden i lantbruksstyrelsen (kap. X),

2. frågan om att å en för hushållningssällskapen gemensam personalförteckning skall fr. o. m. den 1 januari 1962 uppföras dels de redan nu på förteckning uppförda befattningarna och dels vissa befattningar som för närvarande avlönas med sällskapens egna medel. Å personalförteckningen skulle sålunda upptagas bl. a. följande personal, nämligen 109 konsulenter, 123 instruktörer, 10 överkontrollassistenter, 25 kontorister, 19 kanslibiträden och 66 biträden för skriv- och kontorsgöromål.

3. frågan om beviljande av 140 000 kronor för hållande under budgetåret 1961/62 av två i kap. IX omförmälda omskolningskurser för instruktörer. Då deltagarna i dessa kurser under kurstiden skall vidkännas B-avdrag å lönen, torde en del av detta belopp återgå i form av inbesparade löner.

Då medelsanvisningar för hushållningssällskapen avser kalenderår, torde det vara lämpligt, att beslutet om gemensam personalförteckning träder i kraft fr. o. m. den 1 januari 1962. I god tid dessförinnan bör lantbruksstyrelsen efter samråd med sällskapen fördela de personalförtecknade tjänsterna, så att dessa kan besättas så snart ske kan efter nämnda tidpunkt.

Följande frågor torde böra underställas 1962 års riksdag:

1. fråga om anvisande av anslag till avlöningar och omkostnader svarande mot den fr. o. m. den 1 januari 1962 gällande personalförteckningen,

2. fråga om inrättande av 14 instruktörsbefattningar och 6 aspiranttjänster fr. o. m. den 1 juli 1962,

3. fråga om beviljande av medel för inrättande av Lantbrukets informationstjänst fr. o. m. den 1 juli 1962,

4. fråga om beviljande av 210.000 kronor för anordnande av tre omskolningskurser för instruktörer,

5. fråga om höjning av anslaget Särskilda utbildningskurser med 40 000 kronor,

6. fråga om höjning av anslaget Bidrag till hushållningssällskapen: Demonstrationsgårdsverksamhet med 40 000 kronor.

Vid 1963 års riksdag torde frågan om inrättande av återstående 13 (av 27) instruktörsbefattningar böra underställas riksdagen.

För genomförande av kommitténs förslag torde nedanstående tidsschema för anslagsberäkningar böra tillämpas (se tabell å nästa sida).

1) Överföring till avlöningsanslaget från omkostnadsanslaget ..	1 045 000
Överföring till avlöningsanslaget från andra anslag	108 400
Tjänsteförändringar av 2 konsulentbefattningar	5 400
Tjänsteförändringar för en tredjedel av de gamla instruktörstjänsterna	100 000
Lön under andra halvåret 1962 till 14 nyinrättade instruktörstjänster	114 800
Lön under andra halvåret 1962 till 6 aspiranttjänster	46 500
Summa kronor	1 420 100

2) Tjänsteförändringar för två tredjedelar av de gamla instruktörstjänsterna	196 300
Uppräkning av lönebeloppet till årslön för de år 1962 nyinrättade 14 instruktörstjänsterna	114 900
Uppräkning av lönebeloppet till årslön för de år 1962 nyinrättade 6 aspiranttjänsterna	46 400
Lön under andra halvåret 1963 till 13 nyinrättade instruktörsbefattningar	106 600
Summa kronor	464 200

3) Uppräkning av lönebeloppet till årslön för de år 1963 nyinrättade 13 instruktörstjänsterna.

	Ökning	Minskning
4) Överförande från omkostnadsanslaget till avlöningsanslaget av lönebelopp för överförda tjänster		1 045 000
Pensionsavgifter för överförd personal		80 000
Överfört från anslaget Befrämjande av husdjurs-		

Tidsschema för anslagsberäkningar uppgjort på grundval av 1959 års nivå

	1959	1961/62		1962/63		1963/64		1964/65	
		Förändring fr. 1959	Totalt	Förändring fr. 1961/62	Totalt	Förändring fr. 1962/63	Totalt	Förändring fr. 1963/64	Totalt
Lantbruksstyrelsen									
Avlöningar		+	31 700	—	56 000				
Omkostnader				—	50 000				
Hushållningssällskapen									
Avlöningar	7 535 800	..	..	+1 420 100	8 955 900	+ 464 200 ²	9 420 100	+ 106 600	9 526 700
Omkostnader	4 965 000	..	..	—1 056 700 ⁴	3 908 300	+ 104 850 ⁵	4 013 150	+ 46 150 ⁶	4 059 300
Demonstrationsgårdsverksamhet				+	40 000				
Bidrag till omskolningskurser		+	140 000 ⁷	+	70 000	— 210 000	—		
Anslag till kursverksamhet för jord- brukets rationalisering				—	73 000				
Befrämjande av husdjursaveln ...				—	101 000				
Jordbrukssekonomiska undersök- ningen				—	30 000				
Särskilda utbildningskurser				+	40 000				
Lantbrukets informationstjänst									
Avlöningar				+	124 300				
Omkostnader				+	185 000				

1—7 se kommentar å sid. 168 och 170.

aveln:

a) Reseersättning för 4 överkontrollassistenter ..	20 000	
b) Bidrag för övervakning av kontrollverksamheten	25 600	
Uppräkning av omkostnadsanslaget till 1959 års nivå som kompensation för höjda löner	264 000	
Uppräkning av hushållningssällskapens inkomster		— 300 000
	309 600	1 425 000
Grundbelopp för 14 instruktörer under andra halvåret 1962	49 700	
Reseersättning för 6 aspiranter under andra halvåret 1962	9 000	
	368 300	1 425 000
Minskning i jämförelse med år 1959, kronor	1 056 700	
5) Uppräkning av grundbelopp för 14 instruktörer för första halvåret 1963		49 700
Uppräkning av reseersättningar till 6 aspiranter för första halvåret 1963		9 000
Grundbelopp för 13 instruktörer för andra halvåret 1963		46 150
	Summa kronor	104 850
6) Uppräkning av grundbelopp för 13 instruktörer för första halvåret 1964.		
7) Kostnaderna för varje omskolningskurs har beräknats på följande sätt:		
25 deltagare under 75 dagar à 20 kronor per deltagare och dag		37 500
Resekostnader		4 500
Kurskostnader, lärare, lokaler m. m.		28 000
	Summa kronor	70 000

KAPITEL XVI

Sammanfattning

Jordbruksupplysningskommitténs förslag syftar till en effektivisering av upplysnings- och rådgivningsverksamheten på jordbrukets område, vartill i detta sammanhang även trädgårdsnäringen hänförs. Kommitténs förslag berör hushållningssällskapens, lantbruksnämndernas och lantbruksundervisningsanstalternas rådgivningsverksamhet.

Vidare har kommittén föreslagit förbättrat samarbete på rådgivningsområdet mellan hushållningssällskapen, lantbruksnämnderna, lantbruksundervisningsanstalterna, skogsvårdsstyrelserna, jordbrukets organisationer samt länsarbetsnämnderna och lantbrukets anställda. Förslag har dessutom framlagts till inrättande av Lantbrukets informationstjänst samt till förstärkning av den centrala ledningen och ökat samarbete med jordbrukets organisationer även på rikspanet.

I *kapitel II* belyses den snabba förändring, som skett och alltjämt sker i jordbruksbefolkningens antal och sammansättning samt den betydande förändringen i jordbrukets företagsstruktur, som samtidigt äger rum. Enligt redovisade prognoser skulle omkring år 1970 antalet brukningsenheter över två ha åker ävensom antalet företagare inom jordbruk och boskapsskötsel ha nedgått till ca 200 000. Samtidigt pågår en teknisk utveckling, som medför att jordbruket blir mer komplicerat. Jordbruket befinner sig i ett snabbt omställnings- och utvecklingsskede med starkt minskad tillgång på arbetskraft och ökade investeringsbehov. Arbetskraften måste därför väl utnyttjas, arbetstekniken förbättras och investeringarna noga och realistiskt övervägas. Blockbildningen på den europeiska marknaden kan väntas medföra minskade avsättningsmöjligheter och ökad konkurrens. Önskemålet, att målsättningen för jordbrukarnas inkomststandard skall kunna nås vid ett rimligt prisläge på jordbrukets produkter, ställer ökade krav på jordbrukets produktivitet. Allt detta, framhåller kommittén, måste beaktas vid överväganden rörande rådgivningsverksamheten.

I *kapitel III* redovisas omfattningen av nuvarande upplysningsverksamhet inom jordbruket. Främst behandlas hushållningssällskapens kursverksamhet, dess omfattning och inriktning, samt lantbruksundervisningsanstalternas och lantbruksnämndernas medverkan i upplysningsverksamheten. Dessutom behandlas i korthet den upplysningsverksamhet, som

bedrives av olika produktionsbefrämjande föreningar på jordbrukets område och av jordbrukets fackliga och ekonomiska organisationer.

Kommittén lämnar i *kapitel IV* en kortfattad översikt över jordbruksrådgivningen i våra nordiska grannländer samt i Holland, Västtyskland, England, Förenta staterna och Kanada. I kapitlet redogöres för rådgivningsverksamhetens organisation och ledning, antalet jordbruk per rådgivare samt för hur rådgivarnas utbildning och fortbildning är ordnad. Dessutom redovisas den centrala informationstjänstens uppbyggnad samt hur olika metoder och hjälpmedel utnyttjas i rådgivningsverksamheten.

Enligt direktiven har jordbruksupplysningskommittén haft att närmare granska och pröva den gällande gränsdragningen mellan hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas arbetsuppgifter vad beträffar upplysnings- och rådgivningsverksamheten. I *kapitel V* lämnar kommittén en kort redovisning av nuvarande förhållanden och kommer, efter att ha redovisat en undersökning av samarbetet för närvarande, till den slutsatsen, att rådgivningsverksamheten och även lantbruksnämndernas arbete skulle främjas genom ett effektivt samarbete mellan sällskap och nämnder. Lokalarådgivarna i sällskapen föreslås inom sina distrikt även skola biträda lantbruksnämnderna med rådgivning på nämndernas verksamhetsområde. Vidare anser kommittén, att vid behov gemensamma informationskonferenser bör anordnas för den fältarbetande personalen inom hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna. I sällskapens upplysningsverksamhet förutsättes lantbruksnämnderna medverka i de frågor, som med hänsyn till nämndernas verksamhet anses aktuella.

För att ytterligare befrämja samarbetet på länsplanet på jordbruksrådgivningens område föreslår kommittén, att inom varje hushållningssällskaps område bör inrättas en programnämnd, i vilken förutom sällskapet även lantbruksnämnden, lantbruksundervisningsanstalterna, skogsvårdsstyrelsen, länsarbetsnämnden, jordbrukets organisationer och lantarbetareorganisationen förutsättes vara representerade. Nämnden skall ha till uppgift att uppgöra program för upplysningsverksamheten vad beträffar inriktning och innehåll samt planer för den rådgivningsverksamhet, som bedrives med bidrag från anslaget Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering.

I *kapitel VI*, som behandlar upplysningsverksamhetens organisation inom hushållningssällskapen, ger kommittén inledningsvis en kort historik belägsande rådgivningsverksamhetens tillkomst och utveckling jämte motiv och synpunkter, som anförts i frågor, som berört rådgivningsverksamheten vid sällskapen. En kort redogörelse lämnas även för rådgivarnas arbetsuppgifter samt en förteckning över antalet rådgivare fördelade på personalförtecknade och anställda på sällskapens »egna medel». Kommittén tar därefter upp en principdiskussion om rådgivningsverksamhetens organisation, varvid två olika system överväges. Enligt det ena tjänstgör i distrikt

om 500—2 000 brukningsenheter lokalarådgivare, vilkas uppgift är att lämna jordbrukarna i distriktet en allsidig rådgivning. På regionplanet tjänstgör specialrådgivare, som svarar för sina respektive ämnesområden, håller lokalarådgivarna å jour med utvecklingen samt biträder dem att lösa mera komplicerade frågor. Enligt det andra systemet saknas distriktsindelning. Samtliga rådgivare, som är placerade på regionplanet, är mer eller mindre specialiserade och har bl. a. till uppgift att lämna jordbrukarna råd och upplysningar inom sina respektive ämnesområden. Kommittén förordar på anförda skäl det förstnämnda systemet. Kommittén har därefter diskuterat sällskapen såsom regionorgan för rådgivningen och funnit, att de i många fall omfattar alltför små områden för att utgöra underlag för en organisation enligt kommitténs förslag. På grund härav har kommittén tänkt sig, att den förordade organisationen skulle kunna åstadkommas genom att verksamhetsområdet för vissa specialister täckte två eller flera sällskaps områden. För att rådgivningsorganisationen skall bli tillräckligt smidig och anpassningsbar förordar kommittén att på personalförteckningen rådgivartjänsterna uppföres i tvenne grupper, den ena under beteckningen »konsulenter» avsedda för regionplanet och den andra under beteckningen »instruktörer», avsedda för lokalplanet. Fördelningen av tjänsterna mellan hushållningssällskapen skall åligga lantbruksstyrelsen efter samråd med sällskapen, varvid för konsulent bestämmes det ämnesområde, han skall företräda.

Därefter söker kommittén bedöma behovet av lokalarådgivare för landet i dess helhet och hur de bör fördelas. Efter övervägande av såväl 2-hektars- som 5-hektarsgränsen såsom utgångspunkt, stannar kommittén vid den förstnämnda hektarsgränsen. Utgående från att antalet brukningsenheter med mer än två hektar åker år 1970 beräknas uppgå till omkring 200 000 och verksamhetsområdet för en lokalarådgivare ej bör omfatta mer än 1 000 brukningsenheter skulle det behövas 200 sådana rådgivare. Med hänsyn till att i direktiven uttalats bl. a., att stor återhållsamhet borde iakttas i fråga om inrättande av nya tjänster, har kommittén föreslagit, att för närvarande antalet lokalarådgivare bör bestämmas till 150. Detta innebär att på varje sådan rådgivare skulle omkring 1965 komma 1 500 brukningsenheter.

På hushållningssällskapens personalförteckning finnes för närvarande 86 tjänster som jordbruksinstruktör eller maskininstruktör. Dessutom har sällskapen på »egna medel» anställda 33 instruktörer på jordbruks-, maskin- och husdjursområdena och 10 överkontrollassistenter. Slutligen är 4 överkontrollassistenter anställda hos kontrollnämnden. Kommittén föreslår att de ovannämnda ($33 + 10 + 4 =$) 47 tjänsterna överföres på personalförteckning och motsvarande lönebelopp tillföres löneanslaget från sällskapens omkostnadsanslag respektive anslaget för befrämjande av husdjursaveln. En tillfredsställande överkontroll synes enligt kommittén kunna genomföras med 10 överkontrollassistenter. Sedan detta behov tillgodosetts, åter-

står 123 tjänster, som kan ombildas till lokalarådgivartjänster. För att komma upp i det av kommittén föreslagna antalet, 150 lokalarådgivartjänster, skulle 27 nya tjänster behöva inrättas.

Av ämnesområden, som bör vara företrädade av specialkonsulent, behandlar kommittén särskilt företagsekonomin, jordbrukets ekonomibyggnader, trädgårdsskötseln och framhåller betydelsen av att på regionplanet finnes specialister i företagsekonomi, att byggnadskonsulenter i lantbruksnämnderna bör utnyttjas mera även i den allmänna upplysningsverksamheten samt att, då enligt kommitténs mening behovet av rådgivning för yrkesodlare inom trädgårdsnäringen icke blivit i rimlig utsträckning tillgodosett med nuvarande organisation, särskilda tjänster bör inrättas härför. Sistnämnda tjänster bör placeras vid hushållningssällskap, som är lämpligt belägna i förhållande till odlingsdistrikten.

På hushållningssällskapens personalförteckning finns 29 tjänster som jordbrukskonsulent, 26 som husdjurskonsulent, 26 som trädgårdskonsulent och 24 som maskinkonsulent. Utan att vara upptagna på personalförteckningen finnes två jordbrukskonsulenter avlönade med direkt statsbidrag samt två ekonomikonsulenter avlönade delvis med statsbidrag. Kommittén har funnit, att behovet av specialkonsulenter bör kunna i skälig utsträckning tillgodoses inom ramen för nu befintliga 109 tjänster. På personalförteckningen bör samtliga konsulenter uppföras som en grupp under benämning konsulenter. Fördelningen på olika ämnes- och geografiska områden bör ankomma på lantbruksstyrelsen i samråd med sällskapen. Under nu rådande förhållanden skulle de förslagsvis kunna fördelas på följande ämnesområden: 25 för växtodling, 25 för husdjursskötsel, 20 för företagsekonomi, 17 för mekanisering, 5 för handelsträdgårdsrörelsen, 3 för yrkesfruktodling och 14 för allmän trädgårdsodling.

I en väl utvecklad rådgivningsorganisation finnes, förutom rådgivare på lokal- och regionplanet, även mera specialiserade rådgivare på riksplanet. I vårt land handhas dessa uppgifter av forskare och försöksmän samt befattningshavare i ämbetsverk, kontrollanstalter etc. Kommittén har ej ansett sig böra gå in på frågan om en förstärkning av resurserna för forskning och försöksverksamhet för att befrämja samarbetet med rådgivningsverksamheten. Endast vad beträffar fjäderfäskötseln uttalar kommittén, att behovet bör bättre tillgodoses genom att efter utredning och förslag av lantbruksstyrelsen Sveriges fjäderfäavelsförening, som svarar för kontrollen och specialrådgivningen på ifrågavarande område, bör erhålla ett så avpassat statligt stöd, att ett program av tillfredsställande omfattning kan upprätthållas.

Rådgivningsmetoder och hjälpmedel i upplysningsverksamheten behandlas i *kapitel VII*. Efter en kort redogörelse för gällande författningsbestämmelser för den av hushållningssällskapen med stöd av statsbidrag bedrivna kursverksamheten anför kommittén vissa principiella synpunkter på råd-

givningsverksamhet såsom en sällskapens uppgift till skillnad från utbildningsverksamhet såsom en lantbruksundervisningsanstaltens uppgift.

Vad beträffar rådgivningsmetoder framhåller kommittén värdet av att dessa blir föremål för faktiska studier och att för olika situationer lämpade metoder kommer till användning. I samband med att de olika formerna av rådgivning, såsom individuell rådgivning, grupprådgivning och massrådgivning, behandlas, föreslår kommittén ändringar i bestämmelserna för den statsunderstödda kursverksamheten, innefattande bl. a., att statsbidrag icke längre skall utgå för s. k. kombinerade kurser. Vidare anser kommittén, att för att statsbidrag skall kunna utgå till öppna kurser, dessa bör omfatta minst två föreläsningar eller lektioner eller motsvarande kunskapsmeddelande i form av demonstrationer etc., att i anslutning härtill tid anslås för frågor och överläggningar samt att antalet kursdeltagare är begränsat, så att det blir möjligt för deltagarna att medverka i överläggningarna.

En viktig förutsättning för ett framgångsrikt rådgivningsarbete är enligt kommitténs mening, att lämpliga hjälpmedel kommer till användning. Kommittén förutsätter, att frågan om vägledande principer för framställning av dylika och deras rätta användning blir föremål för fortlöpande uppmärksamhet och att framställningen av hjälpmedel blir väl planerad. Beträffande hjälpmedel, som huvudsakligen kommer till användning i massrådgivningen, anser kommittén, att ortspressen i många fall bör utnyttjas mera och att för rådgivningsverksamheten ansvariga organ bör följa utvecklingen och tillvarata alla möjligheter, som radio och television kan erbjuda. Ett värdefullt hjälpmedel i rådgivningen utgör även demonstrationsjordbruken. Kommittén framhåller, att vid sidan om de demonstrationsjordbruk, som drives i hushållningssällskapens regi, även av enskilda ägda lämpliga jordbruk bör utnyttjas, så att efter hand inom varje lokalrådgivardistrikt finnes tillgång till ett dylikt demonstrationsjordbruk.

Ett villkor för ett effektivt rådgivningsarbete är, att en målsättning och en plan finnes för detsamma. Kommittén anser därför, att rådgivningsprogram bör uppgöras såväl på riksplanet som på regionplanet. Det förra bör uppgöras av lantbruksstyrelsen efter samråd med bl. a. jordbrukets organisationer, det senare av hushållningssällskaps programnämnd för upplysningsverksamheten. Inom programnämnden medverkar jordbrukarna genom sina organisationer aktivt i planeringsarbetet. Kommittén, som finner det angeläget, att jordbrukarnas medverkan i rådgivningen på alla stadier säkras, anser, att inom varje instruktörsdistrikt bör finnas en rådgivningskommitté sammansatt av intresserade jordbrukare med uppgift att biträda lokalrådgivaren med planering av rådgivningsverksamheten i hans distrikt. Slutligen förordar kommittén för att få bättre underlag för planering samt för val av metoder och medel, att en systematisk värdering av rådgivningsarbetet bör komma till stånd.

Frågan om rådgivarnas befattning med arbetsuppgifter utanför upplysningsverksamheten behandlas i *kapitel VIII*. Kommittén framhåller, att bidrag av statsmedel utgår till avlönande av den personal, som ansetts oundgängligen nödvändig för att tillgodose rådgivningsverksamheten, varför denna personal ej bör användas för arbetsuppgifter utanför rådgivningsverksamheten. Denna princip kan emellertid icke alltid upprätthållas. Hushållningssällskapen bör dock ersättas för arbetsuppgifter, som vid sidan av rådgivningen ålägges dem av staten eller som de genom avtal med andra institutioner åtagit sig, så att kostnaderna blir fullt täckta. Sådana kontrollerande arbetsuppgifter bör ej påläggas rådgivarna, som ställer dem i motsatsförhållande till jordbrukarna. Med hänvisning till en undersökning angående den rådgivande personalens expeditiönsarbete framhåller kommittén vikten av att rådgivarna har tillräcklig biträdeshjälp. För att tillgodose detta förordas, att av sällskapen på »egna medel» inrättade biträdestjänster 18 kanslibiträdestjänster och 25 biträdestjänster för skriv- och kontorsgöromål uppföres på sällskapens personalförteckning och att i samband härmed ett belopp motsvarande lönekostnaderna för denna personal överföres från omkostnadsanslaget till löneanslaget.

Ett av de viktigaste medlen att höja rådgivningsverksamhetens effektivitet är enligt kommitténs mening grundliga teoretiska och praktiska kunskaper hos rådgivarna såväl vad beträffar fackämnen som rådgivningens teknik. Frågan om kompetenskrav och utbildning av rådgivarna har kommittén behandlat i *kapitel IX*. För konsulenter bör enligt kommitténs mening i princip gälla samma kompetenskrav som för närvarande, dock med viss komplettering. Med hänvisning till jordbrukshögskoleutredningens förslag rörande utbildningen av agronomer och hortonomer uttalar kommittén, att väl bör kunna tillgodose behovet av grundutbildning för blivande konsulenter. Som kompetenskrav bör såsom även jordbrukshögskoleutredningen förutsatt gälla genomgången vidareutbildning i pedagogik, undervisnings- och rådgivningsmetodik etc. För en dylik kurs framlägger också kommittén, som samrått med 1955 års lantbruksundervisningskommitté, utkast till kursplan. Kommittén föreslår även, eftersom rekryterings-tjänster saknas vid hushållningssällskapen, inrättandet av sex aspiranttjänster. Ett års sådan aspiranttjänstgöring, huvudsakligen vid sällskap, bör ingå i kompetenskraven, som dessutom bör omfatta tre års tjänstgöring vid sällskap, lantmannaskola, försöksinstitution, lantbruksnämnd eller annan motsvarande tjänstgöring.

Eftersom instruktörerna enligt kommitténs förslag skall såsom lokalrådgivare envar inom sitt distrikt svara för en allsidig rådgivning, måste kompetenskraven för dessa befattningshavare väsentligt höjas. Särskilt gäller detta kunskaper i jordbrukets företagsekonomi. Kommittén har ansett, att ämnen, som avser specialutbildning för förvaltare och inspektor vid större jordbruk, bör utbytas mot företagsekonomi, driftsekonomisk kalkyle-

ring och investeringskalkylering vid medelstora och mindre jordbruk. Kommittén förordar även, att instruktörerna genomgår samma pedagogiska utbildning, som föreslagits för konsulenter. För att nu tjänstgörande instruktörer skall kunna erhålla kompetens som lokalarådgivare förordas, att de genomgår en särskild omskolningskurs om sammanlagt tre månader med framför allt utbildning i jordbruksekonomi, pedagogik och rådgivningsmetodik. Utkast till en sådan kurs har uppgjorts av kommittén.

Fortbildningen utgör enligt kommitténs mening ett medel, varigenom goda och snabba förbindelser mellan försök, forskning och rådgivning kan upprätthållas. Konsulenternas fortbildning bör liksom hitintills handhas av lantbruksstyrelsen. En effektivisering av fortbildningskurserna bör även kunna ske. Härför behövs enligt kommitténs mening förstärkning av såväl lärarkrafter som personal för kursernas organisation. Instruktörernas fortbildning förutsätter kommittén ordnad huvudsakligen genom regionala kurser och genom specialkonsulenternas medverkan.

I *kapitel X* behandlas rådgivningens centrala ledning, som lantbruksstyrelsen förutsättes fortfarande skola handha. Kommittén redovisar närmare de arbetsuppgifter, som centralt uppkommer, om man vill effektivisera rådgivningsarbetet. För att i lantbruksstyrelsen närmast svara för hithörande uppgifter, bl. a. att i fältet biträda rådgivarna rörande tillämpandet av rationell teknik i rådgivningsarbetet, inom lantbruksstyrelsen handlägga frågor rörande rådgivningsorganisationens anpassning och rådgivarnas fortbildning, har kommittén ansett att det i styrelsen bör finnas en befattningshavare, som är specialist i rådgivningsfrågor. Kommittén har i sina kostnadsberäkningar utgått ifrån, att den ifrågasatta befattningen ej kan placeras lägre än 26 lönegraden.

I *kapitel XI*, som behandlar den centrala informationens organisation, redogör kommittén inledningsvis för de olika organ, som för närvarande sysslar med vad man kallar informationstjänst. Kommittén framhåller, bl. a., att verksamhetens uppdelning på flera olika organ ej ger den samlade överblick, som måste förutsättas för att behovet av olika hjälpmedel på lämpligaste sätt och till lägsta kostnader skall bli tillgodosett. Vidare framhålls, att en referattjänst med uppgift att i överskådlig form ge rådgivarna del av för deras verksamhet erforderligt kunskapsmaterial för närvarande saknas.

Vid överväganden rörande åstadkommande av en effektivare organisation har tre olika alternativ prövats. Kommittén förordar den som alternativ 2 betecknade organisationsformen. Detta innebär, att ett informationsorgan, benämnt Lantbrukets informationstjänst, inrättas med uppgift att betjäna jordbruk, skogsbruk, trädgårdsskötsel, hem och hushåll. Informationsorganet föreslås få formen av en förening med av Kungl. Maj:t fastställda stadgar och en styrelse, som till hälften utses av Kungl. Maj:t och till hälften av föreningen. Vidare förutsättes att föreningen skall över-

taga de uppgifter, som nu handhas av Föreningen Skogs- och lantbruksfilm samt Jordbrukets upplysningsnämnd, förmedla berättelser och skrifter från försöks- och forskningsverksamhet till rådgivare och lärare samt handha referat- och dokumentationstjänst. Föreningen bör organiseras på sektioner, nämligen en för referat- och dokumentationstjänst, presstjänst, småskrifter etc. samt en för film, bildserier och andra hjälpmedel. Följande befattningar bör inrättas, nämligen en som sekreterare och föreståndare i lönegrad 26, en som redaktör och en som filmkonsulent, båda i lönegrad 23, en som kontorist i lönegrad 9, en som kanslibiträde i lönegrad 7 och en som kontors- och skrivbiträde i reglerad befordringsgång. Samtidigt bör på lantbruksstyrelsens stat upptagna tjänster avseende Jordbrukets upplysningsnämnds verksamhet indragas.

Medelsanvisningen till hushållningssällskapen redovisas huvudsakligen på två anslag, nämligen Bidrag till hushållningssällskapen: Avlöningar och Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader. Grunderna för denna anslagstilldelning och de förändringar i densamma, som vid olika tillfällen skett, redovisar kommittén inledningsvis i *kapitel XII*. Kommittén uttalar, att den hittillsvarande ordningen för tilldelning av statsanslag ej kan anses tillfredsställande och föreslår därför en sådan förändring i beräknings- och tilldelningsgrunderna, att omräkning till förändrade löne- och kostnads-lägen kan göras enklare och med större säkerhet. Detta kan enligt kommitténs mening ske genom att den del av omkostnadsanslaget, som nu användes till avlöningar, överföres till avlöningsanslaget, varefter återstoden uppdelas på två poster, nämligen en för täckande av rese- och traktamentskostnader, hyror och expenser samt en allmän del, som delvis inom ramen för bestämmelser och direktiv får fritt disponeras av sällskapen till befrämjande av angelägna åtgärder på sällskapens verksamhetsområde. Lönedelen kommer då att automatiskt omräknas och de övriga delposterna bör kunna omräknas med användande av lämpliga indices. Om kostnadsanslagets andel för rese- och traktamentskostnader, hyror och expenser föreslås fördelad mellan sällskapen efter antalet fältarbetande tjänstemän med 7 900 kronor för varje specialrådgivare på regionplanet och 7 100 kronor för varje lokalrådgivare. Beträffande omkostnadsanslagets allmänna del föreslår kommittén, att denna fördelas med 8/10 efter antalet brukningsenheter över två hektar (dock efter viss övergångstid) 1/10 efter folkmängden, invånareantal över 10 000 i städer ej medräknat, samt 1/10 efter totalarealen inom sällskapens områden.

I *kapitel XIII* anföres, att ett genomförande av kommitténs förslag kommer att medföra ökade kostnader för jordbruksrådgivningen. Kommittén har därför funnit det angeläget att undersöka, i vad mån hushållningssällskapens egna inkomster skulle kunna ökas och bidra till upprätthållande av sällskapens verksamhet. Sällskapens egna inkomster är huvudsakligen ledamotsavgifter, förrättningsavgifter, ränteinkomster och inkom-

ter av egna fastigheter. Enligt kommitténs mening torde sällskapen i allmänhet endast ha möjlighet att öka sina inkomster genom att höja ledamotsavgifter och taxor. Kommittén anser det rimligt, att sällskapens ledamöter själva påtager sig viss del av dessa ökade kostnader. I samband härmed förordar kommittén, att frågan om medlemsavgiftens storlek omprövas av statsmakterna och att maximibegränsningen upphäves. Beträffande förrättningsavgifter framhåller kommittén, att rådgivning i princip bör vara avgiftsfri. Med hänsyn till de begränsade personalresurser, som den av kommittén föreslagna organisationen innebär, och för att rådgivarnas tjänster icke skall komma att tagas i anspråk av ett fåtal synes emellertid ersättning enligt särskild taxa böra uttagas av rekvirent, som önskar mer än ett besök under året av samma rådgivare. Avgift för planer, såsom växtodlingsplan, utfodringsplan etc., bör alltid utgå enligt särskild taxa. Det synes böra ankomma på lantbruksstyrelsen att upprätta och fastställa dylik taxa. En höjning av ledamotsavgifterna och införande av förrättningsavgifter torde enligt kommitténs mening kunna beräknas medföra en sammanlagd inkomstökning om 550 000 kronor för sällskapen.

Kommittén har, när det gäller att söka olika vägar att finansiera hushållningssällskapens verksamhet, även haft under övervägande frågan om införande av obligatorisk jordbruksavgift, men av skäl, som framkommit vid tidigare behandling av denna fråga och för vilka kommittén redogjort, ej ansett sig böra lägga fram förslag härom.

I sina anslagsberäkningar i *kapitel XIV* har kommittén utgått från 1959 års löne- och kostnadsnivå. Från omkostnadsanslaget har till avlöningsanslaget överförts 1 045 000 kronor motsvarande lön för de tjänster, som föreslagits bli överförda till hushållningssällskapens personalförteckning. I fråga om det beräknade omkostnadsanslaget för 1959 har kommittén undersökt, huruvida detta med hänsyn till inträffade löne- och kostnadstegringar är rätt avvägt. Med utgångspunkt från år 1952 har kommitténs undersökning visat, att omkostnadsanslaget år 1959 borde ha uppräknats ytterligare 264 000 kronor. De ökade inkomster av medlemsavgifter och förrättningsavgifter, som sällskapen beräknats kunna få, har vid anslagsberäkning ansetts av kommittén böra beaktas med 300 000 kronor. Sammanlagt innebär kommitténs förslag, räknat på 1959 års nivå, att avlöningsanslaget ökas med 1 990 900 kronor till 9 526 700 kronor och omkostnadsanslaget minskas med 905 700 kronor till 4 059 300 kronor. Till sammans utgör ökningen av sällskapens avlönings- och omkostnadsanslag 1 085 200 kronor, varifrån avgår minskning av andra anslag med 154 000 kronor. Nettoökningen utgör sålunda 931 200 kronor eller ej fullt 8 % av anvisade anslag. Kostnaderna för Lantbrukets informationstjänst har av kommittén beräknats till 309 300 kronor. Härifrån avgår emellertid minskning av andra anslag med 156 000 kronor, varför nettoökningen blir 153 300 kronor.

I *kapitel XVI* redovisas den ordning, i vilken kommitténs förslag bör genomföras samt åtgärder, som stå i samband härmed. För åstadkommande av större rörlighet vid fördelningen av rådgivartjänsterna mellan hushållningssällskapen har kommittén i fråga om förfaringssättet vid tillsättande av tjänsterna förordat, att, i likhet med vad som gäller inom skogsvårdsstyrelseorganisationen, chefsbefattningen efter anmälan av chefen för lantbruksstyrelsen skall tillsättas av Kungl. Maj:t medelst konstitutorial samt att konsulenttjänsterna skall, efter hörande av vederbörande sällskap, och vad beträffar fiskerikonsulentbefattning jämväl efter samråd med fiskeristyrelsen, tillsättas av lantbruksstyrelsen. I fråga om kamrerare-, instruktörs- och biträdespersonal har kommittén föreslagit, att den av praktiska skäl skall tillsättas vederbörande sällskap.

Vidare har kommittén föreslagit, att, i likhet med vad som gäller vid skogsvårdsstyrelsen, rådgivarna skall förordnas tillsvidare, dock att den som under tre på varandra följande år oförvitligt tjänstgjort i samma eller motsvarande befattning vid hushållningssällskap icke får skiljas från sin befattning annat än på grund av omorganisation eller om entledigande bör ske av disciplinära skäl. Slutligen har kommittén föreslagit en utvidgning av befattningshavarnas flyttningsskyldighet likaledes i överensstämmelse med vad som gäller vid skogsvårdsstyrelsen.

I kapitlet har till sist redovisats en tidsplan för genomförandet av förslaget, under förutsättning att principfrågan förelägges 1961 års riksdag. Till tidsplanen är också fogat en sammanställning över anslagsberäkningar avseende tiden 1961/62—1964/65.

Särskilda yttranden

Av herr Jansson

Storleken av den rådgivarkår, som enligt kommitténs uppfattning f. n. kan föreslås (kap. VI), uppgår till 150 lokalarådgivare (instruktörer) och 109 specialrådgivare (konsulenter). Fördelningen av lokalarådgivarna på hushållningssällskap skall enligt förslaget ske med hänsyn till antalet brukningsdelar med minst 2 hektar åker. Samma fördelningsgrund har, ehuru med en viss övergångstid och med visst hänsynstagande jämväl till totalareal och folkmängd, föreslagits skola användas vid fördelningen av omkostnadsanslaget (kap. XII). Jag har för min del inte kunnat godtaga dessa fördelningsgrunder utan förordar följande:

Den pågående strukturomvandlingen inom jordbruket, som kommittén närmare behandlar i kap. II, förväntas medföra en snabb minskning av antalet mindre brukningsdelar. En sådan utveckling påskyndas av den snabbt ökande levnadsstandard, som det numera anses möjligt att undanför undan uppnå. De mindre brukningsdelarna kan inte förväntas lämna en avkastning, som tillnärmelsevis möjliggör att följa med i en sådan som sannolik ansedd standardutveckling. Innehavare av brukningsdelar med så ringa åkerareal, som det här är frågan om, torde komma att i än större utsträckning än vad som redan sker hämta den väsentligaste delen av sin försörjning från förvärvsarbete vid sidan om arbetet på brukningsenheten. Därmed torde de ej ha behov av att taga jordbruksrådgivningen i anspråk i nämnvärd grad. Hela åkerarealen vid brukningsenheter i gruppen 2—5 hektar uppgick år 1937 till 413 700 hektar, år 1944 till 398 500 hektar och år 1956 till endast 320 300 hektar eller cirka 9 procent av hela åkerarealen. Enligt samstämmiga prognoser reduceras antal brukningsenheter och åkerareal snabbast inom denna storleksgrupp. Det saknas då enligt min mening anledning att vid en omorganisation av rådgivningsverksamheten, som dessutom inte kan träda i full funktion förrän efter en viss övergångstid, fördela rådgivarna efter grunder, som inom en nära framtid kan förväntas sakna relevans. Vid en så betydande omorganisation av rådgivningsverksamheten, som den kommittén föreslagit, bör dessutom rådgivningsresurserna redan från början fördelas så, att större hänsyn toges till de egentliga jordbruksområdena, inom vilka den betydelsefullaste delen av jordbruksproduktionen sker. Jag vill för min del förordas, att lokalarådgivarna fördelas på hushållningssällskapen efter brukningsenheter med minst 5 hektar åker. Även

denna fördelningsgrund bör omprövas tid efter annan med hänsyn till inom jordbruket pågående förändringar. Samma grund bör användas vid fördelningen av omkostnadsanslaget enligt kap. XII.

I fråga om trädgårdskonsulenternas verksamhet anför kommittén, (kap. VI), att dessa alltjämt såsom hittills skall kunna åta sig projektering av park- och prydnadsanläggningar »för institutioner och inrättningar». Mot sådana åtaganden har det vid olika tillfällen framförts kritik. Några egentliga skäl för att dylik verksamhet alltjämt skall utövas av trädgårdskonsulenterna och till förfång för annan rådgivningsverksamhet, synes mig inte längre föreligga. Det behov av projektering m. m. av park- och prydnadsträdgårdsanläggningar för all den företagsamhet, som möjligen kan dölja sig under uttrycken »institutioner och inrättningar», synes med fördel kunna tillgodoses av enskilda yrkesutövare inom branschen. De finnes numera praktiskt taget överallt inom landet. Den här ifrågavarande gruppen av trädgårdskonsulenter kan då ägna sin tid åt de uppgifter, som kommittén angivit till att »tillhandagå jordbrukare och lägenhetsägare med planer för anläggandet av amatörträdgårdar» och därutöver rådgivningsverksamhet åt jordbrukare och trädgårdsodlare avseende trädgårdsväxt- och fruktodling. Den här ifrågavarande projekteringsverksamheten för institutioners och inrättningars räkning skall därför enligt min mening icke längre få ingå i trädgårdskonsulenternas uppgifter.

Av herr Rodhe

Upplysningsverksamhetens organisation

I kap. VI behandlar kommittén frågan om upplysningsverksamhetens organisation inom hushållningssällskapen. Härutinnan påpekas ifråga om konsulenter (specialisterna), att de olika sällskapen hittills i regel tilldelats en konsulent för varje specialområde. Enär hushållningssällskapens verksamhetsområden är av varierande storlek har följden blivit en ojämn fördelning av konsulenterna i förhållande till antalet jordbrukare inom olika hushållningssällskaps områden. Vissa hushållningssällskapsområden anses dessutom för små för att specialisterna skola kunna riktigt utnyttjas. Dessa olägenheter komma att ökas i samma mån konsulenttjänster inrättas för allt flera specialområden.

Kommittén redovisar tre vägar för åstadkommande av en bättre organisation av rådgivningsverksamheten. En av dessa innebär en ändrad indelning av landet i hushållningssällskapsområden, en andra bildande av regionala förbund mellan två eller flera närliggande hushållningssällskap för gemensamt anställande av samtliga specialister. Kommittén förordar emellertid en tredje utväg, nämligen att vissa av dem utnyttjas gemensamt i två eller flera hushållningssällskapsområden. I princip innebär detta, att vid varje hushållningssällskap skulle finnas en basorganisation bestående av

lokala rådgivare samt de specialister, vilkas uppgifter är så omfattande, att sällskapet område utgör tillräckligt tjänsteområde. Övriga specialister skulle kunna utnyttjas gemensamt i två eller flera områden. Kommittén tillägger, att det bör ankomma på lantbruksstyrelsen att i samråd med hushållningssällskapen noga följa utvecklingen och, när behov föreligger och tillfälle gives, genomföra behövlig justering ifråga om fördelningen av rådgivarna, så att rådgivningsorganisationen ständigt anpassas till skiftande behov.

Undertecknad har icke till alla delar kunnat ansluta sig till kommitténs förslag. Gemensamt utnyttjande hos två eller flera hushållningssällskap av viss specialist är icke något nytt. Erfarenheterna härav ha icke alltid varit de bästa. Orsakerna härtill äro flera. En i detta sammanhang särskilt betydelsefull anledning är att jordbrukarna inom det hushållningssällskapsområde, där vederbörande konsulent icke är stationerad, i regel icke kunna nå samma kontakt med konsulenten som jordbrukarna i konsulentens hemlän. De geografiska avstånden bli ofta allt för stora för en personlig kontakt och konsulentens möjligheter att lära känna förhållandena inom icke-hemlandet försvåras. Upplysningsverksamhetens effektivitet blir av denna anledning sämre.

Av stor vikt är samarbetet mellan konsulenterna inbördes och med övriga befattningshavare inom hushållningssällskap och lantbruksnämnd. Behovet av dylikt samarbete (teamwork) stiger med ökad specialisering bland konsulenterna och blir särskilt betydelsefullt ju mer företagsekonomiska överväganden läggas till grund för rationaliseringsåtgärder inom jordbruket. Ett sådant, ofta spontant erforderligt samarbete försvåras i hög grad med för två eller flera hushållningssällskap gemensamma specialister.

Med hänsyn till det sagda är det mest ändamålsenligt, att varje specialist är verksam inom endast ett hushållningssällskaps område. Av skäl, som kommittén framför, torde detta dock i varje fall för närvarande icke vara möjligt. I detta läge bör övervägas att i någon mån eftersätta kraven på specialisering och — liksom kommittén av särskilda skäl föreslår i fråga om Gotlands läns hushållningssällskap — låta viss eller vissa av ett sällskaps konsulenter täcka mer än ett specialområde. Kommitténs förslag möjliggör icke ett sådant övervägande. Enligt undertecknads mening bör detta tillvägagångssätt icke vara uteslutet vid de förutsatta samråden framdeles mellan lantbruksstyrelsen och hushållningssällskapen.

Kostnads- och anslagsberäkningar

I kapitel XIV har kommittén framhållit, att vid övervägande av frågan om rådgivningsverksamhetens omfattning hänsyn tagits endast till det minimibehov av rådgivning, vars tillgodoseende staten i nuvarande läge kan väntas stödja men att rådgivningsverksamheten genom egna insatser från jordbrukarnas och trädgårdsodlarnas sida eller bidrag från annat håll än

staten bör om möjligt ytterligare utbyggas. Redan kommitténs förslag innebär emellertid en viss utökning av rådgivningsorganisationen, som medför ökade kostnader. Med hänsyn härtill har kommittén gjort det principiella uttalandet, att det synes rimligt, att hushållningssällskapens medlemmar och jordbrukare över lag påtar sig viss del av de ökade kostnaderna, i detta sammanhang genom förhöjda ledamotsavgifter och genom förrättningsavgifter till sällskapen. Med utgångspunkt från en beräknad höjning av inkomsterna i form av ledamotsavgifter med omkring 350 000 kronor samt av förrättningsavgifter med omkring 200 000 kronor eller tillhopa 550 000 kronor har kommittén slutligen föreslagit att vid beräkningen av det sammanlagda medelsbehovet för sällskapens löner och grundbidrag för rådgivningen samt den del av omkostnadsanslaget, som sällskapen fritt få disponera, 300 000 kronor beräknas bli täckta genom ökningen av deras egna inkomster.

Undertecknad vill erinra om, dels att ledamotskap i ett hushållningssällskap är frivilligt, dels att ett sällskap icke kan begränsa sin verksamhet att avse allenast ledamöterna. Kommittémajoritetens förslag att taga i anspråk viss del av ledamotsavgifterna för att därmed tillgodose den principiella uppfattningen, att jordbrukare och trädgårdsodlare bära mer än andra samhällsmedlemmar täcka kostnaderna för tillgodoseende av ett *minimibehov* av rådgivning, innebär sålunda i realiteten, att denna ökade andel kommer att bäras allenast av ledamöterna. Bortsett från att viss tveksamhet i och för sig kan råda om sagda principiella uppfattning, kan i varje fall dylik konsekvens av kommitténs förslag icke vara rättvis.

Sett ur hushållningssällskapens egen synpunkt innebär förslaget ett allvarligt principiellt avsteg från sällskapens hittillsvarande rätt att fritt förfoga över lokalt tillgängliga medel bl. a. i form av ledamotsavgifter. Denna fråga sammanhänger intimt med spörsmålet om hushållningssällskapens ställning inom den framtida lokala lantbruksadministrationen, vilken för närvarande är föremål för utredning i annan ordning.

Beträffande förrättningsavgifterna torde frågan ligga något annorlunda till. Det kan sålunda måhända med fog göras gällande, att den del av dessa avgifter, som härröra från personalförtecknade befattningshavares verksamhet, bör ur nämnda principiella synpunkt intaga en särställning. Detta gäller däremot inte avgifter genom icke statsavlönad personals verksamhet. Proportionen mellan dessa avgiftsdelar är svår att ange. Med hänsyn till den i varje fall för närvarande dominerande ställning som avgifterna för trädgårdsplanerna inta och då dessa planer i stor utsträckning upprättas av icke statsavlönad personal synes troligt att avgifter genom sistnämnda personal utgöra den ojämförligt största delen.

Förutom nämnda principiella synpunkter på förevarande spörsmål må vidare erinras om kommitténs uttalande, att de beräknade inkomstökningarna för hushållningssällskapen av ovannämnda slag fördela sig ojämnt mellan sällskapen och att de icke kan påräknas i sin helhet ome-

delbart. För många av hushållningssällskapen med redan nu hårt ansträngd ekonomi kan kommitténs förslag komma att innebära än mer ökade ekonomiska svårigheter och därmed äventyra förverkligandet av kommitténs önskemål om erforderlig lokal utbyggnad av rådgivningsverksamhetens omfattning utöver den med statsmedel bekostade. Slutligen bör observeras, att minskning av statens utgifter genom ianspråktagande av ifrågavarande hushållningssällskapsinkomster icke ökar intresset för ledamotskap i hushållningssällskapen, höjning av ledamotsavgiften eller lokala bidrag av annat slag samt sålunda motverkar uppnåendet av den av kommittén beräknade inkomstökningen. Med hänsyn till vad sålunda anförts har undertecknad icke kunnat biträda kommitténs förslag i nu förevarande avseende.

Även mot kommitténs förslag rörande undantagande av viss del av omkostnadsanslaget före dess fördelning efter fastställda grunder torde principiella erinringar kunna riktas. Då emellertid förslaget avser endast en kortare övergångstid, har undertecknad icke velat motsätta sig detsamma.

Av herrar Forslund, Jonsson, Rodhe och Ågren

Kommitténs förslag avser att åstadkomma ett system med större rörlighet vid fördelningen av de olika rådgivartjänsterna vid hushållningssällskapen. Sammansättningen av sällskapens personal bör i möjligaste mån anpassas efter de krav, som vid skilda tillfällen framkommer inom de olika sällskapen. För åstadkommande av denna ökade rörlighet har kommittén i kap. XV anvisat två olika förfaringssätt. Enligt det ena förfaringssättet skulle man följa den ordning, som i detta hänseende gäller inom skogsvårdsstyrelseorganisationen. Tillämpat på hushållningssällskapen skulle det, i enlighet med vad kommittén föreslagit, innebära, att sekreterarebefattningen, efter anmälan av chefen för lantbruksstyrelsen, tillsattes av Kungl. Maj:t medelst konstitutorial, medan förordnande på konsulentbefattning, som är uppförd på personalförteckning, skulle beslutas av lantbruksstyrelsen efter hörande av vederbörande sällskap, vad beträffar fiskerikonsulentbefattning jämväl efter samråd med fiskeristyrelsen. Instruktörs- och biträdespersonal, avseende på personalförteckning uppförda tjänster, skulle anställas och förordnas av vederbörande hushållningssällskap. Enligt det andra förfaringssättet skulle åtgärder för tillsättande av vakant befattning, som är upptagen på personalförteckning, icke få vidtagas av hushållningssällskapet innan lantbruksstyrelsen lämnat sitt medgivande därtill. Efter det sällskapet fått sådant medgivande skulle tjänstetillsättningen ske enligt samma grunder som f. n. gäller. Kommittén förordar det förstnämnda förfaringssättet. Undertecknade har icke kunnat biträda detta förslag utan anser att sistnämnda av kommittén angivna förfaringssätt bör tillämpas. Detta skulle sålunda innebära att åtgärder för tillsättande av vakant befattning, som är upptagen på personalförteckning, icke skulle få vidtagas innan lantbruksstyrelsen härtill lämnat sitt medgivande, varefter sällskapet skulle tillsätta tjänsten

enligt samma grunder som f. n. gäller. Såsom motivering för vår ståndpunkt må anföras följande.

Kommittémajoriteten har icke gjort gällande, att dess förslag skulle vara nödvändigt att genomföra för att säkerställa den ordning, som kommittén vill åstadkomma. De båda förfaringssätten anses härutinnan likvärdiga. För sin ståndpunkt redovisar majoriteten endast den motiveringen, att därmed skulle tillsättandet av tjänst kunna ske med bortseende från lokala särintressen, som icke borde få inverka. Enligt vår mening har lantbruksstyrelsen med nu gällande bestämmelser om styrelsens prövning av sökandens kompetens och upprättande av förslag, inom vilket hushållningssällskapets förvaltningsutskott äger utse tjänsteinnehavare, tillräckliga möjligheter att förhindra sagda särintressen att öva otillbörligt inflytande på val av befattningshavare.

Hushållningssällskap och skogsvårdsstyrelser äro knappast jämförbara, efterom sagda styrelserns konstitutionella ställning och uppbyggnad är en helt annan än hushållningssällskapens. Ett sällskaps karaktär av förening med ledamöter, som stadgeenligt kan öva ett betydande inflytande på utformningen och ledningen av sällskapets verksamhet, ger ett sällskap en annan ställning i den lokala administrationen än en skogsvårdsstyrelse.

Enligt vår mening tala också andra skäl mot ett genomförande av majoritetens förslag. Även om ur formell synpunkt så måhända icke är fallet, kommer i realiteten ifrågavarande befattningshavare att betraktas som statens tjänstemän, stationerade hos respektive hushållningssällskap. Förutsättningarna för att de skall få den lokala förankring, som är av synnerlig betydelse med hänsyn bl. a. till deras uppgift att vara rådgivare, kommer därmed av naturliga skäl att försämrast. Härvidlag bör uppmärksammas, att de får förutsättas handha icke endast de uppgifter, som av statsmakterna anförtrots hushållningssällskapen utan även väsentliga delar av den betydande verksamhet i övrigt, som sällskapen bedriver. Ifrågavarande befattningshavares ställning gentemot instruktörer och andra av hushållningssällskapet utsedda befattningshavare kan ge anledning till diskussion till skada för ett gott samarbete.

Kommitten har även föreslagit en väsentligt utvidgad flyttningsskyldighet för hushållningssällskapets ordinarie befattningshavare. Som kommittén anförde torde frågor om förflyttningar till stationeringsort inom annat hushållningssällskapets område knappast bli aktuella annat än under en övergångstid vid genomförandet av kommitténs förslag. Att under sådana omständigheter införa vidgade bestämmelser om förflyttningsskyldighet kan vi icke finna motiverat. Härmed sammanhängande problem torde kunna lösas på så sätt, att man — där anledning därtill förefinns — i det enskilda fallet prövar frågan om eventuell ändrad stationeringsort och bör således för övergångstiden förflyttnings- resp. mottagningskyldighet föreskrivas.

BILAGA 1

Förslag till instruktion för hushållningssällskaps programnämnd för upplysnings- och rådgivningsverksamheten på lantbrukets område

1 §.

Hos varje hushållningssällskap skall finnas en programnämnd med uppgift att vara ett samordnande organ för upplysnings- och rådgivningsverksamheten på lantbrukets område.

2 §.

Programnämnden skall bestå av högst tio ledamöter.

Självskrivna ledamöter äro hushållningssällskapets sekreterare, lantbruksdirektören, länsjägmästaren och länsarbetsdirektören eller de tjänstemän, som vederbörande sätter i sitt ställe.

Därutöver äger förvaltningsutskottet utse en ledamot jämte suppleant efter förslag av de lägre lantbruksundervisningsanstalterna inom området, en ledamot jämte suppleant efter förslag av jordbrukets föreningsrörelses samarbetsorgan (föreningsnämnden) inom området, en ledamot jämte suppleant efter förslag av Riksförbundet Landsbygdens folk samt en ledamot jämte suppleant efter förslag av lantarbetarnas fackliga organisation. Dessutom må förvaltningsutskottet utse högst två ledamöter, därav en kvinnlig såsom representant för lanthushållet inom området, jämte suppleanter.

Icke självskrivna ledamöter jämte suppleanter utses för en tid av högst fyra år. Programnämnden utser inom sig ordförande och vice ordförande.

I programnämndens sammanträden kan efter nämndens bestämmande även representanter för andra organisationer, som beröras av upplysnings- och rådgivningsverksamheten på lantbrukets område, beredas tillfälle att delta.

3 §.

Det åligger programnämnden

att årligen upprätta program för den allmänna upplysnings- och rådgivningsverksamheten med angivande av de ämnesområden, som i första hand böra behandlas;

att inom ramen av den för hushållningssällskapet fastställda inkomst- och utgiftsstaten eller eljest tillgängliga medel årligen för verksamheten upprätta plan för de kurser av olika slag, som avses skola anordnas;

att till förvaltningsutskottet avgiva förslag om verksamhetens främjande i övrigt;

att årligen till förvaltningsutskottet lämna uppgift på de medel, som böra anvisas för verksamhetens behov;

att årligen före den 1 augusti till förvaltningsutskottet avgiva redogörelse för verksamheten under sistförflutna kalenderår.

4 §.

Förslag eller önskemål skola vara programnämnden till handa i god tid före sammanträde, då program och plan för verksamheten skola upprättas.

5 §.

Programnämnden sammanträder på kallelse av ordföranden, när omständigheterna så påfordra, dock minst en gång om året för upprättande av program och plan, som i 3 § omförmäles.

Kallelse till sammanträde bör regelmässigt utsändas minst en månad före sammanträdesdagen. I kallelsen skall uppgift tillika lämnas om de ärenden, som vid sammanträdet skola förekomma.

Vid sammanträde skall föras protokoll med angivande av de ledamöter, som närvarit, de ärenden, som förevarit till behandling, samt besluten.

Såsom programnämndens beslut gäller den mening, som företrädes av flertalet ledamöter. Vid omröstning, som utfaller med lika röstetal för olika meningar, gäller den mening, som ordföranden biträder.

6 §.

Ledamot äger att till protokollet anteckna sin mening, därest denna icke överensstämmer med programnämndens beslut.

Protokollet justeras av ordföranden.

7 §.

Programnämnden må ej fatta beslut, därest icke minst sex ledamöter äro närvarande.

8 §.

Brådskande ärenden, som uppkomma mellan nämndens sammanträden, samt ärenden av mindre vikt skola handläggas av ett arbetsutskott bestående av hushållningssällskapets sekreterare, lantbruksdirektören och länsjägmästaren.

9 §.

Programnämndens sekreterare- och kansligöromål ombesörjas av hushållningssällskapet.

Denna instruktion träder i kraft — — — — —

BILAGA 2

P. M.

utvisande förändringar i anslagstilldelningen vid en antagen fördelning av rådgivartjänsterna mellan hushållningssällskapen

För att ge någon föreställning om hur hushållningssällskapens tilldelning av tjänster (lönетillskott) och av anslag till omkostnader kan komma att förändras vid ett genomförande av kommitténs förslag har inom sekretariatet utförts en beräkning härav. Därvid har lönebelopp för rådgivartjänster på personalförteckning och övriga anslag för år 1959 jämförts med en beräknad anslagstilldelning under angivna förutsättningar, efter det kommitténs förslag är helt genomfört.

Det må här understrykas, att kommittén i sitt betänkande föreslagit, att fördelningen av rådgivartjänster mellan olika hushållningssällskap skall åligga lantbruksstyrelsen efter samråd med sällskapen och att vad som här anföres endast är att anse som ett räkneexempel.

I tablå X visas ett exempel på hur olika tjänster enligt kommittéförslaget kan tänkas fördelade mellan hushållningssällskapen. Medelst bokstäver har angivits den i exemplet tänkta fördelningen mellan sällskapen av konsulenter i mekanisering, företagsekonomi och trädgårdsodling samt överkontrollassistenter. I t. ex. kolumnen »17 konsulenter i mekanisering» har Stockholms och Uppsala län båda bokstaven Q, vilket betyder, att dessa sällskap i exemplet tilldelas gemensam konsulent i mekanisering. Detta gäller även t. ex. Kronobergs och Blekinge län, som båda har bokstaven M. Jönköpings län, som är ensamt om bokstaven O i ovan nämnda kolumn, har i exemplet tilldelats egen konsulent o. s. v. Specialisterna i yrkesfruktodling och handelsträdgårdsodling har redovisats under rikstjänster, då det ej varit möjligt att för flera av dem fördela deras tjänster på olika hushållningssällskapsområden.

I tablå Y redovisas en jämförelse mellan nu utgående anslag (1959) och beräknat anslag, när förslaget genomförts och detta skett enligt i räkneexemplet gjorda antaganden. I anslagsbeloppen för år 1959 har i kolumnen »löner» medräknats löner för sekreterare, konsulenter och instruktörer enligt personalförteckning samt i kolumnen »omkostnader» m. m. förutom omkostnadsanslag, särskilda anslag, som vissa sällskap erhållit som bidrag till avlönande av ekonomikonsulenter, extra jordbrukskonsulenter, bidrag för kontrollverksamhetens övervakning samt för vissa sällskap löner och resekostnader för av kontrollnämnden anställda överkontrollassistenter.

Vid beräkning av de anslagsbelopp, som införts i kolumnerna »löner, förslag» och »omkostnader, förslag», har lönетillskott och grundbelopp för konsulenter i mekanisering, företagsekonomi och allmän trädgårdsskötsel fördelats mellan de sällskap, som enligt tablå X förutsättes få gemensam konsulent, i förhållande till antalet bruksenheter över 2 ha inom respektive hushållningssällskapsområden. På samma sätt har på de tio föreslagna överkontrollassistenttjänsterna belöpande lönетillskott och grundbelopp fördelats i förhållande till anta-

let kontrollkretsar mellan de sällskap, som antagits få gemensam överkontroll-assistent.

I exemplet har grundbeloppen i enlighet med vad kommittén föreslagit i kapitel XII beräknats med 7 900 kronor för sekreterare och konsulent samt med 7 100 kronor för instruktör och överkontrollassistent. Av det belopp, som beräknats utgöra omkostnadsanslagets allmänna del, har $\frac{8}{10}$ ¹ i enlighet med kommitténs förslag fördelats i förhållande till antalet brukningsenheter över 2 ha inom de olika hushållningssällskapsområdena och $\frac{1}{10}$ fördelats i förhållande till folkmängden inom samma områden. Där stad inom sådant område har mer än 10 000 invånare, har överskjutande invånarantal ej medräknats. $\frac{1}{10}$ av anslaget allmänna del har fördelats mellan sällskapen efter deras områdets totalareal.

De av kommittén föreslagna reglerna för omkostnadsanslagets fördelning kommer, såsom framgår av jämförelsen i tablå Y, att förändra relationerna i utgående anslag till de olika hushållningssällskapen.

Genom att fördelningen av lokalarädgivare skett i förhållande till antalet jordbruk över 2 ha kommer de på hushållningssällskapen beräknade löne- och grundbeloppen att röna inflytande härav. Fördelningen påverkas även av förslaget om ändrade fördelningsgrunder för omkostnadsanslagets allmänna del. Slutligen medför överförandet av lönebelopp från omkostnadsanslaget motsvarande löner för 33 instruktörstjänster, 10 överkontrollassistenttjänster, 18 kansli-biträdestjänster och 25 skrivbiträdestjänster att anslaget allmänna del minskas.

En jämförelse i tablå Y mellan nu utgående lönebelopp och de enligt exemplet beräknade visar, att de senare genomgående är högre bl. a. beroende på den föreslagna ökningen av antalet instruktörstjänster och tjänster som kontors- och skrivbiträden. Lönebeloppen påverkas dessutom av vissa förändringar i fråga om tilldelningen av konsulenter.

Av tablå framgår även, att för olika hushållningssällskap enligt exemplets förutsättningar beräknade omkostnadsanslag genomgående är lägre än nu utgående. Detta beror främst på att såsom ovan anförts från omkostnadsanslaget till avlösningssanslaget överförts ett belopp motsvarande överförda tjänster.

Även om detta ej redovisats i tablå av skäl, som ovan nämnts, bör hänsyn även tagas till hur specialisternas i trädgårdsodling tjänster kan beräknas bli fördelade på olika hushållningssällskap. Om det antages, att av specialkonsulenterna i handelsträdgårdsodling och yrkesfruktodling tre kan beräknas komma att betjäna i första hand Malmöhus läns och Kristianstads läns hushållningssällskapsområden, motsvarar detta ett ytterligare tillskott med ca 100 000 kronor för dessa båda sällskap tillsammans. I Stockholms-området förekommer en omfattande handelsträdgårdsodling. Om man räknar med att en i Stockholm placerad specialist i handelsträdgårdsodling kan förutsättas utnyttjas till ungefär hälften inom Stockholms län, motsvarar detta ett tillskott av ca 17 000 kronor för Stockholms läns och stads hushållningssällskap. Den för Göteborgs-området föreslagna specialisten i handelsträdgårdsodling kommer att i huvudsak betjäna Hallands, Älvsborgs läns södra och Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps områden. Likaså bör Kronobergs läns och även Blekinge och Kalmar läns hushållningssällskap i förhållande till inom dessa områden förekommande yrkesfruktodling påföras de tjänster, som specialister i yrkesfruktodling lämnar.

Enligt beslut av 1960 års riksdag skall en sammanslagning av de båda hushållningssällskapen i Kalmar län ske. Vid jämförelsen i tablå Y mellan dessa

¹ Övergång från beräkning efter brukningsenheter över 0,25 ha till brukningsenheter över 2 ha föreslår kommittén i kapitel XII ske under en fyraårsperiod.

båda sällskaps anslag 1959 och den sammanslagna organisationens enligt kommitténs förslag har i 1959 års anslagsbelopp för Kalmar läns norra hushållningssällskap ej medräknats löne- och grundbelopp för sekreteraretjänsten. Vidare har den sammanförda organisationen förutsatts erhålla en hemkonsulenttjänst och två fiskerikonsulenttjänster utöver de rådgivartjänster som upptagits i tablå X. Jämförelsen visar i förhållande till de båda sällskapens nuvarande anslagstilldelning en minskning för den sammanslagna organisationen. I förhållande till Kalmar läns södra hushållningssällskaps nuvarande anslagstilldelning blir det emellertid en ökning.

Tablå X. Exempel på personalfördelning mellan hushållningssällskapen efter genomförande av kommitténs förslag

Hushållningssällskap	25 kons. i växtodling 25 » i husdjurs- skötsel	17 kons. i mekanisering	20 kons. i företags- ekonomi	14 kons. i allm. träd- gårdsrådgivning	10 överkontroll- assistenten	150 instruktörer	25 kontorister	19 kanslibiträden	66 skrivbiträden
Stockholms läns o. stads ..	2	Q	T	N	J	3	1		3
Uppsala läns.....	2	Q	T	N	J	3	1		2
Södermanlands läns.....	2	P	S	M	J	3	1		2
Östergötlands läns.....	2	P	S	M	J	5	1	1	3
Jönköpings läns.....	2	O	R	L	H	8	1	1	3
Kronobergs läns.....	2	M	P	L	G	7	1	1	2
Kalmar läns.....	2	N	Q	J	H	6	1	1	3
Gotlands läns.....	2	—	—	K	—	2	1		2
Blekinge läns.....	2	M	P	J	G	3	1		3
Kristianstads läns.....	2	L	O	I	G	8	1	1	3
Malmöhus läns.....	2	K	N	I	F	7	1	1	3
Hallands läns.....	2	I	M	H	E	6	1	1	3
Göteborgs och Bohus läns ..	2	J	L	H	E	5	1	1	2
Älvsborgs läns norra.....	2	J	K	F	D	6	1	1	2
Älvsborgs läns södra.....	2	I	J	G	E	5	1	1	2
Skaraborgs läns.....	2	H	I	G	D	9	1	1	3
Värmlands läns.....	2	G	H	F	C	8	1	1	3
Örebro läns.....	2	F	G	E	C	5	1	1	2
Västmanlands läns.....	2	F	G	E	C	3	1		2
Kopparbergs läns.....	2	E	F	D	B	6	1	1	3
Gävleborgs läns.....	2	D	E	D	B	6	1	1	3
Västernorrlands läns.....	2	C	D	C	A	8	1	1	3
Jämtlands läns.....	2	C	C	C	B	6	1	1	3
Västerbottens läns.....	2	B	B	B	A	10	1	1	3
Norrbottnens läns.....	2	A	A	A	A	12	1	1	3
Specialister.....				8					

Tablå Y. Jämförelse mellan till hushållningssällskapen nu utgående anslag (1959) och beräknat anslag enligt kommitténs förslag fördelat efter i texten gjorda antaganden

Hushållningssällskap	Löner 1959	Löner, förslag	Omkostnader m. m. 1959	Omkostna- der, förslag	Förändringar totalt, kronor
Sthlms läns o. stads...	214 380	235 888	199 570	116 423	— 61 639
Uppsala läns.....	197 976	217 787	125 729	100 478	— 5 440
Södermanlands läns ..	197 976	211 749	141 710	103 390	— 24 547
Östergötlands läns....	186 852	281 508	187 099	145 419	+ 52 976
Jönköpings läns.....	211 812	340 977	210 033	185 065	+ 104 197
Kronobergs läns.....	211 812	304 458	185 308	159 958	+ 67 296
Kalmar läns norra...	152 772	—	91 714	—	— 85 458
Kalmar läns södra...	197 976	329 020	141 130	169 114	— 3 484
Gotlands läns.....	172 200	185 580	100 446	83 582	— 37 008
Blekinge läns.....	197 160	200 956	133 571	92 767	+ 140 260
Kristianstads läns....	197 976	350 727	204 608	192 117	+ 100 650
Malmöhus läns.....	197 976	339 514	227 434	186 546	+ 75 316
Hallands läns.....	211 812	297 596	159 739	149 271	+ 8 727
Göteborgs o. Bohus läns.....	181 572	245 397	182 104	127 006	+ 64 640
Älvsborgs läns norra..	197 976	289 253	177 911	151 274	+ 57 623
Älvsborgs läns södra..	197 976	269 393	144 983	131 189	+ 146 408
Skaraborgs läns.....	211 812	364 969	218 809	212 060	+ 68 203
Värmlands läns.....	242 052	355 713	252 192	206 734	+ 34 175
Örebro läns.....	197 976	270 113	170 710	132 748	— 23 882
Västmanlands läns...	197 160	213 306	143 171	103 143	— 4 920
Kopparbergs läns....	225 648	305 022	246 276	161 982	— 10 719
Gävleborgs läns.....	255 888	322 904	247 899	170 164	+ 10 822
Västernorrlands läns..	255 888	346 126	279 085	199 669	+ 12 220
Jämtlands läns.....	242 052	301 624	212 122	164 770	— 33 817
Västerbottens läns....	389 700	440 715	345 408	260 576	— 82 491
Norrbottnens läns....	459 552	486 785	382 379	272 655	
Aspiranter.....		{ 92 900		{ 18 000	{ + 110 900
Rikstjänster.....		{ 206 208		{ 63 200	{ + 269 408

BILAGA 3

Redogörelse för rådgivningsverksamheten i vissa länder

Danmark

Åkerarealen i Danmark uppgår till 3 125 000 ha, skogsarealen till 350 000 ha. Totala antalet jordbruk utgör omkring 208 000 och av dessa finnes omkring 101 000 i storleksgruppen 0,55—10 ha åker, alltså småbruk, medan ungefär 103 000 har en areal av 10—60 ha och kan benämnas familj jordbruk eller bonde jordbruk. Dessutom finnes det ca 4 000 jordbruk i storleken mellan 60 och 240 ha och slutligen ca 260 med en åkerareal över 240 ha.

Danmarks åkerjord disponerades enligt 1957 års uppgifter på följande sätt. Stråsäd odlades på 45 % av åkerarealen, grönfoder och vall på 33,2 %, rotfrukter och potatis på 19 %, övriga grödor på 2,7 % och träda upptog 0,1 % av åkerarealen. Potatisarealen uppgick 1957 till 89 000 ha, sockerbetsodling för fabriksändamål upptog 87 000 ha och övrig rotfruktsodling ca 418 000 ha. Antalet husdjur utgjorde i 1 000-tal år 1957 254 hästar, 3 205 nötkreatur, varav mjölkkor 1 446, 5 438 svin och 22 900 höns.

Rådgivningsorganisationen

Småbrukarna är organiserade i husmandsforeninger, innehavarna av de medelstora jordbruken är anslutna till landboforeningerne, medan de allra största jordbrukens innehavare är medlemmar i tolvmansforeningerne. Husmandsforeningerne och landboforeningerne anställer konsulenter. Medlemmarna i tolvmansforeningerne, alltså storjordbrukarna, är i allmänhet medlemmar även i landboforeningerne. Många jordbrukare är medlemmar både i husmandsforeningerne och landboforeningerne för att kunna tillgodogöra sig de tjänster, som erbjuds genom de hos föreningarna anställda konsulenterna.

Antalet medlemmar i de olika landboforeningerne varierar rätt avsevärt. Totalt finnes 130 lokala föreningar samlade i provinsiella föreningar med ca 130 000 medlemmar. Föreningarnas verksamhetsområden omfattar icke administrativa områden. Personligt inflytande och kommunikationsförhållanden spelar stor roll. De större föreningarna har minst två rådgivare, en jordbruks- och en husdjurskonsulent, varav en är ledare för verksamheten. Ibland har två eller tre föreningar gemensamma rådgivare. Detta gäller särskilt specialområdena, t.ex. lantmannabyggnader, maskiner etc. Husmandsforeningerne omfattar administrativa områden, såsom kommuner och län. I de fall, då de lokala föreningarna är små, anställer de ofta i samarbete en eller flera rådgivare. Det förekommer också rätt allmänt, att de nu nämnda organisationerna samarbetar sinsemellan i olika frågor. Det bör ihåggkommas, att rådgivningen i Danmark har uppbyggt av jordbrukarna själva utan större statlig inblandning och att verksamhetens organisation rönt stort inflytande av lokala förhållanden. Även om systemet organisatoriskt inte är enhetligt, är det dock genom samarbete mellan de olika föreningarna

eller på annat sätt sört för, att alla jordbrukarna har tillgång till rådgivare inom jordbrukets olika ämnesområden.

Förutom den rådgivning, som jordbrukarna lämnas genom föreningarnas konsulenter och tidskrifterna Husmandshjemmet och Landsbladet, förmedlas också upplysningsverksamhet genom de vetenskapliga och tekniska medarbetarna vid de 14 statliga försöksstationerna och från den statliga forsknings- och försöksverksamheten på husdjursområdet. De danska jordbrukarna är intresserade av verksamheten vid försöksstationerna, som ofta är samlingspunkter för evenemang i jordbrukssammanhang. I viss omfattning blir resultaten från försöksstationerna tillgängliga för jordbrukarna genom flygblad, ströskrifter m. m., som distribueras i stora upplagor. Lärarna vid landbohöjskolen deltar också i rådgivningsarbetet. Detta gäller i viss mån även lärarna vid lantbruksskolorna.

Såväl landboföreningar som husmandsföreningar är var för sig sammanslutna i provinssammanslutningar, som i sin tur är sammanslutna i riksorganisationer. De samvirkande danske Landboföreningar respektive De samvirkande danske Husmandsföreningar. Både provinsföreningarna och riksorganisationerna utövar en viss ledning av rådgivningsverksamheten.

Rådgivarna

År 1955 fanns följande kategorier av jordbruksrådgivare anställda, nämligen 135 jordbrukskonsulenter, 101 räkenskapskonsulenter (lantbruksbokföring), 101 husdjurskonsulenter, 60 trädgårdskonsulenter, 10 ungdomskonsulenter, 15 mejerikonsulenter och 9 specialister på mjölkhygien, 16 specialister på fjäderfäskötsel, 10 specialister på jordbruksbyggnader, 6 specialister på markvård, 16 specialister på jordförbättringsområdet, 10 maskinkonsulenter, 5 pälsdjursspecialister och 1 specialist på biodling.

Rådgivarnas arbetsuppgifter varierar rätt avsevärt beroende på de lokala förhållandena och antalet anställda rådgivare. Av ovan angivna konsulenter lämnade 64 råd inom två ämnesområden, t. ex. växtodling och husdjursskötsel, 15 var växtodlingsspecialister och skötte samtidigt ungdomsverksamheten, 17 jordbrukskonsulenter hade även hand om bokföringen och 7 var samtidigt husdjurskonsulenter och räkenskapskonsulenter. I en del fall har rådgivarna hand om mer än två ämnesområden i sin rådgivningsverksamhet.

Rådgivningsarbetet består i Danmark liksom på andra håll av i huvudsak föredrag, författande av tidningsartiklar, demonstrationer, jordbrukardagar, filmvisning och radioföredrag. Jordbrukskonsulenterna handhar ledningen av den lokala fältförsöksverksamheten och använder resultaten i rådgivningsverksamheten och försöken som demonstrationsobjekt. I husdjursrådgivningen utnyttjas bl. a. resultaten från kontrollverksamhet och utfodringsförsök. De flesta rådgivarna biträder vid anordnande av lantbruksutställningar, djurutställningar och demonstrationsfält samt använder dessa tillfällen för rådgivning. Dessutom anordnas studieresor, fältvandringar och liknande.

Finansiering

De danska jordbruksorganisationerna, främst landbo- och husmandsföreningarna, som anställer rådgivarna och svarar för deras löner, har begränsade ekonomiska möjligheter. Medlemsavgiften i dessa föreningar varierar, men uppgår som regel till omkring 10—20 danska kronor om året för jordbruk mellan 10 och 30 ha. Avgiften består oftast av en viss grundavgift och till denna kommer ett visst

tillägg per ha och år, som regel en krona. För det biträde, som medlemmarna erhåller genom räkenskapskonsulentens lantbruksbokföring, betalas särskilda avgifter. Dessutom utgår avgift för rådgivning i juverhälsokontroll, mjölkhygien och svinskötsel. En hel del av föreningarnas inkomster erhålles från andra källor, t. ex. utställningar, eller ersättningar för förmedling av utsädesspannmål, utsädespotatis och handelsgödsel till medlemmarna. I en del fall utför föreningarna mot ersättning bekämpning av växtsjukdomar, ogräs och skadedjur.

Till rådgivningsverksamheten utgår statsbidrag på i runt tal 3,5 milj. kronor om året och landboföreningernes respektive husmandsforeningernes utgifter täckes i regel av statsbidrag till $\frac{1}{3}$ respektive $\frac{2}{3}$. De föreningar, som utom landbo- och husmandsforeningerne kan erhålla dessa statsbidrag, är olika trädgårdssodlarföreningar, trädgårdssällskap, riksföreningen för dansk fruktodling, danska lant-hushållningssällskapet, pilodlingsföreningen, pålsdjursavelsföreningen, kanin-, får- och fjäderfäavelsföreningarna etc. Till täckande av föreningarnas utgifter för avlönande av konsulenter utgår årligt statsbidrag med 60 % av totala kostnaden upp till 12 000 kronor, eller högst 7 200 kronor, och därutöver 40 % av den totala kostnaden över 12 000 kronor, dock högst 40 % av 6 000 kronor, eller högst 2 400 kronor. Totalt kan således för varje konsulent i statsbidrag erhållas 9 600 kronor om året. Till avlöning av assistenter utgår statsbidraget efter samma beräkningsgrunder med högst 5 320 kronor om året. För avlönande av räkenskapskonsulenter och assistenter beräknas statsbidrag efter ovan angivna grunder under förutsättning, att föreningen i fråga redovisar bokföringsresultat från 100 jordbruk. I de fall, då antalet i bokföringen deltagande jordbrukare inom föreningen inte uppgår till 100, minskas statsbidraget i samma mån.

Statsbidrag till konsulentverksamheten administreras av lantbruksministeriet, som tillsätter ett särskilt utskott att vara rådgivande organ för ministeriet i hit-hörande frågor. I detta utskott är landboföreningerne, husmandsforeningerne, trädgårdsmästareföreningen, trädgårdssällskapens riksorganisation samt lantbrukskonsulentföreningen representerade. Det ankommer på lantbruksministeriet att utöva kontroll och revision av den verksamhet, för vilken statsbidrag erhålles, och föreningarna är ansvariga för att samtliga konsulenter och assistenter, för vilka dylikt bidrag beviljats, arbetar i överensstämmelse med lantbruksministeriets bestämmelser.

Rådgivarnas utbildning

Så gott som alla rådgivare i det danska jordbruket har erhållit sin teoretiska utbildning vid Den Konglige Veterinär- og Landbohøjskole, där landbrugskandidatexamen kan avläggas efter närmare tre års studier. Inträdesfordringarna är åtminstone tre år jordbrukspraktik, varav ett halvt år i djurskötsel vid minst två olika jordbruk samt sex månader vid någon lantmannaskola. Dessutom ford-ras realskoleexamen eller motsvarande utbildning. Större delen av de studerande, som genomgår landbohøjskolen, är jordbrukarsöner, och man anser det värdefullt just för denna kategori, som många gånger börjar sina studier sent, att in-trädesfordringarna är satta så lågt som realskolekompetens. De, som efter examen önskar ägna sig åt rådgivningsverksamhet i jordbruket, kan under några år för att meritera sig tjänstgöra som assistenter vid någon statlig försöksinstitution, vid någon av försöksgårdarna eller också som assistent åt någon konsulent. Sam-manlagt har rådgivarna för närvarande 200 assistenter. Undervisningen vid landbo-højskolen är för närvarande föremål för översyn och utredning, varvid ifrågasatts viss förlängning av studierna.

För konsulenternas vidareutbildning anordnas två större möten om året. Det ena är konsulentmötet, som äger rum i början av året och anordnas av Samvirksomheten för landbrugsfagligt upplysningsarbete. Denna samarbetskommittés uppgift är att främja upplysnings- och forskningsarbetet på jordbrukets område. I kommittén är lantbrukshållningssällskapet, lantbrukslärarnas förening, konsulentföreningen, lantbrukspressens förening, lantbruks- och trädgårdskandidaternas förening, lantbrukshållslärarinnornas förening och den danska avdelningen av Nordiska jordbruksforskarens förening representerade.

Det andra mötet är försökslaboratoriets s.k. »efteraarsmöde» i oktober för husdjurskonsulenter och lantmannaskolelärare. Där lämnar olika institutionsföreståndare redogörelser för sin verksamhet och där är också ministeriet och de olika försöksgårdarna representerade.

Vidare må nämnas att rådgivarna deltagit i kurser i olika ämnen vid vissa skolor. Under de senare åren har behandlats audio-visuella hjälpmedel. Slutligen anordnas av informationskontoret 2 à 3 kurser om året i olika ämnen.

Lantbrukets informationskontor

Av Marshallmedel erhöill Danmark på sin tid vissa belopp, som tillsammans med motsvarande belopp tillskjutet från dansk sida använts till upplysningsverksamhet och produktionsbefrämjande åtgärder, bl. a. genom inrättande av ett informationskontor för upplysningsverksamhet inom jordbruket, demonstrationsförsök avseende utfodring och skötsel av nötkreatur, svin och höns, försök och demonstrationer på växtodlingens område, försök, demonstrationer och undervisning angående ensilering och mekanisering, forskning angående lantmannabyggnader och ungdomsverksamhet.

Lantbrukets informationskontor har till uppgift att producera och tillhandahålla rådgivarna och lärarna undervisnings- och rådgivningsfilm, småbilder, publikationer, utställningsmateriel, planscher m. m., samt att anordna kurser för orientering om nyheter på det pedagogiska området och olika fackområden. Kontoret svarar även för sammanställningar av aktuella utländska försöksresultat och lantbruksnyheter samt att vidarebefordra dessa till rådgivare och lärare under rubriken »Udenlandsk Faglitteratur», där meddelanden lämnas för varje driftsgren för sig. Kontoret iordningställer för konsulenter och lärare de s.k. fickhandböckerna (lommehandbog) i ringpärmar med lösbladssystem, i vilka nyheterna på olika områden samt de senaste försöks- och forskningsresultaten publiceras i kortfattad form. Utom nämnda fickhandbok och meddelanden om utländsk facklitteratur har genom informationskontoret utgivits en stor mängd publikationer. Så har t. ex. distribuerats utfodringsplaner och redogörelser från demonstrationsförsöken med nötkreatur, svin och fjäderfä samt från ensileringsundersökningar m. m.

Demonstrationsjordbruk för utfodring och skötsel av nötkreatur, svin och fjäderfä

På motsvarande sätt utnyttjades Marshallmedel för upprättande av 40 demonstrationsjordbruk för nötkreatur, 22 för svin och 28 för fjäderfä. Ändamålet med att inrätta dylika demonstrationsjordbruk på husdjursskötselns område har främst varit att i praktiken påvisa, att man genom en rationell planläggning av utfodringen i överensstämmelse med försöksresultaten kan uppnå en förhöjd avkastning och ett förbättrat foderutbyte. De demonstrationsjordbruk, som utvalts, har varit normaljordbruk, där brukaren har varit villig att ta emot besökande och att samarbeta med den lokale rådgivaren och den sakkunskap, som

haft tillsyn över demonstrationsutfodringens praktiska genomförande. För genomförande av nötkreaturs- och svin demonstrationsjordbruken har anställts särskild assistent, som utfört regelbunden kontroll över foderförbrukning, avkastning osv. Inrättandet av demonstrationsjordbruken har således icke givit brukaren någon annan ekonomisk fördel än, att han fått produktionen rationellt inrättad. Därest ombyggnader och förbättringar överenskommits, har lån förmedlats på normala villkor för förbättring av djurstallar m. m.

Demonstrationsjordbruken för nötkreatur ledes av ett särskilt utskott, som har tillsyn över verksamheten i hela landet. Genomförandet på det lokala planet anförtros åt utskott utsedda av landbo- och husmandsforeningerna. Under varje utskott sorterar två demonstrationsjordbruk. Dessa är så närbelägna, att samma assistent kan sköta den förekommande kontrollen av foderförbrukning och mjölkproduktion. Det åligger assistenterna att kontrollera foderutvägning och mjölmängd samt en gång i veckan utföra fullständig kontroll med fetthaltsbestämning. De skall dessutom sköta kontrollbokföringen och biträda vid demonstrationer.

Demonstrationsjordbruken för svin ledes på samma sätt som demonstrationsjordbruken för nötkreatur av ett för hela landet utsett utskott. Arbetet är upplagt så, att landet är uppdelat i nio distrikt och i vart och ett av dessa finnes ett utskott, där landbo-, husmandsforeningar och andelsslakterier är representerade. Sju av distrikten har två demonstrationsjordbruk vardera och de övriga vardera fyra. Utfodringsplanerna, som varierar alltefter lokala förhållanden, utarbetas i samarbete mellan försöksvärden och distriktsutskottets verkställande ledamot.

Vid demonstrationsjordbruken för fjäderfä bygger man på en tidigare indelning i 14 fjäderfäkonsulentområden. Varje fjäderfäkonsulent utväljer inom sitt område som demonstrationsjordbruk två gårdar, en större och en mindre. Konsulenten kontrollerar också driften vid jordbruket, som han skall besöka minst en gång i månaden. Det åligger här försöksvärden att föra erforderliga räkenskaper.

Resultaten från de olika demonstrationsjordbruken publiceras varje år av lantbruksministeriets riksutskott både individuellt för de olika jordbruken och i sammanställningar för hela landet. De danska jordbrukarna har visat demonstrationsjordbruken ett mycket stort intresse. Besöksstatistiken visar t. ex. att demonstrationsjordbruken för svinskötsel år 1954 hade 22 560 besökare och år 1955 46 650 besökare.

Finland

Finlands åkerareal uppgick år 1950 till 2,5 miljoner ha och skogsarealen till 21,8 miljoner ha. Genom det senaste kriget har Finland förlorat mer än 12 % av skogsarealen och 10 % av åkerarealen. En tiondel av landets invånare, som bott i de till Ryssland avträdde landområdena, måste skaffa sig en ny utkomst inom landets nya gränser.

Antalet brukningsenheter med en åkerareal över 0,25 ha uppgick till närmare 357 000. Fördelningen på storleksgrupper framgår av nedanstående sammanställning:

Storleksgrupper ha åker	Antal jordbruk
0,25— 2.....	95 036
2 — 10.....	187 834
10 — 25.....	62 479
25 — 50.....	9 931
50 — 100.....	1 284
över 100.....	223

Småbruken är sålunda karakteristiska för det finska jordbruket. Medräknas samtliga brukningsenheter blir den genomsnittliga åkerarealen ca 5 ha. Den uppdelning av jordbruken, som bl. a. skett genom kolonisationspolitiken, har givetvis medverkat till en minskning av genomsnittsarealen.

Åkerarealens fördelning på olika växtslag var år 1955 följande i 1 000-tal ha: spannmål 889, potatis 85, sockerbeter 16, foderrotfrukter 22, slättervall 1 409 samt övriga växtslag 39.

Enligt jordbruksstatistiken för år 1956 var antalet husdjur i 1 000-tal följande: hästar 279, nötkreatur 1 703, varav 1 115 kor, svin 452, får 322 och höns 4 631.

Den centrala ledningen

I Finland är liksom i Sverige lantbruksstyrelsen det centrala ämbetsverket för jordbruksnäringen under lantbruksministeriet. Till lantbruksstyrelsens åligganden hör bl. a. att följa utvecklingen inom lantbruk, hemhushåll, hemslöjd och fiske och att vidta erforderliga åtgärder för befrämjande av dessa näringar. Lantbruksstyrelsen övervakar och leder den statsunderstödda undervisningen och upplysningsverksamheten i lantbruk, hemhushåll, hemslöjd och fiske, övervakar lantbruksstatistik och har tillsyn över statens jordegendomar.

Lantbruksstyrelsen, som leds av en generaldirektör, är organiserad på följande avdelningar: 1. Allmänna avdelningen, som innehåller byrån för lantbruksekonomiska undersökningar, inspektion för statens jordegendomar, för nyodlingsverksamheten samt den lantbruksstatistiska byrån. 2. Undervisningsavdelningen, som har tillsyn över lantbruksundervisningen och trädgårdssköteln. 3. Avdelningen för hemslöjd. 4. Avdelningen för huslig ekonomi. 5. Avdelningen för husdjursskötsel. 6. Kulturtekniska avdelningen. 7. Avdelningen för fiskerinäringen. 8. Administrativa avdelningen. Under lantbruksstyrelsen sorterar Statens frökontrollanstalt, Statens agrikulturmekiska laboratorium, Maskinprovningsanstalten, Statens smörprovingsanstalt, lantbruksingenjörerna och stambokskonsulenterna för hästaveln.

Rådgivningsorganisationer

Rådgivningsverksamheten på jordbrukets område är i Finland liksom i Danmark i hög grad decentraliserad och bedrivs av flera olika organisationer. Denna rådgivningsverksamhet anses vara av mycket stor betydelse, då endast 7 % av jordbrukarna har något slag av fackutbildning. Rådgivningen är betydelsefull även därför, att landet är ett glest befolkat land, där jordbruken ofta ligger isolerade från varandra, vilket hindrar jordbrukarnas kontakter med sina yrkeskolleger och gör rådgivningsarbetet tungrovt. Gemensamt för de olika rådgivningsorganisationerna är, att de åtnjuter statsbidrag i första hand för sitt rådgivningsarbete. Rådgivningsorganen utgöres av 21 lantbruks- eller hushållningssällskap, därav tre svenskspråkiga, samt Småbrukarnas centralförbund, Småbrukarnas förbund och Småbrukarnas i Finland förbund.

Såväl de svenska som de finska lantbrukssällskapen har underavdelningar, benämnda lantmannagillen, med jordbrukare och deras familjer som medlemmar. Inom de svenskspråkiga områdena finnes icke som inom de finskspråkiga särskilda småbrukarorganisationer, utan lantbrukssällskapen har i sig upptagit småbrukarorganisationerna och sköter rådgivningen för samtliga jordbrukare.

De svenskspråkiga sällskapen, Nylands svenska lantbrukssällskap, Österbottens svenska lantbrukssällskap och Finska hushållningssällskapet, vilket senare nu-

mera endast omfattar Åland och de svenskspråkiga delarna av Åboland, är sammanslutna i Svenska lantbrukssällskapens i Finland förbund, grundat 1910. Till detta förbund är förutom sällskapen anslutna ett 40-tal andra organisationer. Förbundet och sällskapen har i sin tjänst 30 konsulenter och 65 instruktörer.

De 18 finskspråkiga lantbrukssällskapen jämte vissa andra inom lantbruket verksamma organisationer är sammanslutna i Finska lantbrukssällskapens centralförbund, grundat 1907. Detta har i sin tjänst 21 agronomer och 11 andra funktionärer och i lantbrukssällskapen tjänstgör 179 agronomer och konsulenter samt 1 319 andra funktionärer.

Totala antalet rådgivare och tjänstemän inom lantbrukssällskapen och deras topporganisationer utgör 230 agronomer och konsulenter och 1 395 övriga funktionärer. I sällskapen finnes, bl. a., följande kategorier, nämligen 21 direktörer, 49 jordbrukskonsulenter och allmänna konsulenter, 22 husdjursagronomer, 18 hushållskonsulenter, 18 trädgårdskonsulenter, 18 maskinkonsulenter och maskininstruktörer, 32 byggmästare samt ca 750 instruktörer inom olika ämnesområden. Härtill kommer 441 personer verksamma inom kolonisationen. Sällskapens verksamhetsområden är uppdelade i distrikt, där den lokala lantbruksinstruktören är lokal rådgivare. Han håller kontakt med sällskapen eller anlitar i specialfrågor någon av specialföreningarnas konsulenter.

Småbrukarnas centralförbund utgör ett centralorgan för mer än tusentalet lokala finskspråkiga småbrukarföreningar, som är anslutna till regionala förbund. Centralförbundet fungerar som en allmänt rådgivande organisation samt arbetar för småbrukarnas ekonomiska samverkan och för en mera ekonomisk jordbruksdrift. Förbundet sysselsätter ca 90 rådgivare, däri inberäknade också de instruktörer som lokalt anställts inom organisationen. Inom lokalförbunden tjänstgör instruktörerna som distriktsrepresentanter. Till skillnad mot lantbrukssällskapen har förbundet även till uppgift att bevaka småbrukarnas fackliga och ekonomiska intressen.

Småbrukarnas förbund har till uppgift att samla småbrukarna till samverkan, arbeta för höjandet av den fackliga och samhälleliga bildningen samt bevaka deras ekonomiska och rättsliga intressen. Småbrukarnas förbund splittrades 1949 i två förbund. Det nya förbundet kallas Småbrukarnas i Finland förbund.

De tre småbrukarorganisationerna hade år 1956 122 tjänstemän anställda i rådgivningsverksamheten, därav 6 agronomer och 105 instruktörer eller liknande.

Vid sidan av dessa allmänna rådgivningsorganisationer verkar i rådgivningsarbetet flera specialorganisationer inom skilda områden (exempelvis avelsföreningarna) med ofta egna konsulenter och instruktörer. Dessa utför självständigt arbete och rådgivning i fältet men samarbetar med lantbrukssällskapen och småbrukarorganisationerna och medverkar som specialister vid gemensamma kurser och sammankomster.

Finansiering

Staten stöder rådgivningsverksamheten i jordbruket genom att åt de olika organisationerna bevilja årliga anslag. Anslagen har som regel utgjort huvudparten av organisationernas inkomster. För statsbidrag till lantbrukssällskapen fastställer lantbruksministeriet vissa villkor.

Småbrukarorganisationerna får använda statsbidragen på ett friare sätt än lantbrukssällskapen. För användning av medel, som beviljats småbrukarorganisationerna finnes inga fastställda bestämmelser. Lantbrukssällskapen erhöi i statsbidrag 1957 totalt 423 690 000 mark, småbrukarorganisationerna 81 576 000 mark.

Totala statsbidraget för rådgivningsorganisationerna var alltså sammanlagt i runt tal 505 milj. mark. Statsbidragens storlek i förhållande till organisationernas samtliga inkomster utgjorde för lantbrukssällskapen 46,7 % och för småbrukarorganisationerna 78,5 % eller för samtliga organisationer i runt tal 50 %. Organisationernas egna inkomster består av medlemsavgifter, donationer och bidrag från kommunerna, mantalsnämnderna samt enskilda och sammanslutningar. En betydande inkomstkälla utgör förrättningsarvodena. Det regelbundna statsunderstöd, specialorganisationerna erhållit 1957, var sammanlagt 230 958 600 finska mark.

Rådgivarnas utbildning

Den högre lantbruksutbildningen meddelas vid lantbruks- och skogsbruksfakulteten vid universitetet i Helsingfors. För tillträde till undervisningen där fordras särskilt inträdesprov och åtminstone två månaders lantbrukspraktik. Undervisningen, som varar ungefär fem år, omfattar de grundläggande lantbruksvetenskapliga ämnena och specialämnena samt dessutom praktiskt arbete i laboratorier, försöksanstalter, mejerier och olika jordbruk. Utbildningen sker på två linjer, jordbruk och mejeri. Instruktörerna har i allmänhet genomgått tvåårig utbildning vid något av Finlands tre institut för sådan utbildning.

För att lantbruks- och hushållningssällskapens konsulenter och instruktörer skall kunna följa utvecklingen ifråga om upplysnings- och rådgivningsmetoder och teknik, ordnar centralförbunden årligen fortbildningskurser. Det förekommer även, att sällskapen själva ombesörjer sina tjänstemäns fortbildning. Enligt för instruktörerna upprättat kursprogram för effektivisering av deras fortbildning ordnas kurser om 20 dagar i etapper under 2—3 år. För nyanställda instruktörer ordnar Finska lantbrukssällskapens centralförbund kurser, som i första hand lägger huvudvikten vid rådgivningens psykologi och teknik. I dessa kurser ingår också organisationskännedom och organisationsarbete samt en viss repetition av yrkeskunskaperna. Konsulenternas fortbildning på detta område sker i samarbete med agronomernas förening. Fortbildningen inom Svenska lantbrukssällskapens i Finland förbund är ordnad på ungefär samma sätt som inom Finska lantbrukssällskapens centralförbund.

Demonstrationsgårdar

I Finland bedrivs en omfattande demonstrationsgårdsverksamhet. Inom ramen för statens gränsbygdsverksamhet finnes sålunda 87 demonstrationsgårdar i gränskommunerna. Vidare lämnar det efter kriget bildade halvstatliga Nyodlingsbolaget till Finska lantbrukssällskapens förbund fortlöpande understöd för att befrämja arbetet med demonstrationsgårdar (f. n. 22) inom de under efterkrigstiden bildade nybyggareområdena. Inom lantbruks- och hushållningssällskapen finnes för närvarande 200 demonstrationsgårdar i olika delar av landet. Man siktar mot 1 à 2 dylika gårdar inom varje jordbruksinstruktörs distrikt samt försöker utvälja gårdar, vars brukare är i stort behov av rådgivning.

Samarbete mellan forskning och rådgivning

Mellan forskningsinstitutionerna och rådgivningsverksamheten råder ett nära samarbete. Sålunda fungerar professorerna inom olika forskningsområden som ordförande i centralorganisationernas specialutskott för vederbörande ämnes-

områden och kommer därmed att inta en ledande ställning vid rådgivningen på samma område. Sekreterare i dessa utskott är de ledande agronomerna inom ifrågavarande rådgivningsområden. Representanter för sällskapen sitter i de lokala försöksstationernas styrelser och representanter för forskningsanstalterna är medlemmar i sällskapens olika utskott. Lantbrukets forskningscentral anordnar försöksdagar i Helsingfors för rådgivarna och dessa beredes också möjlighet till ekskursioner för att ta del av arbetet vid försöksstationerna etc.

Norge

I Norge redovisas drygt 800 000 ha såsom odlad jord, vartill kommer ca 200 000 ha naturlig äng o. d. Arealen produktiv skogsmark utgör 7,4 milj. ha. Norge är ett utpräglad småbruksland. Enligt jordbruksräkningen 1949 uppgick antalet brukningsenheter i olika storleksgrupper till följande antal.

Storleksgrupper ha åker	Antal brukningsenheter
0,2— 1.....	51 800
1 — 2.....	46 500
2 — 5.....	80 000
5 —10.....	42 500
10 —20.....	15 600
över 20.....	5 200, varav 37 jordbruk över 100 ha.

Den odlade arealen ökar fortfarande. Den nya jordlagen av 1955 stadgar förbud mot delning av jordbruk. Mekaniseringen har på grund av jordbrukens storlek samt bruknings- och arronderingsförhållanden svårt att göra sig gällande.

Enligt jordbruksstatistiken av år 1956 fördelar sig åkerarealen på olika grödor enligt följande: höstvete 4 996 ha, vårvete 15 747 ha, höstråg 668 ha, vårråg 246 ha, korn 108 636 ha, havre 66 327 ha, blandsäd 2 232 och ärter 395 ha. Grönfoder odlades på 10 929 ha, potatis på 58 145, rotfrukter på 11 000, grönsaker på 6 533 och övriga grödor på 22 468 ha. Vallarealen på odlad jord uppgick till 447 461 ha och arealen bete på odlad jord till 26 381 ha.

Antalet husdjur i Norge utgjorde år 1956 142 240 hästar, 1 111 000 nötboskap, därav 639 639 mjölkkor, 1 825 908 får, 110 000 getter, 506 600 svin och 3 954 000 höns. Antalet hästar är på nedgående och har senaste året minskat med mer än 5 %. Detsamma gäller antalet mjölkkor, som minskat med 2 %. Antalet får och getter är också stätt i minskning. Däremot har antalet svin ökat.

Den centrala ledningen

Den centrala lantbruksorganisationen utgöres av fyra avdelningar inom lantbruksdepartementet, var och en ledd av en expeditiionschef. Under dessa finnes fyra fackdirektorat under ledning av var sin direktör och uppdelade på olika fackbyråer. Lantbruksdirektoratet, som främst sysslar med upplysnings- och rådgivningsverksamhet på jordbrukets område och är det största direktoratet, är uppdelat på följande kontor eller byråer: 1) lantbrukskontoret med fyra sektioner, 2) jordkontoret, 3) mejerikontoret, 4) kontoret för trädgårdsskötsel och 5) skolkontoret. Till lantbruksdirektoratet är knutna 17 statskonsulenter för olika husdjursslag, mjölkkontroll, trädgårdsskötsel, rådgivningsverksamhet, lantbruksundervisning, torrlägningsfrågor m. m. Statskonsulenten i rådgivningsverksam-

het har till uppgift att organisera fortbildning av rådgivarna, befrämja nya rådgivningsmetoder, vara kontaktman mellan rådgivarna samt främja samarbetet mellan forskning, rådgivning, undervisning och de fackliga organisationerna.

Rådgivningsorganisationen

Rådgivningen handhas av de 18 lantbrukssällskapen, ett för varje fylke. Varje sällskap ledes av en styrelse (fylkeslantbruksstyret) på fem personer, valda för fyra år. Departementet utser en ledamot, fylkestinget två ledamöter och organisationerna under Norges bondelag och norsk bonde- och småbrukarlag två ledamöter.

Lantbrukssällskapets uppgift är främst att inom fylket främja jordbrukets utveckling och svara för upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Dessutom lägges på sällskapet uppgifter avseende främst jordbrukets inre rationalisering samt en hel del administrativa uppgifter av olika slag. Lantbrukssällskapet ledes av en fylkeslandbrukssjef. Dessutom finnes i regel följande anställda: en fylkesagronom för jordbruk, en fylkesagronom för husdjursskötsel, en fylkesagronom för smådjursskötsel, en fylkesträdgårdsmästare, en fylkesagronom för lantbruksteknik, omfattande lantmannabyggnader, bevattningsanläggningar, vägbyggnader, lantbruksmaskiner, maskinstationer etc. och en fylkesagronom i jordbruksekonomi, under vilken lantbruksbokföring, räkenskapsstatistik, driftsplanläggning och de s. k. prövebruken sorterar.

Fylket är uppdelat i ett antal storkommuner (herred). I varje sådan kommun finnes ett jordstyrekontor med en s. k. herredsaagronom, som svarar för den lokala rådgivningen på jordbrukets område. Inom jordstyrekontoret handlägges de lokala frågorna angående bidrag och lån av olika slag till jordbruket, t. ex. för nyodling, täckdikning, silobyggnader, ekonomibyggnader, gödselstäder osv. Jordstyrekontoret, som är underställt det s. k. jordstyret, samarbetar med de kommunala myndigheterna och jordbrukets organisationer på lokalplanet. I jordstyret skall ingå jordbrukssakkunniga, skogssakkunniga och byggnadssakkunniga ledamöter. Jordstyret har till uppgift att handlägga alla jordlagsfrågor inom ett herred (400—600 jordbruk). Jordstyret skall också svara för insamling av jordbruksstatistik samt leda utvecklingen av jordbruket inom bygden och arbeta på sådant sätt, som kan vara till nytta för modernäringen.

Rådgivare

Antalet rådgivare inom jordbruket uppgår för närvarande till 17 statskonsulenter, 18 fylkeslantbrukschefer, 147 fylkesagronomer och assistenter, 18 facksekreterare, 351 herredsaagronomer och ca 150 jordstyresekreterare, allt som allt ca 700 tjänstemän.

Inom varje lantbrukssällskap finnes såsom förut nämnts en fylkesagronom för varje driftsgren. Dessa fylkesagronomer får i viss mån betraktas som specialister var och en inom sitt område, även om de bör ha kunskaper i andra grenar av jordbruksdriften och kunna bedöma driften i dess helhet. Som framgår av titeln står fylkesagronomen till förfogande för jordbrukarna i hela fylket. En arbetsuppgift i fylkesagronomens verksamhet, som synes öka i omfattning, är anordnandet av jordbrukardagar och kurser, där agronomerna lämnar upplysning om speciella åtgärder, försöksresultat m. m. inom sina speciella fackområden. Dessa möten planlägges och hålles ofta i samarbete med herredsaagronomerna. Fylkesagronomerna tjänstgör därvid som fackexperter.

Herredsagronomerna har en nyckelställning i rådgivningsverksamheten. Kompetenskraven på dem är allsidig allmänutbildning i norskt lantbruk och god praktisk kunskap. De bör också väl känna till lokalförhållandena och befolkningen i området, där de arbetar, och dessutom vara goda samarbetsmänniskor och ha ett gott omdöme, så att de kan vinna befolkningens förtroende. Vid anställning av herredsagronomer läggs man särskild vikt vid att vederbörande har en utbildning, som passar för vid bygdens jordbruk förekommande driftsformer. Inom områden där exempelvis uteslutande trädgårdsskötsel bedrivs, anställs en trädgårdssakkunnig som herredsagronom (herredsgartner).

Herredsagronomernas uppgifter är annars främst att fungera som rådgivare för enskilda jordbrukare i så gott som alla spørsmål, som berör växtodling och husdjursskötsel. Då emellertid planläggningen av statsunderstödda rationaliseringsåtgärder har förtursrätt bland hans arbetsuppgifter, sker rådgivningen oftast i samband med sådan planläggning.

Då herredsagronomen icke kan göra enskilda besök, åligger det honom att bedriva grupprådgivning i form av kurser, studiecirklar, demonstrationer, möten, fackföredrag, film m. m. I detta rådgivningsarbete skall han söka samarbete med lantbrukssällskapet och fylkestjänstemännen i de olika specialämnena samt andra intresserade organisationer i bygden. Herredsagronomen skall samverka med 4 H-utskottet i fylket, då det gäller rådgivning till klubbarna. Dessutom skall han vara facksekreterare i jordstyret och delta i jordstyrets möte och förrättningar.

Finansiering

Rådgivningen på fylkesplanet finansieras till ungefär lika delar av staten och fylket. Lantbrukssjefen avlönas helt av staten, som dessutom lämnar bidrag till kostnaderna för övriga rådgivare med omkring 50 %.

Herredsagronomens lön täckes till 50 % av statsbidrag, 25 % betalas av fylket och 25 % betalas av kommunen. Hans resekostnader betalas med 50 % av staten för ett belopp upp till 1 200 kronor om året och kommunerna är förpliktade att utbetala överskjutande resekostnader.

Kommunen är skyldig att skaffa herredsagronomen kontorshjälp och även kontorslokal på en central plats i samhället med telefon, värme, elljus och renhållning. Dessutom är det kommunens skyldighet att utrusta kontoret med lämplig möblering och bekosta sådan materiel, som är nödvändig för arbetet.

Rådgivarnas utbildning

Så gott som alla funktionärer i rådgivningsorganisationen på riks- och fylkesplanet är landbrukskandidater eller hagebrukskandidater och har utbildats vid Norges landbrukshögskole. För inträde fordras studentexamen eller ettårig förberedelsekurs och dessutom praktik och utbildning vid lantmannaskola eller trädgårdsskola. Praktikfordringarna är minst två år och, då det gäller trädgårdslinjen, minst tre år. Själva högskolestudierna är treåriga. Vid lantbrukshögskolan bedrivs för närvarande undervisning i pedagogik endast i mindre skala. Planer föreligger för en omläggning av studieverksamheten vid högskolan, enligt vilka undervisningen i pedagogik beräknas få ett större utrymme än för närvarande.

Statens småbrukslärarskola utbildar småbrukskandidater. Lärarkursen därstädes är en tvåårig praktisk-teoretisk kurs. Fordringarna för inträde är desamma som till lantbrukshögskolan. Dessutom fordras lantbruks-, småbruks- eller trädgårdsskola och två års praktik. Större delen av funktionärerna inom den lokala rådgivningsverksamheten, herredsaagronomerna, är utbildade vid småbrukslärarskolan. Undervisningen vid statens småbrukslärarskola är liksom vid lantbrukshögskolan för närvarande föremål för översyn.

För att rådgivarna skall kunna följa med utvecklingen anordnas bl. a. fortbildningskurser. Sedan 1954 har på riksplanet eller i fylkena hållits ett 50-tal olika kurser för rådgivarna.

Lantbruksdepartementets upplysningstjänst

Med stöd av Marshallmedel har en upplysningstjänst för jordbruk och lantushåll, Lantbruksdepartementets upplysningstjänst, inrättats. Den består av a) en upplysningsavdelning i kontoret för lantbruksforskning, b) lantbruksdepartementets film- och bildkontor samt c) statens upplysningskontor i hushållsfrågor.

Upplysningsavdelningen i kontoret för lantbruksforskning har till uppgift att framställa och distribuera referat och meddelanden från försök och forskning, rådgivning och undervisning till lärare och rådgivare i lantbruk och lantushåll, att utsända skriftligt upplysningsmaterial till jordbrukarna samt ge facklig orientering genom press och radio. Försöksresultat från in- och utland, referat och meddelanden om rådgivningsmetoder och -medel m. m. distribueras i form av lössblad (Referat og meldinger) till 1 600 tjänstemän inom undervisnings- och rådgivningsverksamheten. Avdelningen ger vidare ut småskrifter och flygblad i samarbete med specialister inom olika områden. Specialisterna gör utkast till manuskript. Dessa bearbetas av avdelningen för att göra dem lättlästa och genomgåås före tryckningen av specialisten. Sidoantalet försöker man hålla nere, men illustrationer förekommer rikligt. Avdelningen trycker även växtskyddsanstaltens flygblad. En samlad upplaga på 2,1 milj. exemplar har utgetts t. o. m. år 1957.

Vid kontoret för lantbruksforskning finnes en presstjänst, som utsänder korta meddelanden om försöksresultat, referat av olika slag, intervjuer och liknande till i första hand dagspressen samt — som en orientering — till tidskrifterna. Ett gott samarbete för utarbetande av dessa meddelanden sker mellan presstjänsten samt forskare, försöksgårdar, tjänstemän i lantbrukssällskapen m. fl. Specialisterna godkänner alla meddelanden före distributionen. Avtal har träffats med jordbrukets ekonomiska organisationers tidskrift Producenten om en fast spalt med nytt från lantbruksforskningen. I samarbete med de olika institutionerna vid Norges lantbrukshögskole arrangeras presskonferenser. Kontoret har vidare träffat avtal med radion om en fast sändning på fem minuter varje onsdagsmorgon, som avdelningen svarar för utöver dess övriga lantbruksprogram. Sändningen ger praktiska råd i aktuella jordbruksarbeten. Kontoret svarar för förekommande samarbete med OEEC och distribuerar dess tidskrift Fatis Review. Kontoret har eget tryckeri.

Lantbruksdepartementets film- och bildkontor producerar och anskaffar på annat sätt film, ljusbilder och annat audio-visuellt undervisningsmateriel. Dess personal omfattar 17 personer. Sedan 1953/54 fram till 1958 har producerats 60 filmer och 68 ljusbildserier. Filmarkivet omfattar 168 filmer. Under samma period har film utlånats för 15 760 visningar. Kontoret anordnar och medverkar i kurser i användning av audio-visuella hjälpmedel.

Prövebruk och prøvebygder

Med stöd av Marshallmedel har rådgivningsverksamheten vidare utbyggts med särskild hänsyn till driftsplanläggning. Vid Landbruksökonomisk institutt bedrivs sålunda s. k. prøvebruks- och prøvebygdsverksamhet. Ändamålet med denna verksamhet är att få bättre erfarenhet av vad som kan uppnås med koncentrerad insats av driftsekonomisk rådgivning i samarbete med familjen på jordbruket. Ett prøvebruk — år 1957 hade 171 dylika igångsatts — skall vara ett praktiskt exempel på en ekonomisk driftsuppläggning på en vanlig gård. En långtidsplan för jordbruket i fråga anger det uppställda målet. I varje fylke finnes ett prøvebruksutskott, som handlägger dessa ärenden. Prövebrukstiden omfattar sex år. T. o. m. 1957 har hållits 127 demonstrationer med 6 000 deltagare.

Avsikten med prøvebygderna är att söka utröna, vad som kan uppnås genom en koncentrerad driftsekonomisk rådgivning inom ett mindre område. Två i alla avseenden olikartade prøvebygder har utsetts, den ena en typisk slättbygd, den andra en typisk fjällbygd. Arbetet i dessa bygder har lagts upp med sikte på att lösa de mest trängande problemen för bygden. Inom slättbygdsområdet är problemen sådana, att de först måste lösas på de enskilda brukningsenheterna, vilket dock icke utesluter, att lösningen av en del problem kräver samgående mellan jordbrukarna. I fjällbygden måste de gemensamma frågorna rörande fjällbeten, maskinell nyodling, avelsarbetet m. m. först lösas. Därefter har arbetet lagts om på en mer individuell rådgivning. Rådgivningsarbetet inom prøvebygderna har i första hand riktat sig till grupper för att väcka intresse och visa på resultat. Senare har man sökt intressera de enskilda jordbrukarna för att själva lösa problemen.

Genom ordnande av driftsplaneringsgrupper har man sökt ge de enskilda jordbrukarna kännedom om driftsplaneringsfrågor, så att de själva skall kunna utföra en enkel driftsplanering. Studieplan och studiematerial för dylika grupper utarbetas under sommaren och hösten och grupperna kommer igång med arbetet i oktober och november. Efter hand har intresset för denna form av studier ökat starkt och sammanlagt har 65 olika planeringsgrupper med bortemot 500 deltagare varit igång.

Västtyskland

Landarealen i Västtyskland fördelar sig så, att 8,09 milj. ha är åker, 5,55 milj. ha ängsmark, 0,56 milj. ha vinodlingar, trädgårdar och trädskolor samt 6,9 milj. ha skog.

Totala antalet brukningsenheter över 0,5 ha åker uppgick år 1951 till 1 978 000 brukningsenheter och fördelar sig efter storlek enligt följande.

Storleksgrupper ha åker	Antal brukningsenheter
0,5— 2.....	651 000
2 — 5.....	544 000
5 — 20.....	655 000
20 —100.....	125 000
Över 100.....	3 000

Central ledning

Inom förbundsstatsregeringens lantbruksministerium i Bonn, som är uppdelat på flera avdelningar, finnes en särskild avdelning, som handlägger rådgivnings-

och utbildningsfrågor på jordbrukets område. I samtliga medlemsstater (-länder) utom Bayern och Baden-Württemberg — rådgivningsverksamhetens centrala ledning är förlagd till lantbruksministeriet — finns i vardera närmast under lantbruksministeriet en lantbrukskammare, i något fall två. Hos denna är anställda specialister för gödsling, växtförädling, foderväxtodling, växtskydd, laga skifte, husdjursavel, utfodring, fjäderfäskötsel, byggnader etc. Medhjälpare i rådgivningsarbetet i lantbruket och kontrollverksamheten av kategorien assistenter är även anställda.

Rådgivningens organisation

På det lokala planet är rådgivningsverksamheten knuten till lantmannaskolorna. De olika delstaterna i förbundsrepubliken är uppdelade i kretsar, där sagda skolor utgör centraler för rådgivningsverksamheten. Skolorna har uteslutande vinterkurser och lärarna tjänstgör under sommaren som rådgivare åt jordbrukarna. Förutom dessa finnes vid skolorna eller »rådgivningsstället» särskilda rådgivare, som uteslutande sysslar med rådgivningsarbete. Totala antalet lantmannaskolor är 522. Antalet rektorer och lärare med rådgivningsarbete uppgår till 2 200 och antalet anställda med jordbruksrådgivning som huvuduppgift till ca 1 700.

Stor vikt tillmätas s. k. intensiv rådgivning, innebärande att varje rådgivare har 2—4 jordbruk, som han ägnar särskild uppmärksamhet och ofta besöker. För denna verksamhet utväljes jordbruk, där brukaren är positivt inställd till rådgivningen och har stort intresse för bokföring samt är villig påtaga sig arbetet med den omfattande bok- och journalföring, som är nödvändig i dessa fall. Årliga sammanställningar, omfattande hela förbundsrepubliken, upprättas av de siffror, som framkommer för dessa jordbruk.

På olika håll i Västtyskland finnes s. k. rådgivningsringar, dels privata och dels ingående i den statliga organisationen. År 1955 fanns för det rena lantbruket 343 statliga respektive 384 privata rådgivningsringar verksamma samt inom frukt- och trädgårdsskötseln 28 respektive 22. Ringarna arbetar i ganska nära kontakt med rådgivningsorganisationen. Som exempel på hur denna verksamhet finansieras kan nämnas, att till en rådgivningsring i Giessen var anslutna 31 storjordbrukare, som i regel betalade 2—3 DM per ha för rådgivningen, motsvarande ungefär 60 % av kostnaden för rådgivningsverksamheten. Ca 40 % av kostnaden bestreds av allmänna medel.

Finansiering

Rådgivningen bekostas av förbundsregeringen och medlemsstaterna tillsammans. Förbundsregeringens bidrag utgör $\frac{1}{10}$ till $\frac{1}{3}$ av de samlade kostnaderna och står i viss relation till vad som anvisas av delstaterna.

Rådgivarnas utbildning

Inom rådgivarkåren förekommer såväl akademiker som tekniker och vanligen särskilt utbildade jordbrukare. I allmänhet är teknikerna assistenter till de akademiskt utbildade rådgivarna. Detta gäller även jordbrukarna, vilka endast sällan har självständigt rådgivningsarbete. Akademikerna har studentexamen samt examen som agronom (Diplomlandwirt). Vid lantbrukspedagogiska institutet i Gießen meddelas för blivande rådgivare en ettårig teoretisk utbildning i pedagogik med följande praktisk träning vid lantmannaskola eller rådgivningsställe. Vidare

finnes tre skolor för fortbildning av jordbruks- och hushållsrådgivare inom delstaten Hessen. Fortbildningskurserna gäller olika ämnen och pågår 3—4 veckor, i vissa fall tio dagar.

För rådgivarnas fortlöpande information hålles sammanträden som regel två gånger i månaden, då aktuella frågor behandlas bl. a. på försöks- och forskningsområdet. Samtliga rådgivare i varje medlemsstat samlas regelbundet två gånger om året till 2 å 3 dagars konferenser. I fortbildningshänseende är den verksamhet som A.I.D. (se nedan) bedriver särskilt värdefull. Dessutom förekommer särskilda möten vid universiteten och med tyska lantbrukssällskapet, vid vilka representanter för forskning framlägger sina forskningsresultat.

Institutet för upplysning och information i jordbruket

Institutet för upplysning och information (Land- und Hauswirtschaftlicher Auswertungs- und Informations-Dienst, A.I.D.) i Bad Godesberg har till uppgift att samla resultaten från forskning på lantbrukets, lantushållets och näringslivets områden, sortera materialet och förmedla resultaten på snabbaste sätt, i första hand till jordbruksrådgivningen och det praktiska jordbruket. Dessutom handhar A.I.D. kontakten med såväl in- som utländska studiegrupper samt ordnar tyska studiebesök i utlandet.

A.I.D.'s högsta beslutande organ är ombudsmötet med 38 representanter för medlemsstaternas lantbruksministerier och lantbruksskamar jämte representanter för forskningsinstitutioner, jordbrukets organisationer och lanthusmödrarna m. fl. Styrelsen består av 7 ledamöter. Direktören för A.I.D. skall vara tjänsteman i förbundslantbruksministeriet. Finansieringen av A.I.D. sker uteslutande med statsmedel. Arbetet inom A.I.D. är uppdelat på olika utskott såsom för jordbrukslära och växtodling, vall- och foderväxtodling, husdjursskötsel, lantushåll, jordbruksdrift i allmänhet, marknadsfrågor, pressfrågor, radio och television samt upplysnings- och rådgivningsverksamhet bland lantungdomen.

A.I.D. framställer materiel för hela Västtyskland. Det utger skrifter, avsedda för rådgivarna, ävensom tidskrifter (Ausbildung und Beratung in Land- und Hauswirtschaft, Der Diplomlandwirt och Das Reich der Landfrau). Vidare utger det småskrifter för distribution bland jordbrukarna samt förmedlar material till pressen genom en härför inrättad presstjänst. A.I.D. tillhandahåller vidare utställningsmateriel såsom montrar etc. samt filmer och stillbilder. Det är utrustat med tio specialbilar för filmning samt fotolaboratorium och stort fotografiskt arkiv.

Holland

Av Hollands areal utgöres 2,34 milj. ha av jordbruksjord och 0,25 milj. ha av skogsmark. År 1950 uppgick antalet brukningsenheter för jordbruk till 206 000 och för trädgårdsbruk 37 500, fördelade på storleksklasser enligt nedan.

Storleksklasser ha jordbruksjord	Brukningsenheter	
	Jordbruk	trädgårdsbruk
0,01— 1.....	12 200	14 500
1 — 5.....	60 000	20 400
5 — 10.....	60 600	1 900
10 — 20.....	47 300	500
20 — 50.....	23 900	200
50 och däröver.....	2 000	

Arealanvändningen var 1952 följande i 1 000-tal ha: spannmål 522, potatis 161, sockerbeter 63, foderbeter 60, baljväxter 53, olje- och fiberväxter 28 samt 1 335 gräs och foderväxter. Antalet husdjur uppgick samma år i 1 000-tal till 199 hästar, 2 858 nötkreatur, 1 842 svin och 12 500 höns.

Rådgivning till jordbrukarna i Holland upptogs såsom en viktig uppgift för något mer än 50 år sedan, men det är först efter sista världskriget, som rådgivningsverksamheten utbyggdes och fick sin nuvarande form.

Central administration och ledning

Ministeriet för jordbruk, fiske och livsmedel är organiserat på två huvudavdelningar, en för lantbruk och en för livsmedel. Lantbruksavdelningen är i sin tur organiserad på 13 sektioner. Av dessa är sektionerna för växtodling, husdjurskötsel och mejerihantering samt trädgårdsskötsel av intresse i detta sammanhang. Specialrådgivarna för husdjurskötsel och mejerihantering är underställda sina respektive sektioner, men samarbetar organisatoriskt nära med den rådgivningsorganisation i övrigt, som är underställd jordbrukssektionen. En särskild undervisningssektion handhar lantbruksundervisningen.

Inom jordbrukssektionen finns en avdelning med uppgift att utöva ledning och tillsyn över samt lämna biträde åt rådgivningsorganisationen i fältet. Avdelningen förestås av en inspektör och är i sin tur uppdelad på två byråer, en för organisation och fortbildning och en för metoder och hjälpmedel. Vid förstnämnda byrå är en föreståndare och en assistent anställda och vid den sistnämnda en föreståndare och fyra assistenter, varav en för publikationer, en för redigering av en årsbok m. m., en för layout och design, en för fotografiarbete och bibliotek.

På riksplanet finns också ett 30-tal specialrådgivare, varav 12 för jordbruk och växtodling, 10 för trädgårdsskötsel, 5 för husdjurskötsel och 2 för mejeridrift.

Rådgivningsorganisationen

För den allmänna rådgivningen är landet uppdelat i 26 distrikt med rådgivningskontor, som vardera förestås av en chefskonsulent. Denne har som medhjälpare i regel en eller två konsulenter i jordbruk och växtodling samt förste assistent och en administrativ assistent. På lokalplanet och underställda kontoret finnes lokalrådgivare (assistenter) för allsidig rådgivning till ett antal motsvarande cirka 400 brukningsenheter över tre ha för varje sådan rådgivare.

Rådgivningsverksamheten för trädgårdsodling (frukt, grönsaksodling, odling i växthus etc.) är organiserad ungefär på samma sätt fast på 18 distriktskontor. Vid varje sådant kontor finnes förutom chefskonsulent vid flertalet kontor en eller två specialister. På lokalplanet finnes cirka 260 assistenter, som är underställda kontoren.

För husdjurskötsel finnes 11 distriktskontor, för fjäderfäskötsel 6 kontor och för mejeridrift 9. Vart och ett av dessa förestås av en chefskonsulent jämte i de flesta fall en eller två medhjälpare och några assistenter.

Som framgår av vad som anförts är distrikten olika till sin utbredning för nästan alla specialrådgivningskontor. Endast sällan sammanfaller rådgivningsområdet för olika specialrådgivare sinsemellan eller med det allmänna rådgivningskontorets område. Ibland är två eller tre rådgivningskontor belägna på samma plats, men oftast är de belägna på olika platser. Antalet rådgivare uppgår till cirka 1 300 fördelade på följande sätt.

	Chefs- konsulenter	Special- konsulenter på riksplanet	Biträdande special- konsulenter	Assistenter, i regel lokal- rådgivare
Jordbruks- och allsidig rådgivning.	26	12	40	728
Trädgårdsodling.....	18	10	26	277
Husdjursskötsel.....	11	5	10	26
Fjäderfäskötsel.....	6		2	28
Mejeridrift.....	10	2	12	42
Summa	71	29	90	1 101

Finansiering

Rådgivningsverksamheten är statlig och finansieras helt med statsmedel. Sedan något 10-tal år tillbaka har jordbrukarna stimulerats att lokalt stödja rådgivningen genom att tillskjuta medel för att utöka verksamheten. Vanligen sker det på så sätt att jordbrukarna inom ett område avpassat för en assistentrådgivare bildar en lokal rådgivningsorganisation till vilken de betalar en avgift av 3—6 kronor per ha. Därigenom kan antalet sådana assistenter fördubblas. För närvarande finnes cirka 100 sådana organisationer. Statens kostnader för forsknings- och försöksverksamhet, utbildningsväsende och rådgivningsverksamhet för jordbruk och trädgårdsodling beräknas till cirka 110 milj. kronor eller två procent av jordbrukets produktionsvärde. Härav utgår i runt tal till rådgivning 24 milj. kronor, utbildning 50 milj. kronor samt försök och forskning 36 milj. kronor.

Rådgivarnas utbildning

Konsulenterna, 190, har examen från lantbrukshögskolan i Wageningen. Dessutom måste de vid inträde i rådgivningsarbetet genomgå en kurs i rådgivningsteknik m. m., som omfattar 100 timmar under 40 dagar.

Rådgivningsassistenterna, cirka 1 100, har genomgått lantmannaskola. Vid inträde i rådgivningsarbete får de genomgå en 500-timmars kurs i jordbruksteknik, jordbruksekonomi, arbetseffektivitet och rådgivningsteknik. Kursen pågår under tre år.

För samtliga rådgivare ordnas fortbildning. Bl. a. anordnas varje år en tre-dagars kurs för alla chefskonsulenter. Till väsentlig del ges emellertid fortbildning genom möten och konferenser. Vissa av dessa har även till uppgift att utforma program för rådgivningen. Chefskonsulenterna för den allmänna rådgivningen kallas sålunda till konferenser av jordbruksministeriet en gång i månaden. Specialkonsulenterna kallas till konferens varannan månad. För chefskonsulenternas assistenter anordnas konferens ungefär en gång var tredje månad. Inom distrikten tjänstgörande lokala assistentrådgivare brukar i regel sammanträda distriktsvis en gång i månaden. Inom varje provins, av vilka det finnes 11, bildar chefskonsulenterna tillsammans med provinscheferna för rationaliseringsverksamheten, veterinärväsendet m. fl. ett kollegium, som sammanträder 4—6 gånger om året för utbyte av informationer. Såväl på riks- som på provinsplanet finnes särskilda av jordbruksministeriet tillsatta råd för verksamheten, i vilka ingår representanter för departementet, rådgivarna samt jordbrukets och lantarbetarnas organisationer.

Demonstrationsjordbruk

Rådgivarna utnyttjar i stor utsträckning demonstrationsjordbruk i sitt arbete. I regel skall det finnas ett sådant jordbruk för varje lokalrådgivare. Nästan uteslutande är det fråga om jordbruk ägda av enskilda brukare, som i form av intensivrådgivning får hjälp med planering av förbättringar. Jordbruken användes under tiden som demonstrationsobjekt, varvid brukarna erhåller ett mindre belopp, cirka 600 å 700 kronor, som ersättning för intrång. Efter några år flyttas verksamheten till ett annat jordbruk. Antalet sådana demonstrationsjordbruk är cirka 300. Dessutom finns cirka 100 s. k. prövningsjordbruk vid vilka nyheter utprovas samt 20 försöksgårdar och 40 försöksträdgårdar.

Samarbete mellan forskning, undervisning och rådgivning

Mellan tillämpad forskning och försöksverksamhet å ena sidan och rådgivningsverksamheten å andra sidan råder organisationsmässigt ett nära samarbete. Flera av specialisterna, bl. a. på riksplanet, är knutna till forskningsinstitut och försöksgårdar. Vissa av chefskonsulenterna för den allmänna rådgivningsverksamheten är samtidigt försöksgårdsföreståndare. Försöksträdgårdarna förestås alla av chefskonsulenter för rådgivningen på trädgårdsområdet. Inom rådgivningsorganisationen finnes inga specialkonsulenter i jordbruksekonomi. Detta ämne blir emellertid i viss mån tillgodosett genom att det jordbruksekonomiska institutet, som är grundat gemensamt av staten och jordbrukets organisationer, utplacerar några av sina medarbetare vid olika rådgivningskontor.

Även med undervisningen har rådgivningen organisatoriskt nära samarbete. Flertalet rådgivare med agronomexamen samt specialassistenterna tjänstgör samtidigt till någon del som lärare både i primärskolorna och i lantmanna- respektive trädgårdsskolorna. Omvänt är flera lärare samtidigt rådgivare. Av chefskonsulenterna för allmän rådgivningsverksamhet är tio samtidigt inspektörer för jordbruksundervisningen i primärskolorna och två är rektorer för lantmannaskolorna. Specialkonsulenterna utövar inspektion inom sina distrikt av undervisningen vid primärskolorna i sina respektive ämnen. Trädgårdsskolorna förestås alla av chefskonsulenter för trädgårdsrådgivningen.

England

Arealen i England utgöres till 17,7 milj. ha av åker, äng och betesmark. År 1950 utgjorde antalet brukningsenheter 457 200 fördelade på storleksklasser enligt nedan.

Storleksklasser ha åker, äng och bete	Antal brukningsenheter
under 2,02.....	92 600
2,02— 20,13.....	185 600
20,23— 40,37.....	69 000
40,47—101,07.....	76 600
101,17—202,24.....	23 100
202,34—404,58.....	6 400
404,68 och däröver.....	3 900

Samma år var arealanvändningen följande i 1 000-tal ha: spannmål 3 238, sockerbeter 174, potatis 427, rotfrukter 348, vall och foderväxter 3 365, örter och grönsaker 204, fruktträd och bär 139. Antalet husdjur uppgick i 1 000-tal till:

hästar 494, nötkreatur 9 630, varav 2 822 av mjölkboskap, får 19 714, svin 2 463 och fjäderfä 71 176.

Först under slutet av 1800-talet började den engelska staten att uppmuntra forskning och undervisning inom jordbruket. Under åren närmast efter 1910 lämnade staten understöd till universiteten för att möjliggöra för dessa att på sitt arbetsprogram upptaga rådgivning till jordbrukare och yrkesundervisning för jordbrukarungdom. Därigenom blev det möjligt för universitet och lantbrukshögskolor att bygga upp en rådgivningsverksamhet på provinsplanet, medan lokala myndigheter i varierande omfattning tillgodosåg behovet av rådgivning på länsplanet.

Under det senaste världskriget blev det nödvändigt för England att sätta in all sin kraft på att öka livsmedelsproduktionen. För det ändamålet tillsattes inom varje län jordbrukskommittéer, till vilkas förfogande ställdes ett betydande antal konsulenter. År 1943 tillsattes en särskild kommitté, den s. k. Luxmoore-kommittén, som fick till uppgift att framlägga förslag rörande rådgivningsverksamhetens organisation efter krigets slut och år 1946 organiserades på grundval av utredningens förslag statens rådgivningsverksamhet, National Agricultural Advisory Service (NAAS). Denna organisation skulle ha till uppgift att bedriva upplysnings- och rådgivningsverksamhet bland jordbrukarna, medan yrkesundervisningen för jordbrukarungdom i stort sett liksom tidigare skulle vara en angelägenhet för de lokala myndigheterna och länsvis vara underställd en särskild styrelse, Local Educational Authority (LEA).

Central administration och ledning

Den statliga rådgivningsverksamheten, som är underställd ministeriet för jordbruk och fiske, står till tjänst med fri rådgivning till jordbrukare, småbrukare, trädgårdsodlare och deras anställda samt fullföljer på så sätt det arbete, som tidigare utfördes av lokala myndigheter. Som ett resultat härav är det möjligt för jordbruksministeriet att ge råd och vägledning avseende såväl jordbrukspolitiken som den tekniska utvecklingen inom jordbruket. Ministeriet kan stimulera utvecklingen i önskvärd riktning och i olika delar av landet, allteftersom så befinnes önskvärt. En bättre koordination av specialisternas och de allmänna rådgivarnas arbete möjliggjordes genom att de båda grupperna ställdes under samma ledning.

Den statliga rådgivningsorganisationens uppgift anges vara

1) att förmedla vetenskapliga resultat och tekniska kunskaper, som kan utnyttjas av jordbrukarna för att öka produktionen inom respektive områden,

2) att ge råd till jordbrukarna för lösande av deras problem och att ge instruktioner till arbetarna rörande ny teknik och rörande handhavande och underhåll av maskinutrustningen,

3) att utföra fältförsök och undersökningar, vilkas resultat kan ge material för rådgivningsverksamheten och som kan användas för demonstrationer av nyheter att tillämpas lokalt,

4) att meddela jordbrukets forskningsinstitutioner och forskare sådana jordbruksproblem, som behöver särskilt uppmärksammas,

5) att handha ett flertal statliga åtgärder för förbättring av växtodlingen och husdjursskötseln, exempelvis

a) besiktning och licensiering av tjurar, baggar och galtar, syftande till att höja kvalitén inom kreaturshållningen,

b) besiktning och godkännande av avelshönsgårdar,

c) besiktning och plombering av utsäde för spannmål, potatis, vallväxter och grönsaker.

Den statliga rådgivningsverksamheten ledes av en särskild byrå inom lantbruksministeriet för rådgivnings- och upplysningsverksamhet. Lantbruksministeriet är uppdelat på sex avdelningar; en av dem handhar forskning, undervisning och rådgivning inom jordbruket och förenämnda byrå utgör en del av ifrågakvarande avdelning.

Rådgivningsorganisation och rådgivningspersonal

England är uppdelat på åtta provinser. På provinsplanet förestås rådgivningsverksamheten av en direktör med en direktörsassistent. Dessutom finnes en rad högt specialiserade tjänstemän anställda inom provinsorganisationen. I de grundvetenskapliga jordbruksämnen finnes fyra specialister, nämligen en i ämnet marklära med gödsling, en i husdjursfysiologi med utfodring, en i entomologi och patologi samt en i bakteriologi. Dessa förestår samtidigt var sitt laboratorium och har tillgång till medhjälpare för nödvändiga laboratoriearbeten. I jordbrukets tillämpningsämnen finnes sju specialister, nämligen en i allmän växtodling, en i vallodling, en i husdjursskötsel, en i fjäderfäskötsel, en i mejeriskötsel, en i trädgårdsskötsel och en i maskinlära. Dessa specialister arbetar mest ute i fältet tillsammans med konsulenter på läns- och distriktsplanet. De medverkar dessutom liksom specialisterna i de grundvetenskapliga ämnena till att genom kurser, konferenser eller på annat sätt hålla de ute i fältet arbetande konsulenter, som bedriver allmän rådgivningsverksamhet, à jour med utvecklingen. Slutligen finnes inom provinsorganisationen en särskild konsulenttjänsteman med en eller flera medhjälpare, som svarar för de audio-visuella hjälpmedlen. Denne har bl. a. till uppgift att hålla konsulentkåren à jour med utvecklingen, när det gäller metoder och teknik inom rådgivningsverksamheten och beträffande olika hjälpmedels användning.

Varje provins är uppdelad i ett antal län. På länsplanet finnes en länskonsulent, som är chef (County Agricultural Officer), och som medhjälpare har denne tre assistenter, nämligen en för rådgivning, en för administrativa frågor och en för frågor rörande förbättring av enskilda brukningsenheter, i vad gäller byggnader, vägar, dikning etc. För rådgivningen finnes en husdjurskonsulent, en fjäderfäkonsulent, en trädgårdskonsulent och vanligen också en maskinkonsulent. Vid sin sida har länskonsulenten en särskild jordbrukskommitté, med vilken han samarbetar. Ledamöterna i denna kommitté, vanligen 6—8, är utsedda av provinsorganisationen och utvalda särskilt med tanke på att kommittén skall vara sammansatt av dugliga och intresserade jordbrukare med speciellt intresse för upplysnings- och rådgivningsverksamhet inom jordbruket. Konsulenter på länsplanet arbetar huvudsakligen ute i fältet, varvid deras uppgift är att biträda distriktskonsulenter, när det gäller mera komplicerade frågor eller vid anordnande av möten och liknande.

Varje län är uppdelat i ett antal distrikt, omfattande 1 000 jordbruk, och inom varje sådant distrikt finnes en konsulent, som har till uppgift att biträda med allmän rådgivning och upplysning inom lantbrukshållningen i dess helhet. Vid behov har han tillgång till alla de specialister och all den expertis, som finnes inom såväl läns- som provinsorganisationen. Distriktskonsulenten är bosatt och har sitt kontor i distriktet. Efter någon tids arbete är han väl bekant med distriktets jordbrukare och dess jordbruksfrågor, och jordbrukarna lär snart känna konsulenten och söker gärna hans hjälp. Distriktskonsulenten har dess-

utom liksom länskonsulenten en särskild jordbrukskommitté, med vilken han samarbetar. Denna kommitté är av ungefär samma storlek och utsedd efter samma principer som länskommittén.

Den statliga rådgivningsverksamheten äger icke inom sig några specialister i jordbrukets driftsekonomi. Sådana är till ett antal av tio knutna till olika universitet och står till distriktskonsulentens förfogande på samma sätt som specialisterna inom den statliga rådgivningsverksamheten.

Hela rådgivningsverksamheten anges vara en statlig uppgift och bekostas helt med statsmedel.

Rådgivarnas uppgifter

Direktören för provinsorganisationen förutsättes i stort vara väl förtrogen med jordbruket i sin provins, med dess väsentliga problem och med jordbrukaropinionen. Han besöker ofta länskommitténs möten och har därvid bl. a. till uppgift att för jordbrukarna klarlägga det statliga jordbruksprogrammet och höra jordbrukarnas synpunkter på detsamma. För att hålla sig à jour med utvecklingen deltar han i möten med övriga provinsdirektörer. Vidare är han i regel vice ordförande i den rådgivande kommitté, som finns för försöksgården eller försöksgårdarna inom provinsen. Länskonsulentens uppgifter sträcker sig över ett stort område. Framför allt har han till uppgift att få till stånd ett gott samarbete på olika håll. Han har sålunda nära kontakt med olika jordbruksorganisationer liksom med jordbrukarungdomens klubbverksamhet. En viktig uppgift för honom är att ständigt tillse att behovet av fortbildning för hans personal blir tillgodosett. Distriktskonsulenten har att lämna rådgivning i alla jordbrukets problem såsom t. ex. beträffande växtföljd, foder, jordbearbetning, gödsling, växtsjukdomar och skadedjur, ogräsbekämpning, vallodling, utfodring och skötsel av husdjur samt i tilltagande utsträckning frågor rörande jordbruksdriften och dess planering på längre sikt. I sitt arbete företager konsulenten ofta individuella besök, men för att nå flertalet av jordbrukarna i distriktet måste han i stor utsträckning arbeta med grupper och utnyttjar då de metoder, som är vanliga på andra håll, även hos oss, nämligen fältvandringar, utfodringsdemonstrationer etc. I icke så liten utsträckning är distriktskonsulenten också rådgivare inom jordbrukarungdomens klubbverksamhet. Samtliga distriktskonsulenter har dessutom att i viss utsträckning se till, att den lokala försöksverksamheten blir flitigt utnyttjad som demonstrationsmaterial i rådgivningsverksamheten. I många distrikt har distriktskonsulenten tillgång till en demonstrationsgård, en gård som ägs av en jordbrukare, men som med konsulentens hjälp utvecklas, så att den kan tjäna såsom förebild.

Uppgifterna för specialisterna i de grundvetenskapliga ämnena är i huvudsak följande:

- 1) att biträda de fältarbetande konsulenterna,
- 2) att undersöka speciella problem i provinsen i nära kontakt med förhållandena inom jordbruket samt
- 3) att vara förmedlande länk mellan forskningsinstitutioner, forskare, universitet och högskolor å ena sidan samt konsulenter och jordbrukare å den andra. De har vidare att icke endast söka svar på frågor av omedelbart intresse, utan också i mån av tid företaga undersökningar på längre sikt. Som tidigare anförts förfogar de över laboratorier och har ett avpassat antal medhjälpare.

Det har redan anförts, att det inom rådgivningsverksamheten på provinsplanet finnes en särskild medhjälpare i frågor rörande metodik och hjälpmedel. Denne

har till uppgift att hålla konsumenten ute i fältet å jour med utvecklingen, när det gäller såväl metod och teknik i rådgivningsverksamheten som också utnyttjandet av hjälpmedel. Han tillhandahåller stillbilder och projektorer. Han lämnar biträde vid anordnande av möten och utställningar. Han har kontakt med press och radio och han medverkar med distribution utav försöksberättelser och broschyrer. Jordbruksministeriet har en mycket omfattande publikationsverksamhet på jordbrukets område, särskilt i form av små broschyrer och folders, och antalet per år utgivna broschyrer och folders uppgår till 2 milj. Jordbruksministeriet utger vidare en kvartalstidskrift, som har till ändamål att för konsulenterna framlägga sammandrag av försöksresultat av särskild betydelse.

Utbildning

Alla anställda inom rådgivningsverksamheten har avgångsexamen från högskola eller universitet. De har sålunda goda fackkunskaper, men då inga särskilda krav ställas på praktik i jordbruk före intagande vid universitet eller högskolor är deras praktiska erfarenhet av jordbruk ofta bristfällig. Deras kunskaper i frågor, som rör deras arbetsuppgifter, såsom pedagogik, psykologi, undervisningserfarenhet, metodik inom rådgivningsverksamheten, användning av hjälpmedel etc., lämnar likaledes ofta mycket övrigt att önska. Försök har gjorts att undanröja brister i nämnda avseenden genom anordnande av särskilda, låt vara mycket korta, kurser och genom att placera nyantagna och nyutexaminerade hos någon äldre och erfaren konsulent eller på någon försöksgård. Någon fullt tillfredsställande form för de nyblivna agronomernas utbildning för deras rådgivningsuppgift har emellertid ännu icke kommit till stånd.

Vidareutbildning

För att hålla konsulentkåren å jour med utvecklingen beträffande såväl sakfrågorna som frågor angående metodik och hjälpmedel anordnas i viss utsträckning fortbildningskurser av kortare varaktighet. Stor möda nedlägges ofta på att koordinera rådgivningsverksamheten och härför anordnas en hel rad möten mellan olika grupper av rådgivare. Det har redan nämnts, att direktörerna för provinsorganisationerna håller möte en gång i månaden. Provinsdirektörerna kallar från tid till annan vissa tjänstemän inom sin provins till konferens. Inom varje provins finnes en särskild kommitté, bestående av provinsens direktör såsom ordförande och samtliga provinsspecialister jämte länskonsulenter såsom ledamöter. Vid möten, som denna kommitté håller, ges tillfälle för såväl direktören som specialisterna att lämna redogörelser för pågående eller slutförda försök, som därefter blir föremål för diskussion. Vid behov anordnas särskilda möten mellan specialisterna och ledande jordbrukare. Den provinsiella försökskommittén anordnar årligen ett möte med länsrepresentanter och specialister för att genomgå och diskutera fältförsöken. Varje specialist sammankallar, när behov föreligger, sina medhjälpare inom samma område för behandling av frågor, som faller under deras arbetsområde. På liknande sätt kallar specialisten för rådgivning, metodik och hjälpmedel distriktskonsulenten för behandling av frågor, som faller inom dennes kompetensområde. Slutligen sammankallar provinsdirektören ordförandena för samtliga jordbrukskommittéer till möte en gång om året. Förutom de anförda mötena anordnar jordbrukarna själva möten, i vilka konsulenterna tager aktiv del.

Laboratorier

I laboratoriet för mark- och gödsellära utföres undersökningar av jord och växter, gödselmedel, kalk osv. Specialisten och hans medhjälpare har att dels förmedla kunskaper till jordbrukarna inom området, dels genom egna undersökningar söka lösa föreliggande problem och dels utbilda yngre befattningshavare att utöva rådgivning bland jordbrukarna. I laboratoriet för utfodrings- och näringslära inom husdjursområdet undersökes i nära samarbete med veterinärerna frågor, som berör husdjurens utfodring och foderomsättning. Olika slag av fodermedel, både hemmaproducerade och inköpta, undersökes på laboratoriet och dessa undersökningar ligger till grund för uppgörandet av rationella foderstater. Dessa laboratorier ägnar speciellt intresse åt att undersöka dels kvaliteten hos hemmaproducerat foder, dels förlusterna vid olika slag av konservering, exempelvis höberedning, ensilageberedning etc.

På motsvarande sätt studeras växtsjukdomar och skadedjur på laboratoriet för patologi och entomologi och ett effektivt bekämpande av växtsjukdomar och skadedjur bedrivs. Föreståndarna för nämnda laboratorier har ständig kontakt med de fältarbetande konsulenterna och biträder dem med bekämpningsåtgärder samt får från konsulenterna rapporter om risk för uppträdande växtsjukdomar och skadedjur.

De bakteriologiska laboratorierna har huvudsakligen till uppgift att företaga undersökningar i samband med åtgärder för bättre kvalitet hos den producerade mjölken, men också andra uppgifter tillhör deras verksamhetsområde.

Fältförsök och demonstrationsförsök

Som tidigare anförts arbetar specialisterna i tillämpningsämnena i huvudsak ute i fältet. Specialisterna i växtodlings- och vallodlingsfrågor utför bl. a. under biträde av distriktskonsulenterna fältförsök, vilka tjänar både såsom prövning av foder, gödsling, bearbetningsmetoder och som hjälpmedel i rådgivningsverksamheten. På liknande sätt anordnar specialisterna i husdjurs- och fjäderfäskötsel demonstrationsförsök i skötsel och utfodring av respektive husdjursslag. Specialisterna inom mjölkproduktionsområdet har till huvudsaklig uppgift att utöva kontroll över de till mycket stort antal uppgående registrerade jordbruk, som försäljer mjölk för direkt konsumtion. Specialisterna i trädgårdsodling slutligen har, utom uppgifter liknande dem som tillkommer specialisterna i växt- och vallodling, att utföra besiktningar av utsädesodlingar för potatis samt plantskolor för bär och fruktträd.

Försöksgårdar

Till den statliga rådgivningsverksamheten hör också ett antal statliga försöksgårdar för jordbruk och trädgårdsodling. För närvarande uppgår antalet sådana gårdar till tio för jordbruksförsök och sex för trädgårdsförsök. Jordbruksförsöksgårdarna är tämligen stora och deras areal växlar mellan 170 och 450 ha och försöksgårdarna för trädgårdsodling har en areal, som växlar mellan 2 och 150 ha. På jordbruksförsöksgårdarna utföres såväl växtodlings- som husdjursförsök, i första hand sådana som är av intresse för provinsen. Försöken utföres i nära samarbete med vederbörande forskningsinstitutioner. Försöksgårdarna tjänar utom att vara försöksplatser även ändamålet att vara demonstrationsobjekt för en föredömlig jordbruksdrift. De är icke underställda den statliga rådgivnings-

verksamheten utan sorterar direkt under jordbruksministeriet men samarbetar med rådgivningsorganisationen. Varje försöksgård förestås av en direktör, som, när det gäller jordbruksdriften, vid sin sida har en rådgivande kommitté, i vilken som tidigare omnämnts rådgivningsverksamhetens direktör i provinsen är vice ordförande.

Försöksverksamheten är underställd den centrala försökskommittén för lant-hushållning och förbättringar i jordbruket, vilken är uppdelad på två underkommittéer, en för växtodlingsförsök och en för husdjursförsök. Kommittén samarbetar nära med centrala forsknings- och försöksinstitutioner på resp. områden.

Föreanta staterna

Jordbruket i Föreanta staterna uppvisar många kontraster jämfört med Väst-europas jordbruk, vilket framför allt beror på att det är av yngre datum och har utvecklats under helt andra ekonomiska, politiska och sociala förutsättningar än det europeiska jordbruket. Växlingarna är betydande såväl i jordbrukets allmänna inriktning och driftsinriktning som i landsbygdens sociala mönster. Som man kan vänta inom ett så vidsträckt land med många olika jordarter och olika klimatförhållanden finnes ingen förhärskande typ av jordbruk. Tvärtom finnes en hel mängd olika driftsinriktningar var och en mer eller mindre specialiserad inom den till 160 milj. ha uppgående åkerarealen. De klimatiska förhållandena varierar från subtropiskt klimat vid Mexikanska golfen upp till ett hårt inlandsklimat med stränga vintrar i norr och från torra områden i sydväst till nederbördsrika i de nordöstra staterna i Nya England.

Central ledning och organisation

Rådgivningsverksamheten i Föreanta staterna är uppbyggd så, att den förutsätter ett vittgående samarbete mellan det federala jordbruksdepartementet, jordbruks-fakulteterna vid delstaternas universitet och läns-(county)institutionerna på jordbruksupplysningens område.

Anordningen med universitetens jordbruksfakultet såsom ledning för rådgivningsverksamheten har haft ett stort inflytande på samarbetet inom delstaterna mellan forskning, rådgivning och undervisning. Resultatet har blivit en effektiv forskningsorganisation genom att forskarna har haft kontakt med problemen ute i praktiken samt en praktisk och framgångsrik lokal rådgivningsverksamhet genom att rådgivarna har haft tillgång till forskningsresultaten.

På det federala planet ledes rådgivningsverksamheten av en rådgivningsavdelning i jordbruksdepartementet, som är uppdelad på sex byråer, nämligen en för utredningar och utbildning, en för koordination i fältet, en för jordbruksekonomi, en för ämnesspecialister, en för information och en för administration.

Rådgivningsorganisation inom delstaterna

Rådgivningsverksamheten på delstatsplanet är organiserad som en del av universitetet. Universitetets president är ansvarig dels inför universitetets styrelse och dels inför jordbruksdepartementet för rådgivningsverksamheten. Denna ledes av en direktör, som kan antingen vara direkt underställd presidenten eller rektorn för lantbruksfakulteten med lantbruksforskning och rådgivningsverksamhet. Rådgivningsavdelningen är organiserad på tre avdelningar, nämligen en för inspektion, en för ämnesspecialister och en för information.

Inspektionsavdelningen utövar tillsyn över rådgivningsverksamheten. Delstaterna är uppdelade i regioner. I varje region finnes en inspektör och han är ansvarig för samarbetet mellan alla »county agents» eller lokalrådgivare inom området. Av inspektörernas arbetsuppgifter må nämnas samordning, anställande av teknisk personal samt förberedelser för utbildning i rådgivningsteknik. Inspektören biträder lokalrådgivarna med uppgörande av arbetsprogram och deltar emellanåt i det lokala arbetet, särskilt då fråga är om nya arbetsuppgifter, samt organiserar fortbildningen av rådgivarna på distriktsplanet.

Ämnesspecialisterna har till uppgift att hålla den fältarbetande personalen å jour med de senaste tekniska landvinningarna på respektive områden och att bistå dem vid lösandet av speciella problem. En annan av deras uppgifter är att vidarebefordra till forsknings- och försöksanstalterna problem, som de lokala rådgivarna har mött i sitt arbete. Specialisten är sålunda en föreningslänk mellan å ena sidan forsknings- och försöksstationen samt å andra sidan den fältarbetande personalen. I specialistens arbete ingår även att iordningställa populära meddelanden, flygblad och ströskrifter. Hans arbete omfattar också fortbildningen för den fältarbetande personalen. Specialisterna har inga administrativa göromål eller inspektionsuppgifter och är i allmänhet knutna till respektive institutioner vid jordbruksfakulteten.

Antalet specialister varierar inom de olika delstaterna beroende på finansiella möjligheter och behovet av specialister. De företräder olika ämnesområden, såsom växtodling, täckdikning, jordbruksekonomi, utfodring, husdjursavel, hälsokontroll, fjäderfäskötsel, betesskötsel, marknadsfrågor, driftsekonomi, växtskydd, skadeinsekter, ogräs, trädgårdsskötsel, apelsinodling, trädgårdskonst, skogsskötsel, byggnadslära, erosionsskydd och konstgjord bevattning. Endast ett litet antal stater har specialister på lantbruksmaskiner. Detta ämne handhas i vissa fall av byggnadsexperterna, men i de flesta stater överlämnas rådgivning på detta område till de stora maskinfirmorna. Man anser, att den amerikanska jordbrukaren i allmänhet är så mekaniskt kunnig, att han i de flesta fall är fullt kompetent att själv klara de vanligaste reparationerna.

Informationsavdelningen är i allmänhet mycket väl utrustad med såväl personal som utrustning i övrigt och har därför möjlighet att effektivt medverka i upplysningsarbetet. Den medverkar både med utbildning i rådgivningsteknik och med olika slag av hjälpmedel, såsom film, stillbilder, projektorer och andra audiovisuella hjälpmedel. Dessutom distribuerar den i avpassad form resultaten från forskning och försök till jordbrukets rådgivare och till jordbrukarna genom radio, press, ströskrifter, flygblad o. s. v.

Antalet jordbruk i ett »county» varierar inom vida gränser, men medeltalet torde ligga vid siffran 2 000. *Organisationen av rådgivningsverksamheten på lokalplanet* är anpassad efter förhållandena. I allmänhet finnes en distriktsrådgivningsbyrå, som förestås av distriktsrådgivaren på jordbrukets område (County Agricultural Agent). Dessutom finns ofta en biträdande distriktsrådgivare samt en hemkonsulent (Home Demonstration Agent), och ibland särskild personal för jordbruks-, lantushålls- eller klubb- rådgivning. Distriktsrådgivaren, som även har förvaltningsplikter, är ansvarig för rådgivningen inom sitt fack och i viss utsträckning även för klubbverksamheten. Hemkonsulentverksamhet och klubbverksamhet är annars underställda ledarna för respektive verksamhet på delstatsplanet (State Home Demonstration Leader).

Sammanlagt finns 3 107 län i Förenta staterna. Totala antalet jordbruksrådgivare, federala jordbruksdepartementet ej medräknat, var år 1957 något över 14 000. Av dessa var 10 845 verksamma inom distrikten och återstoden på delstatsplanet.

Finansiering

Rådgivningsverksamheten i delstaterna finansieras av federala bidrag, bidrag från delstaterna och från distrikten. De totala kostnaderna för rådgivningsverksamheten i Förenta staterna har ökat under de sista åren. År 1943 uppgick kostnaderna till i runt tal 25 milj. dollar men 1948 hade de ökat till 60,2 milj. dollar och 1957 till 120 milj. dollar. Federala regeringens andel utgör omkring 45 %, delstaternas 29 %, distriktens 22 % samt jordbrukares m. fl. 4 %.

Rådgivarnas utbildning

Med få undantag har alla rådgivare fyra års högskoleutbildning (Bachelor of Science). I många stater ingår i utbildningen sådana ämnen som sociologi, psykologi, rådgivningsmetodik, journalistik och lektionsövningar. De, som anställs som specialister, har i allmänhet praktik som lantbruksrådgivare och har ofta avlagt examen för »Master of Science» eller tagit doktorsgraden.

Förutom förberedande utbildning för rådgivarna förekommer även fortbildning. Vid vissa högskolor finnes möjlighet till vidareutbildning i sådana ämnen som samhällskunskap, undervisningsmetoder, hjälpmedel i undervisningsverksamheten, lantbruksjournalistik m. m. Fortbildningen ges som regel vid ofta återkommande regionala konferenser, korta informationsmöten, samarbete på fältet med specialisterna. Dessutom erbjudes lokalrådgivarna möjlighet att delta i centralt anordnade betydelsefulla konferenser och kurser.

De, som arbetar i rådgivningsverksamheten, har i de flesta stater efter sex års tjänst möjlighet till sex månaders ledighet med bibehållen full lön för ytterligare studier eller specialisering. Härför lämpade kurser hålles vid vissa universitet. Dessutom finnes möjlighet att göra studieresor inom ramen för programmet.

Programplanering

Särskild vikt lägger man i Förenta staterna vid den s. k. programplaneringen. Programmen planeras av distriktsorganen för rådgivningsverksamheten i samarbete med särskilda planeringskommittéer, som finns i de flesta län. Kommittéernas huvudsakliga funktion är att delta i rådgivningsprogrammets utformning för länet och framför allt att tillse, att lokala frågor blir beaktade. Inom kommittéerna kan också avdelas särskilda nämnder för vissa speciella områden, t. ex. husdjursskötsel, sjukdomskontroll och mjölkproduktion.

Rådgivningsmetoder

Rådgivningsverksamhetens metodik har i Förenta staterna tidigare än i Europa ägnats stort intresse. En stor del av de metoder, som användes, liknar de som praktiseras i Europa, men även sådana förekommer, som avviker från det traditionella.

I rådgivningsverksamheten sysselsättes en förhållandevis liten stab. De anställda tjänstemännen måste var och en fungera som lärare, organisatör och rådgivare för mellan 1 000 och 2 000 jordbrukare. Det är fullt klart, att det är omöjligt för en rådgivare att ägna samtliga individuell uppmärksamhet, men samtidigt anses det viktigt, att rådgivaren erhåller möjlighet till så täta besök som möjligt vid olika jordbruk för att åstadkomma önskvärd kontakt med de enskilda jordbrukarna. Av denna anledning har rådgivarna skyldighet att redovisa antalet

individuella besök på jordbruk för varje år. Det anses önskvärt, att dylika besök planeras noga och även innefattar besök hos lokala ledare och medlemmar av distriktskommittén.

Personliga besök på distriktsrådgivningsbyrån, telefonrådgivning och rådgivning per brev anges som viktiga metoder i kontakten med jordbrukarna. Det har konstaterats att rådgivarna besvarar nio milj. förfrågningar på ett år, vilket är detsamma som 40 % av de personliga kontakterna mellan rådgivare och jordbrukare. Fördelat per rådgivare betyder detta 1 000 förfrågningar om året. Därför vinnlägger man sig att placera distriktsrådgivningsbyråerna på cental plats med tydlig markering för att inbjuda till besök. Den andra stora gruppen av personliga kontakter är telefonkontakter. Åtta milj. telefonsamtal totalt under året anges som normalt, vilket motsvarar 1 000 samtal i genomsnitt för varje distriktsrådgivare.

Gruppmetoden har kommit till stor användning under de sista decennierna. God tillgång på bilar har underlättat för jordbrukarna att delta i grupparbete. Metoden ger möjlighet att nå ett stort antal jordbrukare med en begränsad personalinsats och utvecklingen av rådgivningsprogrammen i stort har gynnat metoden. En del sådana gruppmöten omhänderhas av lokala ledare. Rådgivarna besöker emellertid i genomsnitt 150 sådana möten om året. Grupparbetet innefattar diskussioner, lektioner, fältdagar, utflykter, demonstrationer, prestationsdagar, utställningar etc. Metoddemonstrationer användes för att visa t.ex. ett visst arbetsmoment eller en viss arbetsmetod. Resultatdemonstrationer användes för att demonstrera resultatet av ett speciellt tillvägagångssätt eller en viss metod och utföres huvudsakligen av utvalda jordbrukare. Demonstrationerna omfattar vanligen en viss period och resultatet av jämförelserna göres tillgängligt på platsen.

En speciell gruppmetod kallad Balanced Farming Programmes torde vara värd att nämnas. Programmets syfte är att möjliggöra en verksamhet omfattande alla jordbruken inom ett visst område i stället för enskilda jordbruk. Planen påminner något om rådgivningsringar eller rådgivningscirklar, som finnes i vissa europeiska länder. Jordbrukarna inom ett mindre område bildar en förening kallad Balanced Farming Association. Denna förening anskaffar medel för anställande av en rådgivare och varje medlem i föreningen betalar upp till 75 dollar om året för rådgivningen. En driftsplan upprättas sedan på varje jordbruk i samarbete mellan jordbrukaren och rådgivaren. Rådgivning ges sedan genom täta besök vid varje jordbruk. Man anser att en rådgivare kan betjäna 50 jordbruk. I programmet lägger man särskild vikt vid ekonomiska resultat och jordbrukarna kan delta från ett till fyra år, beroende på hur lång tid som anses nödvändig. Ett program kan omfatta följande punkter, nämligen jordbruksplanering, skiftesläggning, byggnadsplanering, vattenfrågor, täckdikning, mekanisering, växtodlingsplanering med hänsyn till djurbesättning, växtföljd, skogsskötsel, smådjursskötsel, grönsaks- och trädgårdsodling, planering av hemekonomi m. m.

Demonstrationsjordbruk har upprättats i ett flertal stater. Tidigare har dylika demonstrationsjordbruk tillkommit i samarbete med gödsselfirmor, som tillhandahållit handelsgödsel till låg kostnad. Numera utses demonstrationsjordbruken av rådgivningskommittén i länet. Avsikten med dessa är att demonstrera skörde- metoder, gödslingsmetoder, jordbearbetningsmetoder och sådana brukningsmetoder, som håller erosionen under kontroll och bibehåller jordens bördighet. När ett jordbruk tas ut för detta ändamål, är det önskvärt, att det brukas av självägande jordbrukare, att det är en fullständig jordbruksenhet som är typisk för bygden m. m. Jordbrukaren förbinder sig att driva sitt jordbruk i möjligaste

mån efter anvisning av specialister och distriktsrådgivaren. År 1949 fanns 15 000 sådana demonstrationsjordbruk.

På grund av att det är omöjligt att nå alla jordbrukare genom individuella och gruppmetoder, har massmetoden också fått stor användning i Förenta staterna under de senaste åren. Man använder sig då av presskontakter, flygblad, cirkulärskrivelser, radioprogram, television och andra visuella hjälpmedel, utställningar m. m. En stor del av den materiel, som användes, iordningställes av informationsavdelningen på federal- eller delstatsnivå. Specialister i informationsteknik utarbetar meddelanden, ströskrifter och artiklar, lämpliga för publicering i dagspressen. De anordnar radio- och televisionsprogram och iordningställer filmer samt material för utställningar. På federalt och statligt plan och ibland även ute i distrikten finns det film- och bildarkiv etc. De flesta rådgivare har tillgång till filmprojektor och har också möjlighet att framställa både småbilder och filmer med lokal karaktär.

Kanada

Jordbruksrådgivningen i Kanada bygger huvudsakligen på verksamheten i de tio provinserna. Provinsorganisationerna samarbetar dock med den federala organisationen, men det framhålls, att detta samarbete är frivilligt från båda parter. I ett land som Kanada är det ganska uppenbart, att provinsorganisationerna bör vara dominerande. Kanada har ca en halv milj. jordbrukare, som är spridda glest över ett stort territorium med en utsträckning av mer än 7 000 km från öst till väst och som naturligtvis innefattar stora variationer både i topografi och klimat.

Den centrala ledningen

Även om jordbruksprogrammen i rådgivningsarbetet i Kanada officiellt planeras inom provinserna, sker detta dock med bistånd från det federala jordbruksdepartementet. Förutom administration och marknadsfrågor omfattar verksamheten inom departementet följande områden, nämligen forskning och försök, som bedrivs vid de federala experimentgårdarna och de vetenskapliga laboratorierna i hela landet, frågor om uppehållande av kvalitet och skydd för olika lantbruksprodukter genom inspektörer och fältarbetande tjänstemän, som finnes i alla provinser, frågor om markvård, erosionsskydd och invallning samt jordbruksinformation som genom dags- och jordbrukarpress, radio, television, meddelanden, småskrifter, film och utställningar lämnas av informationsavdelningen. Samarbete med provinsernas rådgivningsorganisationer äger rum i alla dessa frågor.

Den avdelning inom det federala jordbruksdepartementet, som har mest att göra med rådgivarna i provinserna, är informationsavdelningen. Här framställs huvudparten av de publikationer, filmer och annan informationsmateriel, som rådgivarna använder. Ungefär 400 olika meddelanden och flygblad utarbetas årligen, vilkas sammanlagda årliga upplaga uppgår till en milj. exemplar. Ett påtagligt resultat av samarbetet på publikationsområdet är ett projekt, som nyligen avslutades och fick namnet »Kanadas jordbruksbyggnader». I detta projekt har agronomer i provinserna och vid högskolorna samarbetat med husdjurs-specialister och andra. Resultatet är byggnadsritningar och planer, som passar de flesta jordbruk och är lämpade för olika delar av landet. Informationer läm-

nas kontinuerligt till dagspressen och jordbrukarpresen över hela Kanada även som material för både radio och television. Ungefär 80 % av detta material är baserat på resultat från olika experimentjordbruk över hela landet. En del lämnas ut som meddelanden dag för dag och en del består i en var fjortonde dags spalt med vetenskapliga nyheter på jordbruksområdet, avsedd bl. a. för rådgivarna.

Rådgivningsorganisationen

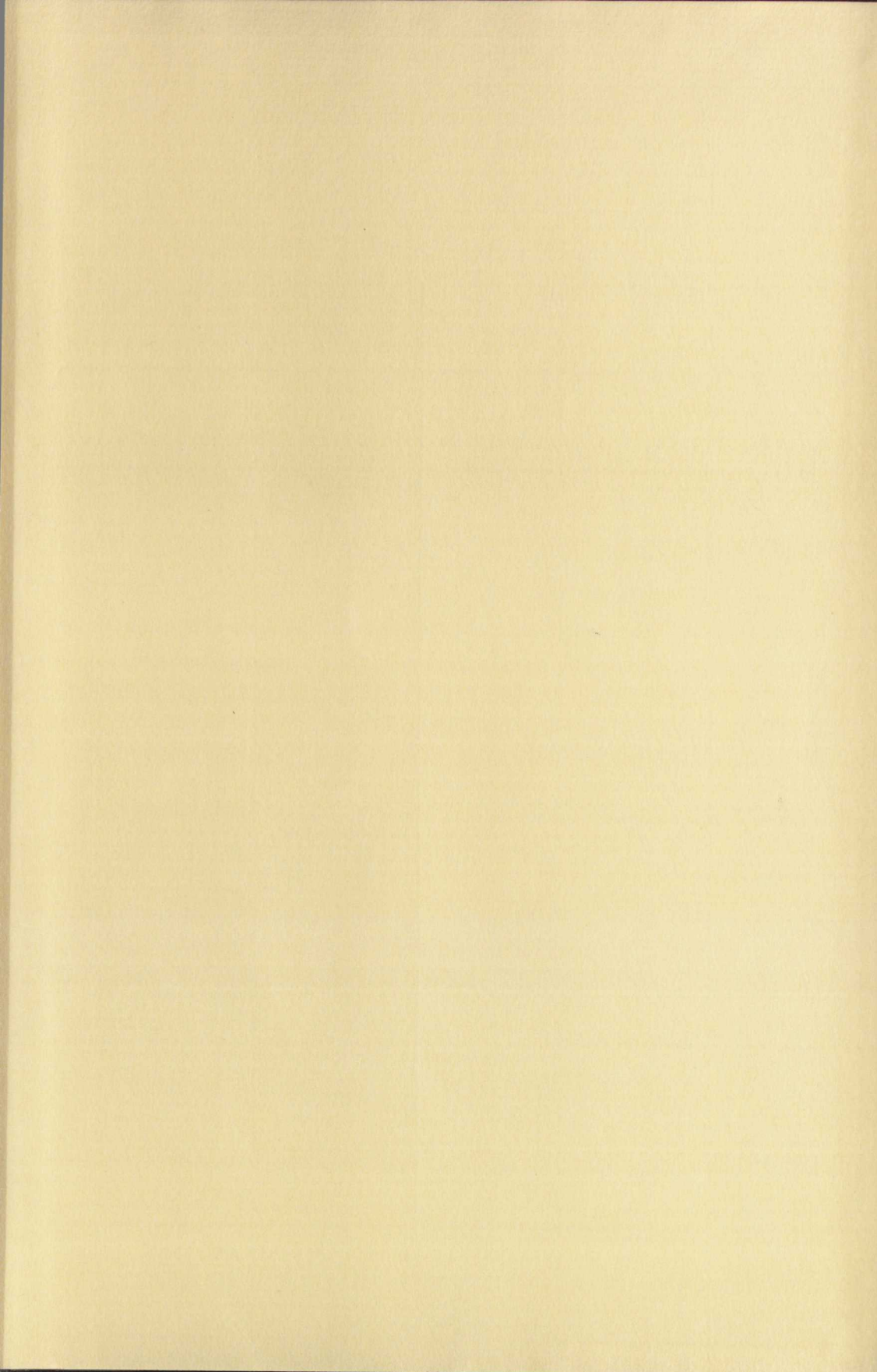
Som exempel på organisationen på provinsplanet må här tjäna organisationen i provinsen Ontario. Jordbruksdepartementet därstädes skall enligt sitt program bl. a. vidarebefordra resultaten från forskning och försöksverksamhet. Det är organiserat på 12 avdelningar. Konsulentavdelningen (Agricultural Representative Branch) är den största avdelningen inom departementet med rådgivningsfrågor som huvudsaklig uppgift.

Inom konsulentavdelningen finnes bl. a. följande personal avseende jordbruket, nämligen en direktör och en direktörsassistent för rådgivningsverksamheten, en direktör med samarbete som huvuduppgift, en direktör för frukt- och grönsaksavdelningen, en direktör för täckdikningsavdelningen, en direktör och en direktörsassistent för handläggning av ärenden rörande den fältnarbete personalen och de program, som uppgöres i samarbete med distriktsrådgivaren samt en redaktör, som svarar för de månatliga publikationerna.

För närvarande finnes en rådgivningsbyrå i varje distrikt av provinsen eller ialles 55 rådgivningsbyråer. Var och en av dessa förestås av en distriktskonsulent. Hela antalet konsulenter och assistenter utgör 88. Därtill kommer sju assistenter, som är anställda under sommaren. För frukt och grönsaker finnes ute i provinsen tio specialister och en assistent och för täckdikning och lantmannabyggnader tretton specialister jämte två assistenter. På tobaksavdelningen finnes en specialist.

Som ovan nämnts har konsulentavdelningen överinseende över rådgivningsverksamheten. Enligt direktiven skall den bedriva rådgivningsverksamhet i överensstämmelse med jordbrukspolitiken i provinsen Ontario och under hänsynstagande till behov och önsknings från den jordbrukande befolkningen i provinsens olika distrikt. Som en följd av organisationens arbete på många olika linjer och strävan efter samarbete är det ganska vanligt, att de ledande tjänstemännen i organisationen deltagar i olika kommittéer och biträder organisationer i provinsen. Konsulentavdelningen samarbetar även med jordbrukshögskolan i Ontario och ute i distrikten samarbetar konsulenter nära med jordbrukarnas föreningar av olika slag.

KUNGL BIBL.
- 8 DEC 1960
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1960

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Förslag till lag. [5]
Rättssäkerheten vid administrativa frihetberövanden. [19]
Medicinskäktenskapshinder. [21]
Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. 1. Lagtext. [24]. Motiv till balken. [25] 3. Motiv till lagen om förande av nya jordabalken m. m. [26]
Förverkans på grund av brott. [28]

Utrikesdepartementet

Försvarsdepartementet

Krigsmaktis högsta ledning. [12]
Besparings inom försvaret. [23]

Socialdepartementet

Allmänna rkesinspektionen. [20]
Bohuslän. [2]
Förskollärautbildningens organisation. [33]
Socialförsäringens organisation. [35]
Tornedalsredningen. II. [37]

Kommunikationsdepartementet

Finansdepartementet

Fastighetsbeskattningen. [4]
Studiekostnader vid beskattningen. [6]
Redogörarsvaret och anmärkningsprocessen. [7]
Preliminärnationalbudget för år 1960. [8]
Banklikviditet och kreditprioritering. [16]
Reviderad nationalbudget för år 1960. [18]
Betänkande angående inrättande av en fond av malmvinnsmedel till främjande av naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete. [31]
Statliga föetagsformer. V. [32]
Förbättrad taxeringskontroll. [36]

Ecklesiastikdepartementet

1957 års skolberedning. 2. Individuella differenser och skoldifferentiering. [13] 3. Kursplaneundersökningar i matematik och modersmålet. [15]

Jordbruksdepartementet

Högre utbildning, forskning och försök på lantbrukets område. [2]
Grusexploateringen i Sverige. [3]
Forskning och högre utbildning på skogsbrukets område. [17]
Objektiviteten vid forskning och försök på växt-näringsområdet. [30]
Skydd för vattenförsörjningen. [38]
Rådgivningsverksamheten på jordbrukets område. [39]

Handelsdepartementet

Översyn av lagen om försäkringsrörelse. [11]
Offentlig provningsverksamhet. Behov och resurser. [27]

Inrikesdepartementet

Folkvandvärden. [1]
De ekonomiska villkoren för en huvudmannaskapsreform inom mentalsjukvården. [9]
CP-vården. [14]
Frågan om åtgärder för att förbättra konsumtionsmjölkens beskaffenhet. [29]
Reviderad brandlagstiftning. [34]

Civildepartementet

Statstjänstemäns förhandlingsrätt. [10]